

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ PROGRAMI

METROPOL'ÜN ADASI:
HEYBELİADA'NIN DEĞİŞEN GÜNDELİK YAŞAM PRATİKLERİ
ÜZERİNDEN SOSYOLOJİK ANALİZİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan:

20096139 Fatma COŞKUN

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım ŞENTÜRK

İstanbul-2011

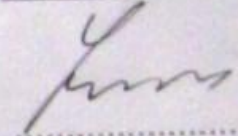
Fatma COŞKUN tarafından hazırlanan Metropol'ün Adası : Heybeliada'nın Değişen Gündelik Yaşam Pratiklerinin Üzerinden Sosyolojik Analizi adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi Olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 14 / 09 / 2011

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

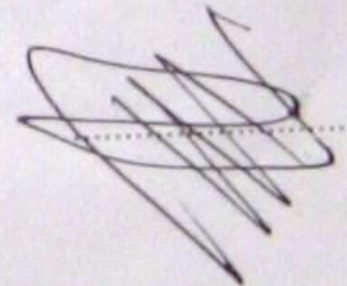
Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Yıldırım ŞENTÜRK
(Danışman)

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Hatice KURTULUŞ
(İ.Ü.Öğr.Üy.)

Jüri Üyesi : Öğr.Gör.Dr.Şükrü ASLAN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	X
I. GİRİŞ; ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI	1
II. 1. Araştırmanın Yöntemi, Kapsamı	5
II.2. Kentsel PratiKlere Dair Kuramsal Yaklaşımlar	12
II. 2. 1. Kapital Birikim Süreçlerine Göre Kent Kuramları	13
II.2. 1.a. Gündelik Yaşam Pratikleri Üzerinden Kentin Sorunsallaştırılması ...	15
II. 3. İstanbul'un Dönemsel Olarak Yaşadığı Kentleşme Pratikleri ve Adalara Yansıması	18
II. 3. 1. Toplumsal Süreçler ve Kentsel Mekâna Yansıması; Gecekondunlar	21
II. 3. 2. Mekânsal Ayrışmanın İstanbul'daki Boyutu: "Her Şeyden ve Herkesten Uzak Kapalı Siteler/ Adalar	27
II. 3. 3. Kentsel Dönüşümün Yeni yükselişleri; "Soylulaştırılan" Semtler/ Adalar	32
III. METROPOL VE ADA İLİŞKİSİ; METROPOLÜN PARÇASI OL(MA)MAK.....	37
III. 1. İstanbul Adaları.....	41
III. 1.a. Kınalıada	45
III. 1.b. Burgazada	47

III. 1.c. Büyükada	48
III. 1.d. Hayırsız Adalar; Sedef adası, Kaşık adası, Yassı ada, Sivri ada	50
Sedef Adası.....	50
IV. GÜNDELİK YAŞAMDAN İZLENİMLER; HEYBELİADA.....	51
IV.1. 1980'LERE HEYBELİADA'DA GÜNDELİK YAŞAM.....	51
IV.1. 1. Heybeliada da Gündelik Hayat ve Kent Mekânı; Sosyo-Kültürel ve Politik Yapıların Etkileri	52
IV.1. 2. Heybeliada ve Siyaset: Kentsel Pratikler Ve Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkileri	53
IV.1. 2.a. 6-7 Eylül olayları	57
IV.1. 2.b. 1964 Kararları	61
IV.1. 2.c. Heybeliada Ruhban Okulu	63
IV.1. 3. Heybeliada'nın Sosyo-Ekonomik Hayatı.....	67
IV.1. 3.a. Balıkçılık	72
IV.1. 3.b. Faytonculuk/ Arabacılık	75
IV.1. 3.c. Sayfiye Kültürü	76
IV.1. 4. Heybeliada'nın Sosyo- Mekânsal Yapısı	82
IV.1. 5. Heybeliada'da Yaz; Sosyal Yaşamın Mekândaki Yansımaları.....	87
IV.1. 5.a. Kır Gazinoları, Lokantalar Ve İstanbul'dan Mevsimlik Göçen Dükkânlar	89
IV.1. 5.b. Sinemalar	94
IV.1. 5.c. Spor Aktiviteleri; Yüzme, Futbol	98
IV.1. 5.d. Rıhtım:“Festival Havasında Ada”	100
IV.1. 6. Heybeliada'da Kış; Mevsimsel Döngünün Ada'ya Yansımaları.....	102
IV.2. 1980'LERDEN GÜNÜMÜZE HEYBELİADA'DA GÜNDELİK YAŞAM	107
IV.2.1. Heybeliada'da Gündelik Yaşam; Değiş(tir)en Yapılar	107
IV.2. 1.a. Deniz Harp Okulu.....	108

IV.2. 1.b. Heybeliada Sanatoryumu.....	112
IV. 2. 1.c. Heybeliada Su Sporları Kulübü.....	116
IV. 2. 1.d. “Programlanmamış Gündelik Yaşam”; Otomobilsiz Kent	119
IV. 2. 2. Heybeliada’nın Sosyo-Mekânsal Dönüşümü.....	120
IV. 2. 2.a. Yazlıklar/ Sayfiye Evleri ve Ada’nın Yapılaşması.....	120
IV. 2. 2.b. Tepe Mahallesi; Yoksulluğun Aktarımı	125
IV. 2. 2.c. Adanın “En Alttakileri”: Faytoncular, Kürtler ve Hamallar	127
IV. 2. 3. Heybeliada’nın Sosyo- Ekonomik Yapısı	138
IV. 2. 3.a. Ada’nın Esnafı.....	141
IV. 2. 3.b. Turizm; Yazlıkçılar ve Günübirlükçiler.....	145
IV. 2. 3.c. Yavaş Şehir “cittaslow” Projesi	150
IV. 2. 4. Heybeliada’nın Sosyo- Kültürel Yapısı	152
IV. 2. 4.a. Eski ve Yeni Adalılar	155
IV. 2. 4.b. “Adalı Olma Hali/ Ada Muhafazakârlığı” ve Ada’nın Dedikodusu	159
IV. 2. 4.c. Kadınlar ve Ada	162
IV. 2. 4.d. Gençler ve Ada	164
IV.2. 5. Heybeliada ve Siyaset: “Adalar Sürgün Yerine Döndü”	166
V. SONUÇ.....	170
VII. KAYNAKÇA	177
VIII. ÖZGEÇMİŞ	185

ÖNSÖZ

İstanbul Adaları ya da diğer bir ifade ile Prens Adaları'nın her biri farklı sosyo-ekonomik, sosyo- kültürel, sosyo- mekânsal bir yapıya sahiptir. Bu durum her bir adanın gündelik yaşam pratiklerinin de bir bakıma farklılığına işaret etmektedir. En geniş ifadeyle ortak paydaları ada olan bu mahallelerin kendi içi dinamikleri, tarihsel süreç içinde önemli belirleyici olmaktadır.

Başlangıçta adaların tümünün çalışılmasına karar verdikten sonra saha bize bunun zorluklarını göstermiştir. Bu farklı yapılar içinde Heybeliada'yı seçme nedenimiz öncelikle her bir adanın farklılığını hissettiğimiz noktasında oluşmaya başladı. Sonuç itibarıyla Heybeliada'nın seçilmesine karar verdik. Bunda etkili olan Heybeliada'nın diğer adalara göre daha hızlı bir şekilde “*Türkleşmesini/ Müslümanlaşmasını*” sağlayan Deniz Harp Okulu ve Sanatoryum'un varlığıdır. Fakat bunun ötesinde bu kurumların ve ek olarak Ruhban Okulu'nun Ada'da ki varlığı Heybeliada'da diğer adalara göre hem sosyo- kültürel hem ekonomi- politik olarak farklı bir yapının oluşmasına neden olmuştur. Günümüzde Heybeliada'da yaşayanların büyük bir çoğunluğu ya da neredeyse hepsinin bu iki kurumla uzaktan yakından mutlaka bir ilişkileri bulunmaktadır. Heybeliada'nın bugünkü yerleşik nüfusunun oluşmasında öncelikli faktörlerdir.

Çalışma boyunca uygulanan yöntemlerle keyifli ve verimli bir saha çalışması yapılmıştır. Sözlü tarih ve derinlemesine mülakatlarla elde edilen verilerin metin içine yerleştirilme çabası heyecanlı ve bir o kadar da zorlayıcı bir süreç olmuştur. Söyleşiler sonucunda elde edilen tüm verilerin metin içine yerleştirilmesi bir bakıma

eldeki tüm verilerin kullanılmasına dair oluşan “*aç gözlülük hissi*”, çalışma boyunca yeni konu başlıkları yaratmıştır. Her defasında oluşturulan yeni başlıklara rağmen gündelik yaşamın karmaşık yapısı, çalışma sonuna yaklaşınca birçok konunun eksik kaldığı hissini yaratmıştır.

Çalışma boyunca dönemselleştirmeye çalıştığımız 1950’den 1980’lere ve 1980’lerden günümüze kadar Heybeliada’nın değişen gündelik yaşam pratikleri üzerinden sosyo- mekânsal bir analiz yapılmaya çalışılmış ve İstanbul’un kentsel yapısına dair yapılan çalışmalara bir semt monografisiyle katkı sağlama gayesinde olmuştur. Birinci ve ikinci bölümler de araştırmanın konusuna, amacına, yöntemine ve kuramsal altyapısına değinilmiştir. Gündelik yaşam pratikler üzerinden analiz etmeye çalıştığımız Heybeliada’nın özellikle 1950’lerden günümüze kadar yaşadığı sosyo- mekânsal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapısının kuramsal ve yöntemsel arka planının oluşturulduğu bölümdür. Üçüncü bölümde İstanbul Adaları’nın her birinin tarihine kısaca değinilmiştir. Bu noktada hem eldeki kaynakların hem çalışma kapsamında yaptığımız sözlü tarih görüşmelerim hem de her bir adaya dair gözlem notlarım faydalı olmuştur. Dördüncü bölüm, çalışmanın en özgün tarafının yer aldığı saha kısmıdır. Sözlü tarih ve derinlemesine mülakatlar sonucunda elde edilen verilerin kuramsal çerçeveye uygun olarak oluşturulduğu bölümdür. Heybeliada’nın 1950’lerden 1980’lere ve günümüze kadar dönemselleştirdiğimiz yıllar içinde mekânsal ölçeğinde yaşadığı değişim ve dönüşümlerin gündelik yaşam pratikleri üzerinden analiz edildiği bölümdür. Beşinci bölüm, çalışmanın sonuç kısmıdır.

Her çalışma kendi içinde birçok zorluklar barındırmakla beraber, sağlanan kayda değer katkı ve açılımlarla sözü edilen zorlukların üstesinden gelinmektedir. Bu noktada çalışmada değerli yardımlarını esirgemeyen başta tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Yıldırım ŞENTÜRK’e, tez jürilerim Doç. Dr. Hatice KURTULUŞ’a ve Öğretim Görevlisi Dr. Şükrü ASLAN’a çok teşekkür ederim. Ayrıca çalışmaya katkı ve desteklerinden dolayı öncelikle Heybeliadalılar olmak üzere tüm adalılara sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

İstanbul, özellikle 1950'lerden günümüze kadar kentsel süreçleri, değişen hız ve niteliklerde yaşamaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri değişen siyasi ve ekonomik politikaların, kenti yeni bir toplumsal, kültürel, politik, sınıfsal ve mekânsal süreçlere maruz bırakmasıdır. Bu noktada İstanbul'un her bir semti, yeni ekonomik ve sosyal politikalar çerçevesinde farklı dönemlerde farklı kentsel dönüşümler yaşamaktadır. Bu semtler arasında İstanbul Adaları ya da diğer bir ifadeyle Prens Adaları, hem coğrafi ve kültürel özelliklerinden dolayı hem de etnik-sınıfsal kimlikleri nedeniyle dönemsel olarak farklı süreçleri yaşamışlardır.

İstanbul Adaları, Büyükada ilçe merkezi, Heybeliada, Burgazada, Kınalıada ve Sedefadası da mahalleleri olmak üzere beş adadan oluşmaktadır. Her bir ada farklı sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel, sosyo-mekânsal yapıya sahiptir. Bu durum adalar arasında farklı gündelik yaşam pratiklerinin yaşanmasına da neden olmaktadır. Hem, her bir adanın kendi iç dinamikleri hem de İstanbul ile olan bağlantılarının hızı ve niteliği, değişen gündelik yaşam pratiklerinin belirleyicisi olmuştur.

Gündelik yaşam ekonomik, sosyal, kültürel, politik, mekânsal ilişkilerin birlikteliğinden oluşan karmaşık bir yapı oluşturmaktadır. Kentsel mekânlarda bu karmaşık gündelik yaşamın önemli parçalarıdır. Tabii kentsel mekanlar dediğimizde çalışmada, bir tarafta metropol kent İstanbul ve bir tarafta da metropolün adası olan Heybeliada vardır.

Bu çalışmada, *İstanbul Adaları*'ndan biri olan Heybeliada'nın, 1950'lerden günümüze kadar kentsel ölçeğinde nasıl bir sosyo-mekânsal pratik yaşadığı, değişen

gündelik yaşam pratikleri üzerinden analiz edilmeye çalışılacaktır. Tabii bu mekânsal pratiklerin içeriği ve gündelik yaşamın edimleri oldukça geniş bir alana yayılmaktadır. Bu noktada özellikle Heybeliada'nın 1950'lerden, 1980'lere ve 1980'lerden günümüze kadar dönemselleştirdiğimiz yıllar içerisinde yaşadığı gündelik yaşam pratiklerinin ve bu pratiklerin içinde yer alan mekâna özgü dinamiklerin sosyolojik olarak irdelenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmada, gözlemlere ve görüşmelere dayanan bir araştırma tasarlanmıştır. İki ayrı dönem olarak ele aldığımız Heybeliada'nın, 1950'lerden 1980'lere kadar gündelik yaşamında neler olduğuna dair bilgiler yaptığımız sözlü tarih görüşmelerinden ulaştık. Diğer niteliksel veri toplama tekniğimiz olan derinlemesine mülakatlarla da özellikle Heybeliada'nın günümüzde nasıl bir gündelik yaşam pratiğine sahip olduğunu sosyolojik açılardan analiz ettik. Dolayısıyla çalışmanın amacı, öncelikle Heybeliada'nın dönemselleştirdiğimiz yıllar içinde yaşadığı mekânsal pratikleri ve bu pratiklerde etkili olan siyasal, ekonomik, toplumsal, kurumsal ve kültürel bağlamları gündelik yaşamın değişen kodları üzerinden sorgulamaktır. Diğer bir amacı da gündelik yaşam çözümlemesini yaparken Heybeliada'nın hızla kabuk değiştiren İstanbul ile olan ilişkisini göz ardı etmeden, sosyolojik bir semt monografisi yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul Adaları, Heybeliada, Gündelik Yaşam, Kentsel Pratikleri

ABSTRACT

Istanbul has been experiencing different urban processes in terms of speed and nature of urbanisation especially since the 1950's. The most important determinant of this phenomenon is that city's exposure to new social, cultural, political, social class structure and spatial processes by changing political and economic policies. As a result each neighbourhood in Istanbul experience different urban transformation processes in the framework of new set of economic and social policies in different periods. Istanbul Islands which are called Prens Islands as well have experienced different urban processes in different periods in terms of geographical and cultural aspects and their specific ethnic and class identities.

Istanbul Islands are consist of five islands in total which are called Büyükada (main town), Heybeliada, Burgazada, Kınalıada and Sedefadası. Each island has distinct socio-economic, socio-cultural and socio-spatial structures. Therefore, each island has different daily life practices. These practices have been determined by both internal dynamics of each island and the speed and nature of their connections with Istanbul. Daily life is a complex composition of economic, social, cultural, political and spatial relationships. Urban spaces are the most important parts of this complex structure. What we mean with urban spaces in this thesis are that Istanbul metropolitan area and its island Heybeliada. In this study it is attempted to be analysed the nature of socio-spatial practices in urban scale since the 1950's in Heybeliada/Istanbul through changing life practices. Of course, contents and praxis of this spatial practices extends to a very wide spectrum. Hence we aimed at analysing daily life practices in Heybeliada sociologically by the periods from the 1950's to the 1980's and the 1980's to our day and the dynamics specific to this urban space as parts of these practises.

We designed the field research in the form of interviews and observations. We treated the subject in two periods as mentioned above. We obtained the information about Heybeliada's daily life practices from the 1950's to the 1980's by implementing oral history interviews. On the other hand, we tried to analyse current

daily life practices sociologically with another data collection technique called in depth interviews.

In consequence this study aims at investigating in detail spatial practices Heybeliada experienced in the mentioned periods before, and the factors that affected political, economic, social, institutional and cultural aspects through changing daily life codes. Another aim of the study is to do a sociological neighbourhood monograph without neglecting its relationships with rapidly changing Istanbul.

Keywords: Istanbul Islands, Heybeliada, Daily life, Urban Practises.

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Adalar Nüfusu.....	44
Tablo 2: Kınalıada'nın Yıllara Göre Nüfus, Bina, İşyeri Sayıları.....	46
Tablo 3: Burgazada'nın Yıllara Göre Nüfus, Bina, İşyeri Sayıları.....	48
Tablo 4: Büyükada'nın Yıllara Göre Nüfus, Bina, İşyeri Sayıları.....	49
Tablo 5: 6- 7 Eylül 1955 Olayları Adalar Hasar Endeksi.....	50
Tablo 6: 1960 Sayımına Göre Adaların Nüfusu.....	68
Tablo 7: 1955 Yılı İstanbul'daki İşyerlerinin Etnik Kökeni.....	69
Tablo 8: 1956 Sayımına Göre Adalarda Beşeri Yerleşme.....	71
Tablo 9: Heybeliada'da ki Sosyal Mekânlar.....	89
Tablo 10: Yıllara Göre Adalarda Yapısı Sayısı.....	123
Tablo 11: Yıllara Göre Adaların Nüfusu.....	139
Tablo 12: Adalarda ki Meslek Dağılımı.....	140
Tablo 13: Adalarda ki İş Gücü Dağılımı.....	141
Tablo 14: Heybeliada'nın İş Yeri Sayısı.....	144
Tablo 15: Adalardaki İş Gücünün Sektörel Dağılımı.....	144
Tablo 16: Adalardaki Konaklama Envanteri.....	146
Tablo 17: Adalarda Yaşayanların Doğum Yerleri.....	152
Tablo 18: Heybeliada'da ki Okul ve Öğrenci_Öğretmen Sayısı.....	154
Tablo 19: Adalardaki Hane Halkının Yer Seçme Nedenleri.....	156

I. GİRİŞ; Araştırmanın Konusu, Amacı

“Diyelim ki önümüzde, 1900 yılından yaşadığımız yıla kadar bir dizi takvim duruyor. Bu yığının içinden bir takvimi rastgele çekiyorsunuz. Yüzyılın başındaki bir yıl çıkıyor karşınıza. Sonra gözlerinizi kapayıp kalemin ucuyla rastgele bir günü işaretliyorsunuz.16Haziran’ı işaretlemiş olduğunuzu varsayalım. Niyetiniz, görece dingin ve rahat geçen bir yılın diğerinden pek farklı görünmeyen bir gününde neler olup bittiğini öğrenmek; en azından, Batı’da ve yaşadığınız ülkede meydana gelen olayları gözden geçirmek olsun. Bu durumda milli kütüphaneye gider, o dönemin basınıncı inceleyersiniz. Gündelik haberler, kazalar, o dönemin ileri gelen kişilerinin söylemiş oldukları sözler, geçerlilikleri kalmamış haberler ve bilgilerden oluşan tozlu bir yığın, gündemdeki savaşlar ve devrimler üzerine kuşku götürür bilgiler bulursunuz... öte yandan, sıradan insanların o günü yaşama tarzları, yani uğraşları, kaygıları, çabaları ve eğlenceleri üzerine de pek bir şeye rastlamazsınız. O saatlerde gündelik hayatın bağrında nelerin su yüzüne çıktığı konusunda size fikir verecek tek şey reklamlar, gazetelerdeki günlük haberler, kıyıda köşede kalmış bilgi parçacıklarıdır... O gün, dökümlerde yer almayan, temel önemde bir şey olmamış mıdır acaba?(Lefevbre, 1998; 7).

Lefevbre’in *Modern Dünyada Gündelik Hayat* kitabının ilk cümleleridir bunlar. Gündelik yaşam, basit, sıradan, tekrara dayanan yapısına karşın değişmez değildir. Tam da gündelik yaşam zamana ve mekâna göre toplumdaki değişimlerden etkilenecek oluşur.

Bu çalışmada, *İstanbul Adaları*’ndan biri olan Heybeliada’nın, 1950’lerden günümüze kadar kentsel ölçeğinde nasıl bir sosyo-mekânsal pratik yaşadığı, değişen gündelik yaşam pratikleri üzerinden analiz edilmeye çalışılacaktır. Tabii bu mekânsal pratiklerin içeriği ve gündelik hayatın edimleri oldukça geniş bir alana yayılmaktadır. Bu noktada özellikle Heybeliada’nın 1950’lerden, 1980’lere ve 1980’lerden günümüze kadar dönemselleştirdiğimiz yıllar içerisinde yaşadığı gündelik yaşam pratiklerinin ve bu pratiklerin içinde yer alan mekâna özgü dinamiklerin sosyolojik olarak irdelenmesi amaçlanmaktadır.

Öncelikle Ada’nın coğrafi yapısından dolayı, her yanının suyla çevrili olması onun çoğunlukla “deniz, güneş, yaz ” ve bunların hepsini bir araya toplayan, belli bir toplumsal sınıfı ifade eden “sayfiye kültürü” yle ilişkili bir turizm alanı olarak algılanmaktadır. Fakat adalarda ki yaşamın sırf bu çağrışımlardan ibaret olmadığından hareketle, her ada, bir

anlamda bütünden ayrılmış, ana karanın uzağında ve sınırları kesinlikle belli olan kentsel bir alandır. Bu kentsel alanın coğrafi olarak sınırlanmış olması, ada içinde yaşayan insanların gündelik yaşam pratiklerinde önemli bir karşılık bulmaktadır.

Bir ada'yı belirleyen, dışarıya kapalılığı, kendiyle sınırlanmışlığı, duran-zaman biçimi gibi özellikleri, adayı “dışarı”nın, dış dünyanın karşıtı kılmıştır (Göktürk, 1973; 202). Buna karşın Heybeliada'nın İstanbul'un bir adası olması bakımından hem bu dışarıya kapalılığı hem de olabildiğince metropole bağlılığı, bu mekânı sosyolojik açılarından araştırmaya değer kılmıştır. İstanbul'un özellikle 19. Yüzyıldan itibaren yaşadığı kentsel pratikler, mekâna dair dönüşümler, araştırma konusu olarak geniş bir alan bulmuştur. Her dönemin kendine özgü yarattığı değişimler, yeni araştırmalara zemin hazırlamıştır. Bu noktada Heybeliada'nın, her dönemin yarattığı kentleşme pratiklerinden ne oranlarda etkilendiğinin ve özellikle İstanbul'un bir parçası olmasından kaynaklı olarak nasıl bir deneyim yaşadığının analiz edilmesinin önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Çünkü ada ile İstanbul arasındaki ilişki birbirine dokunmayan iki mekânsal yapıdan ziyade tam da birbirine değendir. Tabii yıllar boyunca adalar ve İstanbul arasındaki ilişkiler sürekli değişiklik göstermektedir. Kimi zaman birbirine sosyo-kültürel-ekonomik-politik olarak bağlı kimi zamanda bir kopukluk yaşanmaktadır. Dönemsel olarak değişen bu etkileşimler göz ardı edilmemektedir. Fakat adaların yaşadığı mekânsal pratiklerin, İstanbul'un kent merkezindeki herhangi bir semtin yaşadığı kentsel pratiklerden farklı olduğunu ya da değişen mekânsal pratiklerin, adalar ölçeğinde daha “yumuşak” bir geçişe tanık olduğunu görmekteyiz.

İstanbul gibi bir metropolün adası olmanın kendisi, mekânın yaşadığı/yaşayabileceği pratiklerde başlı başına bir neden olarak sunulabilmektedir. Çünkü adalardaki yaşam, sosyo-mekânsal ve ekonomi-politik bağlarla İstanbul'a bağlıdır. İstanbul'un 1950'lerden itibaren yaşadığı göçler ve bu göçlerin mekândaki tezahürlerinin adalardaki yansımaları kaçınılmazdır. Yine 1980'ler sonrasının yarattığı sosyo-ekonomik- kültürel- politik değişimler ve bunun beraberinde getirdiği yeni eğilimlerin, yükselişlerin, adalarda kendini hissettirmesi kaçınılmazdır.

Adaların yüzyıllar boyunca göç alan ve göç veren bir yer olması, bu mekânların geçmişteki ve günümüzdeki toplumsal değişikliklerinin politik ve sosyal kırılmalarla hız kazandığını göstermektedir. Toplu deniz taşımalarının başlaması, I. ve II. Dünya Savaşları, Varlık Vergisi, 6-7 Eylül Olayları, 1964 Kararları, 1974 Kıbrıs Harekâtı ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelen göç dalgaları adaların toplumsal ve mekânsal yapısında kırılmalar oluşturan olaylardır. Bunlara ek olarak, Heybeliada'da ki Heybeliada Ruhban Okulunun varlığı ve bu okulun 1971'de kapanması, günümüzde de uluslararası politik bir konu haline gelmesi, Deniz Harp Okulunun Ada'da ki varlığı ve bu okulun 1985'te Ada'dan taşınması, yine Sanatoryumun Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu yıllarda Ada'ya yapılması ve 2004'te kapanması gibi gelişmeler, Heybeliada'nın sosyo-mekânsal, kültürel ve ekonomik yapısını da içine alan gündelik yaşamın akışında önemli değişikliklere neden olmuştur.

Adalar 19. yüzyıldan beri özellikle İstanbullu gayrimüslimlerin en gözde sayfiye yerleri olmuştur. Rıfat Bali'nin de ifade ettiği gibi; İstanbul'un Prens Adaları tarih boyunca etnik, dinsel, kültürel, politik bir yer olmuş ve özellikle mutlu gayrimüslim azınlıkların, Rumların, Ermenilerin, Yahudilerin, "kaçış adaları" olduğu söylene gelmiştir (Bali, 2009; 22, 23). Bu durum 1950'lerden başlayan süreçle birlikte sürekli bir azalışa geçmiştir. Ancak geçmiştekine benzer bir şekilde günümüzde de her bir ada farklı bir etnik kimlikle anılmaya devam etmektedir. Kınalıada Ermenilerle, Burgazada Rumlarla, Büyükada Yahudilerle ve Heybeliada'da Türklerle anılmaktadır. Adalar ilçesinin merkezi konumunda olan Büyükada, 1984 yılına kadar İstanbul Büyükşehir Belediyesine bağlı bir müdürlük iken 1984'ten beri İBB'ye bağlı bağımsız bir belediye olmuştur. Bu noktada her bir ada, Adalar Belediyesinin merkezi olan Büyükada'nın mahallesi konumundadır. Bu durumda farklı etnik kimliklerle anılan adalar, bir bakıma mahalle ölçeğindeki ayrışmanın farklı bir örneğidir de.

Heybeliada, adalar içinde yüzölçümü, nüfus ve yerleşim alanının büyüklüğü bakımından Büyükada'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Fakat çalışma alanı olarak Heybeliada'yı seçme nedenlerimiz bununla ilgili değildir. Burada etkili olan faktörler öncelikle diğer adalara nazaran Heybeliada'nın "esnaf, memur adası" olduğuna dair söylemler ve en önemlileri, Ada'nın sahip olduğu üç kurumun: Heybeliada Ruhban Okulu'nun, Deniz Harp Okulu'nun ve Sanatoryum'un Ada'da bulunması ya da bir dönem Ada'da bulunmalarıydı. Çünkü bu üç kurum Heybeliada'nın tarihsel olarak yaşadığı/geçirdiği tüm süreçlerde etkin

rol oynamışlardır. Heybeliada da yaşayanların genel olarak bu kurumlarla ilişkileri mutlaka bulunmaktadır. Yani 1980'lere kadar Ada'ya geliş hikâyeleri genel olarak ya verem hastalığına yakalanan bir aile ferдинin Sanatoryuma yatırılması ve sonrasında Heybeliada'ya yerleşilmeye karar verilmesi ya da Deniz Harp Okulu ile bağlantılı olan ailelerin görevleri bitse dahi Ada'dan ayrılmamaları söz konusu olmaktadır. Sonuç itibariyle bu iki kurumun varlığı, Heybeliada'nın diğer adalara göre "Müslüman-Türk" nüfusunu fazlalaştırmıştır. Diğer bir kurum olan Heybeliada Ruhban Okulu, özellikle kapanmasından sonraki süreçte Ada'nın en politik tarafı olmuştur ve zaman zaman uluslararası politik tartışmalarda gündemini hep korumuştur.

Şimdi buraya kadar Heybeliada'nın gündelik yaşamında etkili olan iki farklı süreçten bahsettik. Bir tarafta özellikle belli toplumsal sınıflar tarafından sayfiye olarak kullanılması süreci diğer tarafta da belli kurumların Heybeliada'da bulunmalarında dolayı yaşanan süreçlerdir. Bu iki duruma baktığımızda gündelik yaşama dair olan sosyo-mekansal, kültürel ve ekonomi-politik gelişmeleri sosyolojik açılarından analiz etmemiz mümkün olmaktadır. Tabii bu iki farklı durum, yani sayfiye olarak kullanılması ve Sanatoryum gibi veremli hastaların Ada'ya gelmesi ve askeri bir donanımın, Deniz Harp Okulu'nun, Heybeliada'da bulunması gündelik yaşamın içinde önemli karşıtlıklar, çatışmalar yaratmaktadır. Ayrıca Ada'nın gündelik yaşamını, kentsel pratiklerini değiştirerek yeniden yaratmaktadır. Bu iki farklı kullanılma biçimi belli bir "kapalılık ya da dışarıda tutulma" meselesini de gündeme getirmektedir. Tabii bu "dışarıda tutulma" meselesi sayfiye olarak kullananlar için başka, Sanatoryuma gelen veremli hastalar için başka ve askeri yapı için başka bir anlam taşımaktadır. Çünkü her bir kullanılma biçimi toplumsal yapı içinde farklı bir sınıfsal gruba denk gelmektedir.

Sonuç itibariyle İstanbul'un kentleşme pratiklerinin farklı bir örneği olan Heybeliada'nın, hem coğrafi yapısından kaynaklı olarak, hem mekânsal yapısındaki farklı potansiyellerin etkisiyle, hem İstanbul'un Ada'sı olmasıyla hem de Ada'nın tüm bunları kapsayan imajıyla, farklı bir gündelik yaşam pratiği olduğunu öngörmekteyiz. Çünkü İstanbul gibi bir metropolün adası olmak beraberinde olumlu ve olumsuz faktörleri de yaratmaktadır. Adaların, Heybeliada'nın, özellikle 1950'lerden sonra Türkiye'nin ve İstanbul'un yaşadığı sosyo-ekonomik değişimlerden ne ölçüde etkilendiği ve bu yaşananların

Heybeliada'yı, nasıl bir "yer"e dönüştürdüğünü anlamının önemli olduğunu düşünüyoruz. Geniş bir konu yelpazesi içinde, gecekondulaşma, içgöç, dışgöç, kentlilik, yerellik, hemşehrilik dayanışması, mekânın politikleşmesi, değişim değeri ve kullanım değeri, kentsel katılımcılık, kentsel arsaya el konulması ve paylaşılmasının dayandığı toplumsal ve siyasal ilişkiler, 1980 öncenin ve 1980 sonrasının yarattığı farklı ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel iklimlerin her birinin Heybeliada'nın kentsel pratikleri içinde ele alınması mümkündür. Ancak bu çalışma kapsamında ağırlıklı olarak Heybeliada'nın gündelik yaşam pratikleri, yıl içinde kentsel mekânın yaşadığı döngüler ve bu dönemlerde İstanbul ile Heybeliada'nın sosyo-mekânsal paralellikleri sosyolojik açılardan tartışılacaktır. Özellikle Heybeliada'nın kent içi dinamikleri, çalışmanın tartışma zemini oluşturulacaktır.

Dolayısıyla çalışmanın amacı, öncelikle Heybeliada'nın dönemselleştirdiğimiz yıllar içinde yaşadığı mekânsal pratikleri ve bu pratiklerde etkili olan siyasal, ekonomik, toplumsal, kurumsal ve kültürel bağlamları gündelik yaşamın değişen kodları üzerinden sorgulamak ve bunu yapmaya çalışırken de hızla kabuk değiştiren İstanbul ile olan ilişkisini her daim sıcak tutarak, sosyolojik bir semt monografisi yapmaktır. Önümüzde iki farklı kent ölçeği durmaktadır. Kara ve ada. Özellikle birinin diğerini(İstanbul'un Heybeliada'yı) etkilediği iki farklı gündelik yaşam pratiği ve iki farklı kentsel mekan pratiği durmaktadır. Bu aşamada, zamana ve mekâna bağlı olarak değişen ve farklı dinamiklerin etkisi altında kalan gündelik yaşam pratiklerine, eleştirel bir mesafede bakmaya dikkat edilecektir.

II. 1. Araştırmanın Yöntemi, Kapsamı

Bu çalışmada, Heybeliada'nın 1950'li yıllardan günümüze kadar yaşadığı mekânsal pratikleri ve bu pratiklerde etkili olan siyasal, ekonomik, toplumsal, kurumsal ve kültürel bağlamları değişen gündelik yaşam pratikleri üzerinden sorgulanarak, Heybeliada'nın nasıl bir yaşam alanına sahip olduğunu sosyolojik açılardan irdelenecektir.

Heybeliada'yı çalışma fikrinin ortaya çıkma sürecine bakarsak, başlangıçta İstanbul'un önemli sayfiye yerleri olan adaların teker teker incelenerek sosyo-mekânsal analizlerinin yapılması düşünülmüştür. Ancak çalışmanın ön safhasını oluşturan ilk gidip gelmeler, doğal

gözlem aşaması, çalışmanın sorunsalını da belirleme aşaması olmuştur. Çünkü her bir ada farklı potansiyelleriyle ayrı ayrı incelenmeyi gerektirmektedir. Adalar İlçesinin merkezi olan Büyükada ve her biri Büyükada'nın mahallesi olan Heybeliada, Burgazada, Kınalıada, bir bakıma mekânsal ayrışmanın örnekleri de olabilmektedir. Her ada bir mahalle ve her mahallede farklı bir sosyo-kültürel-ekonomik bir cehreye sahiptir. Tarihsel olarak baktığınızda her bir ada benzer özellikleriyle, tabii sahip oldukları farklı etnik kimliklerine rağmen, birer balıkçı kasabası görünümündeydiler. Günümüzde adaların her bir mahallesi, Anadolu'nun farklı bir yerinden göç alarak İstanbul'un yazgısının bir yansımasını yaşamaktadır. Mesela Kınalıada da Erzurum ve Muşlular, Burgazada da Erzincanlılar, Heybeliada da Ordu Mesudiyeliler, Büyükada da Malatyalılar, Vanlılar, Trabzonlular v.s olarak devam ediyor. Tabii bu dağılımın bilgisi İstanbul'un genelinde adaları tanımlayan bir durum değil. Çünkü İstanbul'un metropoliten alanında genel olarak adalar gayrimüslimlerle anılmaktadır. Bu da aslında “çok kültürlülük” söylemlerinin günümüzde farklı etnik ve dinsel kimliklerden ziyade ülke genelinde yaşanan iç göçlerin bir benzeri olarak, farklı bölgelerden alınan göçlerin oluşturduğu bir mekânı göstermektedir.

19.Yüzyıldan beri adalar bir sayfiye/mesire yeri olmuştur. Bunun anlam ve içeriği değişse de o kültür günümüzde de devam etmektedir. Bu anlamda her bir adanın yazın gelen sayfiyecisi de farklıdır. Örneğin, Kınalıada'ya Ermeniler ve Süryaniler, Büyükada'ya Yahudiler, Burgazada'ya Rumlar ve Heybeliada'ya Türkler, son zamanlarda Süryaniler ve azda olsa Rum ve Museviler gelmektedir. Bununla ilgili resmi bir rakam olmamakla beraber adalılarla yapılan görüşmeler bu bilgiyi ortaya çıkarmaktadır.

Her bir adayı gözlemlene fırsatı bulmam ve adaların birbirlerinden ne kadar farklı olduklarını görmem, çalışmanın alanını daraltmama neden oldu. Sonuç itibariyle Heybeliada'yı seçmeye karar verdik. Bunun başlıca nedenleri arasında Heybeliada'nın diğer adalara nazaran “esnaf, memur adası” olduğuna dair söylemler ve en önemlileri Ada'nın sahip olduğu üç kurumun: Heybeliada Ruhban Okulu, Deniz Harp Okulu ve Sanatoryum'un varlıkları oldu. Çünkü bu üç kurum Heybeliada'nın tarihsel olarak yaşadığı/geçirdiği tüm süreçlerde etkin rol oynamışlardır. Heybeliada'nın diğer adalara göre “Müslüman-Türk” nüfusunu fazlalaştırmıştır. Diğer bir kurum olan Heybeliada Ruhban Okulu, özellikle

kapanmasından sonra ki süreçte Ada'nın en politik tarafı olmuştur ve zaman zaman uluslararası politik tartışmalarda gündemini hep korumuştur.¹

Sonuç itibariyle İstanbul'un kentleşme pratiklerinin farklı bir örneği olan Heybeliada'nın, hem coğrafi yapısından kaynaklı olarak, hem mekânsal yapısındaki farklı potansiyellerin etkisiyle hem de Ada'nın tüm bunları kapsayan imajıyla oluşmuş farklı bir gündelik yaşam pratiğinin olduğunu öngörmekteyiz. Bu noktada Ada'nın gündelik yaşam pratiğinin sosyolojik açılardan çözümlenmesinin önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Bu çalışma kapsamında, niteliksel veri toplama tekniklerinin kullanılması tasarlanmıştır. Çünkü niteliksel saha çalışması, araştırma kapsamındaki her bir çalışma pratiğini ve onunla doğrudan bağlantılı toplumsal alanı, sadece araştırmanın yapıldığı yerel mekândaki dinamiklerle sınırlandırarak incelemeyi. Aksine, niteliksel saha çalışması birbirinden kopuk görülen kurum, mekân ve pratiklerin nasıl birbiriyle ilişkili olduğunu irdelerken, bu süreçlerin farklı bireylerin gündelik hayatlarını nasıl etkilediğini göstermesi açısından oldukça etkili bir araştırma yöntemidir.

Genişleyen ufuk çizgisi içinde sosyoloji artık “büyük sosyal olgular, kurumsal çözümlenmeler, büyük toplumsal değişim sorunları” gibi kategoriler dışında kalan yaşantı alanlarını, duygularında, meşru inceleme alanları olarak kapsamaya yönelmekle gelişeceğinin giderek farkına varmaktadır. Dolayısıyla bütün bu alanlara ilişkin deneyimlerin tarihi, bireylerin yaşam tarihleri, bireysel yaşantıların getirdiği farklılıklar ve zenginlikler kendi tarihsellikleriyle artık sosyolojinin içinde yer almaktadır (İlyasoğlu- Soytemel, 2002; 112). Bu noktada sözlü tarih, bireylerin geçmişi nasıl anımsadıklarını araştıran bir yöntem ve çalışma alanıdır. Tarih bilimi geçmişte yaşanmış olayları incelerken sözlü tarih geçmişin güncel bireysel anlatılarda nasıl anımsandığına odaklanır. Geçmişte yaşanmış bir olayı anımsadığımızda, anımsama anı bugünkü zamanda olduğu için güncel bağlamın izlerini taşır. Ama aynı zamanda her anımsamada geçmişin tortusu bulunur. Bu açıdan “eski

¹ Son olarak 7 Nisan 2009 'da Patrik Bartholomeos, İstanbul'da ABD Başkanı Barack Obama ile bir araya geldiler. Obama, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) kürsüsünden yaptığı konuşmada Heybeliada Ruhban Okulunun açılması ile ilgili sözlere de yer vermiştir.

Heybeliada'nın nasıl anlatıldığı hem adanın geçmişine hem de bugününe dair ipuçları verir. Anımsama aynı zamanda öznel bir süreçtir. Her birey yaşadıklarını kendine özgü bir biçimde anlatı yoluyla anlamlandırır. Bireylerin anlatıları, onların gerçekliklerini ifade ettiği ölçüde gerçektir. Bu bireysel anlatılar, içinde şekillendikleri tarihsel ve kültürel bağlamın izlerini taşır ve onu şekillendirir. Tarih yazımı gibi, geçmişle ilgili bireysel anlatılar ve bunlardan yola çıkan sözlü tarih yazımı da kurgu ve anlamlandırma sürecinin ürünüdür (Neyzi, 2009; 78). Sonuç itibarıyla dinlediğimiz öznel hikâyeler, Heybeliada'nın tarihsel süreciyle ilgili önemli bilgiler vermektedir. Tabii bu öznel bilgileri nesnel bilgiye dönüştürme çabası içinde, Heybeliada'nın tarihsel, sosyo-kültürel ve ekonomi-politik tüm bağlamını da bu öznel hikâyelerin içinde harmanlamamız gerekmektedir. O zaman Heybeliada'nın gündelik yaşamına dair bilgileri daha bilimsel bir dille ifade etmiş olacağız.

Bu nedenle çalışmamızda iki farklı teknik kullandık. Öncelikle Heybeliada'nın geçmişine dair gündelik hayatın kodlarını, ritmini yakalamak için sözlü tarih çalışması yaptık. Başlangıçta sözlü tarih yapacağımız kişilere dair ön koşulumuz ada doğumlu ya da uzun yıllar Heybeliada'da yaşamıştı. Fakat Ada içinde sözlü tarih yapabileceğimiz kişilere tek tek ulaşıırken, ne kadar farklı rotalar izlediğimizi anladık. Tabii bu konuda adalıların bize yol gösterici olmaları çok önemliydi. Sözlü tarih görüşmeleri yaptığımız kişiler meslek, etnik grup, cinsiyet, yaş, sınıfsal konumları bakımından çeşitlilik göstermektedir. Bu çalışma kapsamında sözlü tarih yapacağımız kişilere kartopu tekniğini kullanarak ulaşmayı öngördük. Böylece gittikçe büyüyen ilişki ağlarıyla, özellikle 1950'lerden günümüze kadar Heybeliada'da etkili olan hem iç hem de dış dinamiklerle değişen gündelik yaşam pratiklerini sosyolojik açılarından irdelemeye çalışacağız.

Diğer niteliksel veri toplama tekniğimiz olan derinlemesine mülakatlar, çalışmamız için önemli olan resmi kurum ve kişilerle (Adalar Belediyesi, Muhtarlıklar, Meslek Örgütleri, Sivil Toplum Kuruluşları) esnaflarla, memur ve işçilerle v.b ile yapılacaktır. Günümüz Ada'sının gündelik yaşamını anlamaya çalışırken öncelikle Lefebvre'nin ifade ettiği gibi, gündelik olanı anlamak için bazı ön koşullar vardır: ilkin gündelik hayatın içinde bulunmak, orada yaşamış olmak; sonra da onu kabul etmemek ve onun karşısında eleştirel bir mesafe bırakmak gerekir. Aksi halde yanlış anlaşılmalara yol açar (Lefebvre, 1998; 77-78). Bu anlama süreci, uzun bir zaman dilimini kaplamalıdır. Çünkü gündelik hayat basit gibi görünenin

arkasında karmaşık bir yapıya sahiptir. Bunu anlamak için bakmanın dışında tüm ilişkileriyle, kavgalarıyla şakalarıyla, yazıyla kışıyla, gecesiyle gündüzüyle, bayramlarıyla, güzellikleriyle çirkinlikleriyle orayı bilmeyi, görmeyi, yaşamayı gerekmektedir. Ama tüm bunları yaşarken Lefebvre'nin de dediği gibi eleştirel mesafeyi korumak gerekmektedir. İtiraf etmeliyim başlarda adaların hep o söylenen “romantik” ve “nostaljik” havası sarıveriyor etrafınızı. Doğal güzelliklerinin yanında, gündelik yaşamının İstanbul'un kent merkezinden sonraki o sakinliği karşısında, hayrete düşmemeniz neredeyse imkânsız oluyor. Tabii sonra son vapuru, günümüzde daha çok motoru kaçırma korkusu ya da hava lodosluya adada kalma korkusu/paniği başlaya biliyor. Adalılar size gülerek “*İstanbul'dan gelenlerde hep bu korku, adada kalma korkusu var*” diyebiliyorlar. Bu korku çoğunlukla İstanbul'un kent merkezinde oturanların adaya karşı oluşturdukları bir bakış yada ada korkusu/ ada psikolojisi yaratıyor.

2009'un kasım ayında adalara gidip gelmelerim başladı. Her bir ada sessiz sakin bu aylarda. Birkaç gidip gelmelerinizde hemen tanınabiliyorsunuz. Çoğu zaman vapur ya da motorda hep tanıdık yüzlerle karşılaşıyorsunuz. Selam vereceğiniz kişi sayısı kısa bir sürede artabiliyor. Görüşme yaptığım kişilerin çoğu *seni tanıyoruz* diyebiliyorlar. Yani Heybeliada'da tanındığınızı anlamadan tanınıyorsunuzdur. Çünkü bir *yabancısınız*. Ada küçük ve bilgi ya da haber sürekli dönüp dolaşabiliyor. Hatta bir keresinde, Heybeliada'da çok yardımcı olan bir abimiz uzun zaman görüşmemize rağmen bir gün yolda karşılaştığımızda “*biliyorum şunlarla şunlarla görüşmüşsün*” dedi. Bu noktada gündelik yaşamın içinde haberin yayılmasında dedikodular önemli bir yer tutuyor, adalar arası bilgi akışını sağlıyor.

Başlangıçta her adaya gidip gelmelerim farklı iki dünyanın giriş çıkışı gibiydi. Aceleci, gürültülü, insanların birbirine yabancı olduğu kaotik bir yerden, sakin, sessiz, yavaş ve samimi bir yere varmak gibi. Hatta adalılar buna şöyle diyorlar “*İstanbul'a inmek, adaya çıkmak*”. Süreç içinde gidip gelmelerim arttıkça ve bununla bağlantılı olarak tanışmalarım çoğaldıkça, her kesimden Heybeliadalıları dinledikçe, gündelik yaşamın ve bunun içindeki ilişkilerinde ne kadar farklı olduğunu doğal olarak görebiliyorsunuz. Ada'da yaşayanların, ada ile kurdukları ilişkilerini, kaygılarını, beklentilerini, birbirleriyle olan ilişki düzeylerini görebiliyorsunuz. Görünenin ardında farklı bağlam bağımlı yapıların olduğu ortaya çıkıyor.

esnafın birbiriyle, faytoncunun neredeyse tüm adalılarla, yazlıkçının yerleşik adalıyla, adaya önce göç edenin sonra göç edenlerle bir takım rahatsızlıkları hep söz konusudur. Ama sonuçta hepsi farklı sosyo-ekonomik-politik-kültürel özelliklerine karşın, kendilerini adalılık”, “adalı olma” halinin içine yerleştiriyorlar. Tabii bu yerleştirme hali, gündelik yaşamın içinde de farklı söylemleri yaratmaktadır. Tıpkı “kim İstanbullu” ifadeleri gibi “kaç kuşak adalısın” tartışmaları da sürüp gitmektedir.

Çalışma, Heybeliada’nın değişen gündelik yaşam pratikleri üzerinden sosyolojik bir analizi içermektedir. Tabii gündelik yaşam denilen şey, tek bir bağlam üzerinden yürütülebilecek bir alan olmanın çok uzağındadır. Oldukça karmaşık olan bu yapının çözümlenmesinde ve güzergâhlarımızın belirlenmesinde her dönemin kendi sosyo-mekânsal-kültürel-ekonomik potansiyelleri açıklayıcı olmakta ve bize yol göstermektedir. Bu noktada gözlemlere ve görüşmelere dayanan bir araştırma tasarlanmıştır. Çalışma, içerik olarak iki farklı dönemselleştirme üzerinden, Heybeliada’nın, sosyolojik analizini kapsamaktadır. Tabii bu süreçlerin tarihsel olarak analizinde, özellikle 1950’lerden 1980’lere kadar olan zamanın bilgi birikiminde eksiklikler karşımıza çıkmaktadır. Ama bunu en aza indirme noktasında Heybeliadalılarla yaptığımız sözlü tarih görüşmeleri oldukça önemlidir. Ayrıca adalar ve Heybeliada üzerine ağırlıklı olarak “anı ya da öykü” tarzında yazılan çalışmalarında önemli katkıları bulunmaktadır. Bunun dışında adalar ya da sadece Heybeliada üzerine yapılan Yüksek Lisans ve Doktora çalışmalarının sayısı da birkaçı geçmemektedir. Bu noktada çalışmamızın adalarla ilgili literatüre katkıda bulunmasını önemsemekteyiz.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm, çalışmanın giriş bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde araştırmanın konusu ve amacına yer verilmiştir. İkinci Bölümün, ilk aşaması, araştırmanın yönteminin ve kapsamının açıklandığı kısımdır. Diğer bir aşama ise, kentleşme pratiklerine dair genel kuramsal yaklaşımların ele alınmasıdır. Burada özellikle marksist kent yaklaşımı olan *Kapital Birikim Süreçlerine Göre Kent Kuramları* yer almaktadır. Geleneksel Marksist yaklaşımda kent içindeki sorun, sistemin bir sorunu ve çelişkisidir. Aslında kent sorunu Marx ve Engels döneminde ve tabii bunları izleyen dönemde pek tartışma konusu olmamıştır. Fakat 20. Yüzyılın ikinci yarısında H. Lefebvre, D. Harvey ve M.Castells ile bu sessizlik bozularak, kenti konu edinen yeni

Marksist yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Kenti Marksist düşünce çerçevesinde tartışan bu düşünürlerin, her birinin kenti anlama ve anlamlandırma kriteri farklı olmakla beraber kapital birikim süreçleri üzerinden kenti sorunsallaştırmışlardır. Bu yaklaşımlardan hareketle çalışmamızın kuramsal alt zemini oluşturulacaktır.

Özellikle Lefebvre'nin kent tanımlaması, gündelik yaşam ve bu yaşamın oluşturduğu toplumsal mekân ve onların sosyal ilişkilerinin yeniden üretiminden oluşmaktadır. Dolayısıyla Lefebvre, basit ve çok aşına olunan gündelik yaşamın, oldukça karmaşık olan yapısını toplumsal bir süreç olan, mekân üretiminin analizi sayesinde anlaşılabilirliğini göstermiştir. Bizim çalışmamızda da bu kuramsal çerçeve ana eksenini oluşturmaktadır. Bu noktada bir bakıma çalışmamız Heybeliada'nın gündelik yaşam pratiğinin test edilmesidir.

Teorik kısmın diğer bir ayağını da İstanbul'un yaşadığı farklı kentleşme pratiklerine değinerek Heybeliada'nın bu pratikler içinde nerede konumlandığının ve bu sürecin Ada'nın gündelik yaşamında nelere/nerelere tekabül ettiğinin sosyolojik alt zeminini oluşturan kısımdır. Bu kısımdaki okumalarımız ağırlıklı olarak İstanbul'un farklı semtleri üzerine yapılan çalışmalardır. Bu çalışmaların her biri İstanbul'un kentleşme pratiklerinin farklı bir boyutunu oluşturmaktadır. Heybeliada'nın da İstanbul'un bir parçası, adası, olması tüm bu süreçlerin yansımaları mekânsal ölçeğinde görmesi anlamına da gelmektedir. Tabii önemli olan bu süreçlerin Heybeliada'nın gündelik yaşamına nasıl yansıtıldığı noktasındadır.

Üçüncü Bölümde, ada ve metropol arasındaki ilişkilere değinilmektedir. İstanbul gibi bir metropolün adası olmanın gündelik yaşam üzerinde nasıl bir etki yarattığı tartışılmaya çalışılmıştır. İstanbul Adaları'nın ya da Prens Adaları'nın her birinin, kendi gözlemlerime dayanarak, profili çıkartılmaya çalışılmıştır.

Dördüncü Bölüm ise, çalışmamızın saha kısmının, sorunsalla harmanlandığı bölümdür. Bu bölümde dönemselleştirmelerimiz 1950-1980 arası bir dönem ve 1980'den günümüze kadar olan kısımda diğer dönemimizi oluşturmaktadır. Böyle bir dönemselleştirme yapmamızın nedeni öncelikle en genel anlamda sırasıyla Türkiye ve İstanbul, adalar ve

Heybeliada için 1950-1980 yılları arasında yönetsel, ekonomik, kültürel, sosyal ve mekansal bir kırılmanın yaşandığı yılları içermesidir. Bu yıllar arası dönem, Heybeliada'nın gündelik yaşamında da önemli kırılmalar/değişikliklere neden olmuştur. Bununla ilgili bilgilere yaptığımız sözlü tarih görüşmeleri önemli kaynak sağlamıştır. Bu dönem içinde yaşanan toplumsal pratiklerin gündelik yaşamdaki görünürlüklerinin analiz edilmesinin önemli olduğunu düşünmekteyiz. Bu bölümde özellikle günümüz Heybeliada'sının gündelik yaşamının anlaşılır/görünür kılınmasına çalışılmaktadır. Bu noktada geçmişten izler bulmaya çalışmak ve bu izlerin günümüzde kendini nasıl yeniden gündelik yaşamda yarattığını açıklamaya çalışmak önemlidir. Bunu yaparken de Heybeliada'nın İstanbul'un bir parçası olduğu hiç unutulmadan, tüm bu değişimler / kırılmalar analiz edilmeye çalışılacaktır.

II.2. Kentsel Pratiklere Dair Kuramsal Yaklaşımlar

Kent olgusuna 19. Yüzyıldan itibaren kayıtsız kalınmamıştır. Genel olarak kent, toplumsal dönüşümlerin açıklanmasında ele alınan bir konu olmuştur. İlerleyen süreçlerde kentler, başlı başına ele alınması gereken araştırma konusu haline gelmişlerdir. Sistemli bir biçimde kentlerin oluşumunu ve gelişimini açıklamaya çalışan kent kuramları oluşturulmuştur. Kentler, birçok bilim dalı ve bilim insanı tarafından araştırma konusu haline getirilmiştir. İktisatçılar, sosyologlar, tarihçiler, coğrafyacılar kenti farklı sorunsallar etrafında ele almışlardır. Kentler, 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyılda ele alınan konuların farklılaşmasıyla önemli araştırma alanları haline gelmişleridir.

Değişen toplumsal formasyonlar önemli toplumsal dönüşümler yaratmıştı ve bu nedenle 19.yüzyıldan itibaren kentler, üzerine düşünülecek bir olgu haline gelmiştir. Bazı 19. Yüzyıl düşünürleri Marx, Engels, Durkheim, Weber, sanayi devrimi sonrası hızlanan toplumsal değişimleri, dönüşümleri incelemişlerdir. Temel olarak şu iki soruya yanıt aramışlardır; ilk olarak, sanayi toplumu denilen bu yeni toplum düzeni içinde eski, geleneksel, kırsal düzene ne olacak sorusudur. İkincisi de, kentleşmenin, yaşam kalitesine etkisi nedir? (Osman, 2001, 173). Dolayısıyla 19. Yüzyılda kapitalist üretim tarzının feodal üretim tarzının yerini almasıyla başlayan değişimlerde kentlere kayıtsız kalınmamıştır. Tabii burada bilim insanlarının asıl anlamaya çalıştığı kapitalist sistemin kendisi oluyor. Kapitalizm gelişmesi hızlı bir değişimi de beraberinde getirmiştir. Değişimin yarattığı kentsel sorunlar, Marx,

Engels ve Weber tarafından bir kent teorisine dönüştürülmemiş olsa da kapitalist sitemin analiz edilmesinde kullanılmıştır. 20. Yüzyıl başlarına gelindiğinde ise kent çalışmalarında Chicago Okulu etkili olmuştur. Bu çalışmada 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla kadar kentin ele alınış tarzının üzerine önemli katkılar sunan ve kentlere kapital birim süreçlerine göre bakan Marksist Yaklaşımın önemli temsilcilerinden Harvey, Castells ve Lefebvre öncülük etmişlerdir.

II. 2. 1. Kapital Birikim Süreçlerine Göre Kent Kuramları

1970'lerle birlikte kentsel analizin amaçlarını yeniden tanımlamak ve kuramsal bir temele oturtmak üzere, Henri Lefebvre, David Harvey ve Manuel Castells gibi Marksist araştırmacılar, mekânın ve onun somut bir ifadesi olan kentin, toplumsal süreçler içinde daha geniş bir soruşturmasına giriştiler. Kenti, birtakım düşünme, davranış ve örgütlenme tarzlarını kendi kendine üreten, özerk bir toplumsal ve mekânsal biçim olarak değil, daha geniş ekonomik, politik ve ideolojik düzenlerin parçası olarak kavramaya dönük yaklaşımlarıyla, kentsel araştırmalar alanında genel ve bütünleyici bir kuramsal çerçevenin oluşturulmasına önemli katkılarda bulundular (Kaygalak, 2008; 18, 19).

Harvey çalışmalarında, mekânsal örgütlenme, kapitalist sistemin işleyişinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Harvey, kenti sermaye mantığı yaklaşımında kurumsallaştırmakta, kapitalist birikim süreçlerinde kentsel yapıyı çevrenin rolü üzerinde durmaktadır (Şengül, 2001; 17). Kent, belli bir teknoloji kullanılarak inşa edilmiş ve belli bir üretim tarzı bağlamında yapılandırılmıştır. Buna tekabül kentsellik, bir toplumsal biçim, belli bir iş bölümü ve egemen üretim tarzının tutarlı bir hiyerarşik düzene dayandırılmış bir yaşam tarzıdır. Bu nedendir ki kentsellik ve kent, belli bir üretim tarzını dengede tutma işlevine sahiptir (Harvey, 2006; 187). Tabii aynı zamanda böylesi bir durum, kenti, biriken çelişkilerinde odağı yapmış ve yeni üretim tarzlarının da gelişmesine imkân tanımıştır (Harvey, 2006; 187).

Harvey'e göre, kent mekânı her ne kadar yapıyı bir çevre olarak algılanıp kapitalizmin doğurduğu krizin atlatılmasında merkezi bir rol oynamışsa da, kente kapitalist birikim

süreçlerinden bağımsız bir yapı ve özgürlük atfetmek hatalıdır. Kent, ancak kapitalist sermaye birikim süreçleri ile anlam kazanmakta ve bunun tersi, kente toplumsal ilişkilerden bağımsız bir güç vermek anlamına gelmektedir (Şengül, 2001a; 22). Harvey'e göre, mekânsal pratikler anlamlarını sınıf, cinsiyet, cemaat, etnik grup, ırk temelindeki toplumsal ilişkilerden alırlar ve toplumsal eylemlilik içinde ya "tüketilirler" ya da "değişikliğe uğrarlar"(Harvey, 2003; 251).

Kapital birikim süreçleriyle kente bakılması gerektiğini belirten bir diğer Marksist araştırmacı Castells'e göre, mekânın kendi başına bir anlamı yoktur zira toplumsal olarak üretilir (Castells, 1997; 225). Kentsel birimi de "doğrudan üretim sürecine dayandırılarak açıklamak yerine işgücüne ilişkin süreçlerce tanımlanması görüşüne dayandırmaktadır. Bu nedenle Castells'e göre kent, işgücünün yeniden üretiminin mekânsal birimidir (Gottdiener, 2001; 251).

Kent sorunu, esas olarak bütün toplumsal grupların günlük yaşamının temelinde yer alan ortak tüketim araçlarının örgütlenmesi ile ilişkilidir: konut, sağlık, eğitim, kültür, ticaret, ulaşım gibi. Gelişmiş kapitalizmde bu bir yandan tüketimin artan toplumsallaşması, diğer yandan da tüketim araçlarının üretimi ve dağıtımındaki kapitalist mantık arasında oluşan temel çelişkiyi ifade eder (Castells, 1997; 260). Castells'in analizlerinde, kolektif tüketim ile denklik içinde tanımlanan kentsel bir mekân yer almaktadır. Kent bir yandan yaşam çevresi bir yandan da sürekli akış içinde bulunan toplumsal bir pratik olarak görülmektedir (Giddens, 2000:510).

Harvey ve Castells'in kenti ele alış ve sorunu ortaya koyuş biçimlerindeki analizleri kentsel mekânların analiz edilmesinde oldukça önemlidir. Kentlerin toplumsal olarak inşa edildiğini özellikle vurgulayan iki bakışın dışında çalışmamız için hareket noktası oluşturan Henri Lefevbre'in gündelik yaşam analizi üzerinden kent sorunsalına bakışı önemlidir. Çünkü bu çalışma bir bakıma gündelik yaşam kodlarının, analizlerinin Heybeliada üzerinden test edilmesidir.

II.2. 1.a. Gündelik Yaşam Pratikleri Üzerinden Kentin Sorunsallaştırılması

Kentsel düşünce üretimine, mekân kavramı üzerinden katılan Lefebvre, toplumun kendi mekânını üretmesi formülasyonunu temel almaktadır. Her toplumun kendi mekânını ürettiğini, her toplumsal kuruluşun aynı zamanda mekânsal bir kuruluşta olduğunu belirtir. Mekânın, toplumun hem ürünü hem de onu sürekli dönüştüren bir mekanizma olduğunu vurgular (Çil, 2006; 221). Ayrıca Lefebvre toplumsal üretim olarak mekânda ortaya çıkan çelişkilere özel bir önem atfeder. Mekân sosyal-politik çelişkilerin somutlaştığı ve çelişkinin eyleme dönüştüğü zemindir. Mekân sadece sosyo-politik çatışmaların “aracı” ya da “tiyatrosu” değil, onların kurucu boyutlarından biridir.

Sosyal mekân üzerinde denetimin sağlanması, bütün coğrafi ölçeklerde gündelik yaşamın, sınai üretimin, politik düzenlemenin ve jeopolitik çatışmaların merkezi ögesi haline gelmiştir, çünkü onun ele geçirilmesinden elde edilecek ödül çok büyüktür (Lefebvre,1998; 60). Lefebvre için mekânın üretimi açısından oldukça önemli olan toplumsal mekân kavramı, aynı zamanda, mekânı yalnızca değişim değeri olarak, soyut mekân olarak değil, kullanım değeriyle bağlantılı olarak toplumsal sınıflar, ara katmanlar ve sınıf fraksiyonlarının şekil vermeye çalıştığı bir mekâna- yaşam alanı olarak somut mekâna-gönderme yapmaktadır.

Öncelikle, kenti değişim değeri olarak görenlerle (kentsel rantları arttırıcı, kenti sermaye açısından çekici hale getirecek altyapı-üstyapı çalışmaları, kent mekanına yapılan spekülâtif boyutları da içeren yatırımların getirisini arttıracak kentsel siyasalar talep edenler), onu kullanım değerine göre değerlendirenler (sağlıklı barınma, çalışma koşullarına sahip mekanlar, toplumsal gelişimlerini sağlayacak, kültürel gereksinimlerini karşılayacak kentsel siyasalar isteyen bu nedenlerle kamu kaynaklarının kullanımından, arazi kullanımına kadar farklı talepleri olanlar) arasındaki çelişkilerden kaynaklanan önemli bir çatışma alanı söz konusudur (Doğan, 2007; 98). Bu çatışma alanı mekânsal yeniden üretimle tekrar şekillenir ve mekânda görünür hale gelir. Ayrıca toplumların ürettiği mekânlar, kentsel alan içerisinde birbirleriyle eklemlenir ya da birbirleriyle çakışırlar.

Özünü, toplumsal yoğunluğun bir koşulu durumundaki kent merkezindeki gündelik hayatın/gündelikliğin oluşturduğu toplumsal mekân, doğal ve toplumsal nesnelere ve onların ilişkilerini (ilişki ağları ve ilişkilene yollarını) kapsamaktadır. Bu nedenle de içerdiği şeyler arasındaki bir ilişkiler seti olarak cisimleşir. Bu ilişkiler setinin dinamikliği ise birbiri üzerine binmiş çok sayıda toplumsal mekânla karşılaşmamızı sağlamaktadır. Bütün çeşitliliği ile ortaya çıkan kent mekânında toplumsal mekânlar birbirlerinin içine nüfuz eder ya da birbirlerine eklenirler (Doğan, 2007; 98).

Massey'in, farklı toplumsal ilişkilere ve dinamiklere açık mekân yaklaşımında ifade ettiği gibi; Mekânsal olanı(spatial), farklı anlatıların bir araya geldiği bir alan ve iktidar içeren toplumsal ilişkilerin ürünü olarak kurgulamak, mekânın hem toplumsal inşasına hem de zorunlu olarak onun iktidarla ilişkili doğasına vurgu yapmaya çalışan bir mekân yaklaşımı olacaktır. Böyle bir çerçevede, "yerler"(places) bu sosyal ilişkilerin bir ifadesi(articulation) gibi tasavvur edilebilir ki bu, sözü geçen yer "içindeki" açık, geçirgen, melez yerel ilişkileri de kapsar- bu "yer" bir araya gelme yeridir....bu yer anlayışında özgünlük...ne mitolojik yerel köklerden ne de göreceli tecritler tarihinden kaynaklanır....tam aksine (bu özgünlüğün kaynağı) bir arada buluna bilen etkilerin karışımının mutlak tikelliğidir (Massey, 1999, 41-akt: Şentürk, 2009, 32).

Tam da Massey'in farklı toplumsal ilişkilere ve dinamiklere açık mekân olarak düşünebileceğimiz Heybeliada'nın, mekânsal inşasında ve gündelik yaşam pratiklerinde farklı sosyal ilişkilerin, "melez yerel ilişkilerin" yer aldığı bir mekânsal pratikten söz etmenin, Heybeliada için "birarada buluna bilen" bir yer söyleminin, önemini göstermektedir.

Mekânın içinde her daim var olan üretim ve yeniden üretim düşüncesi aynı zamanda mekânın, toplumun hem ürünü hem de onu sürekli dönüştüren bir mekanizma olması fikri, Lefebvre'in mekâna yöntem olarak diyalektik bir çerçeveden yaklaşmasını sağlamıştır. Mekânın aynı zamanda politik bir kavram olduğuna dair söylemleri de bu bakışın içinde yer almıştır. Lefebvre'in kapitalist toplumda kentin nasıl anlamlandırıldığı, deneyimlendiği ve

tasarlandığı konusunda üçlü bir şema önermektedir. Bunlar; mekansal pratikler, mekanın temsil(ler)i, temsil(ler)in mekanı (Lefebvre, 1994 {1974}, 38-39)dır.

Mekânsal Pratikler, gündelik hayattaki bütün çelişkileri de bünyesinde taşıyan, maddi yeniden üretim açısından insanların bilgi birikimini işlevsel kılan ve anlamlandıran süreçlerini kapsayan pratik bir şeydir (Lefebvre, 1996{1974}:50; akt, Doğan, 2007; 99). Mekânın temsi(ler)i ise tasarlanan mekânın kendisidir. Bilim insanları, şehirciler, teknokratlar, toplum mühendisleri, vb. tarafından kent mekânına verilmek istenen bir düzeni, yani onların mekânı belli bir anda görmek istediği şeyi anlatır (Lefebvre, 1996{1974}:38-39). Son olarak Temsilin Mekanları, belli bir mekanda hakim olan tavır ve çıkarların (yani yaşayan mekanın) kendini ortaya koyuş biçimidir. Temsilin mekânı gündelik hayatın da etkin merkezi olarak, tutkunun, eylemin, yaşanan durumların yerini kapsar ve zamanı imler (Lefebvre, 1996{1974}, akt, Doğan, 2007; 99). Tam da bu üçlemeden hareketle Lefebvre'in çalışmamız için önemi, mekânı anlamada ve mekan üzerindeki hakimiyetin çözümlenmesinde, basit gibi görünen fakat karmaşık bir süreci içinde barındıran gündelik yaşam akışının yarattığı yaşam alanının/yaşayan mekanın, tüm sosyal ilişkilerle beraber hem mekanı üretmesine hem de mekan tarafından üretilmesine yaptığı önemli açılımlardır.

Lefebvre'e göre, gündelik yaşam, modernitenin sonucudur ve modernlikle eş zamanlı olarak gelişen ve onunla birleşen bir durumdur. Gündelik yaşam belli bir tarih taşımasa da tarihsel bir olgudur ve öteden beri kullanılan gelen, alışılmış nesnelere içerindeki şiiri kaybettikleri noktada ortaya çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında, İnkalar'da, Aztekler'de, eski Yunan'da ve Roma'da, yaşamdaki en ufak detayları, davranışları, sözleri, aletleri, giysileri, v.s'lerini belirleyen bir üslup vardı. Yani kullanılan nesnelere henüz şiirini yitirmemişti, gündelikleşmemiştir. Modern toplumun gündelik yaşamında ise, üsluba karşı duyulan bir nostalji, üslupsuzluk ve bu üslupsuzluk içinde inatla üslup arayışı hep söz konusu olmaktadır (Lefebvre, 1998; 31-36).

Lefebvre, gündelik yaşamın bize çok aşina gelen ancak oldukça gizemli ve karmaşık olduğunu söylediği yapısının, en somut haliyle, toplumsal bir süreç olan, mekân üretiminin analizi sayesinde anlaşılabileceğini göstermiştir (Doğan,2007; 94). Gündelik hayat nedir ki?

Ekonomik, psikolojik veya sosyolojiktir, özel yöntemlerle ve yollarla kavranması gereken özel nesnelere ve alanlardır. Beslenmedir, giyinmedir, eşyadır, evdir, barınmadır, komşuluktur, çevredir (Lefebvre, 1998; 28). O halde gündelik yaşam tekrara dayanan, sıradanlığıyla değişmez değildir. Ama yavaş değişen, zaman içinde oluşan ve değişmez gibi görünendir.

Gündelik yaşam bağlamı bağımlıdır, zamana ve mekâna göre toplumdaki değişimlerden etkilenerek oluşur (Tekeli,2000; 342). Gündelik olanı anlamak için öncelikle, gündelik hayatın içinde bulunmak, orada yaşamış olmak; sonra da onu kabul etmemek ve onun karşısında eleştirel bir mesafe bırakmak gerekir. Bu koşulların bulunmayışı anlamayı imkânsız kılar ve yanlış anlamalara yol açar (Lefebvre, 1998; 77-78).

II. 3. İstanbul'un Dönemsel Olarak Yaşadığı Kentleşme Pratikleri ve Adalara Yansıması

Bu çalışma kapsamında bir metropol olan İstanbul'un, neredeyse her bir semtinin yaşadığı farklı kentleşme pratikleri, geniş bir kentleşme yelpazesi sunmaktadır. Aynı kentin içinde yan yana duran fakat birbirlerine sosyo- kültürel ve ekonomik olarak uzak olan bu yerler, dönemsel olarak ya farklı süreçlere maruz kalmışlardır ya da aynı süreç birbirinden farklı modeller yaratmıştır. Bu noktada adaların-Heybeliada'nın, nasıl bir kentsel pratik yaşadığı ve farklı dönemlerde İstanbul'un, adalar dışında kalan kentsel alanlarında yaşanan pratiklerden ne oranda etkilendiğinin sorunsallaştırması önemlidir.

İstanbul'un yaşadığı farklı kentleşme pratiklerini anlama ve anlamlandırma çabamız özellikle bu araştırma kapsamında 1950'lerden günümüze kadar yaşanan farklı boyutlarda ki mekânsal dönüşümleri içermektedir. 1950'lerden 1980'lere kadar yaşanan İstanbul'daki mekânsal dönüşümün hareket noktasını yoğun kırsal göç oluşturmuş ve bu da gecekondular gibi farklı konut sunum biçimini ortaya çıkarmıştır. Kent mekânı içindeki değişimleri ele alan çalışmaların her biri belli bir noktadan hareketle bize farklı bakış açıları sunmaktadır. Yine bu çalışmalar, İstanbul'un içinde birbirine yabancı, birbirinden farklı ya da aynı potansiyellere sahip küçük kent modellerini çarpıcı bir şekilde göstermektedirler. İstanbul ile

ilgili böylesi bir kent literatürüne değinmenin, adaları özelde de Heybeliada'yı anlamada ve İstanbul'un yaşadığı kentsel pratikler ile kurduğu ilişkilerde ne gibi benzerlikler ya da farklılıklar yaşadığını görmemiz açısından oldukça önemlidir.

Ele aldığımız çalışmalar, genel olarak İstanbul'un farklı kentsel pratikleri üzerine yapılan belli semt çalışmalarını içermektedir. Bu çalışmalar ilgilendikleri sorunsallar bağlamında üç farklı bölüme ayrılmıştır. Öncelikle hızlı kentleşme süreçlerinde ortaya çıkan, özgün bir mekânsal farklılaşma olan gecekondu konut sunum biçimlerini ve bu gecekondu yerleşimlerinin dönüşümlerini, toplumsal yapıdaki tezahürlerini/ sonuçlarını farklı sorunsallar çerçevesinde ele alan çalışmalardır. Ardından 1980'lerden sonra neoliberal politikalarla İstanbul'un metropolitenleşme biçiminin yeni bir kentleşme stratejisinin içine girmesini ve küresel tüketim kültürünün yeni kentsel yatırımlarla ortaya çıkardığı kapalı lüks konut sitelerini ele alan çalışmalardır. İstanbul'daki mekânsal ve sınıfsal yeniden yapılanmanın belirlemesi bakımından 1980 sonrası yıllar bir dönüm noktasıdır. İstanbul, mekânsal olarak hızla büyümeye devam ederken, bir taraftan da eski kent merkezleri diyeceğimiz bazı semtler sahip oldukları tarihsel ve kültürel miraslarla belli bir nüfusu çekmektedir. Yeni orta ve üst-orta sınıfların tercih ettiği bu "soylulaştırılmış semtleri" ele alan birkaç önemli çalışmayla da İstanbul'un farklı kentleşme modellerine değinilmiştir. Tabii bu aşamada Heybeliada'nın İstanbul'un farklı kentleşme pratiklerine dair oluşan literatürün neresinde yer aldığı, aynı dönemlerde bu kentsel pratiklerin Heybeliada'da nasıl bir yansıması olduğu, karşılaştırma yaparak analiz edilmiştir.

Kent araştırmaları ve özelde de İstanbul hakkında yapılan araştırmalar, tarihsel olarak farklı dönemlerde belli konuların ön plana çıktığını göstermektedir. İstanbul'un 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşadığı ekonomik, politik ve sosyo-kültürel değişimler, kent mekânında dönemsel olarak hızlanan ya da yavaşlayan dönüşüm süreçleri yaşatmıştır. İstanbul'da açıkça izlenebilen bu dönüşümleri, dünya ticaretinde bir ara-liman olmasından kaynaklı sermaye birikiminin mekândaki tezahürlerinden, yeni bir ulus devletinin kurulmasıyla başkentini gölgesinde sönük geçen bir dönemden ve ardından ikinci dünya savaşı sonrasında yaşanan yoğun kırsal göçlerden anlamak mümkün olabilmektedir.

Bunları bir çatı etrafında toplayan Genç Türkiye Cumhuriyetinin içe dönük ulusal kalkınma stratejilerinden/ politikalarından kaynaklı olarak mekânsal dönüşümün yönü ve hızı farklı seyirler izlemiştir. Pusulası öyle çokta belli olmayan bu seyirler cumhuriyetle birlikte, yeni bir ulus-devlet yaratmak ve modernite projesi kapsamında dönüşümü başlatmak güdüsünü taşıyordu. O nedenle İstanbul'daki önemli mekânsal dönüşüm dönemlerini anlayabilmek için mekâna, tarihsel, yerel ve ulusal potansiyelleriyle dünyadaki toplumsal ve ekonomik dönüşüm süreçleriyle karşılaştırılarak bakmak daha anlamlı olmaktadır. Tam da bu söylemden hareketle İstanbul'daki kentsel dönüşümü Kurtuluş ve Türkün'ün üç radikal evreyle açıklamaları oldukça önemlidir. Birinci önemli dönüşümünü 19. yüzyılda yaşamaya başladığı öne sürülebilir; 19. Yüzyılda, sanayi kapitalizminin, toplumsal, mekânsal, yönetsel ve ideolojik tezahürü olarak ortaya çıkan modernite, ulus devletin oluşumu ve kentleşme süreçlerinin eş zamanlı ve birbirini destekleyen unsurlar olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunu takip eden ikinci önemli kentsel dönüşüm evresi ise, ikinci dünya savaşı sonrasında Avrupa'nın yeniden inşa sürecinde ve Amerika da, tıpkı fordist üretim gibi, yaygın ve kitlesel olarak üretilen ve refah devleti politikalarının da desteğiyle orta sınıflara yeni bir yaşam şekli sunan, alt kentleşme dönemidir. İthal ikameci kalkınma deneyimini yaşamaya başlayan genç Türkiye Cumhuriyetinin büyük kentleri- İstanbul-, sanayileşmenin ve tarımsal yapıların çözülmeye başlaması ile kırsal kesimlerden hızlı ve kontrol edilemeyen göçlere sahne olmuştur. Bu son kertede hızlı bir kentleşme süreci yaşanmasına neden olmuştur ama bu kentleşme süreci politik iktidar tarafından planlı ve mekânsal modernleşmenin kalıplarına uygun olarak değil, "kendine özgü" kentleşme süreci yaşattır. Son olarak kentsel dönüşümün üçüncü evresi, kapitalizmin 1970'lerden itibaren içine girdiği krize bağlı olarak bütün dünyada üretimin ve mekânsal yapıların radikal olarak yeniden ölçeklendirildiği ve yapılandırıldığı küreselleşme dönemidir" (Kurtuluş- Türkün, 2005).

Kentsel dönüşümün bu radikal evrelerinden hareketle yapılan ana tartışma ve araştırma konularını şöyle sıralamak doğru olacaktır: Cumhuriyetin Kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar uzanan dönemde (1923-1945) mekânsal dönüşüme dair ana tartışma ve araştırma alanları içinde, kenti anlamak, bölgesel yapının yeniden şekillenmesi gibi konular yer almaktaydı. İkinci dönem olarak nüfus artışının ve göçün kentlerde yarattığı sorunların ve gelişmişlik farklarının fazlaşmasının getirdiği planlı gelişme dürtüsünün yaşandığı sürecin (1945-1960) ana tartışma ve araştırma alanları içinde dönüşüme demografik bakış,

gecekonduya yönelik takınılması gereken tavır, konut sorunu, kentlerin planlanması ve yasal düzenlemeler yer almaktadır. Üçüncü dönem olarak ülkenin değişen yerleşim yapısı: gelişmenin odaklandığı metropoliten alanlar ve artan bölgesel dengesizlikler ve ortaya çıkan mekânsal süreçleri yönlendirme çabalarının yaşandığı planlama dönemi sürecinin(1960-1980) ana tartışma ve araştırma alanları, kentleşme- iç göç, kırdan kente göç, göçün kaynağı olarak tarımsal yapı, kentteki istihdam olanakları, bölgesel yapı ve dengesizliklerin belirlenmesi, örgütlenemeyen işler, emek piyasası-gecekondu ilişkisi, kente uyum, kentsel kalite, dönüşen sosyal yapı gibi konular yer almaktadır. Küresel bütünleşmeden beklentiler ile süregelen ve çözülemeyen sorunların ve bunalım sonrası neo-liberal politikaların mekânsal süreçleri tanımladığı dönemin(1980- 2000'ler) ana tartışma ve araştırma konuları içinde, nüfus ve göç, mekânsal dönüşüm, artan dengesizlikler, ülke mekânının değişimi, kentsel ulaşım, kentlerin dönüşen sosyal yapısı, gecekondu alanlarının mekânsal dönüşümü, gecekondu ve değişen sosyal yapılar, küresel kent, konut, yerel yönetimler, yeni kent insanı, hemşerilik, yeni üretim, yeni sanayi odakları gibi konular yer almaktadır (Eraydın, 2006). Bunlara ek olarak yine kentlerde yeni rant alanları, küresel ekonominin ortaya çıkardığı yeni merkezler, yeni iş bölümüne bağlı olarak ortaya çıkan sınıfsal katmanlaşmalar ve bunların mekansal tercihleri ile şekillenen yeni kentsel ayrışmalar, dolayısıyla kentsel rantın yeniden bölüşümü ile kazanan ve kaybeden grupların incelenmesi yeni araştırma konuları olarak gündem oluşturmaktadır (Kurtuluş- Türkün, 2005; 25). Tam da bu noktada İstanbul farklı dönemlerde ortaya çıkan dönüşümlerin en yoğun yaşandığı bir kent olarak, kent literatürünün geniş bir bölümünü oluşturmaktadır.

II. 3. 1. Toplumsal Süreçler ve Kentsel Mekâna Yansıması; Gecekondu

Kentsel mekân üzerine yapılan araştırmalar, kentlerin farklı potansiyellerini ortaya çıkaran kent tanımları yapmaktadırlar. Özellikle kentlerin, çıplak gözle görülen mekânsal bir dokunun ötesinde, ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel yapıların birbiri içerisinde harmanlan(ama)dığı ve bu harmanlan(ama)manın sonucunda oluşan karmaşık bir yapı olduğudur. Kent, homojen bir mekân olmadığı gibi tek değişkenden de etkilenmemektedir ve genel bir kent tanımı yapabilmekteki güçlüğü esas nedeni, “kentsel biçimler” diye bilinen yapıların heterojenliği ve yer ve zamana göre değişik yapılarda olmasıdır. Belki de bu yüzden ki kent kavramının ikiye, ona, yüze, bine bölünmesi gerektiğini savunan görüşlerle karşılaşabilmekteyiz (Kılıçbay, 2000). İstanbul bunun için bulunmaz bir nimettir,

bir çemberin içinde birbirinden farklı birçok potansiyelin hem apaçık görüldüğü hem de flulaştığı bir mekânsal yapıdır. Bu mekânsal yapı içindeki her yer aynı zamanda bir temsildir. Bu demektir ki her özgül üretim tarzı ya da toplumsal formasyon, kendine özgü bir zaman ve mekân pratikleri içerecektir (Harvey, 2003). Bu da aynı zamanda her özgül üretim tarzının ya da toplumsal formasyonun kendine özgü bir gündelik yaşam pratiği oluşturacağını göstermektedir.

Uzun ve zorlu bir süreç olarak baktığımız İstanbul'un kentleşme pratiklerinin çeşitli ekonomi-politik etkenlerden ayrı düşünülmemeyeceği aşikârdır. Özellikle 1930-1940 döneminde en önemli ekonomi-politik stratejinin özelliği, dünyadaki ekonomik krizin dış ticaretimizi olumsuz etkilemesi sonucu alınan önlemlerdir ve bu önlemler içe dönük ve öz kaynaklara dayalı bir sanayileşme programının tanımlandığı kendine yeterli kalkınma biçimlerinde özetlenmekteydi (Şenyapılı,2004). Böylesi bir kalkınma modelinin tüm ülke çapında uygulan(a)maması bölgeler ve kentler hatta kent içi alanlar arasında eşitsizlikler yaratmıştır. Savaş ekonomisine göre dağıtılan yatırımlardan fazla bir pay alamayan kentler, kırsal çözülmeye de bağlı olarak yoğun göç almıştır. Kır "itiyor" ama kent özellikle "çekmiyordu". Kırdan göçen bu deneyimsiz ve becerisiz tarımsal işgücünü istihdam edebilecek iş kolları da yoktu. Bu nedenle, gelen gruplar hem ekonomik hem de fiziksel açıdan kentlerin marjinlerinde kaldı (Şenyapılı, 2004). Böylece "azgelişmiş" bir ülke olarak tanımlanan Türkiye'nin önemli bir kenti olan İstanbul, "'hizmet kesiminde" ve "enformel sektör"de çalışan ve gecekondu oturan yığınlarla yeni bir kentleşme deneyimi"(Tekeli ve Gülöksüz, 1983)yaşamaya başlamıştır. Bu durum, böylesi bir kentleşme pratiği, hem krizin getirdiği bir ihtiyaç hem de bu krizin atlatılması noktasında bir çıkışmış gibi geliyor. Çünkü eğer bir temsil etme krizi varsa, unutmamalıyız ki temsil edilen de krizdedir ve değişiyor (Lefebvre, 1996). Tıpkı İstanbul'daki gecekondu kullanım değerinden değişim değerine evrildiği gibi.

Bu bölümde ele aldığımız Erder, Pınarcıoğlu ve Işık ve Aslan'ın çalışması, farklı sorunsallar üzerinden İstanbul ölçeğinde yaşanan kentsel pratiklerden biri olan gecekondulaşma ve bunun yarattığı toplumsal pratiklere ışık tutmaktadırlar. Bu çalışmalardan özellikle Şükrü Aslan'ın çalışması gündelik yaşama dair ipuçları vermesi bakımından önemlidir. Örneğin, mahalledeki yıkımların gerçekleşmesi, halk komitelerinin

oluşturulması ve süreç içerisinde mahallenin yasallaşma girişimleri doğrultusunda okulların, sağlık istasyonunun açılması gündelik yaşama dair nasıl bir sürecin yaşandığını bize göstermektedir. Bu önemlidir çünkü orada bir yaşam vardır ve sadece gayrimenkul, göç, sınıfsal söylemler üzerinden değil bu sorunsalların hepsini bir araya getirebilen, mekânsal olumsuzlukları da göz ardı etmeyen gündelik yaşam pratiklerinin analiz edilmesi önemlidir.

Tıpkı Latife Tekin'in *Berci Kristin Çöp Masalları*'nda(1984) bir gecekondu mahallesinde yaşayanların gündelik yaşamlarını güçlü bir mizah duygusuyla aktardığı gibi.

“Çiçektepe’de konduların üstünden çatıları uçuran rüzgâr hiç eksik olmadı. Çatı tutmak, yemek içmek, geceleri naylon çuval giymek, mavimsi sıcak suda yıkanmak kadar olağan sayıldı. ...rüzgâr öyle esip durdukça Çiçektepe’liler rüzgâr üstüne çeşit çeşit hikâyeler uydurdular. Rüzgârın bu tepeye sevdalı olduğunu, gelip bu tepenin başına kondu kurdukları için kendilerine içerlediğine inandılar. Rüzgârın adını alırlarsa duracağını düşündüler. O sıralar doğan çocuklara kız erkek ayırmadan “Rüzgâr” adını verdiler. Rüzgâr üstüne türküler yaktılar. Oyunlar icat ettiler. Çocuklar yepyeni oyunlar buldular. Saklambaç, körebe oynamayı unuttular. Rüzgarın önüne durup fırıldak oldular....”(Tekin, 1984;23-24).

Yaşanılan yer ile kurulan ilişki ve o “yer”in gündelik yaşamının her alanında ki görünürlüğü ve sonrasında yarattığı yeni bir dil, yeni bir bakıştır ve en geniş anlamıyla bir yaşam alanı, bir kentsel pratiktir.

İstanbul metropoliten alanı içinde yer alan farklı kent modelleri, bir mekânın neredeyse her bir noktasının yaşadığı birbirinden ayrı ama bir o kadarda birbirine bağlı kentleşme pratiklerinin, bir temsil halinden başka bir temsil haline geçtiğini çarpıcı bir şekilde göstermektedir. Neticede bir süreç olan mekânlara, farklılıklarını ve benzersizliklerini, toplumsal ilişkilerin eklenmesi vermektedir. Bu ilişkilerin geniş bir düzlemde inşa edilmesinden dolayı, yerler de eklenmiş anlar olarak tasarlanabilmektedir (Massey, 1993-aktaran: Dursun, 2000). Mekân olarak tanımladığımız İstanbul, her bir noktasında farklı bir “yer” olma potansiyeli taşımakta ve buda ayrı ayrı kent modelleri oluşturmaktadır. Oluşan her bir kent modeli, farklı dönemlerin izlerini taşımaktadır. İstanbul örneğinden hareket

ettiğimizde, dönemselsel olarak yaşadığı farklı göç dalgaları kent mekânının etkilenme derecelerini de değiştirmiştir.

Massey'in "eklemlenmiş anlar" tanımlaması, çalışma içinde yeni kentsel pratiklere denk gelecek şekilde kullanılmaktadır. Yani değişen sosyo-ekonomik, politik, kültürel yapıların ortaya çıkardığı ya yeni kent pratikleri olarak ya da eski yapıların yeniden dönüşümü olarak kullanılmaktadır. Bu yer'lere örnek olacak, "Ümraniye; İstanbul'a Bir Kent Kondu" isimli, Sema Erder'in yaptığı çalışmayı düşünebiliriz. Erder (1996), bu çalışmasında, kitlesel göçün yaşandığı kentsel ortamda oluşan yeni tabakalaşma sisteminin dinamiklerini anlamak gibi temel amaca sahiptir. 1970'li yıllarda 1 Mayıs Mahallesinin simgelediği ve "meşhur" ettiği Ümraniye, kesintisiz büyüme süreciyle, gecekondulaşma, içgöç, kentlilik, yerellik, hemşehrilik dayanışması, arazi mafyası gibi olguların özgün bir bütün oluşturduğu yer olarak tanımlanabilmektedir (Erder, 1996). Kentleşme sürecini etkileyen en önemli değişkenin "göç" olduğunu belirten Erder, bir köyün göç ile nasıl kentsel alana dönüştüğünü ve bu yerleşim alanında oluşan ilişki ağlarının aynı zamanda bu ilişki ağlarının ortak yaşam alanı oluşturmada ne gibi "fırsatlar" yarattığını ele almıştır.

Yine eklemlenmiş bir kentsel pratik olarak önümüze çıkan "Nöbetleşe Yoksulluk; Sultanbeyli Örneği" çalışmasıdır (Işık, Pınarcıoğlu, 2001). Işık ve Pınarcıoğlu da tıpkı Erder gibi gecekondulaşma sürecinde gündeme gelen kentsel arsaya el konulması ve paylaşılmasının dayandığı toplumsal ve siyasal ilişkilere değinmişler ve Türkiye'deki yoksulluk olgusuna, insanların yoksullukla baş etme stratejilerini ve imkânlarını merkeze alarak bakmışlardır (Işık, Pınarcıoğlu, 2001). Işık ve Pınarcıoğlu'da tıpkı Erder gibi kentleşmenin "ağ türü ilişkiler" içerisinde yaşandığını ve bu ilişki ağları sayesinde kente gelen göçmenler, yabancı oldukları kentte kendilerine korunaklı sayılabilecek ortamlar yaratabilmişlerdir. Işık ve Pınarcıoğlu, iki dönemin farklılığına vurgu yapmışlardır. 1980 önce ve 1980 sonra diye ayırdıkları iki farklı ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel iklimin kentsel süreçleri anlamak bakımından önemli olduğunu vurgulamışlardır. Neticede 1950-1980 yıllarda "azgelişmiş" ülkelerin kentleşme pratiklerinin özgün mekânlarından olan gecekondu, 1980 sonrası sosyo-ekonomik yapıyı etkisi altına alan ve neredeyse her alanda kırılma yaratan Neo-liberal politikalarla, kapitalist kentleşme içinde yeni boyutlarıyla ele alınmaya başlanmıştır.

Diğer bir çalışmada Şükrü Aslan'ın "*İMayıs Mahallesi; 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler Ve Kent*" çalışmasıdır. Aslan'ın, bu çalışmasının genel amacı, kentleşme sürecinin toplumsal mücadeleler değişkeninden ne şekilde etkilendiğini açıklamaktır (Aslan, 2004). "mekânın politikleşmesi" , "değişim değeri" ve "kullanım değeri" , "kentsel katılımcılık", "yerleşimsel demokrasi" gibi kavramsallaştırmalar üzerinden yapılan kentleşme tartışması, 1970'li yıllarda İstanbul'daki kentsel süreçlerin ve özellikle gecekondulaşmanın boyutlarını ve hangi eğilimde değiştiğini göstermesi bakımında önemlidir.

Birçok çalışma, İstanbul'un 1950'lerden günümüze kadar bir kentleşme pratiği olarak yaşadığı gecekonduları ve bunun yarattığı toplumsal sorunları araştırma konusu haline getirmiştir. Tabii bu noktada araştırma konusu haline getirme genel olarak göç, hemşehrilik, arazi üzerindeki rant kavgaları, kentleşememe, enformellik gibi sorunsallar etrafında geliştirilmektedir. Ama biz bu çalışmada tüm sorunsalların önüne gündelik yaşamın analiz edilmesini koyduk. Yani bir bakıma gündelik yaşamın Heybeliada'da test edilmesidir.

1950'lerden 1960-1970'lere kadar İstanbul'da, Adalar dışında kalan kentsel alanlarda, gecekondulaşma süreci yaşanırken, Heybeliada'da da iki farklı süreç yaşanmaktadır. Bir taraftan Heybeliada, Anadolu'nun kırsal kesimlerinden göç almaya başlamış diğer taraftan da belli bir toplumsal sınıfın sayfiye yeri olmuştur. Öncelikle Anadolu'nun kırsal kesimlerinden göç almasının en önemli nedeni mekânın iç dinamikleridir. Yani 1920'li yıllarda Heybeliada'ya açılan Sanatoryum, dönemin yaygın hastalığı olan verem hastalarına ev sahipliği yapmıştır. 1950'lerde Sanatoryumda ağırlıklı olarak Tokatlılar çalışmaktadır. O dönemlerde zincirleme göç ile Heybeliada'ya Tokatlılar gelmiştir. Aynı şekilde II. Dünya Savaşı sırasında Mersin'e taşınan Deniz Harp Okulu, savaş sonrası Ada'ya geri dönmüştür. Tıpkı Sanatoryum da olduğu gibi, Deniz Harp Okulu ile bir ilişkisi olan asker ya da memurlar tanıdıklarını köylerinden çağırmışlardır. Özellikle Heybeliada'nın 1980'li yıllarına kadar olan zaman dilimine baktığımızda Müslüman/ Türk nüfusunu ağırlıklı olarak Tokat, Ordu/ Mesudiye, Kastamonu, Trabzon ve Malatya'dan gelen göçmenler oluşturmaktadır. Bu ilk dönem göçleri dediğimiz nüfus, Heybeliada'nın 1950'lerde ki gündelik yaşamına, ada yaşamına entegre olmuşlardır. Günümüzde bu ilk kuşak göçmenlerin çocukları ve bazılarının torunları da Heybeliada doğumludur. Geçen bu zaman diliminde kendilerini "gerçek adalı", "adanın yerlileri" olarak görmektedirler. Çoğu ya Sanatoryum'dan ya da Deniz Harp

Okulu'ndan emekli olmuştur. Bu kurumlar dışında çalışan ilk dönem göçmenleri ve onların çocukları da Heybeliada'da belli bir işbölümünü yaratmışlardır. Genel olarak Ordu/Mesudiyeliler faytonculuk(arabacılık)yapmaktadırlar. Tokatlılar farklı iş sektörlerine dağılmışlardır; bahçıvan, eczane kalfası, bakkal v.b.dir. Trabzonlular ve Rizeliler İstanbul genelinde de olduğu gibi; fırın, pastane, kahvehane, meyhane gibi iş alanlarına dağılmışlardır. Malatyalılar nakliye, hamaliye işleri yapmaktadırlar. 1960'larda nakliye işleri yapan Malatyalı göçmenler günümüzde emlak işleriyle uğraşmaktadırlar. Yine 1950-1960'lar da sayıları fazla olan Kastamonulular günümüzde Heybeliada'da birkaç haneyi geçmemektedir.

1950'lerden 1960-1970'lere kadar İstanbul'un hızla kırsaldan aldığı göçler beraberinde sayıları her geçen gün artan gecekondulaşma pratiğini yaşatmaktadır. Fakat adalar ve Heybeliada ölçeğinde buna benzer radikal değişimler bu dönemler içinde nerdeyse yaşanmamıştır. Çünkü o dönemlerde adalar, "*taşı toprağı altın İstanbul*" un yazgisından farklı bir süreç yaşamaya devam etmektedir. Bir sayfiye olarak özellikle İstanbullu orta, üst-orta ve üst sınıf gayrimüslimlerin gözde mekânları olmaktadır. Heybeliada'da askeriyenin yaptığı lojmanlar dışında 1980'lere kadar yapılaşmanın da pek yaşanmadığı görmekteyiz. Heybeliada'ya ilk gelen göçmenlere ya Sanatoryum ya da Deniz Harp Okulu kalacak yer vermektedir. Bunun dışında gelenler Heybeliada'nın en tepe yerleşim alanı olan tepe mahallesinde Rum balıkçıların kiraya verdikleri küçük evlerde kalmaktadırlar.

Heybeliada, 1955'te ki 6- 7 Eylül Olayları, 1964 Kararları ve 1974'de Kıbrıs'ta yaşananlar sonrasında, gündelik yaşamda önemli kırılmalar olmuştur. İstanbul'un sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamında hissettiği değişimi/ geriye gidişi Heybeliada' da yavaş yavaş yaşamaya başlamıştır. 1980'lerin ortalarından itibaren Heybeliada'da inşaat sektörünün artması ve beraberinde 1990'larda Doğu ve Güneydoğu İllerinde yaşanan zorun göçün Ada'nın gündelik yaşamında etkileri olduğunu görmekteyiz. Bir bakıma İstanbul'un 1950-1960'larda yaşadığı gecekondulaşma evresini Heybeliada 1980'lerden sonra yaşamaya başlamıştır. Tabii ada olmak sınırlarının belli olması demek, dolayısıyla bu durum sürecin boyutlarını da belirlemiştir. Gecekondulaşma sürecinin etkisi, İstanbul'un kent merkezindeki görünürlüğü kadar Heybeliada'da hissedilmemiştir. Sonuç olarak, Heybeliada

gecekondulaşma sürecini mekânsal ölçeğinde fazla hissetmemesine rağmen toplumsal yapısında, yarattığı “ötekileştirme” söylemleriyle, etkilendiğini göstermektedir.

II. 3. 2. Mekânsal Ayrışmanın İstanbul’daki Boyutu: “Her Şeyden ve Herkesten Uzak Kapalı Siteler/ Adalar

İstanbul, 19. Yüzyıldan günümüze kadar kentsel yapısında mekânsal ayrışmayı hep yaşamıştır. Bu ayrışmanın boyutları günümüzde ki kadar keskin olmasa da İstanbul 19. yüzyılın ikinci yarısında kent mekânı hem üretim, ticaret faaliyetleri bakımından ayrışmakta hem de sınıfsal kimliklere dayalı bir ayrışmayı yaşamaktadır.

19. yüzyılda İstanbul’da konut yerleşimleri farklı eksenler üzerinde yayılmıştır. Tabii burada etnik farklılaşma çok keskin ayrılmaya da belli alanlar da söz konusu olmuştur. Rum, Ermeni, Yahudi ve Müslüman nüfusu İstanbul’un farklı semtlerine yerleşmişlerdir. Bu etnik kimliklerin adalardaki yerleşimi şöyledir; Rum nüfusu Heybeliada, Büyükada ve Burgazada’ya, Ermeni nüfusu, daha çok Kınalıada’ya ve kısmen de Büyükada’ya yerleşmiştir. Son olarak Yahudi nüfusu da kısmen Büyükada’ya yerleşmiştir. Ayrıca 19. yüzyılın sonunda sınıfsal bir ayrışmanın önemli olduğu İstanbul’un Marmara kıyılarında müslüman elitler, Kızıltoprak, Göztepe, Bostancı gibi alt kentlerde yoğunlaşırken, Müslüman olmayan kesim adalarda çoğunlukta idi (Tekeli, 2009;23). Bu anlamda adalar hem gayrimüslimlerin yerleşik olarak yaşadıkları hem de sayfiye olarak kullandıkları mekânlardır.

19. yüzyılın sonlarında İstanbul da ve adalarda, etnik ve dinsel kimliklerin belirlediği mekânsal ayrışmalar, yerini gelir ve statüye bağlı sınıfsal bir ayrışmaya bırakmıştır. Tabii bu ayrışmaları özellikle 1980’lerden sonraki dönemle karşılaştığımızda daha uzlaşmacı, birbirine dokunabilen yapılar olarak görmekteyiz. Bu yıllarda adalar ve İstanbul arasındaki ilişkide etkin bir rol üstlenenler, İstanbul’un gayrimüslim sınıflarıdır. 19 yüzyılın önemli gezgin yazarlarında Gustave Schlumberger “*İstanbul Adaları*” çalışmasında adaları şöyle tanımlamaktadır;

“Prens Adaları bugün hemen münhasıran sayfiye yerleridir. Beyoğlu’nun birçok zengin aileleri indinde, yaz mevsimi için Yeniköy, Tarabya yahut Büyükdere’de

yerleşmeden evvel mayıs ayının birkaç haftasını Büyükkada'da geçirmek evvelce moda idi, bugün yine öyledir. Her Ada'dan merkeze her gün vapur vardır.

Beyoğlu'nun Frenkleri, bilhassa Fransızlar ve İngilizler Adalara tahacüm(hücum) gösterirler. Bazılarının orada köşkleri vardır, daha mütevazi olan bazıları ise Pazar ve yortu günlerinde aileleri ile birlikte gezmeye gelirler.

Pazar günü Büyükkada çok kalabalık olur. Tabldotlar ziyaretçilerle ağız ağza dolarlar. Anadolu kıyılarına ve körfezde seyreden vapurlara mükemmel nezaketleri olan şık teraslar, süslü kadınlar ve müzik çalınırken bağıra bağıra konuşan düzgün kıyafetli Levantenlerle hıncahınç olurlar. Daha mütevazi ziyaretçileri kabul eden Heybeli, Burgaz ve Kınalı adaları da تنها olmaktan çok uzaktırlar. Bu adaların eski zamanlarda Bizans imparatorluğunun kargaşalığı içindeki vaziyeti ile bugünkü hali arasında ne büyük bir tezat var” (Gustave Schlumberger, 1937; 10-11).

Schlumberger, adaların gündelik yaşamlarının bir yönünü böyle betimlemiştir. Diğer taraftan her bir adanın gündelik yaşamına dair bilgilerde vermiştir. 19 yüzyılın önemli sayfiye yerleri olan adaların her biri farklı toplumsal sınıflara ev sahipliği etmiştir. Dolayısıyla her bir ada mekânsal olarak bir ayrışma pratiği de göstermektedir. Günümüzde de bir bakıma bu ayrışmanın devamını görmekteyiz. Tabii bu ayrışmanın içeriğini oluşturan etnik, dinsel ve sınıfsal faktörlerde değişmiştir. Dolayısıyla hem adalar içindeki gündelik yaşam ritmi değişmiştir, hem de adalar ile İstanbul arasındaki ilişkinin boyutu/ sıklığı değişmiştir.

19. Yüzyılda adalar anlatılırken;

Kınalıada'da toprak ucuza mal olduğu ve Ada'nın İstanbul'a yakın olmasından dolayı birinci Ada'dır ve fakirce kimseler oturur. Kapalı çarşıda çalışan ve İstanbul'un kalabalık mahallelerinde ticaret yapan esnaf akşam olunca Ada'ya döner. İkinci ada Burgazada'dır. Kınalıya çok yakındır. Uzun yıllar Kınalıada Burgazada nahiyesine bağlı kalmıştır. Kınalıada gibi fakir bir ada olmasına rağmen, nüfusça fazladır. Üçüncü ada, Burgazada'dan kısa bir mesafede bulunan Heybeliada'dır. Heybeliada'nın şerefi, güzel ve zengin manastırlarıdır. Bu manastırlar Rum aleminde meşhurdur. Küçük burjuva sınıfına mensup Rum aileleri tarafından işgal edilmişlerdir ve buralara hususi bakım yapılmaktadır. Ada'da bazı manastır yerlerini de Türk Deniz Mektebi işgal etmiştir. Dördüncü adamız, Prens Adaları denen o latif adalar

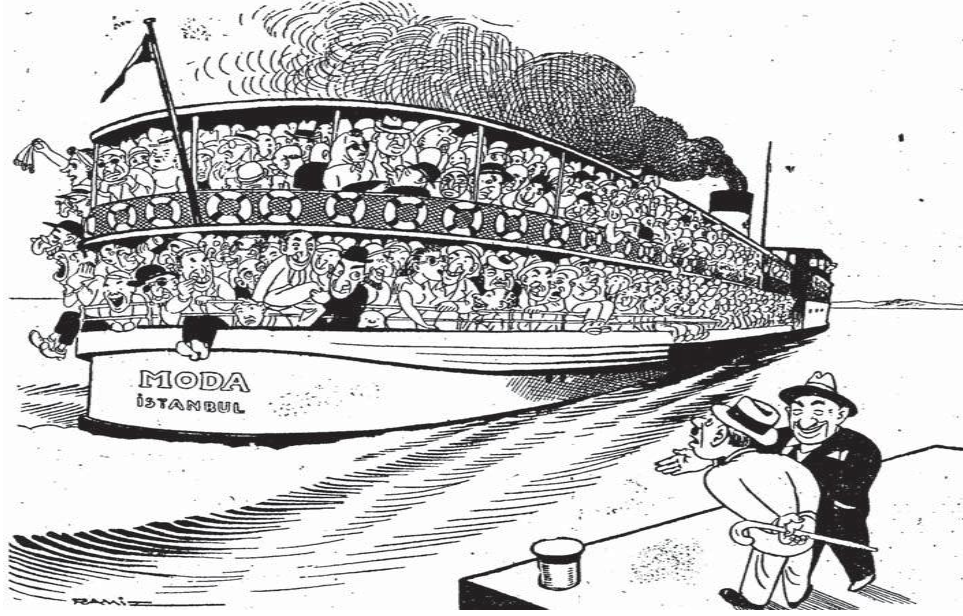
takımının en belli başlısı Heybeliada'dan birkaç yüz metre ötede arzı endam eder. Bu, Prens Adalarının en ziyade tanınanıdır. Bu mesut mesireye çıkmak son derece neşeli ve eğlencelidir. Vapur, daima pitoresk (gözelici) bir kalabalığın doldurduğu uzun bir rıhtıma yanaşır. Deniz kıyısı boyunca yüksek kahveler hiç boş kalmaz. Geniş teraslı büyük Oteller, yukarılara tırmanan köşk sürüleri bulunmaktadır(Gustave Schlumberger, 1937).

İstanbul Adaları, tarih boyunca etnik, dinsel, kültürel, bir yer olmuştur ve özellikle gayrimüslimlerin, Rumların, Ermenilerin, Yahudilerin “kaçış adacıkları ya da kapalı adacıkları” olduğu söylene gelmiştir (Bali, 2009). Rıfat Bali’inde vurguladığı gibi adalar tarih boyunca İstanbullu gayrimüslimlerin en gözde sayfiye mekânlarından biri olmuştur.

İstanbul’da alt kentleşmenin başlangıcı diyebileceğimiz sayfiye kültürü, sınıfsal ayrışmanın bir pratiği olarak 19.yüzyılda ortaya çıkmıştır. Tabii bu ayrışma günümüzde ki kadar keskin olmamakla beraber yine de İstanbul burjuvazisinin sınıfsal bir pratiği olmuştur. Bu ayrışmalar, kentteki yeni sınıfsal kimliklerin kendilerini dinsel ve etnik kimliklerinden bağımsızlaştıran bir yer seçme davranışı göstermeye yönelmiştir (Ortaylı, 1977). İlk alt kentlerin nüvelerinin verilmeye başladığı bu dönemde, kentli olmanın gündelik yaşamdaki en görünür pratiklerinden biri sayfiyeye gitmek olmuştur. 19. yüzyılın özellikle ikinci yarısında, hızla sanayileşen Batı Avrupa’nın Doğu ile yaptığı ticarete önemli bir ara kent olma işlevini kazanan İstanbul da, kent mekânı bir yandan, üretim, ticaret, hizmet gibi yapıları birbirinden ayırıştırırken, diğer taraftan Batı’nın sanayileşen ülkelerinde olduğu gibi sınıfsal kimliklere dayalı olarak ayrışmaya da başlamıştır (Kurtuluş, 2003).

Kentli olmanın yarattığı bir sınıfsallıkla, gündelik yaşamda yerini alan sayfiye kültürüyle ilgili olarak Kıray, öncelikle bu sınıfların, tren ya da atlı araba ile ulaşılabilen mesafede geniş arazi içinde daimi konutlar edindiklerini belirtmiştir. İkinci aşamada da varlığı artan orta ve üst orta tabakaların tek hakim şehir etrafında, sanayi öncesi, üst tabakaların yaşantısına özenen sayfiye evleri ve köşkerlerinden oluşan, yılın belirli aylarında oturdukları sayfiye yerleşmeleri ortaya çıkmıştır” (Kıray, 1998). Böylesi bir oluşumun örneklerinden olan adalar, ağırlıklı olarak yabancı uyruklu tebaaların ve gayrimüslimlerin

sayfiye yeri olmuştur. Bu durum adaları, sınıfsal ayrışmanın mekânı haline de getirmiştir. Bu durum 1970'lerin sonlarına kadar yavaş yavaş azalmış olsa da yinede devam etmiştir.

11 Haziran 1942,
Karikatür, Akbaba.

- Filistine mi? gidiyorlar?
- Hayır, Büyükada'ya!..

Günümüz kentleri, neredeyse her boyutuyla ayrılmış bir haldedir. Sınıfların mekânsal ayrışması kenti de küçük küçük adacıklara ayırmıştır. Tabii böylesi bir ayrışmanın altında yatan nedenler çok boyutludur. Ama merkezden hareket ettiren, uygulanan sosyo-ekonomik politikalaradır. Türkiye gerçeğinde 1980 sonrası her alanı içine alan neo-liberal politikalar, kent mekânındaki dönüşümlerinde baş aktörü olmuştur. Kent mekânını sınıflar arası ayrışmanın mekânı haline getirmiştir. Bu süreç tabii ki neo-liberal politikalarla başlamış değil fakat bu politik süreç toplumsal ve mekânsal ayrışmayı derinleştirmiş ve kapanmaz bir uçuruma dönüştürmüştür. Bu ayrışmanın mekândaki en görünür biçimi de İstanbul da özellikle 1980'lerin sonlarında ortaya çıkan “kapalı adacıklar”, “güvenlikli siteler”, “güvenlik adacıkları”, “kapalı cemaatler”, “korunaklı siteler”, “refah adacıkları” gibi tanımlamalara sahip kentleşme pratikleridir. 1990'lardan itibaren Türkiye’de de dikkat çeken bu mekânsal yapılaşma, çok geçmeden araştırmacıların dikkatini çekmiştir ve araştırma

konusu haline getirilmiştir (Öncü, 1997; Bali, 1999; Bartu, 2002; Perouse ve Daniş, 2005; Kurtuluş, 2005a ve 2005b).

Bu yeni yerleşmeler ağırlıklı olarak üç boyutuyla ele alınmıştır. İlk olarak bu yerleşme biçimini ortaya çıkaran ekonomik, sosyal, küresel ve yerel-olumsal faktörler; ikinci olarak olgunun modern kent ve metropoliten alanlar üzerinde yarattığı dönüşümler ve yaratacağı olası sonuçlar; son olarak ise kentli toplumsal yaşamın mekânsal ayrışma yoluyla parçalanmasını ve özelleştirilen kentsel arazilerle yok olma riski taşıyan kamusal mekân problemidir (Kurtuluş, 2005a). Tüm bu boyutlarıyla kentsel mekân, adacıklar halinde ayrı ayrı formlar oluşturmaktadır. Toplumsal yapı içindeki ayrışmanın mekânsal bir tezahürü olan bu “kapalı adacıklar”, toplumsal sınıfların, üst- orta ve üst sınıf olarak ayrıştırılan grupların kendilerini kentsel mekân içindeki konumlandırmalarının bir aracına dönüşmektedir ve yapılan araştırmalarda mekânsal ayrışmanın farklı yönlerine değinilmiştir.

Ayşe Öncü, ““İdealinizdeki Ev” Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul’a Ulaştı” (1999) adlı çalışmasında bu yeni mekânsal yapıların, “kapalı adacıkların” ortaya çıkmasını, orta sınıfların kimlik mücadelesinin bir sonucu olduğunu vurgulamıştır. “idealinizdeki ev” mitolojisini benimseyerek İstanbul’un merkezinden kaçan orta, üst- orta ve üst sınıfların, kendi içlerinde türdeş, ama birbirinden keskin farklarla ayrışan, parçalanmış sosyal ve kültürel mekânları anlatarak bunun altında yatan bağlamların ise kültürel dinamiklerin küreselleşmesi ve orta sınıfların sahip oldukları sembolik sermaye ile açıklamıştır (Öncü, 1997; 1999).

Yine benzer bir çalışmasıyla Rıfat Bali (2007), “Tarz-ı Hayat’tan Life Style’a; Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar” ile “kapalı adacıklar”ın ortaya çıkmasını yeni zengin tipler ile açıklamıştır. Kentleşme sürecinin Turgut Özal’ın serbest piyasa ekonomisini radikal bir şekilde uygulamaya başlamasıyla birlikte son yirmi yıl zarfında, kimsenin hayal dahi edemeyeceği gelişmelere sahne olduğunu söylemiştir. Neo-liberal ekonomi politikalarının yarattığı işadamları, ticaret, finans ve sanayi sektöründeki büyük şirketlerin oldukça yüksek ücretler karşılığında ehil bir şekilde yönetmeye soyunan ve çoğunluğu yurt dışı öğrenimi ve/veya deneyimli profesyonel yöneticiler olan, eğlence ve medya sektörünün

yeni “starları” yeni sosyal konumlarına uygun bir yaşam tarzı sürmek istemiş ve lüks konut arayışına girmişlerdir (Bali, 1999; 2007). Bu noktada kapalı lüks konutlar modern kentleşme literatürüne orta sınıfın kendi kimlik arayışı sonucunda yarattığı bir mekânsal farklılaşma biçimi olarak yer almıştır.

Böylesi bir bakış açısının yeterli olmadığını belirten Kurtuluş, tek yanlı olarak, değişen sınıf kültürü, yeni bir yaşam tarzı talebi ya da orta sınıf rüyasının yarattığı farklılaşmış yerleşmeler olarak ele almanın yanında bu sürece sınıf konumları ve sermaye birikim süreçleri arasındaki ilişkiler çerçevesinde bakmak gerektiğini ifade etmiştir (Kurtuluş, 2005a). Kapalı adacıkların kent mekânında nasıl bir pratik yarattığının sorgulama alanları olarak, bu mekânsal ayrışmayı yönlendiren sermaye birikim biçimleri, bu birikime olanak sağlayan politikalar ve araçları, arazi kaynakları, sermayenin yeni donanımı, emeğin yeni bölünme biçimleri ve yeni sınıfsal konumlanışların (Kurtuluş, 2005a) ele alınmasının önemli olduğunu ifade etmiştir.

Türkiye de 1990’dan sonra araştırma konusu haline gelen bu kentleşme pratiği, hem belli bir toplumsal sınıfa kimlik kazandırmanın aracı olması bakımından hem de sermaye birikim süreçlerinin kent mekânında böylesi bir yapılanmaya neden olması bakımından oldukça önemlidir. Bu kentleşme pratiği, bir mekânın belli toplumsal sınıflar üzerinden tanımlanmasında ve o toplumsal sınıfların kendi arasındaki ayrışmalarını gündelik yaşam pratiklerinde görünür kılmıştır.

II. 3. 3. Kentsel Dönüşümün Yeni yükselişleri; “Soylulaştırılan” Semtler/ Adalar

Dünyanın birçok kentinde gerçekleşen sosyo-kültürel, ekonomik, mekânsal ve politik değişimler, Türkiye kentlerinde, İstanbul’da da, gözlenmektedir. Ekonomik yeniden yapılanma, üretimin yeni örgütlenme biçimleri ve hizmet sektörünün bilgiye dayalı yeni oluşumlarla eklenmesi, çalışan nüfusun kompozisyonunda ve yapısında değişikliklere yol açmıştır. Diğer taraftan da toplumun giderek birbirinden kopan ve farklılaşan gruplarının farklı yaşam alanlarını tercih etmesine neden olmuştur. Bu özellikle ekonomik faaliyetlerin yapıldığı kentlerde, yaşam alanlarının dönüşüm ve farklılaşmasına yol açmıştır (Uzun, 2006). Özellikle 1980 sonrası yaşanan ekonomik-politik süreçler kent mekânında da birçok

dönüşümü beraberinde getirmiştir. Tam da bu noktadan hareketle “kentsel dönüşüm”, “kentsel yenilenme”, “kentsel koruma” ve “soylulaştırma” gibi kavramsallaştırmalar, kentsel pratiklere kapitalist yeniden yapılanma süreci içinde bakmayı gerekli kılmaktadır.

Bu kent pratiklerinden biride literatüre “soylulaştırma”, “seçkinleştirme”, “mutenalaştırma”, “ehlileştirme” (gentrification) gibi kavramlarla giren kent merkezlerindeki dönüşüm sürecidir. İstanbul, 1970’li yılların sonlarından itibaren “soylulaştırma” (gentrification) sürecine ev sahipliği yapmaktadır. Süreç ilk olarak 1980’lerin başında Boğaz’da Kuzguncuk, Arnavutköy ve Ortaköy gibi semtlerde görüldü. Bir sonraki durak 1990’lı yıllarda Beyoğlu Bölgesindeki; Cihangir, Galata ve Asmalımescit semtleridir. Yakın dönemde ise Haliç, Fener ve Balat “soylulaştırılan” semtler arasına girmiştir (İslam, 2006).

Kentsel yeniden yapılanmanın bir parçası olan soylulaştırma, orta ve yeni üst-orta sınıfların, kentin merkezi alanlarında, daha önce çalışan sınıfların oturduğu mahallelere doğru yerleşme eğilimi göstermeleridir. Aynı zamanda iki farklı sınıfın aynı mekânda karşılaşmasıyla başlayıp, işçi sınıfının yerinden edilmesi ile sonuçlanan bir süreçtir. Dolayısıyla neden ve sonuçları itibariyle politik bir alana işaret etmektedir (Şen, 2005; İlyasoğlu-Soytemel, 2006; Uzun, 2006;). Bu semtler, dönemsel olarak politik, etnik, kültürel, sınıfsal bir söylemin mekanları olmuşlardır. Soylulaştırmaya maruz kalan, Boğaz ya da Haliç manzaralı bu semtler, tarihi bir mimariye sahip olmalarının yanında Rum, Ermeni, Yahudi gibi gayrimüslim azınlıkların yaşadıkları semtlerdir.

1980 sonrasında başlayıp günümüzde de soylulaştırılmalarına devam edilen bu semtlerin genel değişim dönemlerini şöyle sıralamak mümkündür;

*1975’lere kadar azınlıklara yönelik uygulanan politikalar, bu semtlerde gayrimüslim nüfusun önemli bir oranda azalmasına neden olmuştur.

* 1914-1924 yılları arasında azınlık nüfusun siyasal nedenler ile ülkeyi terk etmesi,

*Ardından 1923-1924 yıllarında Yunanistan ile olan zorunlu nüfus mübadelesi,

*1942 de uygulanan varlık vergisi ve bunun sonucunda mülkiyetin el değiştirmesi,

* 1948 yılında İsrail devletinin kuruluşu ve Yahudilerin göçü,

*1950’li yıllarda kırdan kentlere gelen yoğun göç ve 6- 7 Eylül olayları, 1960 ve 1974 Kıbrıs işgaliyle beraber ülkeyi terk eden yoğun Rum göçüyle beraber bu semtlerde, kentsel faaliyetler ile toplumsal yaşamda önemli değişimler yaşanmıştır (Şen, 2005). Tüm bu değişimlerle beraber kentin gelişimi ve değişimi, kentli nüfus içindeki grupların kentlileşme süreçleri, zenginleşme/yoksullaşma, sınıf, statü, yaşam tarzı, kültürel kimlik boyutlarında geçirdikleri değişimler önemli olmaktadır (İlyasoğlu- Soytemel, 2006). Özellikle bu semtlerin yaşadığı “soylulaştırma” farklı süreçlere de maruz kalmıştır ve İstanbul’un kent merkezinde, ekonomik ve sosyal çöküntü yaşayan bu semtler, SİT alanlarıdır. Bazı semtlerde bu kentsel dönüşümü farklı aktörler üstlenmiştir. Kuzguncuk ve Cihangir’de sanatçıların ve entelektüellerin bireysel girişimleriyle başlayan bir soylulaştırma yaşanırken, Balat ve Fener’de uluslar arası inisiyatifle ve uzman bilim insanları kadrosuyla, dışarıdan bir müdahale olarak gerçekleşmiştir (Narlı, 2006).

İstanbul’un kent merkezinde Kentsel dönüşümün bir ayağı olan soylulaştırma, 1960’lar da başlamış fakat 1980 ve 1990’lardan sonra hız kazanmıştır. İstanbul, gittikçe nüfusu artan, ilişkilerin ve iletişimin tek boyuta indirildiği, komşuluk ve güven duygusunun deforme olduğu bir kente dönüştüğü bir dönemde “soylulaştırılan semtler”, özlemi duyulan, güvenin, komşuluk ilişkilerinin mahallelik kavramıyla yeniden hemhal olduğu, canlandırıldığı “entelektüel” mekânlar olarak kurgulanmıştır. İlyasoğlu ve Soytemel’in Castells’ten(1977) esinlenerek söyledikleri gibi, toplumsalın kuruluşuyla uzamın kuruluşunun, birlikte giden süreçlerle oluştuğudur. Uzamın yerleşim olarak kullanılmasının yada terk edilmesinin yanında, değişen ekonomik koşulların kente/semte yansması, kullanım/değişim süreçlerinin farklılaşmasıyla birlikte, değişen kar ve rant ölçeklerini de birlikte getirirken, bazı semtlerin yeni toplumsal gruplarca tercih edilir ve yerleşilebilir hale gelmesi bunlarla birlikte gitmektedir (İlyasoğlu- Soytemel, 2006).

Soylulaştırılan mekânlarda hep özlenen bir kent kurgusu söz konusudur. Bu “müstesna” semtlerde, mahallelik anlayışıyla komşulukların güvene dayandığı, bakkalıyla, kasabıyla tüm esnafın ve mahalle sakinlerinin birbirini tanıdığı bir yerdir. Semtler belli “entelektüel sınıfların” “*kent içinde yeni bir değer yaratma*” çabaları olarak sunulmaktadır. Fakat diğer taraftan “soylulaştırma” belli sınıfları da yerinden etmektedir. Ya da şöyle söylemekte mümkün olmaktadır; bu “soylulaştırılan semtler” farklı sosyo-ekonomik-kültürel yapıya

sahip sınıfları bir araya getirmiş/karşılaştırmıştır. Bu karşılaşma hali kimi zaman uzlaşma ve kimi zaman da çatışma ortamı yaratmıştır. Ama günümüz İstanbul'un da çatışmaları daha fazla hisseder olmaya başlıyoruz. 22 Eylül 2010 günü Tophane de yaşanan olaylar böyle bir çatışmanın uyuşmazlığın bir örneği olarak gösterilebilir. Tophane de, iki resim galesinin açılışında, mahalle sakinleri ile açılışa katılanlar arasında yaşanan olaylar, iki tarafın birbirlerine ne kadar tahammülsüz olduğunu da göstermiştir. Aslında Tophane'de yaşanan bu olaylar bu uyuşmazlığın son noktası gibi. Gündelik yaşam içindeki hoşnutsuzluklar soylulaştırma sürecinin en başında ortaya çıkmıştır. Tophane'ye yeni gelenler ile Tophane'nin eski mahalle sakinleri arasında “*komşu ol(a)mama hali*” söz konusudur. Bir anlamda ötekileştirmedir.

Genel olarak *soylulaştırma* üzerine yapılan çalışmalar, İstanbul'un bu süreci hangi boyutlarıyla yaşandığı, hangi sınıfları içine aldığı, toplumsal sonuçlarının neler olduğu üzerinedir. Kent merkezinde yer alan bu semtlerin kültürel bir miras olarak belli toplumsal sınıfların “koruması”, “kullanması” gerektiği de dolaylı yollardan ifade edilmiştir. İstanbul'un kent merkezinde yer alan bu semtler, 1970'lerin ortalarına kadar ağırlıklı gayrimüslim azınlıkların oturdukları yerlerdi. İstanbul'un merkezinde olmamasına rağmen adalarda benzer özelliklere sahiptir. Fakat Heybeliada'da 1950'lerden sonra diğer adalardan farklı olarak müslüman nüfusu artmaya başlamıştır. Nedeni de Sanatoryum ve Deniz Harp Okulu'nun Ada'da ki varlığıdır. Ama buna rağmen yine de Rum nüfusu azımsanmayacak oranlardadır. Ada'nın yerli halkını Rumlar oluşturmaktaydı ve bu 1970'lere kadar devam eden bir durum olmuştur.

İstanbul'un kent merkezinde yer alan ve özellikle mimarisiyle kültürel miras olan bazı semtler, kentsel dönüşüm projeleri kapsamında 1990'larda soylulaştırma sürecine girmişlerdir. Buna benzer bir sürecin 2000'lerin sonralarından itibaren Heybeliada'da da gerçekleştiğini görmekteyiz. Heybeliada'da ki Eski Rum İlköğretim Okulu'nun AB destekli uluslararası bir proje kapsamında restore edilmesi ve müzik okulu olarak faaliyete geçirilmesi planlanmıştır. Ayrıca Rumlardan kalma iki katlı ahşap evler ya da köşkler restore edilmeye başlanmıştır.

Günümüzde Heybeliada da, soylulaştırma süreci hem uluslararası aktörler tarafından hem de adalı bazı kentsel elitler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu sürece de “değer yarat” demektedirler. Bu “değer yaratma” hem kentin sahip olduğu kültürel değerlerin yeniden restore edilerek kullanılabilir hale getirilmesini yani mülkiyetin el değiştirmesini ve rantın paylaşılmasını hem de yeniden yaratılan bu mekânları kullanacak belli bir sosyo-kültürel-ekonomik birikime sahip kentli sınıfların Ada’ya gelmesi sağlayacaktır. Günümüzde Heybeliada’yı yazar, ressam, mimar, doktor, akademisyen gibi entelektüel yeni üst-orta sınıflar tercih etmektedir.

Kent merkezinde yer alan “soylulaştırılmış” semtlerin bir özelliğidir de, sosyo-kültürel-sanatsal tüm aktivitelere ulaşılabilirlikleridir. Heybeliada’nın bu tarz aktivitelere ulaşılabilirliği denizle sınırlandırılmıştır. Fakat bu noktada Heybeliada’yı tercih eden yeni üst-orta sınıf, İstanbul’un hem kültürel aktivitelerinden faydalanmaktalar hem de Ada’nın doğal güzelliklerindedir. Yani hem metropolün olanaklarından yararlanabilmeyi hem de metropolün kalabalığından, trafiğinden uzakta yaşamının avantajını kullanmaktadırlar. İstanbul’un yaşadığı bu kentleşme pratiği Heybeliada’nın mekânsal ölçeğinde belli bir pratik yaratmıştır. Çalışmamızda ayrıca önemli olan, Ada’yı tercih eden bu yeni kentsel sınıf ile Ada’nın eski-yeni yerleşiklerinin gündelik yaşamda nasıl bir ilişki içinde olduklarıdır. Bununla ilgili analizlere son bölümde ayrıntılarıyla değinilecektir.

III. METROPOL VE ADA İLİŞKİSİ; Metropolün Parçası Ol(ma)mak

“İstanbul adlı murassa gerdanlığın üzerindeki zümrütlerdir adalar” Kim söylemiş, ne zaman söylemiş, bilinmez. Bilinen şu ki (gür yeşil dokuları, sınırsız maviye ve güneşe açılan kapıları, yoğun tarihsellikleriyle) soylu güzellerdir İstanbul Adaları”(Deleon, Jak, 2003).

Gündelik yaşam ekonomik, sosyal, kültürel, politik, mekânsal ilişkilerin birlikteliğinden oluşan karmaşık bir yapıdır. Kentsel mekânlarda bu karmaşık gündelik yaşamın önemli mekânlarıdır. Tabii kentsel mekanlar dediğimizde çalışmada, bir tarafta metropol kent İstanbul ve bir tarafta da metropolün adası olan Heybeliada vardır. İki farklı mekânsal ölçek birbirleriyle dönemsel olarak ya güçlü ya da kopuk ilişkiler içinde olmuşlardır. Ama genel olarak hep bir etkileşim söz konusu olmuştur; ekonomik, kültürel, politik ve toplumsal olarak. Öncelikle ada olmak coğrafi anlamda “dışta olmak” dış dünyanın “karşıtı olmak” anlamına da gelmektedir ve adaların karadan izole olmasıdır. Bu izole olma hali adaların İstanbul’un kent merkezindeki diğer ilçelerine/ semtlerine göre farklı bir gündelik yaşam pratiği yaşadığının da göstergesidir. Adalar hem fiziki yapılarından dolayı hem de kendi iç dinamiklerinden kaynaklı olarak gündelik yaşam pratiklerinde farklı dönüşümler yaşamıştır. Bu noktada Lefebvre’nin ifade ettiği gibi; “Tek yapmamız gereken, gözlerimizi mümkün olduğunca açmaktır. Karanlık metafizik dünyayı ve iç dünyanın hatalı derinliklerine kapılmadan insanlığın önemli bir buluşu olarak gündelik hayatın gerçeklerini keşfetmemiz gerekmektedir. ‘Tanıdık gelen, her zaman bildiğimiz değildir’ demiştir Hegel” (Lefebvre, 1994, akt: Akış, 2002; 79).

Gündelik yaşam gibi çok boyutlu bir yapıyı incelerken, üzerinde durduğumuz Heybeliada’nın nasıl bir yaşam alanı olduğu ve bu yaşam alanının zaman içerisinde nasıl bir dönüşüme maruz kaldığıdır. Bu maruz kalmanın kendisi hem mekânsal hem de sosyal yapı bakımından oldukça önemlidir. Lefebvre’nin de dediği gibi gündelik yaşamın eleştirisi hayatımızı kolaylaştırmak için değildir. Gündelik yaşam, iktidarın, bilginin ve aklın yargılandığı en üst mahkeme olarak ortaya çıkmaktadır (Lefebvre, 1991, akt: Akış, 2002;78).

Çalışmada, kentsel mekân ve gündelik yaşam arasındaki ilişkinin anlaşılır olması için özellikle adaların İstanbul'a olan bağlılığı ve aralarındaki ilişkilerin boyutları göz ardı edilmemektedir. Yani farklı mekânsal ölçekler, İstanbul ve adalar diğer bir ifadeyle metropol ve adalar bu ilişkisellikleri bağlamında ele alınacaktır.

Bir tarafta Simmel'in ifade ettiği gibi; kalabalığın mekanı kuşkusuz metropoldür. Merkezini yitirmiş bir merkez olan bu mekânsal yapı daima para ekonomisinin yuvası olmuştur (Simmel, 1996;81-89). Bu mekânsal model içinde gündelik yaşam itinayla incelenen bir nesne olmuştur. Örgütlenmenin alanı, iradi ve planlı öz-düzenlemenin uzay-zamanı haline gelmiştir. Örgütlenen gündelik yaşam, kapalı bir devre(üretim-tüketim-üretim)haline gelmiştir (Lefebvre, 1998; 77). Bu noktada üretim- tüketim faaliyetlerinin kalbini oluşturan metropol, hem emekçi kitlelerin asıl gövdesi durumundaki proletaryanın, hem de egemen sınıf(lar)a eklemlenmeye çalışan orta sınıfların yoğunlaştığı alanlardır da(Oktay, 2002; 27).

Öyle ki aynı kentte yaşayan ama ekonomik, kültürel, etnik v.b yönden farklı toplumsal gruplar, bazen yan yana ama “yabancı” pencereden birbirlerine bakmakta; fiziki olarak da çeşitli semt ve mahalle örneklerinde gördüğümüz gibi, birbirlerine benzemeyen yerleşim alanları, aynı mekânda buluşmaktadır. Metropoller bu açıdan farklı kentlerin koalisyonu gibi de durmaktadır (Aslan, 2008; 11-12). Böylesi karışık bir yapının gündelik yaşam pratikleri de benzer şekilde karışık ve değişim halindedir. Bugün büyük metropoller de, gündelik yaşam farklı soy kütükleri olan ürünlerin, teknolojilerin, görüntülerin çeşitli bileşimlerinden oluşuyor (Öncü ve Weyland, 2007; 27). Metropol yaşamı sizin sürprizlere hep açık olmanızı istemektedir. Metropol ve gündelik yaşam denildiğinde, dakiklik, hesaplanabilirlik, kesinlik, metropol varoluşunun, uzantıları ve karmaşası tarafından yaşama dayatılır ve metropole özgü usanmışlık tutumu bu duruma eşlik eder. Her şey, “şeyler”, usanmış kişiye eşit olarak düz ve gri tonlarda görünmeye başlar (Simmel, 1996;83-84). Bu döngü içinde gündelik yaşam pratikleri, sermayenin sürekli değişen mantığı içinde kendi rutinini yakalamaya çalışmaktadır. Bu rutin aslında metropolün içinde yer alan farklı toplumsal sınıfların, hem ekonomik hem kültürel hem de siyasal konumlarıyla birlikte yeni bir görünüm kazanmaktır.

Gündelik yaşam metropolün içinde her anıyla tüketimle özdeşleşmiş bir durumdadır. Kapitalizm kendi mantığı içinde her şeyi reklam ve tüketim kodlarıyla karşı karşıya bırakmıştır. Lefebvre'nin dediği gibi; Gündelik hayat geçicidir, modern ve yeni olanı ifade etmektedir. Görsel olarak algılanan, tüketilen, metaların çevresini sardığı kapitalist sistem tarafından örgütlenen bir yapıdır ve aynı zamanda metaların, reklam ve sloganların yaptığı gösterilerle donatılmış kent mekânındaki sıradan olan hayattır. Sıradan olan gündelik hayat bürokratik olarak yönlendirilmiş toplumun hayatıdır, tüketimin simgesidir (Lefebvre,1998).

İstanbul bir metropol ve Heybeliada da bir adadır. Bundan öteye giderken bu iki mekânsal yapının birbirilerine olan bağılıkları ya da ilişkileri bir metropolün kendi içindeki iletişimsizliği gibi olmaya başlamıştır. İstanbul, adasına uzaktan bakmakta, Heybeliada da parçası olduğu metropole uzaktan bakmaktadır. Bu uzaklık, zaman içinde adaların gündelik yaşamında ifade bulduğu gibi mekânına dair birçok pratikte de etkili olmuştur. İstanbul 1950'lerden beri sürekli bir göç almaktadır. Bu göç aynı zamanda kırsalın kentte çözülmesidir de. Buna karşın İstanbul Adaları/Prens Adaları da hem göç veren hem de göç alan bir konumdadır. Nüfus sürekli bir hareket halindedir. Bu hareketlilik mekânı sosyo-kültürel- ekonomik ve politik açılardan da hareketlendirmiştir. Bu hareketlilik İstanbul'un kent merkezine nazaran özellikle çalışmamızın konusunu oluşturan Heybeliada da belli kurumların varlığıyla ve bu kurumların süreç içinde Heybeliada'yı terk etmeleriyle ya da kapanmalarıyla yaşanan bir hareketliliktir. Yine bu hareketliliğin bir başka nedeni; belli politik nedenlerin/yaptırımların Türkiye genelinde yaşanan ve özellikle sonuçlarını İstanbul da yoğun bir şekilde gördüğümüz, gayrimüslimlerin ülkeyi terk etmeleridir.

Günümüzde de gayrimüslimlerle anılan adalar, hatta bu anılma zamanla siyasi-ekonomik ve kültürel bir ranta dönüştüğü düşünülürse, adaların ve özellikle çalışmamızın konusunu oluşturan Heybeliada'nın değişen gündelik yaşamına ve demografik bilgilerine bakınca bu anılmanın pekte elle tutulur bir yanının olmadığı görülecektir. Gündelik yaşantıları içinde kent sakinleri, kendi ihtiyaçları, talepleri, arzuları, hayalleri ve yaratıcılıkları doğrultusunda kent mekânını kullanmaya -dönüştürmeye, yeniden tanımlamaya- başlarlar (Altay, 2004). Böylece bir taraftan kent insanal dokusuyla, tarihsel ve doğal zenginlikleriyle, geçmişin fisiltılarını olduğu kadar güncelin bağırtılarını da yankılayan

simgeleriyle insanları kendine hayran ederken bir taraftan da kaotik yapısı, terörize edici ve yanıltıcı çoğulluğuyla korkuda verir (Oktay, 2002; 24).

İstanbul'u diğer kara kentlerinden farklı kılan coğrafi özellikleri bulunmaktadır. İki yakası ve adaları olan bir kenttir. Bu kentin her bir yakası farkı bir gündelik yaşam pratiğine sahip olduğu gibi her bir yakanın sınırları içinde yer alan semtlerde farklı gündelik yaşam pratikleri yaşamaktadır. Lefebvre'nin de ifade ettiği gibi gündelik yaşam, toplumsal olarak inşa edilen mekânın üretimiyle gerçekleşmektedir. Tüm ilişkilerimiz mekân içinde kurgulanmaktadır, çünkü mekân ön plandadır ve her şey, her pratik mekân üzerinde gerçekleşmektedir. Bu bakımdan bir tarafta egemen ve homojenleştirilen mekânsal kurgular çıkarken bir tarafta da egemen pratiklerin dışında farklı mekânsal pratikler çıkabilmektedir. Tam da bu noktada adalar ve özellikle Heybeliada önemli olmaktadır. Tabii burada bu farklı mekânsal kurguların ortaya çıkmasında "ada olmak", "izole olmak" önemli olmaktadır. İstanbul'un kent merkezinde birbiri içine giren, sınırları belirlenemeyen mekânlara/ semtlere karşın ada'nın sınırları bellidir ve buda mekânın üretimi noktasında önemli olmaktadır.

III. 1. İstanbul Adaları

“Adalara neye, kimler, gelir;

İnsan postaneye mektup atmak, hastaneye muayene olmak, otobüse binmek için gelir. Bu itibarla adalara gelenler de herhangi bir sevki tabii ile değil, mutlaka belirli bir maksatla gelmektedir. Sonra mühim olanı şu. Kınalıya, Burgaz’a, Heybeli’ye, Büyükkada’ya gelenler başka başka tiplerdir ve başka başka maksatlarla gelmişlerdir.

Mesela Kınalıada. Buraya çoğunlukla kaçamak yapan, yakın aşktan bir an evvel nasibini almak isteyen aceleci aşıklar koşar.

Burgaz nispeten mutedil mizaçlı, meşru münasebet ve balaylarını ağır başlı ve ekonomik bir huzur içinde geçirmek isteyen olgun aşıkların rağbet gösterdiği bir yerdir.

Heybeli hassas, romantik, eh biraz alaturka kimselerin ideal bir kuş kafesidir.

Büyükkada ise aşkta, soyunmada, giyinmede, pahalılıkta, gezmede, lokantada, plajda, giyimde gösteriş mahallidir ve buraya daha ziyade gözüne ve kesesine güvenen rağbet eder”²

Yukarıda ki alıntı adalara hangi maksatla kimlerin geldiği üzerine odaklanmıştır. Ancak adaların bir yaşam alanı olarak nasıl bir ritme sahip olduğu, bu mekânsal yapıların içinde nasıl bir gündelik yaşam pratiklerinin gerçekleştiği, sorunlarıyla, kaygılarıyla bir anlamda görünmez olan “adalılılarıyla” ele alınmaktadır.

Genel olarak çok kültürlü İstanbul’un simgesi olarak gösterilen adalar, Büyükkada, Heybeli, Burgaz, Kınalı, tarih boyunca İstanbullu gayrimüslimlerin sayfiye mekânları olarak anılmıştır (Schlumberger,1937; Alus, 1939; Orhon, 1942; Koçu, 1958; Erdener,1962; Pars, 1995; Bali, 2009). Bizans dönemi ile başlayan adalar tarihi, Roma İmparatorluğu’nun sürgün mekânı olması nedeniyle Prens Adaları olarak anılmaktadır.1453 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından ele geçirilen adalar, 19. Yüzyılın ortalarına kadar kendi haline terk edilmiştir. Adalar 1839 Tanzimat Fermanı ile yabancılara mülk edinme olanağı tanıyan yasal

² 7 Temmuz 1962 tarihli Adalar Gazetesi’nden alınmıştır(Ada Gazetesi, M.E. Talu, 15 Şubat 2007).

düzenlemelerle hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. Adaları ilk kez sayfiye olarak kullananlar İstanbul da yaşayan Fransızlar olmuştur. 1846 yılında başlayan Kadıköy- adalar arası vapur seferleri, adaların sayfiye yerleri olarak önem kazanmasına ve iskânların artmasına neden olmuştur.1875'te Şirket-i Hayriye³ vapurlarıyla ada vapur seferlerinin düzene girmesiyle (Koçu, 1958; 205, 207; Uykucu, 1973;85) adalar ve İstanbul arasındaki iletişimde daha düzenli bir ritim kazanmıştır.

1861 yılında adalarda ilk belediye örgütü kurulmuştur. Adalar Belediyesi Şehremaneti döneminde İstanbul'un ilk üç belediyesinden biri olmuştur ve Yedinci Daire adıyla bilinmektedir. Bizans döneminden beri sürgün, sığınma, çile doldurma ve manastır bölgesi olan adalar, 19.yüzyılın başlarından itibaren Şirket-i Hayriye vapurlarının düzenli seferleriyle, 1.200 civarında olan adalar nüfusu, resmi kayıtlara göre 1900'de 12.000'e ulaşmıştır. 20.yüzyılın başına doğru adalar artık sadece Rum, Ermeni ya da Yahudi azınlıkların yerleşim, yazlık bölgelerinden çıkıp, Tanzimat sonrasının değişme süreci içinde batılı yaşama özenen Osmanlı devlet ricalinin, paşaların, beylerinde yazlık olarak benimsediği ve yerleşmeye başladığı bir yer olmuştur. 1850'de Bahriye Mektebi'nin Heybeliada'ya taşınması, askeri tesislerin, okulların, camilerin yapılması, Tanzimat sonrasında Türklerin de yerleşim alanı olarak ilgisini çekmeye başlamasıyla, giderek İstanbul yaşamıyla bütünleşmiştir (Koçu, 1958; 68, 69, 70).

Türk popüler kültüründe adalar imgesi uzun yıllar boyunca “mutlu bir gayrimüslim azınlığın tadını çıkardığı sayfiye yeri” olarak yer etmişti. Bu algı tek parti döneminde son derece yaygınken, ellili yıllardan itibaren tedricen azalarak yakın tarihe kadar süregelmiştir (Bali, 2009). Günümüzde de bu durum bir bakıma siyasal erk tarafından rant söylemine dönüşmektedir.

³ Şirket- Hayriye 1854 yılında kurulmuştur ve 1945 yılına kadar İstanbul'un günlük yaşantısında vazgeçilmez ulaşım aracı olmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra, 1944'te bütün vapurları, Hasköy'deki fabrikası, taşınır ve taşınmaz mal varlıklarıyla satın alınarak devletleştirilmiştir. Vapurları ve mal varlığı Devlet Denizyolları İşletmesi'ne devredilmiştir. 15 Ocak 1945'te çıkarılan 4517 sayılı yasayla, Şirket-i Hayriye, fiilen ortadan kalktı; Türkiye Denizcilik İşletmeleri adını aldı.

Şirket-i Hayriye vapurlarıyla ulaşımın düzene girmiş ve sayfiye kültürünün gelişmesinde önemli bir katkısı olmuştur. <http://www.sirketihayriye.com>

Adalara yerleşim, coğrafi konumlarının avantajları nedeniyle çok eski tarihlerde başlamıştır. Bir bakıma korunması kolay kent alanları olan adalarda ciddi bir şekilde sosyo-ekonomik gelişmelerin gözlenmesi buharlı gemilerin düzenli işleyişi sonucunda, kentsel yaşama dair hayatı kolaylaştırıcı tekniklerin adalara taşınmasıyla mümkün olmuştur. Adaların gündelik yaşamı da bu teknolojilerle birlikte ritmini değiştirmeye başlamıştır.

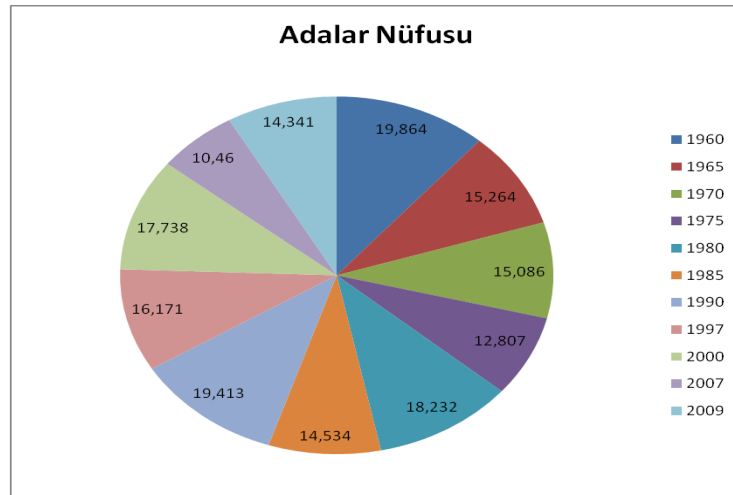
Adalar'ın sahip olduğu kültürel ve doğal zenginlikleri özellikle İstanbul'un gayrimüslimlerini, orta ve üst-orta sınıflarını adalara çekmiştir. Adalar'ın 18. Yüzyılda birer sayfiye ve dinlenme yeri olarak keşfedilmesinden sonra nüfus birden bire artmaya başlamış, buna bağlı olarak da gayr-i menkuller değerlendirilmiş, bağlar bahçeler parsellenerek arsaya dönüştürülmüş, kısa zamanda adalar ve özellikle Büyükkada ile Heybeliada'ya güzel köşkler ve büyük binalar yapılmıştır (Adalar Mahkemesi 7 Nolu Şer-iyeye Sicili(A.ş.ş)akt; Gür, 1995). Bu da adaların gündelik yaşamını dönüştüren sosyo-mekansal, ekonomik yapısında değişmelerin başladığını göstermektedir.

19. ve 20. yüzyıllara gelindiğinde adalar halkının geçimini sağlayan en önemli vasıta, pansiyonculuktur. Evi müsait her aile, evini kiraya vererek veya pansiyon şekline sokarak geçimini sağlamaktadır. Diğer geçim vasıtaları arasında, küçük sanatlar, marangozculuk, çiçekçilik ve yaz aylarında arabacılık vardır. Dikkate değer bir grupta zengin ailelerin temizlik işlerini görerek geçimini sağlayan kadınlardır. Yakın döneme geldiğimizde ve özellikle 1950'lerde adalardaki yerli Türkler genellikle devlet işleri, suculuk ve işçilik yaparak geçinirler. Yerli Rumlar ise balıkçılık, arabacılık ve işçilik yaparak geçinirler. Yerli Ermeniler otelcilik, balıkçılık, Yahudiler yemişçilik ve ticari işlerle geçimlerini sağlamaktadırlar. Yerli halktan bir kısmı ise, adalar çevresinde iş sahibidirler ve vapur ile her gün işe gidip gelirler (Uykucu, 1973; 81). Böylesi bir gündelik yaşam akışı özellikle 1970'li yılların sonlarına kadar devam etmiştir.

Adalar tarihsel olarak 1950'lerden sonra toplumsal, demografik yapısında önemli değişmeler yaşamıştır; 6-7 Eylül 1955 olayları, 1964 Yunan tebaasına karşı uygulanan kararlar, 1974 Kıbrıs Harekatı gibi siyasal olayların etkisiyle başta Rumlar olmak üzere

yerleşik azınlık nüfus İstanbul'u ve adaları terk etmeye başlamıştır. Gündelik yaşam, yaşanan siyasi olaylar nedeniyle önemli sosyo-kültürel- ekonomik kırılmalar yaşamıştır.

Diğer taraftan adalarda gözlemlenebilen bir değişimde; 1950'lerde başlayan, 1980'lerden sonra hızlanan Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu ve İç Anadolu illeri ağırlıklı iç göçlerle, adaların kaybettiği nüfusu nicelik olarak geri kazanmasıdır. Ancak bu iç göçlerle, adaların toplumsal yapısında gözle görülür bir değişim olmuştur (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1993; 70). Gündelik yaşam ritmi değişen sosyo-ekonomik ve kültürel politikalarla yeni bir görünüm kazanmaya başlamıştır.

Kaynak: Adalar Belediyesi, 2010.

Tablo 1: Adalar Nüfusu

Batı kapitalizminin sanayileşme, kentleşme ve modernleşme üçlüsü ile dönüştürdüğü kentler arasında İstanbul'da yerini alarak 19.yüzyıldan itibaren mekânsal dönüşümleri yaşamaya başlamıştır. Günümüzde de kapitalist sistemin tek tipleşirmeye çalıştığı mekânsal yapılar içinde yer almaktadır. “Kültür” pratikleri noktasında İstanbul'un “Temsilin Mekânları”ndan biri olan adalar, bu tek tipleşirmenin karşısında bir alternatif olarak, gündelik hayattaki pratikleriyle egemen söylemin dışında farklı bir yer/kent ortaya çıkarıyor (mu)? Bu kent modeli, literatürde geniş yer alan kentsel kuramlarla nasıl bir söylem birlikteliği yaşayabilir? İstanbul'un bir parçası olarak metropolün merkezinde ve çeperinde

yaşanan kentsel pratiklerle nasıl bir paralellik yaşadığını ve bir ada olmaktan kaynaklı olarak gündelik yaşamında bunların nasıl bir pratiğe dönüştüğünü irdelemenin kayda değerdir. Çünkü adalar, yüzyıllardır içinde bir yaşam barındırmaktadır. Bu yaşam tarzı, dönemsel olarak değişen sosyo-ekonomik yapılardan etkilenerek günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Gündelik yaşam, değişen tüm yapılardan etkilenerek, mekânsal pratikleri yeniden ve yeniden yaratmıştır. Şimdi de sırasıyla İstanbul Adaları'nın/Prens Adaları'nın tarihlerine kısaca değinilecektir.

III. 1.a. Kınalıada

Grekçede “birinci” anlamına gelen Proti adı, bu adanın İstanbul’a yakın oluşuyla ilgilidir. Adanın toprağı killi olup kına renginde olduğundan Türkler daha ziyade “Kınalı” ismini kullanmışlardır (Erdenen, 1962;33). Schlumberger’in 1920’lerde yazdığı *İstanbul Adaları* kitabında Kınalıada’yı şöyle anlatmıştır;Kınalıada’da toprak ucuza mal olduğu ve adanın İstanbul’a nispeten kısa bulunduğu için, bu birinci adacıkta fakirce kimseler oturur. Kapalı çarşıda ve İstanbul’un kalabalık mahallelerinde ticaret yapan esnaftan birçoğu akşam olunca buraya döner (Schlumberger, 1937; 14). Kınalıada’nın ilk ahali Ermenilerdir, ardından Rumlar ve Türkler yerleşmeye başlamışlardır. Ada’nın halkının çoğunluğu İstanbul’da çalışmakta veya balıkçılıkla geçinmektedirler (Erdenen, 1962; 106-107).

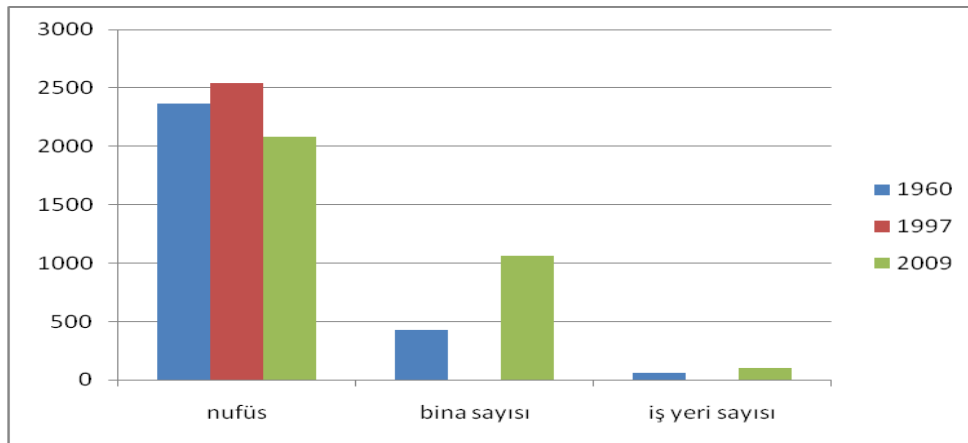
1942 yılında Kınalıada da yaşayan bir mühendisin (Kınalıada’ya ilk yerleşenlerden Noter Muzaffer Boran’ın elektrik mühendisi oğlu Ali Boran) adaya getirdiği jeneratörle her şey değişmeye başladı. İlerleyen süreçlerde bütün adalar ışıklandırılmıştır (Şevki, 2007; 27). Elektrik adalar için ve Kınalıada için önemli bir kırılma noktası olmuştur. 1960 yılında 2368 olan nüfusuyla Ada’nın gündelik yaşam ritmi değişmiştir. Bir sayfiye olmasının ötesinde Kınalıada da yerleşik yaşayanların en büyük problemi olan su sorunu ancak 1980’li yıllardan sonra rahatlığa kavuşmuştur.

Yaşamı kolaylaştıran tekniklerin adalara gelmesi özellikle İstanbul’un varlıklı kesimlerinin buraları sayfiye olarak kullanmalarıyla da oldukça ilgilidir. Çünkü bu varlıklı sınıflar adaları yaşam alanları haline getirdiklerinde, adalıların gündelik yaşamlarını

kolaylaştıran elektrik, su, kanalizasyon gibi sorunları da çözüme kavuşmuştur. Yani belli bir toplumsal sınıf tarafından mekanın üretimi gerçekleşmektedir.

Günümüzde Kınalıada, kış nüfusu en az olan adadır. Yazın ise denize girilebilecek sahil alanının en fazla olması ve karaya en yakın ada olması nedeniyle yoğun nüfus artışı yaşamaktadır. Turizm açısından adalar arasında tek konaklama yeri olmayan Ada'dır. Küçük bir ada olmasına rağmen hızlı ve yoğun bir yapılaşma yaşamıştır. Konut sayısı oldukça fazla olan Kınalıada da yazlıkçı nüfus fazladır ve bu nüfusun büyük bir bölümünü Ermeni ve Süryaniler oluşturmaktadır. Bununla ilgili net bir veri olmamakla beraber Kınalıada da yerleşik olanlar ile yaptığımız görüşmede böylesi bir sonuç çıkmıştır.

Tablo 2: Kınalıada'nın Yıllara Göre Nüfus-Bina-İşyeri sayıları

Kaynak: Adalar Belediyesi, 2010

Yukarıdaki verilerden de anlaşıldığı gibi özellikle 1980 sonrası İstanbul'da yaşanan hızlı yapılaşma adalarda ve Kınalıada da gözlenmektedir. O dönemlerde yaşanan göçler bu hızlı yapılaşmanın sonucuydu. İnşaatlarda çalışan birçok işçi barındıkları kulübelere gecekondulara konut biçimine çevirerek adaya yerleşmeye başlamışlardır.

Adalar Belediyesinden aldığımız veriler ışığında Kınalıada nüfusunun %50'ye yakını Marmara Bölgesi (İstanbul ve Adalar, Tekirdağ, Edirne, Yalova, Bursa) doğumludur. %25'i

Doğu Anadolu Bölgesi (Erzurum, Erzincan, Malatya, Van, Kars, Muş) doğumludur ve geriye kalan bölümü ise Ege ve Karadeniz, İç Anadolu Bölgesi oluşturmaktadır. Çocukluğundan beri Kınalıada'lı olan, Hrant Dink'in 2007' de *Ada Gazetesi*'nde şöyle demiştir; “*Adaya bakarsınız Türkiye genelinde nelerden şikâyet ediliyorsa, adalar da bunlardan nasibini alıyor*”

III. 1.b. Burgazada

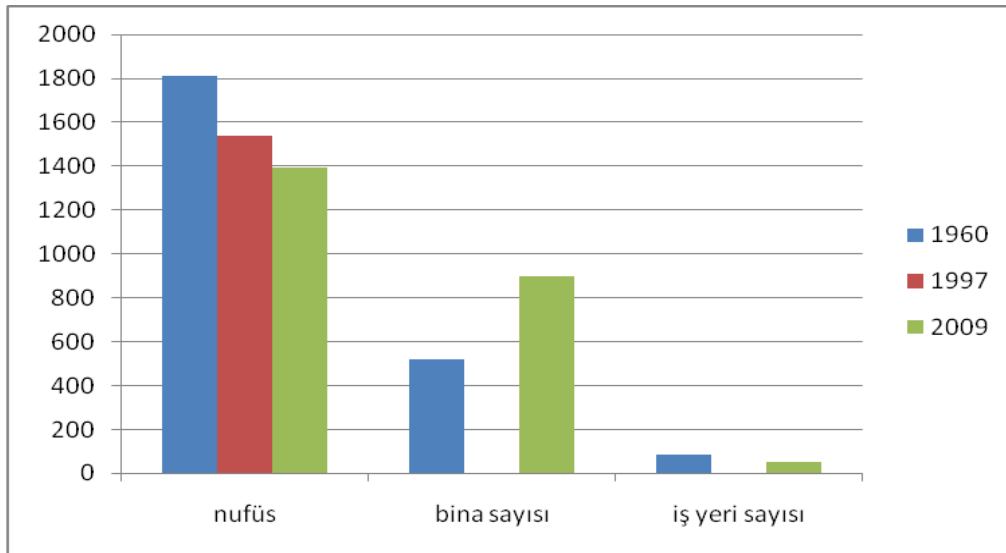
İlk çağlarda güvenilir liman anlamına gelen Panarmos adıyla anılan Burgazada'ya daha sonraları Antigone denilmiştir. İskender'in eski generali meşhur Antigone'nin namına izafe edilmiş (Schlumberger, 1937; 49). Yine Burgaz adı, Piri Reisin Kitab-ül Bahriye'sinde aydın olarak zikrettiği , “Burgazlı” olarak kaydedilmiştir (Koçu, 1963; 3137). 1962 de Burgazada'nın yerli nüfusu çoğunlukla balıkçı olmak üzere 500 kişidir. Burgazada'ya Türklerin yerleşmesi cumhuriyet devrinden sonra başlamıştır (Koçu, 1963; 3137). Ada halisini o yıllarda ağırlıklı olarak Rumlar oluşturmaktadır. Bunun dışında Yahudiler, küçük bir Müslüman ve Ermeni cemaatte bulunmaktaydı.

1950'li yıllarda Doğu Anadolu'dan aldığı göçlerle birlikte Burgazada'da sosyo-mekânsal değişim yaşanmaya başlanmıştır. Günümüzde aşağı yukarı 1000 kişilik kışlık nüfusunun yaklaşık olarak %90'ı 1950'ler sonrası gelen Alevilerden oluşmaktadır (Atayurt-Morgül, 2006; 88). Büyük çoğunluğunu Erzincan'ın yüksek köylerinden gelen- daha sonraları Sivas ve Tokat'tan gelen- aleviler oluşturmuştur. 2000 yılının nüfus sayımına göre 1578 olan Burgazada nüfusu kışın da yaklaşık olarak 1000 civarındadır (Atayurt-Morgül, 2006;88-89).

Bütün adaların yaşadığı gibi Burgazada da hızlı bir yapılaşmaya maruz kalmıştır. Tabii bu yapılaşma beraberinde ne nüfusu arttırmıştır ne de işyeri sayılarını. Kapitalizm yeni mantığıyla mekânı yeniden “konut” ile üretmiştir.

Burgazada diğer adalar gibi genç nüfusuna iş imkânları yaratamamaktadır. Sonuçta Burgazada gençleri, bunlar çoğunlukla alevi gençler oluyor, hem iş imkânların sadece yaz mevsimine odaklı olmasıyla hem de ulaşımın zorluğu nedeniyle İstanbul'a taşınmaktadırlar. Adalar Belediyesinden aldığımız verilere göre Burgazada da oturanların yaklaşık %65'i Marmara bölgesi(İstanbul, Adalar, Edirne, Yalova, Bursa)doğumludur. %20 si de Doğu Anadolu(Erzincan, Sivas)doğumludur. Bu nüfusun yine %30'a yakını Burgazada da 31-40 yıl arasında oturmaktadır. Yine %25'i 21-30 yıldır Burgazada da oturmaktadır.

Tablo 3: Burgazada'nın Yıllara Göre Nüfus-Bina-İşyeri sayıları

Kaynak: Adalar Belediyesi, 2010

III. 1.c. Büyükada

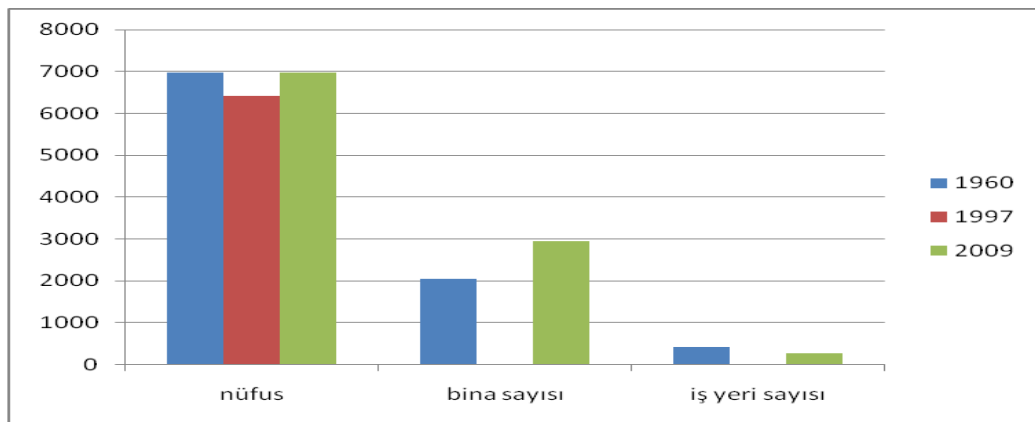
Büyükada her zaman adalar içinde en çok tercih edileni olmuştur. 19. yüzyılın ilk yarısında Büyükada'nın nüfusu iki, üç bin kadar olduğu kabul edilmiştir. Bu sırada İstanbul ile Büyükada arasında gidiş geliş 14 büyük *pazar kayığı* sağlamaktaydı (Erdenen, 1962; 27). Her sabah Haliç'e doğru yelken kürek yol alan bu zarif filocuk, zengin tüccarları, Rum ve Ermeni aileleri adalardaki sayfiyelerinden Galata'da ki ticaret hanelerine götürür, her akşam yine Heybeli veya Büyükada'ya dönerdi (Schlumberger, 1937; 137). 1940'lı yıllarda *Akbaba Dergisi*'nde Yusuf Ziya Ortaç şöyle yazmıştır

“Büyükada” için şunları yazmıştır; “Gözlerim, karanlıkla dolu. Genzim küf kokusuyla tıkalı. Sağımda Rumca, solumda Ermenice, karşımda Yahudice konuşuyorlar. Hâlbuki ben, aydınlık bir bahar akşamında, yeryüzündeki cennetlerin en güzeline gidiyorum: Büyükada’ya! - Yarabbi, neredeyim? Burası neresi?... Hangi meçhul ülkeye, hangi yabancı kıt’a ya, hangi ecnebi diyara düştüm!”

Adalar ilçesinin merkezi konumunda olan Büyükada,1984’e kadar İstanbul Büyükşehir Belediyesine bağlı bir müdürlük iken 1984’ten beri İBB bağlı bağımsız bir belediyedir. Günümüzde de diğer adalara göre en fazla nüfusa ve ekonomik hareketliliğe sahiptir. Hem ilçe merkezi olması hem de bir turizm mekânında tüketime yönelik tüm metalara sahip olması bağlamında en çok tercih edilen İstanbul(Prens) Adaları’ndan biridir.

Adalar Belediyesi’nden aldığımız verilere göre nüfusun %55’i Marmara Bölgesi (İstanbul, Adalar, Tekirdağ, Yalova, Bursa, Kocaeli) doğumludur. %20’si Karadeniz Bölgesi (Trabzon, Rize, Ordu, Sinop) doğumludur. %10 Doğu Anadolu Bölgesi (Erzurum, Van, Malatya, Muş) doğumdur ve geri kalan nüfus ise diğer bölgeler arasında dağılmaktadır. Yine bu nüfusun % 25’i diğer adalardan farklı olarak 0-10 yıldır Büyükada da ikamet etmektedirler. Bunların içinde yer alan %45’lik oran Büyükada’nın “merkezi bir yer olması” nedeniyle tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 4: Büyükada’nın Yıllara Göre Nüfus-Bina-İşyeri sayıları

Kaynak: Adalar Belediyesi, 2010

III. 1.d. Hayırsız Adalar; Sedef adası, Kaşık adası, Yassı ada, Sivri ada

Sedef Adası

Bizans döneminde sürgün yeri olan ada da bir manastır bulunmaktadır. Hazine malı olduğundan ada 1956 senesinde müzayede ile Şehsuvar Menemencioğlu'na satılmıştır. İskelesi, yolları, modern villaları, gazinosu, elektriği, çiçek ve ağaç fideleri dikimi ile adaya yeni bir kimlik kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Tavşan Adası, Büyükada'nın güneyinde ve sadece balıkçılarla, motor gezisine çıkanların uğradığı boş bir adadır.

Sivri Ada: denizden yaklaşık yüz metre yükseklikteki sivri kayalardan oluşan bu küçük ada, Bizans döneminden kalma bir manastır kalıntıları bulunmaktadır. Adadan çıkarılmış taşların İstanbul' a taşınarak bazı yapılarda kullanılmıştır, Haydarpaşa rıhtımı gibi.

Yassıada; arazisi düz olmakla beraber kıyıları denize dik olarak inmektedir. Yassıada, 1947 yılında Deniz Kuvvetlerince satın alınmış ve deniz eğitim tesisi kurulmuştur. 1961 yılında Demokrat Parti hükümeti ve parlamento üyelerinin burada yargılanması ile tanınır. Başbakan Adnan Menderes ve iki bakan bu adada idam edilmişlerdir.

IV. GÜNDELİK YAŞAMDAN İZLENİMLER; HEYBELİADA

Fotograf 1: Heybeliada'nın uydu görüntüsü.

Ulus Baker, *Kanaatlerden İmajlara; Duygular Sosyolojisine Doğru* kitabında, gündelik hayata ne kadar nüfus edilirse, yapılan çalışma tarihsel olmak yerine o kadar çok “sosyolojik” olacaktır, der. Bu çalışmada bizde Heybeliada'nın 1950'lerden 1980'lere ve 1980'lerden günümüze kadar yaşadığı sosyo-kültürel, ekonomik, politik değişimleri, gündelik yaşam pratiklerinin değişen kodlarıyla analiz etmeye çalışarak, sosyolojik bir çözümleme yaptık.

IV.1. 1980'LERE HEYBELİADA'DA GÜNDELİK YAŞAM

Bu bölümde öncelikle 1980'lere kadar olan süreçte, Heybeliada da nasıl bir gündelik yaşam vardı ve sosyo-mekânsal olarak nasıl bir yaşam alanı sunuyordu, onu analiz etmeye çalışacağız. Bu zaman aralığında yaşanan belli politik olaylar ve alınan politik kararlar Heybeliada'nın gündelik yaşam pratiklerinde yeni döngüler oluşturmuştur. Hem bu politik süreçleriyle hem Anday'ın *Şinanay* şiirinde de belirttiği gibi, adalara mutlu bir şekilde giden “.....Müslümani, Yahudisi, Urumu/ İsporcusu, İhtiyarı, Veremi/Simitçi, kahveci,

gazozcu...”yla hem de Ada’nın faytoncusuyla, esnafıyla, memuruyla, eski ve yeni yerleşikleriyle Heybeliada’nın gündelik yaşam pratiklerinde nelerin değiştiğini adalılarla analiz etmeye çalıştık.

1980’lere kadar olan süreç büyük bir kırılmanın da aralığıdır. Hem İstanbul’un kent merkezin de yaşanan değişimler hem de adalarda yaşananlar açısından. Bu iki farklı mekânsal ölçek, çok ta bir birinden ayrılmadan, bir paralellik içinde değişimi hem mekânsal, hem kültürel hem de ekonomi-politik açılardan yaşamışlardır.

IV.1. 1. Heybeliada da Gündelik Hayat ve Kent Mekânı; Sosyo-Kültürel ve Politik Yapıların Etkileri

Kent mekânları, kentin gündelik yaşam kültürünün/akışının orta yerinde yer alırlar. Sadece işlevsel yanları ile değil, sahip oldukları simgesel, göstergesel kodlar ile kentin yaşanması, yeniden üretilmesi ve dönüşümünde merkezi rol oynarlar. Tam da bu noktada Heybeliada için kent mekânları olarak tanımlanan bir tarafta kentin politik-iktisadi yapısı içinde yer alan kurumlar ve diğer tarafta da kentin kültürel yapısını yansıtan mekânlar bulunmaktadır. Bu mekânlar üzerinden Heybeliada’nın toplumsal/kamusal çözümlemesi yapılarak aslında bu mekânların bir yeri nasıl yeniden ürettiğini/dönüştürdüğünü anlamak mümkün olmaktadır.

1950’li yıllara kadar ve sonrasında 1970’lerin ortalarına kadar Heybeliada’nın gündelik yaşamında mevsimsel canlılık her zaman yaşanmıştır. 20. yüzyılın ortalarına kadar küçük bir balıkçı kasabası olan Heybeliada, Deniz Harp Okulunun, Sanatoryumun ve Ruhban Okulu’nun varlığıyla mekânsal ölçeğinde önemli kentleşme pratikleri yaşamıştır. Öncelikle 1950’lerde Demokrat Partinin iktidara gelmesi ve bunda önemli payı olan gayrimüslimler için adalar ve Heybeliada önemli bir sayfiye yeridir. Demokrat Parti ile gayrimüslimler arasındaki ilişki ağları Heybeliada’nın mekânsal yapısında, kentsel pratikler açısından değişimler yaratmıştır. Adalar, özellikle alt yapı bakımından hızlı bir yapılaşma içine girmiştir.

Diğer adalarda olduğu gibi Heybeliada'nın gündelik yaşamında da belli bir toplumsal sınıf tarafından mekânın üretilmesi söz konusu olmuştur. O dönemler için mesela Heybeliada sinemalarıyla, lokantalarıyla, kır gazinolarıyla, plajları, otelleri, karnavallarıyla kentin kültürel düzeyini yansıtan mekânlarıyla hareketli bir gündelik yaşam akışına sahipti. Günümüz kentleri, farklı siyasetlerin ete kemiğe büründüğü, mekân, insan, zaman, kimlik, kültür, imge ve göstergelerin kaotik ve çatışkan biraradalık sergilediği, oldukça heterojen ve kozmopolit alanlardır. Üzerinde yaşayan insanlar için yer/mekân olmanın ötesinde toplumsal/politik aidiyetlere, farklı yaşam deneyimlerine, kimliksel ve kültürel çoğulculuğa, yeni bakış ve düşünsel formlara karşılık gelirler. Bu yönleriyle, toplumsal gruplaşmalar, kültürel çeşitlilik, çoklu kimlikler, farklı sosyaliteler ve yaşam stillerinin köken bulduğu verimli bir havzadırlar (Aytaç, 2007;202).

Heybeliadalı Nejat Gülen "*Heybeliada; Tarihi, Coğrafyası, Yaşamı*" adlı çalışmasını yazarken belli bir tarihte durması gerektiğini ifade etmiştir ve bu tarihi de 1950-55 yılı olarak belirlemiştir. Anlatılarını genel olarak bu tarihten önceki ada yaşamına dayandırmış. Aslında Gülen'in bu tarihlerde durması bile bize bir fikir vermektedir. Çünkü bu tarihlerden sonra Heybeliada için yeni bir dönem başlamıştır. Kent, hızlı bir değişim ivmesi kazanmıştır, hem ekonomi-politik hem de sosyo-mekânsal olarak. Bu bakımdan bütün kentsel mekânlar gibi Heybeliada da her dönemde farklı süreçler yaşamıştır. 1950'ler öncesi başka, 1950'ler sonrası başkadır. 1980'lere gelindiğinde başka 1990'lara gelindiğinde başka süreçler gündelik yaşamda kendini göstermeye başlamıştır.

IV.1. 2. Heybeliada ve Siyaset: Kentsel Pratikler Ve Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkileri

"*Küçük yerin siyaseti büyük olurmuş*". Her yerde olduğu gibi Heybeliada'da da siyaset gündelik hayatın her alanına yayılarak mekânsal pratiklerde görünür olmaktadır. Gündelik hayatı kuramsal olarak irdeleyen Lefebvre (1998), gündelik hayatın, iç içe geçmiş ilişkileri ve yaşamsal pratikleri bünyesinde barındırdığını ileri sürer. Gündelik yaşamın mekânı olan kentsel mekânlar, sosyal, ekonomik, kültürel ve sembolik ilişkiler yumağından oluşur. Öyle ki gündelik yaşamın içinde yapılan pratikler, sadece kentsel hayatı biçimlendirmekle kalmaz, kentliyi kenti değiştirme sürecine katarak, politik bir alan oluşturur (Akış, 2002;77).

Siyaset her zaman ilişkileri yıpratıcı bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Tıpkı diğer adalarda ve Heybeliada da olduğu gibidir.

Artık demokrasi dönemine geçilmeye başlanmıştı. Ada'nın yerlisi genellikle Halk Parti'liydi. Gençlerden Demokrat Parti'yi tutanlar bu partinin Adada da örgütlenmesini sağladılar ve 1945-1955 döneminde bütün Türkiye'de görülen partililik mücadelesinin bir küçük örneği aynen Heybeliada'da cereyan etmeye başladı(Gülen, 1984).

“1950 tarihinde yapılan genel seçimlerde DP ve CHP arasında yaşanan siyasi çekişmelerden adalar ilçesindeki vatandaşlarımızda kendi paylarına düşeni aldılar. Yıllarca kapı komşuluğu yapanlar, dost, arkadaş olanlar birbirleriyle selamlaşmayı bile kesme noktasına geldiler. İktidar mensupları, CHP li ailelerin çetelesini tutup, bu bilgileri bir üst yönetime bildirir duruma geldiler”(Hikmet Eliz, Ada Gazetesi, 2006).

İstanbul'un yaşadığı her sürecin küçük bir yansıması adalarda da yaşanmıştır. Tabii her adanın kendi iç dinamikleri bu noktada belirleyici olmuştur. Mesela Heybeliada'da bahriyenin varlığı, Sanatoryumun Heybeliada'ya yapılması, sonrasında İsmet İnönü'nün Heybeliada'ya yerleşmesi ayrıca İstanbul'da ve adalarda özellikle gayrimüslimlerin desteğiyle iktidara gelen Demokrat Parti'nin adaların gündelik yaşamında ve mekanın üretiminde belirleyici olmuştur. Gülen'inde ifade ettiği gibi; Heybeliada'ya devlet eliyle ilk bayındırlık işleri bahriye ile başlamıştır. İkinci olarak İsmet İnönü'nün Heybeliada'ya gelmesine yorarlar. Çünkü İsmet İnönü'yle beraber, önce rıhtım yapılmış, sonra yollar asfaltlanmaya başlamıştır. Toprak olan ana caddeler ve büyük tur baştan aşağı asfaltlanmıştır.

Heybeliada'nın rıhtımı ve İskele Caddesi yapım sırasında (1936).

202

Fotograf 2: Heybeliada'nın Rıhtım ve İskele Caddesinin yapımı, 1936.

Son olarak 1950-1960 yıllarında ihmal edilmiş yokuşlar beton merdiven biçimine sokulmuştur. Küçük tur yolu asfaltlanmış, Ruhban Okulu'nun bulunduğu Papaz Dağı'nın şimdiki Ümit Tepesi'nin çevresi düzenlenmiştir (Gülen, 1985). Ada'nın gündelik yaşamında önemli bir yeri olan yürüyüş alanları, yapılan üst yapı çalışmalarıyla yeni bir döneme girmektedir. Toprak, patika ve arnavut kaldırımlı yollara sahip Heybeliada artık iktidar elitleri tarafından “kırsal” görünümünden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Bir anlamda Heybeliada'yı kendi yaşam alanları haline dönüştürmeleri, adalılarında gündelik yaşamında önemli değişimler yaratmıştır.

“1957 de yılından sonra Ada'da tam anlamıyla asfaltlama olayları oldu. Yollarla beraber Ada'daki yollar zaten asfaltlanmıştı ama ara yollar mahalle araları arnavut kaldırımdı. Onlar söküldü yerine asfalt yapıldı. Yani ben sanmıyorum ki burada insanların refahı için yapıldığını, işte İtalya'da bilmem nerede hala aynı kaldırımlar dururken, buradaki asfalt yollar göçtü, çöktü. Daha evvelki sene yapılanlar, baştan sona hep kırık dökük. Buda tabii işçiliğin kaliteli olmaması, ihalecilik ve partililiğin, bir takım parti yandaşlarına ekmek parası falan kazandırılma mantığıyla, bir anlamda yanlış işler yapıldı. Ondan sonra inşaatlarla bozulmaya başladı. Yani özelliği olmayan üslubu olmayan sadece ticari getirisinin düşünüldüğü yapılar yapıldı (Erkek, 63, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Türk, Müslüman).

İstanbul Adaları içinde en erken ve en çabuk Türkleşeni Heybeliada'dır, denilmektedir. XIX. yüzyıldan beri Ada'da var olan Deniz Kuvvetleri'ne ait okul ve tesislerin yanı sıra, Ada'da çok sayıda Türk'e iş imkânı açarak buraya yerleşmelerini sağlayan Sanatoryumun bu süreçte önemli rolleri olmuştur (Türker, 2003; 10). Görüşme yaptığımız adalıların neredeyse tamamı ya Deniz Kuvvetleriyle bir bağlarının olduğunu ya da Sanatoryumla ilişkili olduklarını belirtmişlerdir. 1950'lerden sonra Anadolu'nun birçok yerinden gelen göçler, özellikle Ordu/Mesudiye, Tokat, Kastamonu, Rize'den Heybeliada'ya gelen göçler bu iki kurumla bağlantılıdır. Günümüzde de Heybeliada'nın nüfusunu bu illerden gelen müslümanlar oluşturmaktadır.

Sonuç itibariyle politik yapılanmanın mekân pratikleri üzerindeki etkileri İstanbul'u ve onun bir parçası olan Heybeliada'yı önemli ölçülerde etkilemiştir. Bir zincirin halkaları gibi gündelik yaşamdaki her noktaya nüfus ederek yeni bir sürecin başlangıcını yaratmıştır. Heybeliada'nın iç dinamikleri, Ada'nın kentsel pratiklerinde önemli söz sahibi olmuştur ve Ada'nın gündelik yaşam pratiklerini dönemsel olarak yeni bir döngünün içine sokmuştur.

Gündelik hayatın zamanla ilişkisi iç içe geçmiş bir haldedir. Her dönem, gündelik yaşamı yeni bir döngünün içine sokmaktadır. Mesela İlber Ortaylı, Milliyet gazetesinde yazdığı "*İstanbul'un Uzun Tahribat Listesi*"nde şöyle diyor; "Hiç şüphe yok ki Demokrat Parti'nin 1950'li yılların ortalarında başlattığı çılgın imar bütün kültür tarihimiz için bir kara sahifedir. Bunu yapanlar İstanbul'a hizmet ettiklerini zannetmekteydiler. Hudutsuz bir bilgisizlik, Avrupa kültürüne ve benzer tarih şuuruna sahip olamayan bir görgüsüzlüğün rolü olduğu muhakkaktır"(İlber Ortaylı, Milliyet, 5 Eylül 2010). Bu noktada sadece toplumun değil bireyinde kurucu bir ögesi olan mekân, politika ve ideoloji yüklüdür. Toplumsal yaşamın görünürde masum mekânsal pratiklerinin altında soyut iktidar ilişkileri gizlidir (Smith ve Kazı, 1993, akt; Işık, 1994;28). Yani gündelik yaşamın içinde gözle kolayca görünmeyen politik ve ideolojik öğeler yer almaktadır. Politik olan mekân, toplumdaki çelişkilerin normalleştirilip, sıradanlaştırıldığı, gündelik yaşamın içinde eritildiği bir alandır (Keith ve Pile, 1993, akt; Işık, 1994;28). Bu alanın içinde normalleştirilen, sıradanlaştırılan gündelik yaşam pratikleri zaman içinde yeni bir mekânsal, yaşamsal alan yaratarak yeni bir pratiğin içine girmiş, değişimin belki de en görünür hali olmuştur.

Heybeliada'nın 1950'lerden 1980'lere kadar olan döneminde gündelik yaşama damgasını vuran birkaç olay olmuştur. Bu olaylar, İstanbul'un birçok yerinde yaşandığı gibi sosyo-kültürel ve ekonomik bir kırılma yaratmıştır. Öncelikle 1950'lerin İstanbul'u anlatılırken mutlaka gayrimüslimlere de değinilir. Hele adalar söz konusu olunca bu durum daha da anlaşılır olabilmektedir. Geçmiş hep "Rumlar adada yaşarken hayat ne kadar güzeldi, renkliydi" türünden bir nostaljiye bürünmüştür. Zamanla bu büyük bir zaafa dönüşmeye de başlamıştır. Bu lisanı kullananların "tarihsel geçmiş" dendiğinde ve adalar nasıldı denildiğinde varılan sonuç hep İstanbul'da ve adalarda cereyan eden nahoş siyasi olaylar oluyor. 6-7 Eylül 1955 Olayları, ardından 1964 de Yunan tebaahlara çıkarılan uygulamalar ve 1974 Kıbrıs Harekâtı bu sürecin devamını oluşturuyor. Tabii ki bizde bu önemli olayların Heybeliada'nın, gündelik yaşam pratiklerinde nasıl kırılmalar yarattıklarına değineceğiz. Çünkü belli bir ritme sahip olan gündelik yaşam her zamankinden farklı, yeni bir döngünün içine girmiştir. Bu hem sosyo-kültürel hem de ekonomi-politik yeni bir döngünün içine girmek anlamına da gelmektedir.

IV.1. 2.a. 6-7 Eylül olayları

14 Mayıs 1950 'de Türkiye'de Demokrat Parti iktidar olmuştur. O dönemde gayrimüslimlerin DP hükümetine duyduğu güven, kendini seçmen davranışlarında da göstermiştir. 1950 ve 1954 seçimlerinde, neredeyse tüm gayrimüslimler DP'ye oy vermişlerdir (İstanbul Başkonsolosluğu Raporu, 1952, akt: Güven, 2010). 1950 seçimlerinde dört gayrimüslim, DP İstanbul milletvekili olarak meclise girmiştir. Bu milletvekillerinden biride Heybeliada da oturan avukat Moshos Ahilleastır. DP'nin yaydığı bu olumlu tablo tüm gayrimüslimleri etkilediği gibi Heybeliada'da ki Rum halkını da etkilemiştir. Heybeliada da özellikle 1950-1955 arasında gözle görülür bir canlılık yaşanmıştır. Geleceğe ümit ve güvenle bakmaya başlayan ada Rumları işyerlerini genişletmiş, yeni evler ve apartmanlar yapmıştır. Bu dönemde özellikle yaz aylarında Türkçeden çok Rumcanın işitildiği, çamlarda akordeon, gitar, mandolinlerin eşliğinde dönemin en sevilen Rumca şarkılarının söylendiği, gençlerin bisiklet ve eşek turlarıyla nasıl eğlendikleri anlatılmaktadır (Türker, 2003;95-96). Bu tablo, gayrimüslimlerle DP yetkilileri arasındaki ilişkinin iyiye gitmesinin yarattığı mutluluk havasına rağmen, kısa sürede DP'nin özellikle gayrimüslim cemaatlerin

faaliyetlerine yönelik tutumunun, CHP'nin⁴ çizgisinden pek de farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır (ABD Başkonsolosluğu, İstanbul'dan ABD Dışişleri Departmanına, 1953, akt; Güven, 2010). Böylesi bir siyasi süreçten Ada'nın Rum nüfusu da etkilenmeye başlamıştır. Fakat yaşanan yerin bir ada olması hem mekânsal bir izolasyonu sağlamış hem de içinde yaşayanları bir anlamda dışarıya karşı izole etmiştir. Çünkü gelişen bu politik süreçler sonunda 6-7 Eylül 1955'te yaşanan olaylar İstanbul'un kent merkezinde hissedildiği kadar adalarda hele Heybeliada da hissedilmemiştir. Fakat diğer taraftan aynı korku ve kaygıya neden olmuştur. Adalardaki tahribatı büyük ölçüde karşı sahilten gelenlerin yaptığı bilinmekle birlikte, azda olsa ada hakkında bu olaylara karışanlarda görülmüştür. Sonrasında adaların küçük olmasına da bağlı olarak bu olaylara karışan adalılar diğer komşuları tarafından *“biz onların kimler olduğunu biliyoruz, onlar gerçek adalı değiller”* gibi ifadelerle yaşananları üzüntüyle anlatılırken gündelik yaşamda da nasıl bir değişimin başladığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan adalarda olayların bu kadar büyümemesinde komşuluk ilişkileri önemli bir etken olmuştur. Rum, Yahudi ve Ermenilere yönelik saldırılar sırasında çoğu durumda müslüman komşuları, gayrimüslimleri korumaya çalışmışlardır. Bununla ilgili olarak Dilek Güven'in 6-7 Eylül Olayları ile ilgili yaptığı çalışma iyi bir örnek teşkil etmiştir.

“Heybeliada'da (CHP üyesi) bir kadının saldırgan grubun karşısına dikilip, buldukları caddede hiçbir eve dokunulmamasını istemesi yeterli olmuştur. Saldırganlar çekinmiş ve adanın başka bölümlerine yönelmişlerdir”(Anastasis Gordanoglou ile yapılan mülakat, 2001, akt: Güven, 2010).

Çalışmamız için yaptığımız mülakatlarda ve sözlü tarih görüşmelerinde de benzer ifadeler yer almıştır. Fakat görüşmeleri yaparken çoğunlukla bu konu konuşulmak

⁴ “İstanbul'da, özellikle Rumlara karşı ciddi tedbirler almalıyız. Bu anlamda, aslında söylenecek tek cümle var: İstanbul'un fethinin 500. Yıldönümüne kadar, bu şehirde bir tek Rum bile kalmamalıdır”(CHP 9. Büro'nun Azınlık Raporu, Ankara, 1946(yaklaşık tarih), Akar, R.,”*Bir Bürokratin Kehaneti, Yada Bir Resmi Metinden Planlı Türkleştirme Dönemi*”, Birikim 110 (1998).

1950'li yıllarda ada halkı, Demokrat Patı- Halk Parti diye ikiye ayrılmıştı. Rumlar kendi aralarında parti kavgasına girişmiyorlardı ama İnönü'yü hiç sevmiyorlardı. Varlık Vergisi zaten sevilmeyen İnönü'ye nefreti arttırmıştı. Adadaki Rumlar arasında sadece iki Rum İnönü'ye hayrandı: Arabacı Zafiri ile berber Zurnaciyakis” Feryal Orhon Basık, (2006), *Küçük Ahşap Ev*, sistem yay., İst.

istenmemekte, ”Adamızda bir şey yaşanmadı” diyerek hemen başka bir konuya geçilmektedir. Diğer taraftan açık bir şekilde yaşananları anlatanlarda yok değildir.

“Harp Okulunun burada olması büyük engel oldu. Askerin burada olması. Yoksa daha da işler kızışacaktı. Bu çapulcuları engelledi. Tabi bazı gözlerden uzak kilise ve manastırlar yağmalandı. Onu da işte İstanbul’dan gelen değil açıkçası burada bazı şeyleri bilen görenler yaptı, herkes bütün adalılar biliyor bunu (Erkek, 60, Cihangir Doğumlu, Eski Yazlıkçı Şimdi Yerleşik, Türk, Müslüman).”

“Ada da 6-7 eylül kırılma etkisi yarattı. O zaman çok olaylar oldu. Yağmalar oldu. Bizim sokakta tepeden indiler, ellerinde sopalar. Babam burada ki hiçbir eve giremezsiniz, el sürdürmem dedi. Ve öyle gittiler. Mobilyaları falan hep kırdılar. 6-7 Eylül’den sonra tadı kaçtı yani. Ondan sonra yavaş yavaş gitmeye başladılar. Evleri satmaya başladılar”(Kadın, 60,Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Türk, Müslüman).

“Keseceğiz sizi, öldüreceğiz, adamlar korktular. Az buz şeyler yapmadılar burada Rumlar. Astsubaylar çıkıp evlerinin balkonlarına asacağız, keseceğiz. Rum kahvesi, Haliko’nun kahvesi vardı, babamın kollarının altına girerlerdi. Beraber yediğimiz içtiğimiz kişiler. Olaylar... Kıbrıs’tan sonra çok giden oldu. Şimdi hale geliyor, son nefeslerinde ada ya geliyorlar.torunları geliyor..var bizimde birkaç arkadaşımız..değirmenden taş götürüyorlar..(Erkek, 60,Cihangir Doğumlu,Eski yazlıkçı Şimdi Yerleşik, Türk, Müslüman)

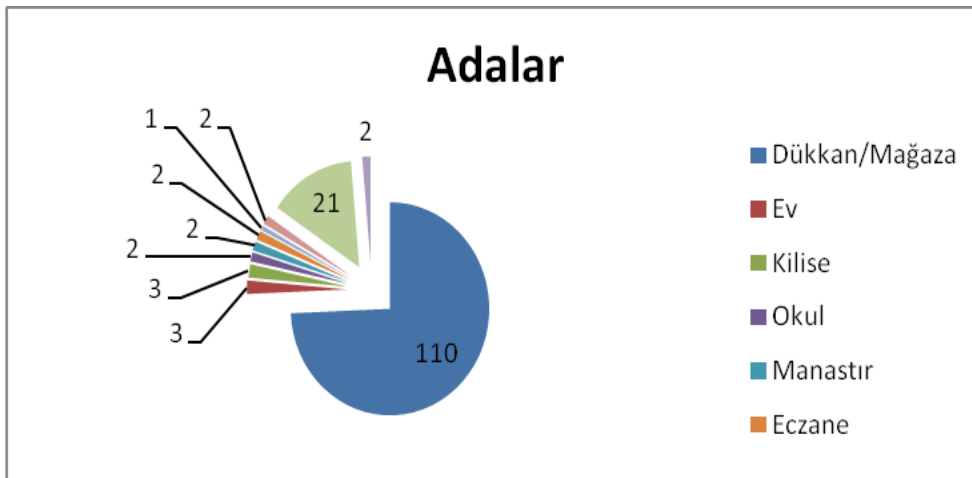
“6-7 Eylül çok etkilemedi. Vurdular kırdılar ama. Hani Kıbrıs’ta Rumlar Türkler uyuşmamasında dolayı, işte bazı Türkler tuttular, siz işte Kıbrıs’ta bizimkilerini öldürüyorsunuz bizde sizi öldüreceğiz, çıkın gidin. İşte tehditlerle. O zamanlar işte birazda haksızlıklar oldu. Ama önden böyle şeyler yoktu hiç”(Erkek, 70, Kastamonu Doğumlu, Yerleşik, Türk, Müslüman).

Yapılan görüşmelerden ve adalar üzerine yapılan çalışmalardan çıkan sonuç; 6-7 Eylül Olaylarının adalarda fazla hasara neden olmadığı üzerinde hemfikirdi. Fakat buna rağmen verilere bakıldığında yine de azımsanmayacak bir olay olduğu muhakkaktır. Çünkü ada ölçeğinde yaşanan bu küçük olaylar bile Heybeliada’nın gündelik yaşam akışında kendini göstermeye başlamıştır. Haşim Akman’in ifade ettiği gibi “tahrip edilen malların değeri gerçekten inanılmaz boyutlardaydı. Fakat İstanbul’un 500 yıllık çok kültürlü yapısına düşen

bomba hiçbir şeyle kıyaslanmayacak ölçüdeydi” (Akman, 1992). Yaşanılan bu olaylar ve sonrasındaki gelişmeler özellikle Rum nüfusun göç etmesine neden olmuştur. Bir yaşam tarzı da göç etmiştir. Bu da bir kentsel yapının belli dinamiklerinin değişmesi anlamına da gelmektedir. Gündelik yaşam akışı, kırılma yaşayarak yeni bir döngünün içine girmiştir.

“...bir kadın anlattı bana, bir züccaciye, kristaller. İşte 1955’li yıllarda, cam vitrin işte nasıl anlatılır, bir sürü kristaller. Kepenki çekmiş adam evine gitmiş. Ama Rum tabi. Bizde diyor, abim komutan, askeri komutan, onu çağırdılar diyor göreve. Biz tedirgin olduk diyor. Ne var acaba diye. Bir gürültüyle uyandık diyor. Biz dedi balkonlardan diyor delikler vardı oradan seyrettik. Şöyle kocaman sopa kepenk’in arasında kepenği sıyırdılar diyor. İçinden şöyle bir şey bütün her şey şangır şangır yere. Fakat diyor kimin yaptığını gördük. Şu şu şu diyor kadın hepsini tanıyoruz diyor kadın. Sonra sonra işte buralı olupta Kurtuluş’ta oturan bir hanıma sandalye almaya gittim ben. İşte o hanımın bir dolabı vardı, işte bunu da satıcam dedi. Dolapta kocaman bir delik, süngü deliği. Kadın dolabı kilitlemiş, eskiden çünkü kilitliydi dolaplar. İşte aç diye süngü sokmuşlar. Dolapta süngü izleri duruyor. Şimdi dolap kimlerde bilmiyorum. İşte bu olaylar, sonra 64 ve 74 Kıbrıs olayları... Evlerini eşyalarını satmıyorlar satamıyorlar. Emanet ediyorlar. Gidiyorum ama gelicem. Hep emanet. Tabi kimse bilmiyor. Gelicem gelicem dediler gittiler ama gelemediler...fakat çok mutsuz oldu insanlar, bizim buradakilerde mutsuz oldular.Boşlukları doldurmak için memleketlerinden insan getirdiler. Bizde mutsuz olduk, onlarda mutsuz oldular. Kalanda mutsuz, gidende mutsuz yani”(Kadın, 54,Trabzon Doğumlu, Yerleşik, Türk, Müslüman).

Tablo 5: 6-7 Eylül 1955 Olayları Adalar Hasar Endeksi

Kaynak: Fahri Çoker dosyasına göre 6-7 Eylül Olayları hasar endeksi, adalar bölümü

Yapılan görüşmelerin hepsinde, genel olarak, konu bu olaylara gelince suskunluk, küskünlük, suçluluk ve kaçış söz konusu olmaktadır. Kimi “*Ada’da bir şey olmadı*” kimi de “*yapanları herkes biliyor, neyse güzel şeylerden bahsedelim*” diye konuyu değiştiriyorlar. Ama bazıları da hafızalarını yoklayıp, anlatmaya çalışıyor. Yaşanılan 6-7 Eylül olayları Türkiye çapında özellikle ekonomik, kültürel ve toplumsal geriye gidişin önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönüm noktası adalar genelinde gündelik yaşamın her alanında kendini hissettirmiştir.

IV.1. 2.b. 1964 Kararları

1945 ile 1955 arasındaki on yıllık süre, İstanbul Rumları ve diğer gayrimüslim azınlıklar için nispeten rahat bir dönem oldu. CHP’nin 20 Kura Askerlik ve Varlık Vergisi uygulamalarıyla ortaya koyduğu milliyetçi ve azınlık karşıtı politikadan rahatsızlık duyan gayrimüslimlerin büyük bir kısmı, çok partili rejime geçilmesinin ardından Demokrat Parti’yi destekledi. Ancak, 1955 yılında Kıbrıs olaylarının patlak vermesiyle birlikte Yunanistan ve Türkiye arasındaki ilişkiler bozulmaya başladı ve ne yazık ki bu durum Türkiye’de yaşayan Rumların yaşamında son derece olumsuz etkiler yarattı. Hükümet yetkilileri ve popülist basının Patrikhane, Heybeliada Ruhban Okulu ve genel anlamda Rumlar hakkında yaptıkları suçlayıcı yayınlar ve açıklamalar Türkiye’de zaten gergin olan ortamı saldırılara açık hale getirdi ve Rum karşıtı bir havanın doğmasına sebebiyet verdi (Ertan, 2007). Adalar ve Heybeliada, İstanbul’un kent merkezine oranla daha güvenli sayılabilmektedir. Çünkü coğrafi yapısından dolayı ada kendini izole edebilmektedir. Diğer yandan sahip olduğu toplumsal ilişkiler Ada’nın kendi iç dinamikleri, Rum komşularını koruma inisiyatifi yaratabilmiştir. Tabii Ada’da oturan bazı müslüman yerleşiklerin tatsız davranışları da unutulmamaktadır.

Heybeliada’nın gündelik yaşam pratiklerinin en büyük göstergeleri olan sosyo-ekonomik yapıdaki değişimler, politik ve kültürel süreçlerin seyri, Türkiye’nin ve İstanbul’un bir yansımasıdır. Sadece hissetme boyutları, yarattığı etkiler fiziki yapısından dolayı daha “naif”tir, “kırılgan”dır.

1930 yılında İsmet İnönü ve dönemin Yunanistan Başbakanı Venizelos arasında imzalanan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması, 1923 mübadelesiyle Yunanistan'a gitmiş ve Türk uyruğunu kaybederek Yunanistan uyruğuna geçmiş olan Rumlara İstanbul'a geri gelme, burada yerleşme ve çalışma hakkı tanımıştı. 1960'lı yıllarda Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasındaki çatışmalar kızışınca, Türk hükümeti, 1930 anlaşmasıyla İstanbul'a geri dönen Yunan uyruklu Rumları misilleme amacıyla kullanma yoluna gitti. 1964 yılında İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması'nı tek taraflı olarak feshederek tüm Yunan uyruklu Rumları ülkeden sınır dışı etmeye başlayan hükümet, Rumların Türk bankalarındaki hesaplarını bloke etti ve gayrimenkullerine el koydu. Kentten sürülen Yunan uyruklu Rumların yanlarına sadece bir bavul ve 200 lira almalarına izin verildi (Ertan, 2007). Bunları, kendilerini bu ülkede gelecek görmeyen TC vatandaşı Rumların göçü izledi. Böylece 1967'ye kadar 30-40 bin kişi Yunanistan'a göç etti (Hür, 2005).

“1964 yılı, Kıbrıs olayları nedeniyle Rumların büyük çapta Yunanistan'a göç ettikleri yıl oldu. Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkileri Adalardaki Rumları tedirgin ediyordu. Kurtuluş savaşı sonrası yaşadıkları ilk ciddi tedirginlik 6-7 Eylül hadiseleri idi. Ancak bu olaylar ada'da sadece birkaç Rum dükkânının camekânı kırıldı, Sofyanos'un Şafak'taki gazinosunun piyanosu tahrip oldu. Bahriye mektebindeki askerlerinde aldığı tedbirler sayesinde başka bir önemli olay olmadı. Buna rağmen bu olaylar sonrasında Yunanistan'a göç eden birkaç aile oldu. Heybeli'deki nüfusun Rum-Türk dengesini Türkler lehine değiştiren ilk ciddi göç, Kıbrıs olayları sonrası oldu. Ada da pek çok ev ucuza satıldı(Basık, 2006;60).

Heybeliada'da ki Rum nüfusa baktığımızda, Yunanistan'ın Makedonya gazetesinin İstanbul Rumları üzerine yaptığı kapsamlı bir araştırmaya göre, 1951-1952 yıllarında Türk vatandaşı Rum ve Yunan vatandaşı toplam 800 kişi yaşamaktaydı. Bu nüfus Ada'nın kışlık ve yerleşik nüfusu olup; yaz aylarında İstanbul'dan sayfiyeye gelen birkaç bin Rum ve Yunan hesaba katılmamıştır ve kışlık ve yerleşik Rum nüfusu 1964'te de değişmemiştir (akt: Türker,2003;15). Türkiye'nin nüfusunun etnik yapısına ilişkin nüfus sayımları, nüfus kayıtları güncel ve genellenebilir bilgi üretmede oldukça yetersiz kalmaktadır. Ancak yaptığımız görüşmelerden elde ettiğimiz bilgelere göre 1964'ten itibaren Ada'da ki Rum

nüfusun giderek azaldığı yönündedir. Günümüzde bu sayı 15-20'yi geçmemektedir ve kalan Rum nüfusunda yaş ortalaması 60'ın üzerindedir.

“1964 kararlarında, kızı Yunanlıyla evli olanlar vardı. Zamanla bu kişiler sılaya, özleme dayanamadılar ve kendilerini yalnız hissettiler ve adayı terk ettiler. Çocuklarını, torunlarını özledikleri için gittiler. “bilinmeze, hasretle gittiler”. Tabii bütün göçler, insanlara bunu çektirmiştir. Yani dünyanın her tarafında bu böyle. Kızıyorum gidenlere. Biz kaldık, Adamıza sahip çıktık”(Erkek, 65, Heybeliada Doğumlu, Eski Yerleşik Şimdi Sürekli Gelip Gidiyor, Rum, Hıristiyan).

“Ada'da ne değişti. Bir gidiş oldu, Yunanistan'a doğru bir gidiş var. Şimdi ister istemez ada, adalı, ada yaşamı, denilince ister istemez Rumlar geliyor akla. Çünkü biz ne kadar kabul etmesek de bu toprakların en eski sahibi. Yani medeniyet falan, bir şey kalmışsa işte esas patronlar onlar. Yani bunlar işletmişler buraları, o yüzden dönüp dolaşip şeye geliyoruz, o kültüre geliyoruz. Evet, bu 6-7 Eylül'den sonra, 1964'te, Kıbrıs olaylarında Ada tamamen değişmeye başladı”(Erkek, 60, Ankara Doğumlu, Yerleşik, Türk, Müslüman).

Sonuç itibariyle, 1964 yılının sonuna kadar Yunan uyruklu tüm Rumlar sınır dışı edilmiştir. Ancak gidenler sadece Yunan uyruklular değildi. Evlilik, akrabalık ve iş ilişkisi yoluyla Yunanlılarla ilişkili olan Türk uyruklu Rumlar da bu tarihten sonra İstanbul'u ve adaları yavaş yavaş terk etmeye başlamışlardır. Böylesi bir göçün Heybeliada'dan ayrılması, Ada'yı sosyo-ekonomik, kültürel, politik ve mekânsal olarak etkileyerek gündelik yaşam içindeki pratikleri yeni bir döngünün içine sokmuştur.

IV.1. 2.c. Heybeliada Ruhban Okulu

Heybeliada sahip olduğu bazı kurumsal yapılarıyla, adalar içinde en politik olandır demek, sanırım yanlış olmayacaktır. Tabii Ada'nın politik olma durumu Ruhban Okulu'nun açılıp kapanması süreciyle ilgilidir. Bu noktada Heybeliada Ruhban Okulu, siyasi, hukuki ve uluslararası ilişkiler vb. boyutları ile hep Türkiye'nin gündeminde yer almıştır. Bu gündemde olma meselesi konjüktüre göre az ya da çok ilgi konusu olmuştur. Zira konu Türkiye'de,

Heybeliada Ruhban Okulu, Fener Rum Patrikhanesi, azınlıklar meselesi, dini özgürlüklerin sınırı ve din eğitimi gibi sorunlarla, bunlara karşı milli, dini ve ulusal nedenlerle duyulan bir takım kaygılar ve endişelerle de yakından ilişkilidir (İnci, 2007;1). Diğer taraftan Okulun Patrikhane ve Ortodokslar açısından önemli oluşudur. Okul yönetmeliklerinde de sık sık vurgulandığı gibi Heybeliada Ruhban Okulu, doğrudan Patrikhaneye bağlı bir kurumdur ve bu manada aralarında kurumsal bir işbirliği söz konusudur (Kanonismos tis Halkis, 1845, akt: İnci, 2007; 66).

1950 seçimlerinde Demokrat Parti Rum oylarına karşılık Heybeliada Papaz Mektebinin yüksek okul haline getirilmesinin sözünü vermişti ve Demokrat Parti iktidara geldikten sonra da verdiği sözü yerine getirmiştir (Yalçın, 2008;128-129). 1844 yılında kurulan Okul, dönemsel olarak en parlak yıllarını 1947-1972 yılları arasında yaşamıştır. Örneğin; 1952-1953 döneminde Okul'un yüksek bölümünde 92 öğrenci vardı, bu öğrencilerin geldikleri yerlere göre dağılımına bakınca, İstanbul'dan 17, İmroz ve Bozcaada'dan 2, Habeşistan'dan 14, Kıbrıs, Suriye, Avusturya, Amerika'dan 12 öğrenci gelmiştir. Bu yıllarda çeşitli din bilimi dallarında eğitim yaptıran öğretmenlerin yanında Türkçe eğitim yaptıran iki Türk edebiyatı, üç tarih ve coğrafya, bir sosyoloji ve birde askerlik ve yurttaşlık bilgisi öğretmeni vardı (Gülen, 1984;134).

Okuldaki eğitim ve öğretim aşamaları şu şekilde gelişmiştir (Benlisoy-Macar, 1996;44);

- 1844 - 1919 tarihleri arasında, dört yıl ortaokul, üç yıl teoloji eğitimi,
- 1919 - 1923 tarihleri arasında, beş yıllık teoloji eğitimi yapılmış,
- 1923 - 1951 tarihleri arasında, birinci dönemdeki uygulamaya dönülmüş,
- 1951 - 1971 tarihleri arasında ise, dört yıl lise, üç yıl teoloji eğitimi yapılmıştır.

Böylesi bir eğitim sürecinden sonra 12 Ocak 1971 tarihli Anayasa Mahkemesinin kararı ile Türkiye'de ki tüm özel okulların kapatılmasını öngören bir yasa çıkartılır. Heybeliada Ruhban Okulu'da bu karar kapsamına girdiği gerekçesiyle 1844-1971 arasında 127 yıldır faaliyet gösteren okulun Teoloji kısmı kapatılmıştır. Bundan sonra Okul, 1971-1972 öğretim yılından itibaren "Özel Heybeliada Rum Erkek Lisesi" adı altında ve azınlık okulu statüsünde varlığını 1984 yılına kadar sürdürmüştür. Çünkü özellikle 1964'ten sonra Rum nüfusunun göç süreci öğrenci sayısını da azaltmıştır. Öyle ki 1984-1985 öğretim yılında öğrenci sayısı 100'lerden 8'e düşmüştür (İnci, 2007;108-109).

Heybeliada'nın en politik mekânı Heybeliada Ruhban Okulu, adalıların ifadesiyle "Papaz Mektebi" Ada içinde bir ada olarak düşünülmektedir. Eski adı "Papaz Dağı" yeni adıyla "Ümit Tepesi"nde yer almaktadır. Her daim farklı politik söylemlerin içinde yer alan Okulun açılması konusuna karşı, Heybeliadalıların bakışı da farklılık göstermektedir. Yaptığımız görüşmelerde genel olarak Okul'un açılması istemi vardır. Bazılarına göre Okul'un açılmasının ya da kapalı olmasının Heybeliada için hiçbir anlamının olmadığıdır. Ama Heybeliada esnafı genel olarak Okul'un açılması taraftarıdır. Çünkü Ada'nın gitgide yok olan ekonomik hayatına canlılık getireceğini düşünmektedirler. Ama bir yanları da Okul'a kuşkuyla bakmaktadır. Günümüzde Okul kapalı olsa da ziyarete gelenler, Ada'nın gündelik yaşamında hareketlilik yaratmaktadırlar.

Kıbrıs'ta yaşanan olaylar adalarda da etkisini göstermiştir. Her ne kadar ilişkiler iyi olsa da en ufak bir olayda tatsız durumlar yaşanmaktadır. "*çok kültürlülük iflas mı etti*" yazısında Yasin Ceylan, bu tarz ilişkilerden bahsederek, Ermeniler, Rumlar ve Süryaniler Müslüman komşularıyla yan yana, asırlar boyu beraber yaşadılar. Ama bir türlü gerçek dost olamadılar. Hep birbirlerine yabancı kaldılar. Bu, sabit dogmalara dayanan pasif beraberlik, bir kıvılcımla kanlı bir düşmanlığa dönüştü, yılların komşuluğu, derin nefreti ve katliamı engelleyemedi (Yasin, 2011). Ada'da yaşananlar İstanbul'un kent merkezine göre şiddeti azda olsa etkisi fazla olmaktadır. Kıbrıs'ta ki olayların adalarda da tedirginlik yaşatmıştır. Diğer adalara göre daha "Türk bir Ada" olarak tanımlanan Heybeliada, o dönemlerdeki milliyetçilik akımlarından oldukça etkilenmiştir. Heybeliada Ruhban Okulu'na karşı alınan tavırlarda dönemselsel olarak farklılık gösterse de genel olarak Ada'da yaşayan Müslümanlar açısından kuşkuyla yaklaşmaktadır.

" O dönemler Ada'da MHP güçlüydü falan işte..Papaz okulunun...eee şimdi benim için günah çıkarılacak ama,işte o zamanlar milliyetçi duygularımızla yaptığımız şeyler, işte radyolardan kulaklarımız şey olduğundan, aşağıdan işte bir ekip yapıp şey papaz okulunun oraya gitmiştik. Papaz Okulu o zaman faaliyetteydi. İşte çamların arkasına saklandık. Öğrenciler ders çalışırken birden bire taş sopa falan derken böyle olaylar oldu. Bizde nasibimizi aldık milliyetçi duygulardan. Ada'nın gençleri yaptı tabi, biz tabi küçüğümüz oyun oynuyor, işte taş sopa derken (Erkek, 60, Ankara Doğumlu, Yerleşik, Türk, Müslüman).

Haa açılınca ne olur değişik insanlar gelir, işte eskideki arkadaşlarımız gelir, çünkü çoğu orada okudu. Ondan sonra turist takımı farklı olur. Bunlar açısından pek bir faydası yok gibi. Yani ziyaret eder gider. Ama açıldığında orada nasıl hareketlilik olur bilmem, çünkü orası kapalı kutu olacak. Türkiye açısından ne olur bilmem. Çünkü burada, okul açılınca buradan soyutlanmış gibi olacak, Adadan. Ne öğrencisi yetiştireceksin sen, şimdi herhangi bir öğrencin mi var veya bir Rum çocukları mı kaldı. Hayır. Açılınca ne olur, gelir ajan olur. Açılınca benim esnafıma ne faydası olur ki. O insan gelip buraya adayla ilişkili mi olacak. Onlar zaten papaz yetiştiriyor, kapalı kutu. Ya Amerika'ya gidecek, ya Yunanistan gidecekler falan filan. Yeni doğmuş çocuğumu yetiştirecek orada, hayır. Milli eğitime bağlanınca işlerine gelmiyor. Ben sana açık söylüyorum, yani açıkçası hiçbir faydası olmaz, ada esnafına falan. Haa turist olarak fayda olur. Eee zaten geliyorlar. Dönüşte de Büyükada da yemek yiyorlar. Başka faydası olacağını zannetmiyorum (Erkek, 46, Tokat Doğumlu, Yerleşik, Türk, Müslüman).

“işte büyüklerin bize öğrettiği şeylerle, aslında yanlış şeylerdi, işte bizi gaza getiriyorlardı. Gençlikle o işleri yaptırıyorlardı işte. Bu kadar sene açık kaldı, ne şartlarda açıldı, o şartlarda açık olsun. Patrikhane illa kendine bağlamak istiyor Ee orası patrikhaneye bağlandı mı onun çevresine gidemezsin ya. Patrikhane o statüyü elde etmek istiyor. Şimdi biz gidiyoruz arkadaştan rica ediyoruz, geziyoruz içini. O zaman girebilir misin? Ne yapacaklar orada, nasıl bir faaliyet gösterecekler onu da bilemezsin. Ee bu kadar sene boşuna mı açılmıyor. Milli Eğitime bağlı olsa her zaman açığız. Ama istemiyorlar”(Erkek, 52, Cihangir Doğumlu, Eski yazlıkçı Şimdi Yerleşik, Türk, Müslüman).

Heybeliada diğer adalara göre daha “Türk bir adadır” ifadesi gidip gelip Deniz Harp Okulu'na ve Sanatoryum'a bağlanıyor. Askerin Ada'da olması ve nüfusun önemli bir kısmını yine asker ailelerinin oluşturması her ne kadar ifade edilmese de “milliyetçi” duyguların artışına neden olmuştur. Yapılan söyleşilerden de bu eğilimin olduğu anlaşılmaktadır. Dünyanın her yerinde olduğu gibi Heybeliada'da da azınlık olma çoğunluk olma durumu değiştikçe Ada'da ki dengelerde değişmektedir. Heybeliada'nın nüfusunun çoğunu oluşturan müslüman nüfus her ne kadar dini inançlara karşı bir hoşgörü sergilese de, Ruhban Okulu'nun açılmasına temkinli yaklaşmaktadırlar. Okul'un açılmasına dair farklı komplo teoriler yaratılmaktadır.

IV.1. 3. Heybeliada'nın Sosyo-Ekonomik Hayatı

Öncelikle İstanbul Adaları ve özelde de Heybeliada 20. yüzyıldan itibaren farklı etnik nüfuslara ev sahipliği yapmaktadır. Burada en etkin olan nüfus Ortodoks Rum ve Müslüman Türk nüfusudur. Yine nüfus olarak Ada, devamlı ikamet eden yerleşik adalılar ve sadece yaz aylarında ikamet eden yazlıkçı adalılar olarak ayrılmıştır. Yaz aylarında Ada nüfusu neredeyse 10 katına çıkmaktadır. 1950'lerde ağırlıklı olarak yazlıkçıları, Rumlar, Ermeniler, Museviler ve Müslümanlar oluşturmaktadır. Sonuç itibariyle Ada'da ki sosyo-ekonomik hayat mevsimsel bir döngünün içinde hareketlilik kazanıyordu. Fakat Heybeliada'nın diğer adalardan farklı olarak sahip olduğu Sanatoryum, Deniz Harp Okulu, Ruhban Okulu ve diğer Okulların varlığı Heybeliada'nın kış ekonomisini de hareketli kılıyordu. Gündelik yaşam mevsimsel döngünün içinde farklılık gösterse de Ada'daki hareketlilik 1980'lerin başlarına kadar her mevsim devam etmiştir. Tabii yaz aylarındaki yoğunluk diğer mevsimlere oranla oldukça fazladır.

1950'lerden önce küçük bir balıkçı kasabası olan Heybeliada, artık İstanbul'un bir parçası olarak müslümanlar tarafından da fark edilmiştir. 1950'lere kadar, nüfusunun neredeyse tamamına yakını Rum olan Heybeliada yavaş yavaş bu özelliğini kaybetmeye başlamıştır. Bununla ilgili elimizde bir veri bulunmamaktadır çünkü o dönemlerde nüfus verilerinin ayrıntılı olarak arşivlenmemiştir. Yaptığımız görüşmelerde 1950'lere kadar Heybeliada'nın yerleşik nüfusunun büyük çoğunluğunu Rum nüfusunun oluşturduğu yönündedir. Söyleşilerin genelinde “*o dönemler Rum komşularımız ağırlıktaydı, müslümanlar azınlıktaydı*” gibi ifadeler yer olmaktadır.

“1940 Heybeliada doğumluyum. İki katlı bir ahşap evde doğdum. Amcam gazino işletirdi. Annem ve babamda amcamların yanına gelmiş. O dönemlerde Rum komşularımız ağırlıktaydı. İşte o zaman Adanın geçimi balıkçılık. Hastane ve deniz lisesinde işçi memur tabakasından oluşan orta halli nüfus vardı. Sayılı zenginleri vardı tabii. Halim bey Sadık Bey ve Sohtorik aileleri vardı”(Erkek, 71, Heybeliada Doğumlu, Eski Yerleşik Şimdi Sürekli Gidip Geliyor, Türk, Müslüman).

Fakat 1960'lara geldiğimizde hem Heybeliada'nın nüfusu diğer adaları geçmiş, hem de Ada'nın nüfusunun çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmuştur. Anadolu'nun kırsal kesimlerinden göç almaya başlamıştır. Bu duruma neden olanda Deniz Harp Okulu ve Sanatoryumdur. Ya askerlik sonrası Ada'dan ayrılmayanlar ya da verem hastalığından kurtulduktan sonra Ada'dan ayrılmayan birçok kişi memleketlerinden büyük bir nüfusu da Ada'ya çekmişlerdir. Dönemsel olarak ilk gelenler, Ordu/ Mesudiyeliler, Tokatlılar, Trabzon ve Rizeliler ayrıca Kastamonu ve Malatyalılar söylenebilir.

Tablo 6: 20 Ekim 1960 Sayımına Göre Adaların Nüfusu

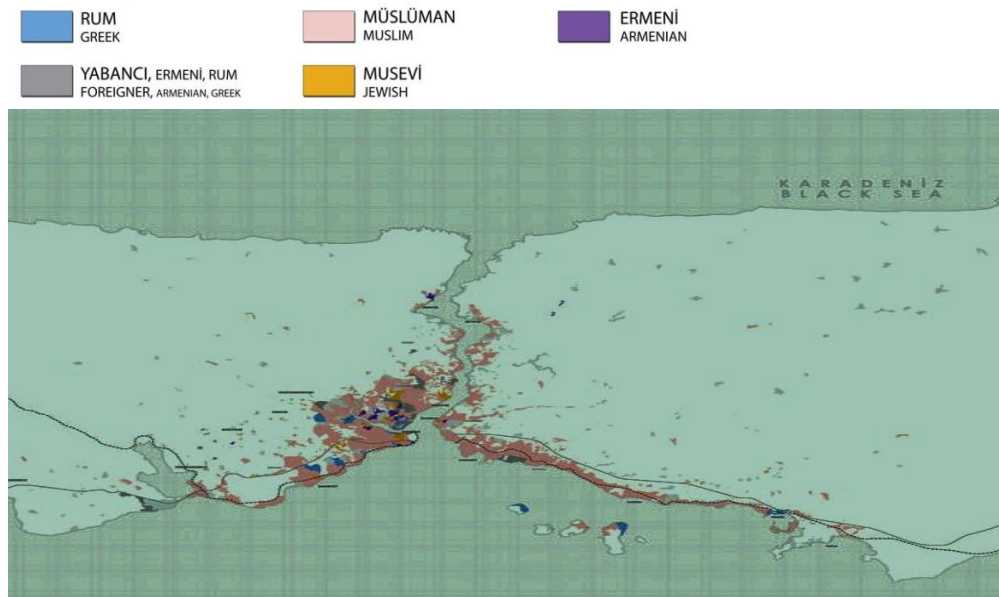
	<i>Erkek</i>	<i>Kadın</i>	<i>Toplam</i>
<i>Büyükada</i>	3905	3061	6966
<i>Heybeliada</i>	6137	2579	8716
<i>Burgazada</i>	943	871	1814
<i>Kınalıada</i>	1259	1109	2368
<i>Toplam</i>	12244	7620	19864

Kaynak: Orhan Erdenen, 1962

1966 yılı İstanbul Telefon Rehberine göre Heybeliada'da Rumlar adına kayıtlı 64 hane/isim vardır. Bu 64 kişinin bir kısmının adres ve meslekleri de ayrıntılandırılmıştır(Türker, 2003;97-98-99). Bu ayrıntılandırılmış bilgi Heybeliada'nın ekonomisi hakkında da fikir vermektedir. Ada'da yaşayan gayrimüslimler, tabii ağırlıklı olarak Rumlar, çeşitli meslek gruplarında yer alarak Heybeliada'nın ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadırlar ve Ada'nın gündelik yaşamında önemli bir yere sahiptirler. Bununla ilgili verilere ağırlıklı olarak yaptığımız görüşmelerden ulaştık fakat 1966 yılına ait İstanbul Telefon Rehberi de oldukça ayrıntılandırıcıdır. Şöyle ki; meslek gruplarına baktığımızda, doktor, çiçekçi, bakkal, mezeci, kadın terzi, Ruhban Okulu'nda öğretmen, eskici, kasap, eczacı, manav, nalbur, mimar, Demokrat Parti eski Milletvekili, memur, fırıncı olarak sıralanmıştır. Tabii birde bu telefon kayıtlarında yer almayan meslek grupları vardır. Bunlar; bahçıvan, eşekçi, sucu, inşaat ustası, arabacı(faytoncu), berber, balıkçılar, oduncu, ayakkabıcı, duvarcı, bisikletçi, pansiyoncu gibi sıralanabilmektedir.

Müslüman nüfus ağırlıklı olarak ya Sanatoryumda memur, temizlikçi, odacı, aşçı, bekçi gibi alanlarda çalışmakta ya da Deniz Harp Okulunda benzer işleri yapmaktadırlar. Yine aralarında arabacı, eşekçi, sucu, bakkalacı, kahvehaneci, fırıncı, hamal, oduncu, berber, manav gibi işlerle uğraşanlarda vardır. Bu iş kollarındaki dağılıma baktığımızda ağırlığı müslüman nüfus oluşturmaktadır. Bu bize sosyal yapı olarak adalar içinde Heybeliada'nın “en müslüman en Türk” yani müslüman Türk nüfusu en fazla olan Ada olduğunu da göstermektedir.

Tablo 7: 1955 yılında İstanbul'da ki İş Yerlerinin Etnik Köken

Kaynak: Murat Güvenç, 2010

1950'den 1970'lerin sonuna kadar Heybeliada nasıldı? Soruna hep Rumlardan bahsedilerek başlanmaktadır. Ada'nın gündelik yaşamının hem ekonomik hem de sosyal dokusunda önemli yerlerinin olduğu hep vurgulanmıştır.

“O dönemim yerlileri ağırlıklı Rumlardı. O dönemde Ada'nın ekonomisi, ticaretle uğraşırlardı. Mesela bir komşumuz doktordu. Bir tane Rum bakkal vardı. Sigortacılar Rumdu. İşte muhasebe ile uğraşırlardı. Adalı Rumlarda işte marangoz, bahçıvan, balıkçı, demirci, tesisatçıydı. Faytoncusu da Rumdu”(Erkek, 61, Bakırköy Doğumlu, Eski Yazlıkçı Şimdi Yerleşik, Türk, Müslüman,).

“1960-1970 yıllarını hatırlıyorum mesela o zamanlar Heybeliada'nın %30 Rumdu. Yazları da %5 oranında Musevi vardı. Şimdi Rumlar burada İstanbul'da ticaret yaparlardı. Peynircilikten, müteahhitliğe kadar. Kalfalık, çiçekçilik, ustalık, köpek yetiştirmek, bahçıvan yani ne bileyim her meslek vardı onlarda. Tabii bir de özellikleri vardı, iyi ustalardı. Anne babadan yani. Diyelim ki Ada da kuyu işleriyle uğraşıyorlar. Ada da su yok. En iyi kuyuyu bunlar yapardı, en iyi sarnıcı bunlar yapardı. Öyle özellikleri vardı. Çok disiplinli çalışırlardı. Mesela sabah 9 da işe başlar 12 tık dükkân kapandı. Marangozsa işte kapandı, Fırınsa aynı şekilde.. Sonra 2'den 5'e kadar çalışırlardı. 5'den sonra fikir bile soramazsınız. Benzeri şeyleri Yunanistan da Kıbrıs'ta da görüyoruz mesela. O devirlerde de bu hoş bir şeydi yani(Erkek, 58, Kastamonu Doğumlu, Yerleşik, Türk, Müslüman).

Heybeliada'daki bu farklı iş kolları ve bir anlamda Ada'da ki iş bölümü, gündelik yaşama yansiyarak, Ada'nın bir yaşam alanı olarak, kendine yeten ekonomisinin varlığını da göstermektedir. Bu işbölümündeki dağılımda gayrimüslimlerin, kendi alanlarında birer usta zanaatkarlar olarak Ada'nın gündelik yaşamında nasıl etkili olduklarını görmekteyiz. İş disiplinleri ve özel yaşamlarına dair oluşturdukları gündelik yaşam ritimleri bir bakıma kapitalist sisteme karşı duruşunda sembolüdür. Yaptığımız görüşmelerde Ada'nın İstanbul'un bir parçası olmasına rağmen karşılaştırmalar genel olarak İstanbul ile değil farklı adalar, ülkeler üzerinden kurulmaktadır. Burada da genel olarak Yunanistan, Kıbrıs gibi ülkelerle bağlantılar ve benzerlikler kurulmaktadır. Yani o dönemlerde Heybeliada'daki çalışma yaşamının gündelik yaşamda yarattığı ritim, İstanbul'dan ziyade Yunanistan ya da Kıbrıs gibi ülkelerle benzerlik göstermektedir.

Adalar ve İstanbul arasındaki ulaşım imkânları geliştikçe, adalara ilgi artmaya başlamıştır. Bu durum, adaların yaşam standartlarının değişmesi anlamına da gelmekteydi. Çünkü Heybeliada'ya sayfiye ye gelen aileler genel olarak belli bir ekonomik ve kültürel birikime sahip olan İstanbul'un orta, üst-orta, üst sınıflarına işaret etmektedir. Bunların içinde ağırlıklı olarak gayrimüslimler yer almaktadır. Tabii bu durum özellikle 1970'lerin sonlarına kadar devam etmiştir. Fakat Heybeliada diğer adalara nazaran en çok Müslüman Türk nüfusa/sayfiyeciye sahiptir. Bunda en etkili olan Sanatoryum ve Deniz Harp Okulu'nun yanı sıra İsmet İnönü'nün de Heybeliada'da ev alması önemli bir etkidir. Heybeliada'nın

ekonomisi, geçimlik bir ekonomiden gittikçe gelişen sayfiyecilikle bağlantılı olarak sınırlarını genişletmiştir. Yeni iş kolları yeni meslekler ortaya çıkmıştır.

“Adanın yoksul Rumları yazlığa gelen zengin Rumların sayesinde yaşarlardı. Balıkçılık yapanlardı, bu zenginlerin sayesinde işlerini değiştirdiler. Yoksul zümre balıkçılıktan kalfalığa, bahçeciliğe geçtiler. Yani yaşam koşulları iyileşti. O zamanlar Türk beyleri de vardı burada. Bu anlattıklarım 1945-1960 yılları arasında(Erkek, 65,Heybeliada Doğumlu, Eski Yerleşim Şimdi Gidip Geliyor, Rum, Ortodoks).

1956’da ki nüfus, iş yeri ve hane sayılarına baktığımızda da Heybeliada’nın hem sosyal hem de ekonomik olarak hareketli bir gündelik hayata sahip olduğunu görmekteyiz. Kalabalık bir nüfusu ve hareketli bir sosyo-ekonomik bir yapısı vardır.

Tablo 8: 1956 Sayımına Göre Adalarda Beşeri Yerleşme (İskân)

	Büyükada	Heybeliada	Burgazada	Kınalıada
Ev, apartman	2034	1098	514	429
Dükkân	413	170	87	65
Sokak	115	77	22	24
Otel	8	-	-	-

Kaynak: Orhan Erdenen, 1962

Heybeliada’nın 1980’lerin başlarına kadar yaz kış canlı bir ekonomisi vardır. Çünkü Ada’da ki belli kurumlar bu ekonomik yaşamı oluşturmaktadır. Bir tarafta Sanatoryum ve çalışanları, hastaları ve ziyaretçileri bir tarafta Deniz Harp Okulu ve öğrencileri, yöneticileri, aileleri ve bir tarafta da Ruhban Okulu ve öğrencileri, öğretmenleri, ziyaretçileri Ada’nın yaz kış ekonomisini etkilemektedir. Tabii şunu da unutmamak gerekir bu üç kurum kendi sınırları içinde bir bakıma otoritedir. Adalılarla kurdukları temasta belli sınırlar içinde gerçekleşmektedir. Her kurum kendi iç ekonomisini de yaratmaktadır. Mesela Deniz Harp Okulu ihtiyaçlarını kendi bünyesinde gerçekleştirmekte, Ruhban Okulu öğrencileri

eğitimlerinin amacına da uygun olarak Okul dışına çıkmamaktadırlar ve ihtiyaçlarını da Patrikhane karşılamaktadır. Son olarak Sanatoryumun, Ada ekonomisine katkısı diğer kurumlara nazaran daha fazladır denilebilir. Fakat bu noktada adalılar arasında da görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu konuya Sanatoryumla ilgili kısımda değinilecektir. Sadece Ada ekonomisine yaptığı katkıya baktığımızda, hem Sanatoryumda çalışan personelin ve bunların ailelerinin varlığı, hem hastaların Ada esnafından karşıladıkları ihtiyaçları hem de ziyaretçilerin Ada içinde yaptıkları alışverişler gösterilebilir.

Adaların sosyo- ekonomik yönlerine bakınca iki meslek grubunun önemli olduğunu düşündüğümüz için bunlara ayrı ayrı değinmekte fayda var; balıkçılık ve faytonculuk. Bu iki meslek adaların birer simgesi de aynı zamanda. Balıkçılık her adanın geçim kaynağı olmuştur. Faytonculuk ise adalar içinde yüz ölçümleri en büyük olan Büyükada ve Heybeliada'da bir sembol olmuştur. Günümüzde İBB' ye bağlı olan faytoncular Adalar Belediyesi ve birçok yerleşik ya da yazlıkçı için büyük bir soruna dönüşmüştür. Bu bölümde aslında balıkçılığın ve faytoncuğun Heybeliada için ne anlama geldiği ve özellikle 1970'lerin sonuna kadar bu iki meslek grubunun Ada'da nasıl bir yeri olduğuna değinilecektir. Son bölümde yani 1980 sonrası Ada'nın nasıl bir yaşam alanı olduğuna değinirken özellikle bu iki meslek grubunun yaşadığı değişimlere değinilecektir.

IV.1. 3.a. Balıkçılık

Henüz İstanbul'un bu kadar kalabalıklaşmadığı, yapılaşmanın, sanayileşmenin bu kadar yoğunlaşmadığı yıllarda Ada için balıkçılık önemli bir geçim kaynağı olmuştur. Balığın çeşitliliği ve çokluğu önemli bir ekonomik kaynak sağlamıştır. Ada coğrafi konumundan dolayı balık cennetidir. 1950'lerde 1960'larda nereden isterseniz, yeter ki kıyıdan yüz metre açılın, istediğiniz balığı tutarsınız. Sadece istakoz, pavurya satan balıkçılar vardır. istarvit, izmarit kedi balığıydı. Kolyoz adiydi, uskumru aşağı balık yenmezdi, iskorpit, çorbalık; mercan, karagöz haşlamalık, ızgaralıktır (Gülen, 1985; 107). Her türlü balık çıkar ve adalılar için önemli bir besin kaynağı olduğu gibi geçim kaynağıdır da.

Burada öncelikle Ada ile İstanbul arasındaki vapur seferleri bu kadar sık değildi. Burada yerleşik olan nüfus ağırlıkla balıkçılık yapardı. Bizden öncekilerde de balıkçılık ağırlıkta. Motor falanda yok, küreklerle İstanbul'a giderlermiş. İşte sabah erkenden İstanbul'daki balıkhaneye balıkları teslim ediyorlar, paralarını alıyorlar işte İstanbul'dan yağını, şekerini v.b alış verişlerini yapıyorlar ve tekrar kürekle karşı kıyıda Adaya dönüyorlar. Balıkçılık büyük bir geçim kaynağı adalılar için. Balıkçılık yapanlar ağırlıkla Rumlar ama yerleşik Türklerde balıkçılık yapıyorlar (Erkek, 65,Heybeliada Doğumlu, Eski Yerleşim Şimdi Gidip Geliyor, Rum, Hıristiyan).

Ada'da geçimlik bir ekonomide söz konusudur. “Balığa çıkarsa ekmek vardı, çıkmasa yoktu” ve ne zamana kadar böyle günlük yaşayacaklarını pekte düşünmemektedirler. Yerleşik Rumların çoğunun balıkçılık yaptığı ve bunun da aslında bir tercihi olduğu söylenebilir.

Rumların çoğu balıkçıydı. Rahat yaşamak diyelim. Memuriyet onların işi değildi. Rumlar herkesle iç içeydi. Aşağıda kahveleri vardı. Türkler pişti falan oynardı, ama onların oyunları daha düşünceye dayalı oyunlar olurdu. Masanın başına geçtiler mi 10 kişide onları seyrederdi. Adalı olmak keyifti onlar için. Mesela bakkala alış-verişe gelirlerdi işte karısı, iki çocuğu. Derdi işte balıktan bu gün bu kadar para kazandım. Masaya koyardı. İşte bana büyük bir rakı ver, peynir falan. Kaç lira bunlar hesapla, al içinden. Ne kaldı geriye uu hanım sen ne istersin, şu şunu, hanım al sende şu şarabı, yani bunlar hep gördüğümüz, yaşadığımız şeyler, hanıma da bir şarap hala para kaldı mı, kaldı. Bunu da çocuklara ver, çikolata falan. Tam çıkıyor ne unuttum, karabiber unuttum. O zaman bunun parasını yarın ki balıktan veririm ya da sana da işte şu balıktan tutarım derlerdi. Ferah bir hayat tarzları vardı (Erkek, 58, Kastamonu Doğumlu, Yerleşik, Türk, Müslüman).

Diğer adalarda olduğu gibi Heybeliada'nın da gündelik yaşamında balıkçılığın önemli bir yeri vardır. Günün belirli saatlerinde balıkçıların balığa çıkması, balıktan dönmeleri, tuttıkları balıkların çokluğu bir de tutulan balık diğerlerine göre büyükse, adalar arasında yapılan reklamı/ dedikodusu, ardından saatlerce süren balık sohbetleri, fırtınalı, lodoslu hava hikâyeleri Ada'nın gündelik yaşamının önemli bir parçasıdır.

Ada da balık üzerine sohbetler, tatlı tartışmalar çok olur. Palavrası da çoktur. Eski kaptanları dinleriz..köpek balığı yakalamalar, orkinos falan, atarlarda biraz. Aslında o sohbetlerde bitiyor, o kaptanlar da kalmadı. Eskiden bir kahve vardı, kaptanlar oraya takılırdı. Cemaat kurarlardı anlatırlardı☺☺ sallıyorlar duysan☺☺. Ali kaptan kaldı numune hala. 85 yaşında..limanda da bir kültür vardı yani. Rum balıkçı ustaları çoktu. Buradan giderken mercan kayalıklarının yerini söylemediler. Ara diyor bul diyor önemli olan o diyor. Kolaycılık yok öyle diyor. Mercanların takıldığı taşlar vardı bırakmadılar ki talan ettiler. Gerçek adalılık birazda budur, bilirsin ne nerededir, ne zaman avlanır işte. Şimdi biz balığa çıkacağız, biz çıkıyoruz hava alıyoruz, Ali kaptan geliyor kovalar dolu. Adam hünerli. Takibe yattıyoruz. Tabii Ali kaptan onu takip edeceğimizi biliyor. Takip edileceğini bildiği için bizi ters taraflara götürüyor. Balık oltaya gelirmiş çekmezmiş, ne zaman biz gidiyoruz o zaman çekermiş. Bağırırđık, var mı Ali kaptannnn, yokkkk, kesattt. Rastgele dersin var mı bir şey, yokk. Biz hava alıyoruz, usta balıkçılar farklı”(Erkek, 52,Cihangir Doğumlu, Eski yazlıkçı Şimdi Yerleşik, Türk, Müslüman).

Tüm İstanbul’da olduğu gibi adalarda ve Heybeliada’da Karadeniz’in çeşitli yerlerinden gelen göçmen sayısı fazladır. Balıkçılıkla Karadenizliler özleşmiştir de bir bakıma. Rum balıkçılardan sonra Ada’da Karadenizli laz balıkçılarda bulunmaktadır. Yaşanılan politik gelişmelerden sonra Ada’dan giden, gitmek zorunda kalan Rum balıkçılar günümüzde hala anlatılmaktadır. Onların deniz ile olan ilişkileri, her meslekte olduğu gibi balıkçılıkta da işlerinin ehli olmaları anlatılmaktadır. Onların gitmesinden sonra Ada’nın kaybettiği tüm değerler gibi balıkçılığında bittiği vurgulananlar arasındadır. Tabii burada balıkçılığın bitmesinde ya da eskiye oranla balık türlerinin ve balık sayısının azalmasında “gerçek balıkçılığın” bilinmemesinin yanında İstanbul’un yaşadığı kentsel değişmeler, gelişmeler de gösterilebilir. İstanbul’un hızla göç alması, artan nüfusun fiziksel çevrede yarattığı kirlilik, sanayileşme gibi etkenler bu durumun nedenleri arasında sayılabilir.

Balıkçılık bitti yani. Bu gırgırlar falan Karadeniz’den gelenlerin avlanmaları, hem de Marmara’nın sanayileşmesiyle denize bırakılan atıklar ve artan nüfusun kanalizasyonunun denize boşaltılması gibi nedenler balıkçılığı azalttı. Artık balık cinsleri de bitti. Yaşam alanlarını bitirdiler, küçük küçük avladılar, aç gözlülük yani

başka bir şey değil. Hala öyle, işte balıkla geçiniyoruz falan. Arkadaş sen kendini niye sadece balığa göre ayarlıyorsun ki farklı mevsimlerde farklı işler yap. Her mevsim balık mevsimi değil ki. Sınırları var, yasakları var yani. Ama yapmadılar, balıkçılıkta bitti (Erkek, 63, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

“Balıklarında yaşam alanını bitirdiler” bu ifade Adalıların dilinden düşmeyen bir cümleye dönüşüyor; *Yaşam alanımız daralıyor*. Tabi çalışmanın başında da belirttiğimiz gibi “adalılık” kimine göre *burada doğup yaz-kış Adada kalmakla* ölçülüyor, kimine göre de *kendini Adalı hissetmekle* ölçülüyor. Eski adalı olmak ve yeni adalı olmak tartışmaları sürüp giderken adaların önemli bir geçim kaynağı ve simgesi olan balıkçılık gün geçtikçe azalmakta ve artık balık çiftliklerinin elinde yeni bir sektör olarak gelişmektedir.

IV.1. 3.b. Faytonculuk/ Arabacılık

Heybeliada için diğer bir geçim kaynağı faytonculuk ya da Adalıların ifadesiyle arabacılıktır. Ada'nın yüz ölçümünün büyük olması iki gezi yolu oluşturmuştur. Büyük tur ve küçük tur. Diğer taraftan Heybeliada'nın arka tarafında bulunan Sanatoryum, Terk-Dünya Manastırı, Ümit tepesindeki Ruhban Okulu ve yerleşim alanı olan Adanın en yukarıları, Tepe mahallesi fayton kullanımını gerekli kılmaktadır. Belediye kurallarına göre Ada'da motorlu araç kullanımı yasaktır. Sadece itfaiye araçlarına müsaade vardır. 1950'lerde ulaşım arabayla(fayton) ve eşekle sağlanırdı. Ancak bu kuralı yine önce belediye bozdu. Birkaç çöp kamyonu getirildi, sonra Eğitim Kumandanlığı'nda bir paşa kendine makam otomobili aldı. Arkadan bir minibüs, bir kamyon, sokak aralarında askeri araçlar egzoz dumanlarını saçarak dolaşmaya başladı (Gülen, 1985; 115).

Adaları İstanbul'dan ve dünyanın birçok yerindeki adalardan farklı kılan en büyük özelliği motorlu araçlarının olmamasıdır. 1950'ler de 1960-1970'ler de henüz bu kadar kentleşmemiş olan Ada, küçük bir balıkçı kasabası görünümünden yavaş yavaş sıyrılarak ve İstanbul ile adalar arasındaki ulaşım/ vapur seferleri de artırılarak gittikçe ilgi gören bir sayfiye yerine dönüşmüştür. Bu noktada fayton kullanımını da sayfiyeye gelenlere sunulan bir hizmet olmaktadır. Henüz günübirlik ziyaretlerin bu kadar yoğunlaşmadığı, tabi İstanbul

nüfusunun da henüz bu kadar artmadığı bir dönemde Heybeliada ve diğer Adalar, İstanbul'un orta, üst-orta ve üst sınıfların özellikle tercih ettikleri bir yerdir. Ağırlıkla gayrimüslimlerin tercih ettiği adalar yine ağırlıkla gayrimüslimlerin yerleşik olarak yaşadığı yerlerdir ve çoğu Rum olan faytoncuların müşterileri de İstanbul'dan gelen bu sınıfsal gruplardır.

“O zamanlar Ada'nın faytoncusu da Rumdu. Şimdi faytonlara bakın bakımsız, o zaman bakımsız faytonda yoktu, faytoncuda yoktu. Şimdi faytona biniyorsunuz üzerinize minik minik kılar bulaşıyor, tımar olmadığı için atlar. İnsanların tıraşı, giyimi ona göre idi. Her akşam faytonların kenarlarındaki kandilleri yakarlardı. Şimdi kandil diye bir şey yok. Eee genel bir bakımsızlık var yani. Şimdi düşündükçe hiç bir şey kalmamış valla”(Erkek, 60, Bakırköy Doğumlu, Eski Yazlıkçı Şimdi Yerleşik, Müslüman, Türk).

“Şimdi düşününce hiçbir şey kalmamış” ifadesi aslında her nerede olursa olsun geçen zamanın nostaljik bir bakışına dönüşüyor. Hele bu adalar için olunca sanki kayıp daha da fazla oluyor. Ada sürekli bir değişime mekân olmuş, nüfus oranları fazla değişmese de nüfusun yapısı, özellikleri sürekli değişmiştir ve bu değişim Türkiye'nin ve İstanbul'un bir gerçeğinin yansıması olmuştur. Ada'da yaşayanlar değiştiği gibi Ada'ya gelenlerde değişmiştir. Bu hem birbirini doğuran bir şey gibi hem de değişen Türkiye'nin daha büyük ölçekte değişen dünya'nın, adaların mekânsal yapısına yansıması gibidir. Değişen yaşam tarzları, tüketim alışkanlıkları, teknolojik yenilikler mekâna yansımaya başlamıştır. Tabii bunun yanında toptan bir kabulleniş yoktur, hala adalar İstanbul'un kent merkezinden farklı bir yaşam alanı sunmaya devam etmektedir.

IV.1. 3.c. Sayfiye Kültürü

Avrupa'nın sanayi öncesi kentlerinde olduğu gibi geleneksel İstanbul'da da kentin üst ve üst orta sınıflarının (asker-bürokrat seçkinleri, varlıklı esnaf, tüccar ve ticari çiftlik sahipleri) belli mevsimlerde kaldıkları ikinci konutları vardır. İngiltere örneğinde 18. Yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başında yaşanan, ikinci konutların sürekli konut haline dönüşmesi süreci,

İstanbul'da da 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanmaya başlanmıştır (Kurtuluş, 2005; 83). Kıray'a göre bu süreç; 19. yüzyıl tek hâkim şehir olgusunu geliştiren koşullar altında özellikle demir yolunun gelişi ve çevre zenginliğini merkez toplumlara akıtanların elinde eskiye kıyasla çok büyük bir gelir birikince önce en üst sosyo-ekonomik konumda olanlar tren ya da atlı araba ile ulaşılabilen mesafede geniş araziler içinde daimi konutlar edinmişlerdir. İkinci bir aşama da varlığı artan orta ve üst-orta tabakaların tek hakim şehir etrafında sanayi öncesi üst tabakaların yaşam biçimine özenen sayfiye ev ve köşklerinden oluşan, yılın belirli aylarında oturdukları yerleşmeler sayfiyeler, ortaya çıkmıştır. Bu tür yerleşmeler henüz tam anlamıyla bir alt kentleşme (suburb) değildir. Üst-orta ve orta tabakalar, konut alanları sıkışan merkez şehirlerden taşıp 19. yüzyılın sayfiyelerini kaplamaya, buralarda daimi konut alanları ve alt merkez oluşturmaya başlamışlardır. Önce demir yolu hatları üzerinde eski sayfiye yerleşmeleri daimi konut alanına dönmüş sonra otobüs, giderek orta tabaka otomobil sahipliği bu tür yerleri artırmıştır" (Kıray,1998;160-160). Böylesi bir alt kentleşme süreci içerisinde adaların sayfiye kültüründe ki yeri de hep başka olmuştur. Fener, Moda, Kadıköy, Üsküdar, Kuzguncuk, Vaniköy, Beylerbeyi gibi yerler bir sayfiye olarak yola çıktıkları süreçte, her geçen gün büyüyen ve dışarı taşan İstanbul'un kent merkezinde kalmışlardır. Fakat adalar sahip oldukları coğrafi yapıdan ötürü böyle bir sonu yaşamamıştır. Ama diğer taraftan hızlı yapılaşma-betonlaşma süreci adaları da olumsuz etkilemiştir. İstanbul'un metropol yaşamı her yapıyı değiştirdiği gibi sayfiye kültürünü de değiştirmiştir. Değişen bu yaşam tarzını bir sonraki bölümde tüketim kültürünün yeni trendleriyle/yükselişleriyle açıklayacağız.

Heybeliada, adalar içinde yeşili en bol ve havası da Burgazada ve Büyükada'nın arasında kalmasından dolayı en yumuşak olandır ve bundan sebeptir ki Sanatoryumda Heybeliada'ya yapılmıştır, denilir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de Ada'ya gitmek, sayfiye olarak adaları seçmek bir prestij göstergesi olmaktadır. Ayrıca sayfiye kavramını kullanmak bile belli bir toplumsal sınıfı göstermektedir. Diğer taraftan adalar ile kurulan ilişki geçmiş ve bugün üzerinden karşılaştırıldığında oldukça farklılık göstermektedir. Çünkü değişen ekonomik sistemler beraberinde yeni yaşam tarzları da yaratmaktadır. Kapitalist sistemin tek tipleşirmeye çalıştığı mekânsal pratikler içinde, adalar ve Heybeliada kendine özgü yaşam koşullarını korumaya çalışmaktadır. Sahip olduğu doğası, motorlu taşıtların ve büyük alış-veriş merkezlerinin, yıldızlı vitrinlerin olmadığı bir yer olmaya direnmektedir bir bakıma.

1950'ler de ve 1970'lerin sonuna kadar adalara, sayfiyeye gelmek günümüz koşullarından bakınca ve söz konusu İstanbul gibi bir metropolde olunca epey zahmetlidir. Fakat 1980'lere kadar olan süreçte, okulların kapanması ve açılmasına kadar geçen süre/sezon, Heybeliada'nın sayfiye olarak tercih edilmesinin zaman aralığını oluşturmaktaydı. Çocukluğunda her yaz Heybeliada'ya sayfiyeye giden Orhan pamuk, 1950'lı yılları içine alan anılarında bu kültürden bahsetmiştir;

“İstanbul'da yaz benim için Adalara gidişle başlar. Bunun için okulların kapanması,havaların denize girecek kadar ısınması,yani çilek ve kiraz fiyatlarının iyice düşmesi gerekirdi.çocukluğumda adaya gitmeden önceki hazırlık şimdikinden daha uzun sürerdi.yazlık evde buzdolabı olmadığı için babaannem buzdolabını eritir,, eve gelen hamallarca çuval kumaşıyla kaplanır,askılara alınır,çanak çömlek gazetelere sarılır,halılar naftalinlenip rulo halinde sarılır,evde sürekli bir çamaşır makinesi, elektrikli süpürge ve kavga ve iş gürültüsü duyulurken döşemeler,koltuklar,ve perdeler yaz yaz boyunca güneşten solmasın diye kışlık evin pencerelerine eski gazeteler raptiyelenirdi. En sonunda her birini biçimleriyle tek tek tanıdığımız Şehir Hatları vapurlarından birine telaşla binince, içim heyecanla dolardı(Pamuk,2010; 176-177).

“Kışlık evin tüm mobilyaları eski çarşafarla kapatılmış, buzdolabı toplanmıştır. Yaz tatili için Adalara yolculuk başlıyordu. Kaba göçler nakliyecilerle gönderilecekti. Birkaç gün öncesinden evimize gelen nakliyeciler harar dedikleri kanaviçe çuvalları ve urgan halatları ile eşyalarımızdan denkler yaparlardı. Buzdolabı ve çamaşır makinesi de Ada'ya gidecek ise onların sarılması gerekirdi”(Modiano, 2009;103).

Orhan Pamuk ve Alberto Modiano'nun anlattığı bu anılar, 1970'lerin sonlarına kadar, eskisi gibi devam etmese de, bir yaşam şekli olarak, gündelik yaşamın önemli bir parçası olmuştur. Ayrıca sosyo-ekonomik-kültürel bir sembol olan sayfiyeye gelme, günümüzde değişen sosyo-ekonomik yapılarla farklı bir sürecin içine girmiştir. Lefevbre'in ifade ettiği gibi; günlük hayatın kendisi giderek yayılan kapitalizmin gerekleri uyarınca yaratılmış yeni bir sektördür ve kapitalizm, vaktiyle kendisinden büyük ölçüde uzak durabilmiş bir alanı-günlük hayatı-ele geçirdiği noktada son evresine girmiştir. Günümüz toplumunda insanlar kendi hayatlarına ilişkin programlanmış bir öz-düzenlemeye uymak zorunda. Daha iyi

yaşam, daha sağlıklı beslenme, modaaya uygun giyinme, evlerini dekore etme-kısaca var olma-yolları konusunda kendilerine sürekli ve ayrıntılı bir yol gösteriliyor. Yani gündelik hayat tamamen manipüle edilmiş durumdadır (Lefebvre, 2005;80).

“Yazları İstanbul’dan sayfiyeye gelenlerle dolardı. Sayfiyeye gelenlerin %99 u İstanbul’dan. 1980’lere kadar yazlığa gelenlerin evleri yoktu kiraya gelirlerdi. Şimdilerdeki yapılaşmayla, yazlıkları olsun diye ev yapmışlar. Yazın gelip gidiyorlar. Eskiden yazlık evleri yoktu, ama adalı insanlardan kiraya alırlardı. Benim babaannem evinin bir odasını bir aileye bir odasını başka bir aileye verirdi. Esas sayfiyecilik buydu. Sayfiyeye gelen insanlar orta halli insanlardı. Denizden istifade etmek, çocuklarına güzel vakitler geçirmek için yazın gelirlerdi. Şimdi herkesin evi var. Kiralama olayı düştü. Bu insanların başka yerlerde de evleri var. Bu insanlar 1 ay burada kalıyorlar. 1 ayını bodrumdaki evinde yaşıyorlar”(Erkek, 65,Heybeliada Doğumlu, Eski Yerleşik Şimdi Gidip Geliyor, Rum, Hıristiyan).

İstanbulu orta, üst-orta ve üst sınıflar, adaları sayfiye olarak kullanmaktadır. Her bir ada bu anlamda farklı toplumsal sınıflara hitap etmektedir. Heybeliada’ya genel olarak İstanbul’un orta ve üst orta sınıf gayrimüslimleri ağırlıklı olmak üzere, Museviler ve Müslüman Türkler tercih etmektedir. 1980’lere kadar yapılaşmanın fazla olmadığı Heybeliada’ya sayfiyeye gelen İstanbul’un farklı etnik kimlikteki orta, üst- orta sınıfları, adalılardan oda oda kiraladıkları yerlerde kalmaktadırlar ve1980’lere kadar bu süreç devam etmiştir. Öyle ki sayfiyecilik anlayışında her yılın müşterileri de belli olmaktadır. Sayfiyeye gelenler ile adalılar arasında sıkı ilişkiler kurulmaktadır ve bu kültürde her iki tarafta memnun olmaktadır.

“Yazlık sinemalar vardı. Cambazhane, gazinolar vardı. Biz 1963 te geldik. Mal sahibi Bulgardı. Dedem Musul’dan gelmiş, benim halamın oğlu, hasta olmuş, temiz havaya götürelim iyi gelir, Adaya gelmişler, sonra yer almışlar, yavaş yavaş yerleşmişler. hala yazlıkçıyız. İstanbul’da Cihangir’de otururduk. Buraya zaten, Kurtuluş ve Cihangir komple gelirdi (Erkek,52, Cihangir Doğumlu, Eski Yazlıkçı Şimdi Yerleşik, Türk, müslüman).

1980’li yılların ortalarına kadar özellikle İstanbul’un belli semtlerindeki gayrimüslim azınlıklar ve orta- üst-orta ve üst sınıflar adalara sayfiyeye gelmektedirler. Ama günümüzde böylesi bir kültür, tüketim trendleriyle bağlantılı olarak, değişmektedir. Artan yapılaşmayla, Ada’da ev sahibi olma belli bir “moda” ya da “prestij” göstergesi olmuş gibidir. Bir anlamda bu moda tüketim, Ada’da ki ev sayısını artırmış ve artık oda oda adalılardan kiralanan sayfiye kültürü 1980’lerden sonra bitmiştir.

“O zamanlar insanlar, Ada’ya yazın gelenler.... Ada da çok değişik bir ekonomide vardı. Yani burada bir ev, burada bir buzdolabı orada bir buzdolabı yoktu. Eğer bir ev yazlığa sayfiyeye geliyorsa, kışlık evinden her şeyi, tabak çanak dahi getiriyordu. Yatak yorgan kullanacağı eşyayı getiriyordu. Sonra yine geri götürüyordu. Onun için deniz yollarının verdiği yandan çarklı gemi vardı. Sadece bu iş için kullanılırdı. Sadece denk dediklerimiz işte böyle eşyalar, yorganlar ve içine tabaklar falan konulurdu. İşte üzerlerine yeşil çuvallar, örtüler serilirdi(Erkek, 61,Bakırköy Doğum, Eski yazlıkçı Şimdi Yerleşik, Türk, Müslüman).

Heybeliada’nın gündelik yaşam döngüsünde sayfiyeciliğin önemli bir yeri vardır. Yılın belli günlerinde ve yılın belli mevsimlerindeki sayfiyecilik, Ada ekonomisinde için önemli bir gelir kaynağıdır. Bir taraftan bu kültürü sürdüren İstanbullu orta, üst-orta ve üst sınıfların ekonomisine de bakmak gerekmektedir. Şimdi iki taraftan ayrı ayrı baktığımızda öncelikle İstanbul’dan Ada’ya sayfiyeye gelen orta ve üst-orta sınıf gayrimüslimler, Müslüman Türkler ve Museviler o dönemim lüks tüketim eşyaları olan buzdolabı, çamaşır makinesi ve daha bir çok eşyaları yanlarında getirmektedirler. Çünkü hem sayfiye olarak kiraladıkları odalarda bu eşyalar yok, zaten adalılarında bu eşyaları almaya ekonomik güçleri yok, hem de tüketimin bu kadar yaygınlaşmadığı bir dönemde aynı eşyalar hem yazlıklarda hem de kışlıklar da kullanılmaktadır. Bu noktada Işık ve Pınarcıoğlu’nun 1980 öncesi ve 1980 sonrası özellikle orta, üst-orta sınıflara dair çıkarımları önemlidir. 1980 öncesi dönemin zenginleri, ürkektir, utangaçtır, ailelerinin zenginliğini göstermekten çekinen uslu çocuğu gibidir; zenginliğin nerdeyse suç sayan bir iklimde var olması nedeniyle, hem devletle hem de diğer sınıflarla olan ilişkilerinde küstah değil, ölçülüdür. Bu dönem burjuvazisi, tüketimin aşırılık sayıldığı, daha az ile yetinmenin bir erdem olarak görüldüğü kültürel iklimin ürünüdür (Işık, Pınarcıoğlu, 2005; 137-138). Böylesi bir ortamda Heybeliada’ya

gelen İstanbul'un orta, üst-orta ve azda olsa gelen üst sınıfa mensup gayrimüslim ve müslüman Türkler adalılarla, ada yaşamıyla hemhal olmuşlardır ve ilişkilerin de birbirini dışlayıcı olmamışlardır.

Hem ilişkilerin birbirini dışlayıcı olmaması hem de sayfiye kültürünün ada ekonomisindeki yeri ada yaşamı için oldukça önemli olmaktadır. Çünkü bu tam da gündelik yaşamı yeni bir döngünün içine sokmaktadır. Okulların tatil olmasıyla Ada'ya gelmeye başlayan sayfiyeciler, Ada'da hareketliliği de başlatmaktadırlar. Mevsimlik bir göç yaşanmaktadır. Hazırlıkları birkaç ay öncesinden başlanan hummalı bir süreçtir. İstanbul'un belli bir toplumsal sınıfı, çıkartma gemileriyle gönderdikleri eşyalarıyla Ada'ya taşınmaktadırlar. Günümüzden baktığımız da bu kültürün ne kadar yorucu, zahmetli olduğu görülmektedir. Hele İstanbul gibi bir yerde taşınmanın ne kadar zahmetli / masraflı bir şey olduğu düşünüldüğünde, bunun kapitalist sistemin mantığına da ne kadar ters geldiğini anlayabiliriz. Ama 1980'lere kadar adalılar sayfiyeciliği devam ettirmişlerdir. Bu kültürün değişmesinde öncelikle İstanbul'daki gayrimüslimlerin yavaş yavaş ülkeden gönderilmesi / gitmesi hem de değişen sosyo-ekonomik yapıların yarattığı yeni dönem tüketim alışkanlıklarıdır. Çünkü değişen sosyo-ekonomik- politik iklim alışkanlıkları değiştirmiş, tüketimi yaşamın düsturu haline getirmiş ve Heybeliada'da değişen tüm bu süreçlerden belkide en önemli yarayı artan konut sayısı/ yapılaşmayla almıştır. Bağları bahçeleri, zeytinlikleri birer birer sermayenin ve tüketimin yeni mekânları haline gelmiştir.

Sonuç itibariyle, Heybeliada ölçeğinde baktığımızda sayfiye kültürü Ada'nın mevsimsel olarak gündelik yaşamında önemli etkileri olan ve hareketlilik yaratan bir olgudur. 1980'li yıllara kadar yapılaşmanın çok olmadığı Heybeliada'da, sayfiyecilikte önemli bir geçim kaynağı olmaktadır. 1970'lerin sonlarına kadar Ada'nın yerleşikleri tarafından oda oda kiraya verilerek sürdürülen sayfiyecilik, 1980'lerden sonra hızlı yapılaşmanın arttırdığı konut sayısı ile beraber artık içi eşya dolu evlerin, kiraya verilmesiyle farklı bir sürece girmiştir. Bir taraftan da yazlık sahipleri kendileri gelmeyerek evlerini kiraya vermeye başlamışlardır. Yaptığımız görüşmelerde 1970'lerin sonlarına kadar popülerliğini koruyan sayfiyecilikte *“ev azdı ama gelen insan sayısı fazlaydı”* fakat günümüzde, *şimdi ev çok ama öyle oluyor ki çoğu ev yaz-kış kapalı kalıyor”* denilmektedir.

IV.1. 4. Heybeliada'nın Sosyo- Mekânsal Yapısı

İstanbul Adaları, geçmişte olduğu gibi günümüzde de “çok kültürlülüğün” mekânı olarak tanımlanmaktadır. Bu “çok kültürlülük” mekânsal olarak Heybeliada ölçeğinde her ne kadar bir ayrışma pratiği göstermemiş olsa da yine de bunu mekânsal pratiklerde ve gündelik yaşam pratiklerinde görmek mümkündür. Ada içindeki mekânsal ayrışmanın nedeni olarak karşımıza, etnik yapıyla birlikte sınıfsal bir ayrışma çıkmaktadır. Çünkü genel olarak adalar ilçesinin bir mahallesi olan Heybeliada, Kınalıada, Burgazada ve Büyükada sosyo-mekânsal- ekonomik olarak ayrılmışlardır. Bu konu farklı bir araştırmaya zemin hazırlasa da, Heybeliada için bu noktada “memur-esnaf adası” tanımlaması yapılmaktadır. Buna neden olarak, yine Sanatoryum ve Deniz Harp Lisesi gösterilmektedir. Tabii yine de Heybeliada da, genel olarak yazlıkçı olan, zengin bir zümreden bahsetmekte mümkündür.

Heybeliada da üç mahalle vardır; Beylik mahallesi, Yukarı mahalle ve Tepe mahallesidir (Gülen, 1984;36-37). Yâda başka bir tanımlamayla sırasıyla Bahriye, Yalı ve Dağ (Uykucu, 1973;90) olarak söylene gelen mahallelerdir. Öncelikle Beylik yâda Bahriye Mahallesi adından da anlaşılacağı üzere genel olarak Deniz Harp Lisesi mensupları oturmaktadır. Bahriye mektebi açılınca, okul personeli için iki katlı, sıralı bahçeli ahşap lojmanlar yaptırılmıştır. Çevresindeki evlere de bahriyeliler yerleştirilmiştir (Gülen, 1984;36).

“Beylik mahallesini, mülkiyeti Bahriye mektebine ait evler oluştururdu. Bu evlerde bahriye mektebi mensupları otururlardı. Her biri bahçe içinde, ahşap ikişer katlı evlerdi. Adanın Türk nüfusu ağırlıklı olarak bu mahallede toplanmıştı. O yıllarda Rum-Türk ayrımı değil, mahalle ayrımı söz konusuydu”(Kadın,62, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Türk, Müslüman).

“Deniz Lisesinden Ayazma'ya dek giden yol üstündeki birbirine benzeyen iki sıralı tahta evlere Beylik Evler denirdi. Beylik Evlerde, Deniz Lisesi, Deniz Harp Okulu yönetmenleri, öğretmenleri, görevlileri, deniz subayları otururdu”(Aziz Nesin, 2008;42).

1960'tan sonrada Bahriyenin Ada'da ki etkinliği artmıştır. Bahriye çevresindeki manastırları kendi içine katarak alanını genişletmiştir. O sıralı ahşap binaları yıkmıştır, yeni betonarme binalar inşa etmiştir. Ayrıca Heybeliadalılar için özel bir anlamı olan şafak yöresini de istimlâk/istila etmişlerdir. Adanın sembolü olan şafak Gazinosu ve çevresi değiştirilerek Bahriyeliler için dinlenme tesisleri yapılmıştır. Bu mahalle Ada'nın diğer yerlerinden farklı gibidir, "daha ayrıcalıklıdır", "söz söyleme hakkı daha fazla"dır. Çünkü Devletin / Ordu'nun gücünü ya da etkinliğini daha fazla taşımaktadır. Heybeliadalılar için önemli olan şafak yöresi artık Ordu'nun sınırları içindedir ve oraya girmeleri yasaklanmıştır. Bu bakımdan Heybeliada için Ordu, gündelik yaşamın her alanına damgasını vurmuştur. Bir zamanlar tüm adalılar için serbest dolaşım alanı olan bir yerin, birden bire sınırlarının belirlenmesi ve ancak oraya girmenin asker ya da asker yakını olmakla mümkün olur hale gelmesidir. Bu süreç ilerledikçe adalıların, Ada'daki yaşam alanlarının daraldığı / daraltıldığı anlamına da gelmektedir. Bunu özellikle günümüz Heybeliada'sında daha fazla görmekteyiz.

Diğer bir mahallemiz olan Yukarı ya da Yalı Mahallesi, asfalt üzerindeki bahçeli kşklerle başlar. Manzaralıdır ve yazın serin olurlar (Gülen, 1984;37). Bu nedendir ki yazlığa gelen zengin gayrimüslimler özellikle Rumların, günümüzde Süryanilerin ve zengin Türklerin yazlık evlerinden oluşur. Son olarak Tepe ya da Dağ mahalle olarak tanımlanan Heybeliada'nın en tepe kısmıdır. Bu mahallede  önemli köşk dışında, genel olarak kk mütevazi, gecekondular denilebilecek evler bulunmaktadır. Tabii günümüzde farklı bir çizgide ilerlemektedir ve bu pahalı evlerin sayısı artmaktadır. Ama 1950'lerde ve günümüzde de genel olarak ekonomik durumu diğer adalılara göre daha kötü durumda olanlar oturmaktadır. Zamanında Bahriyede alışan hademeler, Sanatoryumda alışan temizlikiler, sucular, eşekiler, faytoncular oturmaktadır. Yazar Aziz Nesin de çocukluğunu bu mahallede geirmiřtir⁵.

⁵ Aziz Nesin'in "Yokuşun Başı; Böyle Gelmiş Böyle Gitmez-II" anı kitabından Heybeliada'da ki yaşamından kk bir alıntı; 1920'ler-1930'larAnnemin ölümünden sonra geçim sıkıntımız büsbütün artmıştı. Babamın belirli bir işi yoktu. Hiçbir zaman babamın belirli bir işi olmamıştı...o gnlerde bir kısa süre, beyaz boyalı, kuleli bir köşkün bahçesine bakmıştır. Haftada bir iki gün o köşkün bahivanlığını yapıyordu....babam sanki belirli bir işi varmış gibi her sabah erkenden evden çıkar, hep aynı saatte kalkan vapurla İstanbul'a gider, her akşam aynı vapurla, torbası, zembili, yazma dediğimiz büyük renkli mendili yiyeceklerle, yemişlerle dolu eve dönerdi. İstanbul'da her şey Adadakinden daha ucuz olduğundan, gerekenleri oradan alıp gelirdi. ...Tavuk, hindi besledik. Tavuklarımızı, hindilerimizin yumurtalarını satardık. Adaya tedavi ve hava değişimi için gelmiş

Bu üç mahalleye baktığımızda sonuç itibariyle şuna ulaşabiliriz; Bahriye ya da Beylik mahallesi diğer mahallelerden ayrı bir gündelik yaşam akışına sahiptir. Bunun nedeni de tabii Deniz Harp Okulu ile bağlantılıdır. Sanki Ada'nın “en disiplinli” yeridir. Fakat Tepe Mahallesi ya da diğer ismiyle Dağ Mahallesi ile Yukarı/Yalı mahalle arasındaki etkileşimler, ilişkiler daha fazladır. Aralarındaki bu ilişkiler genel olarak yılın belli mevsimlerinde özellikle mayıs ayı sonu ve eylül ayı başı gibidir. Yani yaz tatilini kapsayan sezondur. 1980'lere kadar olan dönemde Heybeliada'nın sayfiye olarak kullanılması uzun bir zamanı kapsamaktaydı. Çünkü Adalar için sayfiye zamanı, çocukların okullarıyla doğrudan ilintilidir. O dönemler şimdiki kadar kursların/sınavların yoğun olmamasından dolayı ailelerin Heybeliada'da ki kalış süreleri de tüm tatili kapsamaktaydı. Bu durum Ada'nın hem ekonomik hem de sosyo-kültürel olarak hareketli olmasını sağlamaktaydı. İlişkiler daha uzun süreli kurulduğu için Ada'da ki yerleşikler ile yazlıkçılar arasında ki etkileşim de daha ileri boyutlardadır. Tanışmalar, komşuluklar, arkadaşlıklar, dostluklar Ada'nın gündelik yaşamında daha görünür bir haldedir. Tabii diğer taraftan sayfiyeye gelen yazlıkçıların birbirleriyle olan ilişkileri, arkadaşlıkları sahip oldukları sınıfsal konumları itibariyle de daha yakındır. Çünkü sayfiyeye gelenlerin birbirleriyle olan ilişkileri bütün bir yazı eğlenerek geçirmenin üzerinden kurulumken, yerleşik adalılar ile kurdukları ilişkilerde genel olarak, bir alış-veriş üzerinden gerçekleşmektedir. Faytoncusuyla, esnafıyla, bahçıvanıyla, temizlikçisiyle, balıkçısıyla kurduğu ilişkinin bir tarafını hep bu alış-veriş ilişkisi oluşturmaktadır. Ama bu bir yandan birbirlerine olan güveninde göstergesidir. Çünkü günümüz Adasında yazlıkçılar ile yerleşikler arasında böylesi bir ilişki bitmek üzeredir. Mecbur kalmadığı sürece adanın ustasını, bahçıvanını, tesisatçısını v.s.kullanmamaktadırlar. Tüm ihtiyaçlarını İstanbul'dan karşılamaktadırlar. Bu durum, yazlıkçılar ile yerleşik adalılar arasındaki etkileşimi de bitirmektedir.

“O zamanlar tepe mahallesinde herkes Rumdu. Çocuklarla sapan yapar oynardık. Kapalı bir toplum olarak yaşadıklarından, biz aşağı mahalledekiler daha mozaik toplum olduğumuzdan bize karşı biraz şeyleri vardı. Sahipleniyorlardı tabii Adalarını,

vereniler çoktu. Günlük taze yumurta veremlilere iyi besin olduğundan pahalı satılırdı.Adada su kaynakları olmadığı için Ada evlerinin çoğu da sarnıç vardı. Bizim küçük evde sarnıç yoktu. Para vermeyelim diye eşekle su taşıyan suculardan da su alamazdık. Kız kardeşimle ikimiz iskele alanındaki çeşmeden bakır güğümlerle eve su taşırdık.Kısacası bizler ucuz yaşamak, ucuz yaşamanın yollarını arayıp bulmak zorundaydık.devamına bkz;Nesin, Aziz(2008) “*Böyle Gelmiş Böyle Gitmez*”, Nesin yayınevi, İstanbul.

işte Ermeniler için, Yahudiler, Türkler için onlar sonradan geldi diyorlardı. Ama tabii arkadaşlıklar devam ediyordu, çok büyük sorunlar olmazdı(Erkek, 61,Bakırköy Doğumlu, Eski yazlıkçı Şimdi Yerleşik, Türk, Müslüman).

Bu bakımdan 1950'ler de 1960'lar da tepe mahallesinde ağırlıklı olarak ekonomik durumu kötü olan halk dilinde "kendi yağında kavrulan" Rumlar oturmaktadır. Sanatoryumun, Deniz Harp Okulunun vasıtasıyla Ada'ya Anadolu'nun farklı kırsal kesiminden göç edenlerde bu mahalleye yerleşmeye başlamışlardır. Çünkü buradaki evlerin kirası diğer yerlere daha ucuzdur. Günümüzde de Heybeliada'nın kirası en ucuz evleri buradadır.

"Benim doğduğum yer en tepe, tepe mahallesi denilen yerdir. Kirada oturmuşuz orada. Orası bir köy gibidir. Oranın huzuru daha farklı. Aşağıdan farklıdır. Oranın insanları nasıl diyeyim maddi olanakları az olan kişiler vardı. Oradaki yapılar baraka şeklindeydi, o zamanlar ama. O zaman arkadaşlık, komşuluk imece gibi, köy gibi. Akşamları herkes kapısının önünde evinde ne varsa getirir yerd. Nasıl anlatayım işte herkes köylü gibiydi. O zaman yardımlaşma vardı. Komşularımızın çoğu Rumdu. Tabii onların ekonomik durumları bizlere göre her zaman daha iyiydi. Yani göçle gelenlerden daha iyidiler, hepsinin evleri vardı, işleri vardı. Benim babam Deniz Harp Okulunda çalışırdı annem de diğer kadınlar gibi zengin evlere temizliğe giderdi (Erkek, 46, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Türk, müslüman).

Heybeliada'nın her bir mahallesi farklı sosyo-ekonomik-kültürel bir yapıya sahiptir. Bu mahalleler içinde en yoksul olanı da tepe mahallesidir. Ada'nın faytoncusu, inşaatçısı, bahçıvanı, balıkçısı, çöpçüsü, eşekçisi, genel olarak bu mahallede, küçük evlerde otururlar. Gündelik yaşamın içinde kadınlar genel olarak evdedir, erkeklerde işleriyle meşguldür ve tepe mahallesi, Ada'nın yakın bir köyü gibidir.

"Aşağı mahalledekiler, yani biz, yukarı mahalledekiler yabancı, dağlı" derdik. Aşağıya pek inmezlerdi. Ama şimdi düşünüyorum haklıymışlar, hem Ada'nın en güzel yeri de

tepe, Ada demek tepe demek her yeri görebiliyorsun. Aşağı mahalle ise gürültü-patırtı. Yukarı mahalle sakin. Ee aşağı mahalle gece yarısına kadar gürültüsü eksik olmazdı. Tepe mahallede daha çok kıptı Rumlar otururdu, Çingeneler. Merkez işi yaparlardı. Denizle uğraşanlarda vardı. Yunanistan'ın Andop Adasından gelmişler”(Erkek, 65,Heybeliada Doğumlu, Rum, Hıristiyan).

Heybeliada'nın mekânsal ölçeğinde her ne kadar keskin ayrışmalar olmasa da yine de mekânsal bir ayrışma görmek mümkündür. Tabii bu ayrışmanın temelini etnik yapıyla birlikte ekonomik yapı da belirlemektedir. Fakat gündelik yaşamın sıradanlığına, rutinliğine karşı Ada'da her kültür birbiriyle harmanlanarak yeni bir döngüyü yaşamaktadır. Bu günümüz Adası için giderek önemini kaybetse de 1950'ler 1960'lar bunun en iyi örneklerini göstermektedir. Ada'nın Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden aldığı ilk göçler, Ada'nın yerli halkı olan Rumlara ve Ada'nın yaşam tarzına entegre olmayı başarabilmişlerdir. Günümüzde de bu durum net bir şekilde görülmektedir. Adalı olma ve adada yaşamının bu kuşağın söylemlerin de önemli bir yer aldığı söylenebilir.

Bir taraftan Heybeliada Anadolu'dan göç alırken bir taraftan da kentsel ölçeğinde yaşayacağı yapılaşma kaçınılmaz olmuştur. İstanbul ve Adalar için hızlı yapılaşma özellikle 1980 sonrası neo-liberal politikalarla yaşanmaya başlanmıştır. Heybeliada'da kentsel ölçeğinde bu hızlı yapılaşmaya maruz kalmıştır. Bununla ilgili verileri ve gelişmeler bir sonraki bölümde ayrıntılandırılmaya çalışılacaktır. Fakat Heybeliada, 1940- 1950-1960-1970'li yıllarında tıpkı İstanbul'da yaygınlaşan yapsatçı yöntemlerle, apartmanlaşmaya başlamıştır. Bu süreç ilk Bahriyenin yaptığı beton apartmanlar sonrasında da zeytinliklere ve boş arsalara yapılmaya başlanan apartmanlarla devam etmiştir.

“1967 yılının 27 Eylül günü sabahı, birkaç kazmanın toprağa vurduğunda çıkardığı sesi duyarak uyandı. Demek günü gelmişti. Ama duyunca bir tuhaf oldu içi. Üzüntüye benzer bir burukluktan hissettiği. Yanı başına bir apartman yapılıyordu. Devir değişiyordu. Adadaki zarif oymalı, ahşap evlerin yerini çoktan iki katlı, üç katlı bazılarının yüzü be-te-be kaplı beton apartmanlar almıştı. Bundan böyle otuz üç yıldır boş bir arsa olan yanı başına muhtemelen ömrünün sonuna kadar önünden geçeceği,

komşu olacağı, beğenmezse değiştirme şansına sahip olamayacağı bir beton apartman dikiliyordu”(Feryal Orhon Basık, 2006;61).

İstanbul’un 1960-1970’lerde yeni yapsatçı yöntemlerle orta, üst-orta sınıflar için yapılan apartmanları, Heybeliada’nın kentsel ölçeğinde de görmek mümkün olmuştur. Ada kültüründe yer alan bahçe içindeki ahşap evler yerini birbirine yapışık apartmanlara bırakmaya başlamıştır. Bu kültürün ya da yaşam tarzının bitmeye başlamasında hem ahşap evlerin bakımının zor olması hem de, belki de en önemlisi, sigorta şirketlerinin ahşap evleri sigortalamaması gösterilmektedir. Günümüzde de Heybeliada’daki evlerin birçoğu dışı ahşap kaplamalı betonarme evlerdir.1980’lerden sonra da Heybeliada’daki konut sayıları hızla artmıştır, bağ-bahçe, zeytinlikler evlerle / yazlık evlerle dolmuştur. Adalılar bu noktada şundan yakınmaktadırlar: *“eskiden ev azdı insan çoktu, şimdi ev çok insan yok. Eskiden sayfiyeye gelecekler aylar öncesinden yer ayırttırırlardı, ama günümüzde yazlıklarına bile gelmiyorlar”*.

IV.1. 5. Heybeliada’da Yaz; Sosyal Yaşamın Mekândaki Yansımaları

1950’li yıllardan itibaren ele almaya çalıştığımız Heybeliada, 1970’lerin sonuna kadar özellikle İstanbullu gayrimüslimlerin ve bir takım siyasi/bürokrat elitin, sayfiye yeri olarak tercih sıralarının başında yer almaktadır. Büyükada, Kınalıada ve Burgazada’ya göre daha çok orta sınıfın tercih ettiği bir yer olan Heybeliada, yaz sezonunda oldukça hareketlilik kazanmaktadır. Her ne kadar diğer adalara göre “daha mütevazi” olduğu söylene de yine de Prens Adalarına 1950’ler 1960-1970’lerde biçilen “İstanbul’un vitrini” yakıştırması Heybeliada içinde söz konusu olmaktadır. Tabii genel olarak bu yakıştırmanın esas sahibi Büyükada olmuştur. Orhan pamuk’un da belirttiği gibi;

“1958 yazında bir öğle vakti annem, babamla birlikte Heybeliada’dan bizi alan gösterişli bir yatla Büyükada’ya deniz kıyısında bir davete götürülmüştük. Mayolarla deniz kıyısında uzanan, krem sürerek yanan güzel kadınlar, güvenle bağıra çağıra şakalaşan zengin erkekler ve onlara tepsiler içinde “kanapeler” ve içkiler sunan beyaz gömlekli garsonlar gördüğümü, bu insanların bizlerden başka bir alemde

yaşadıklarını hissederek korku ve eziklikle tutuklaştığımı hatırlıyorum. Heybeliada 'da Deniz Harp Okulu, bir asker ve memur kalabalığı olduğu için, Büyükada bana her zaman daha zengin gelir: dükkânlarında gördüğüm Avrupa'dan ithal peynirler, kaçak içkiler, sokaklarında yürürken büyük kulüpten gelen müzik ve eğlence sesleri, hayalimde "asıl zenginlerin" orada olduğu düşüncesiyle birleşirdi. Sürat teknelerinin kıçtan takma motorlarının beygir güçlerine, vapurdan indikten sonra at arabasına kurularak binen beyefendilerle, yürüyenler arasındaki ayrıma, alışverişe inen kadınlarla bu işi başkalarına yaptıran hanımefendiler arasındaki farklara utangaç ve hırsla aşırı dikkat ettiğim çocukluk yıllarımda bunlar" (Pamuk, 2010, 177).

Heybeliada asker ve memur kalabalığı olmasına rağmen sosyal hayatı oldukça hareketlidir. Bu hareketliliği sağlayan belli başlı mekânları vardır. Otel, gazinoları, lokantaları, plaj ve sinemalarıyla Heybeliada'nın gündelik yaşam ritmi özellikle yaz aylarında oldukça hareketlidir. Bu mekânlar karşılaşmaların/kaynaşmaların ve kırılmaların mekânlarıdır da aynı zamanda. Kentsel mekânlar, her şeyden önce, birer gündelik hayat mekânıdır. Gündelik hayat, modernite ile birlikte, özellikle bu tür yerlerde yaşanmaktadır. İnsanlar artık, ev'in dışında yeni "ev"ler, kamusal barınaklar keşfetmeye yöneldiler. Kapitalizmin etkisiyle, kamusal mekânların ticarileşmesi sayesinde, kent mekânları, kitlesel ve yaygın mekânlar haline geldiler. Artık, yemek, içmek, eğlenmek, vakit geçirmek, alışveriş yapmak, yürümek vs. için kitleler ev'den çıktılar ve böylelikle, gündelik yaşamın kamusal, ticari, örgütlü ve de yeniden üretilebilirliği ile tanıştılar (Aytaç, 2007;212-213). Tam da böylesi bir süreç İstanbul ölçeğinde özellikle 1980'lerden sonra her zamankinden daha fazla görünür olmuştur. Ama 1980'öncesi dönemler içinde bu tarz bir gündelik yaşam akışı adalar ölçeğinde ve Heybeliada'da, bilhassa yaz aylarında görmek mümkün olmuştur. Bu mekânlar Heybeliada için sosyal bir karşılaşma, kaynaşma ve toplumsal sınıfların aralarındaki farklılıkların bir bakıma kırıldığı mekânlardır.

Tabii bu kamusal mekânlarda ki gündelik yaşam akışı, İstanbul'un kent merkezine nazaran, Heybeliada'nın bir ada olmasından kaynaklı olarak tabii, farklı bir süreci yaşamıştır. Çünkü adanın iç dinamikleri, özellikle bir sayfiye olmasından kaynaklı olarak, gündelik yaşamın akışını döngüsel olarak hem yeniden yaratmakta hem de değişen gündelik yaşam tarafından yeni bir akışın içine sokulmaktadır.

Tablo 9: Sosyal Karşılaşma/Kaynaşma/Kırılma Mekânları

	Oteller	Gazinolar	Lokantalar plajlar	Sinemalar		
Heybeliada	Eski Oteller halen pansiyon halindedir.	Rıhtımda Şafak(Sofianos)kapanmıştır.	sıra ile Şafak(Sofianos)kapan	Çarşıda(8 adet)2. Ve 3. Sınıf lokanta ve aşçı vardır.	*Sadık Güzelosman *Eski Şafak gazinosu altı *Panaroma yolu sahillerinde açıkta denize girilebilir	*2 adet

Not: Otel ücretleri T.L. dir. Bütün Adalarda pansiyon ve pastane vardır. Otel ve aile pansiyonları için bir sene evvelden yer ayırılması lazımdır. Kaynak: Erdenen, 1962. Orhan Erdenen'in tablosuna tamamen sadık kalınmıştır.

1962'lı yılları yansıtan bu veriler, Heybeliada'nın gündelik yaşamında önemli bir yeri olan mekânları da göstermektedir. Ada'ya bir kimlik kazandırmaktadırlar. Ada, bu mekânlarla bu kişilerle ada olarak anılmaktadır. Geçmiş ve günümüz adası karşılaştırılırken bu mekânların ve kişilerin olmayışı üzerinden anlatılmaktadır. Şimdi bunları sırasıyla ele alalım.

IV.1. 5.a. Kır Gazinoları, Lokantalar Ve İstanbul'dan Mevsimlik Göçen Dükkânlar

Heybeliada, yüzölçümü ve nüfus bakımından İstanbul Adalarının ikinci büyük adasıdır. Diğer taraftan Ada içinde yer alan belli başlı kurumlar Heybeliada'yı diğer adalara göre farklı bir yere koymaktadır ve özellikle Heybeliada'da ki kiliselerin ve manastırların ve Ruhban Okulu'nun varlığı gayrimüslimleri çekmektedir. Tabii Ada'nın yerli halkını oluşturan Rum balıkçıların kültürleri, Ada'nın fiziksel güzellikleri İstanbul'dan belli toplumsal sınıfları çekmiştir. Burada ki yerli halkın sahip olduğu, yemek, eğlence kültürü ve

ada ile özdeşleşen bazı karakterler özellikle İstanbullu gayrimüslim azınlıkları adalara yöneltmiştir. Genç cumhuriyetin tek kimlik etrafında oluşturduğu ulus devlet projesinin dışında, gayrimüslimler adaları, özgürce kendi dillerini, kültürlerini yaşayacakları bir yer olarak tasarlamışlardır ve bu ulus devlet olma bilinci arttıkça, adalar azınlıkların kendilerini izole ettikleri önemli bir yere dönüşmüştür. Bununla ilgili 1940’larda çıkan *Akbaba* dergisinde ilginç karikatürler ve yazılara bulunmaktadır.⁶

Heybeliada’da ki belli kır gazinoları ve bazı ada ile özdeşleşmiş kişiler bir marka haline gelmiştir. İnsanlar özellikle bu yerlere gelmektedirler. Ada’nın da bu anlamda o dönem için önemli marka mekânları vardır. Bunlar meşhur Ligor’un meyhanesi, Ayasilaos’un gazinosu, Asaf Kır Gazinosu, Etem’in gazinosu, Hariko’nun kafesi, bunlardan bazılarıdır.

“Meşhur Ligor’un meyhanesi (baba Ligor)vardı. Fakir fukaranın babasıydı. Hamal gider yerdı, parası olmazdı. Olsun sonra verirsin ya da para istemezdi Ligor. Yazları en kaliteli adamlar Heybeliada ya sırf Ligor’un yemeklerini tatmak için gelirler. Büyükada’dan. Bunlar göçüp gittikten sonra yerine gelenler bunu devam ettiremediler, yapamadılar. Lahmacun pide kültürü geldi. Önceden balık kültürü vardı”(Erkek, 65, Heybeliada Doğumlu, Eski Yerleşik Şimdi Gidip Geliyor, Rum,Hıristiyan).

Ligor’un meyhanesine giderdik. Benim babam Beyoğlu’nda yaşamış, Rumlarında güzel meze yaptığını bilirdi, alkölü da severdi. Ligor bir markaydı aslında 70 sonlarında bitti. Her şey 70lerin sonunda bitti. 1983 ten sonrası iyi bir dönem değil(Erkek, 52, Cihangir Doğumlu, Eski Yazlıkçı Şimdi Yerleşik, Müslüman, Türk).

⁶ Akbaba dergisinin 84, 184, 675 sayılarında, Ercüment Ekrem Talu’nun, Yusuf Ziya Ortaç’ın, Orhan Seyfi Orhon’un yazılarına bakınız. Yusuf Ziya’dan yapacağımız bu alıntı dönemin bakış açısına açıklık getirmektedir;

“Vapurun alt kamarasındayım. Masanın başında birkaç ihtiyar ermeni, iskambil oynıyor...

Ötede bir Rum kızı, tavanın ortasındaki büyük delikten sızan ışık sütunu altında oturmuş, mavi boyalı bir gazete okuyor.

Karşıda, otuz iki buçuk milletin dilini ağzında toplamış iki Yahudi genci...

Gözlerim, karanlıkla dolu. Genzim küf kokusuyla tıkalı.

Sağımda Rumca, solumda Ermenice, karşımda Yahudice konuşuyorlar.

- Yarabî, neredeyim? Burası neresi?...

Hangi meçhul ülkeye, hangi yabancı kıt’aya, hangi ecnebi diyara düştüm”

(Yusuf Ziya, “Büyükada”, Akbaba, 9 Mayıs 1929, sayı 668).

Heybeliada'nın herkes tarafından bilinen bu mekânları adalılar içinde önemlidir. Çünkü sadece sayfiyeye veya günü birlik gelen zengin sınıflara hizmet vermesinin dışında adalılara da hizmet vermektedir. Bu anlamda Ada içindeki her mekân toplumsal sınıfların karşılaştıkları bir yerdir de. Deniz kıyısında ki salaş kır gazinoları/ meyhaneleri ve bunların mezeleri, balıkları, kibar garsonları, müzik kültürleri ada yaşantısının bir parçası/ yansımasıdır. Zamanla her şey de yaşanan kabuk değişimi bu yaşantıları da değiştirmiştir. 1970'lerin sonunda Ada da artık farklı bir yaşam tarzı yerleşmeye başlamıştır.

“Haa şeyde büyük bir farklılık oldu. Buradan Yunanistan'a gidenlerden sonra ada da bir mozaik kaydı, bir espiyi kaydı. Bir yaşam şekli kaydı. Ha bununla beraber ne kaydı lokantada ki mezeler bile kaydı. Oo tavalar falan vardı o eski Rumların yaptığı... Zamanla mezeler bile değişti yani(Erkek, 65, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

Özellikle İstanbul yaşadığı göçlerle, gidenler ve gelenler düşünüldüğünde, sosyo-kültürel-mekânsal-ekonomik bakımdan önemli kırılmalar yaşamıştır. Bunun etkilerini Heybeliada da görmek mümkündür. Bir marka haline gelen kır gazinoları, lokantaları, sinemaları, ya el değiştirerek ya da kapanarak Heybeliada'nın gündelik yaşamında önemli değişiklikler yaratmıştır. Bu değişiklikler yavaş yavaş gerçekleşerek Ada'da farklı bir denge yaratmaya başlamıştır. Ada'nın kültürel zenginliği ve bu zenginliğin yarattığı ada yaşamı ve sonrasında değişen yapısıyla, gündelik yaşam pratikleri önemli bir sekteye uğrayarak yeni bir döngünün içine girmiştir. Tabii bu değişim günümüzde adayı anlatırken nostaljik bir dil oluşturmaktadır.

Ada'nın yerli halkı balıkçılık, sayfiyecilik, hamallık, ustalık, lokantacılık, suculuk, faytonculuk gibi işler yapmaktadırlar. Özellikle yaz aylarında İstanbul'dan farklı iş kolları Ada'ya mevsimlik/ sezonluk gelmektedirler. Bu gelenler de genel olarak yazlıkçıların ihtiyaçlarına karşılık vermektedir. Hizmetlerin tümü yazlıkçılar içindir demek yanlış olmayacaktır, çünkü Ada'nın yerleşikleri genel olarak geçimlik ekonomileriyle yaşamlarını devam ettirmektedirler. İstanbul'dan gelen yazlıkçı dükkanların sunumları, ürünleri belli bir alım gücünün ve tüketim alışkanlığının sonucudur. Yazlıkçı olarak açılan bu dükkanlar,

adalara sayfiyeye gelen orta, üst-orta ve üst sınıfların İstanbul'un kent merkezindeki tüketim ve sınıfsal konumlarının bir uzantısıdır.

Halim bey in kafesi vardı, 1960'lar da iki bilardo masası vardı. Parlak memet'in kafesinde 3 tane bilardo vardı. Yani o zamanlar bilardo oynayan insanlar vardı adada(Erkek, 65, Heybeliada Doğumlu Eski Yerleşik Şimdi Sürekli Gidip Geliyor, Rum, Hıristiyan).

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı gibi bilardonun Ada'ya getirilmesi ve bu oyunu oynamasını bilen kişilerin Ada'ya gelmesi söz konusudur. Bunun dışında butikler, kadın berberleri, züccaciyeler v.b. dükkânlar yaz sezonunda İstanbul'dan gelen yazlıkçı dükkân sahipleri tarafından açılmaktadır. Çünkü İstanbul'un kent merkezinde, özellikle gayrimüslim azınlıkların yaşadığı bazı semtler için, bir bakıma, sezon kapanmıştır. Büyük çoğunluğun adalara sayfiyeye geldikleri düşünüldüğünde, İstanbul'da ki dükkân sahiplerinin de adalara gelmeleri söz konusu olmuştur. Bu noktada toplumsal sınıflar gittiklere yerlere tüketim alışkanlıklarını da götürmektedirler.

"1959 yılında İstanbul'a Mersin'den berberlik kursuna geldik, Cihangir'e. Bütün Rumlarla Musevilerle iç içeydik. Hepsi birbirinden iyi insanlar, iyiler de ama geçimsizler o ayrı. Benim patronum Rumdu. Musevi arkadaşlarım çoktur, hala görüşürüz. Ben Beyoğlu'nda Rum madamın yanında çalışırdım. Müşteriler, Rum, Ermeni, Museviler ağırlıktaydı. Sonra evlendim, eşimde kuaför. Neyse Kurtuluş'un hepsi Adaya yazlığa gelirler. Ee geldiklerinde İstanbul'da iş azalıyor. Bizde 1963'te geldik Ada'da dükkân tuttuk, her yaz geldik. İş çoktu Ada'da kadınlar sıraya girerdi."(Kadın, 65, Mersin Doğumlu, Eski yazlıkçı Şimdi Yerleşik, Müslüman, Türk).

Yaz gelince sayfiye zamanı da gelmektedir ve Ada'nın gündelik yaşamında hızlı bir hareketlilik başlamaktadır. Artan nüfus, sezonluk açılan çeşitli dükkânlar, Ada'nın eğlencesi sinemalar, cambazlar, konserler, balolar v.b. aktivelere Heybeliada'nın yaz aylarını festivale çevirmektedir. Yazlıkçıların gelmesiyle şenlenen Ada, hem yerleşik adalıların ekonomilerine önemli katkılar sağlamakta hem de gündelik yaşamı canlandırmaktadır. Buradan hareketle

1980'lerin ortalarına kadar olan dönem düşünülduğünde yazlıkçılar ve yerleşik adalılar arasında daha dayanışmacı ve birbirlerine dokunabilen bir beraberlik bulunmaktadır.

Kır gazinolar vardı, çam limanında ki köhne bir yer ama garsonların kibarlığı, herkesi bilirlerdi, kim neyi severdi bilirlerdi, nabza göre şerbet vermeyi bilirlerdi. Siz daha yeni oturmuşken hangi mezeyi sevdiğinizi bilir ve hemen masaya getirirlerdi. Şimdi şark kültürü geldi. Mesela park restoranın sahibi Türktü. Ama garsonları Rumdu. Bu garsonların edası tavrı vardı. İşi bilirlerdi, nasıl davranacaklarını bilirlerdi. Fakiri de hor görmezlerdi tabii”(Erkek, 65, Heybeliada Doğumlu Eski Yerleşik Şimdi Sürekli Gidip Geliyor, Rum, Hıristiyan).

Bu mekânlar süreç içinde Heybeliada'nın yaşadığı sosyo-mekânsal-kültürel-politik ve ekonomik değişimlerden etkilenerek farklı anlamlar, görünürlükler kazanmıştır. Fakat tarihsel olarak baktığımızda 1980'lere kadar Heybeliada'nın özellikle yaz aylarında bu mekânların, Ada yaşamını bir festivale dönüştürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Adalıların sahip oldukları yaşam kültürleri, sadelikleri, Ada'nın doğal güzellikleri özellikle İstanbul'un orta, üst- orta sınıf gayrimüslimlerini ve birkaç zengin gayrimüslim ve müslüman ailelerini Heybeliada'ya çekmektedir.

“Zaten adanın yerlisi orta halli esnaftı, ya balıkçıydı ya küçük esnaf ya zanaatkârdı. Aşırı istekleri olmayan insanlardı kazandıklarını yerlerdi. Gün bugündür derlerdi, Adanın özelliği buydu”(Erkek,66, Heybeliada doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

O dönemler için konuşulduğunda adalılar ile yazlıkçılar arasındaki ilişkiler gündelik yaşam içinde birbirine dokunan, bir anlamda birbirlerini seven sayan dayanışmacı bir ortamda yaratmaktadır. Tabii bu noktada ada için en önemlisi “çok kültürlülüğün yarattığı festival havasıdır”. Çünkü hem etnik hem kültürel, dinsel farklılığın yarattığı bir festival havası söz konusudur.

“Kışın 500 Rum cemaatinden kişi yaşıyordu. Şimdi yaşayan yalnız 25 kişi. Bu genel bir düşüşün genel bir görünüşü Rum cemaati açısından. Tabii bu göçten Müslüman

yurttaşları da etkilendi. Çünkü ve buradaki esnafları da etkiledi. Çünkü Rumların böyle özel bir yaşam tarzları var biraz eğlenceyi severler biraz böyle güzel bir hayat tatlı bir hayatı severler ve aynı zamanda eğlenceli kişileridir o eski renklilik havasını Adalar kaybetti. Burada yaşayan Tükler ve Rumlar birlikte bu güzel günleri geçiriyorlardı. Birbirlerine insanlar destek oluyorlardı. Geleneklere göre işte Rumların Paskalya'da yapmış oldukları kırmızı yumurta, çörek işte bazı değişik yemekler Müslüman ailelere gönderiliyordu. Aynı zamanda ramazan da yahut da kurban bayramında ve yahut Müslümanlarla komşu olduklarından dolayı Müslüman aileler de bu Rum ailelerine özel yemeklerini işte arkadaşlıklarını desteklerini her zaman gösteriyorlardı. Bunlar maalesef eskilerin burada az kalan eskilerin anlattıklarına göre bu artık yavaş yavaş bu gelenekler kayboldu(Erkek, 58, İstanbul Doğumlu, Eski Yazlıkçı Şimdi Yerleşik, Rum, Hristiyan).

1980'lere kadar olan dönem genel olarak bir kırılmanın da dönemidir ve Heybeliada'da bu kırılmadan payını almıştır. Özellikle Ada'nın mekânsal ölçeğinde ki çok kültürlülük hali bu süreç içinde değişmiştir. Sonuç itibariyle bu durum Ada'nın sosyolojik yapısında önemli kırılmalar yaratmıştır. Bu nedenle günümüzde Heybeliada için çok kültürlüğün mekânı demek ve özellikle kış için bunu söylemek pek anlamlı olmayacaktır. Çünkü Heybeliada'da yaz-kış sürekli ikamet eden gayrimüslim nüfus çok azdır. Ama yazın bu sayı artmaktadır. Sonuç itibariyle 1980'lerden sonra her geçen gün azalma gösterse de günümüzde de Heybeliada'ya yaz aylarında İstanbul'un belli semtlerinde ki gayrimüslimlerin, Rum, Süryani, Musevi, Ermeni, ailelerin ve yine bu semtlerde ikamet eden orta, üst- orta sınıfa mensup müslüman Türk ailelerinin Ada'ya sayfiyeye geldikleri görülmektedir.

IV.1. 5.b. Sinemalar

Heybeliada' da özellikle yaz ayları “sosyalleşmenin” de zamanıdır. Sayfiyecilerin ve günübirlikçilerin gelmesiyle Ada'nın her günü hareketlenmektedir. Bu hareketlilik tabii bir mesire yerini düşündüğümüzde, bir tarafta adalı yerleşiklerin bir tarafta da sayfiyeye gelmiş yazlıkçıların ve bir tarafta da genel olarak İstanbul'dan gelen günübirlikçilerin mekân içinde ki gündelik pratiklerini oluşturmaktadır. Ada yaşamı her kesim için farklı bir anlam taşımaktadır. Beklentiler, ihtiyaçlar, hissiyatlar farklılık göstermektedir. Çünkü adalılar,

yazlıkçılar ve günübirlikçiler genel anlamda farklı sınıfsal konumlanışlara da sahiptirler. Ama bu farklılık özellikle 1980'ler öncesinde çatışma/ karmaşa yaratacak bir durum göstermemiştir. Daha çok birbirini benimseyen/ kabul eden, uzlaşan bir görüntüdedir. Fakat 1980'lerden sonra, toplumsal yapı içinde ki kutuplaşmalar gündelik yaşamda dâhil olmak üzere görünürlük kazanmıştır. Bu noktada, Heybeliada'nın sosyo-mekânsal-kültürel olarak anlaşılmasında 1980 öncesi ve sonrası önemli bir kırılma süreçleridir.

Bu bölümde ele alacağımız Heybeliada'nın bir yaşam alanı olarak nasıl kullanıldığı, sunulduğu, kurgulandığı, tüketildiği üzerinedir. Lefebvre Dublin'den bahsederken; bu kent, sakinlerine uygun hale getirilmiştir; Dublinliler, mekânlarına şekil vermişlerdir; kendileri de onun tarafından biçimlendirilmişlerdir. Kent'te başıboş dolaşır gibi görünen kararsız insan, bu karşılıklı uyarılmanın dağınık parçalarını ve görünümünü bir araya toplar (Lefebvre, 1998; 10). Şimdi Lefebvre'den yapılan bu alıntıyla, Heybeliada'nın kentsel ölçeğindeki birçok süreç açıklanabilir. Lefebvre karşılıklı, aktif bir etkileşimden bahsediyor ve bunu Heybeliada için söylediğimizde karşımıza birçok bağlam çıkıyor. Deniz Harp Okulu, Ruhban Okulu, Sanatoryum ve Ada'ya gelen yazlıkçılar ve en nihayetinde Ada'da sürekli ikamet edenler bu etkileşim içinde hem Adayı değiştirmekte hem de Ada tarafından değiştirilmektedirler. Tüm bu etkileşimlerin her biri sırasıyla açıklanmaya çalışılacaktır.

Ama şimdi özellikle Ada'da ki sosyal aktiviteler ve bu aktivitelerin Ada'nın gündelik yaşamını nasıl etkilediği, yarattığı, noktasına değinilecektir. Çünkü *“bir kentin sakinlerine uygun hale getirilmesi ve o sakinler tarafından o kente şekil verilmesi”* önemli bir söylem yaratmaktadır. İstanbul Adaları'nın genel olarak gayrimüslimlerle anılmış ve Türk popüler kültüründe *“Adalar”* imgesi uzun yıllar boyunca *“mutlu bir gayrimüslim azınlığın tadını çıkardığı sayfiye yeri”* olarak yer etmişti (Bali, 2009). Bu noktada, adalar içinde gayrimüslim nüfusu en az olan Heybeliada'dır. Günümüzde de bu değişmemiştir. Fakat Heybeliada'nın böylesi bir yapıya sahip olma nedeni özellikle Sanatoryumun ve Deniz Harp Okulu'nun varlığıdır. Diğer taraftan Ruhban Okulu'nun varlığı ve birçok manastır, kilise ve ayazmanın⁷ bulunması da Heybeliada'da ki gayrimüslim nüfusu arttırmıştır. Tabii 1940-

⁷ Heybeliada'da, Kilise ve Manastırlar diğer Adalara göre fazladır. Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 14.4.1973 tarih ve 7087 sayılı kararı ile korunması gerekli eski eserler ve Sit sahaları olarak tespit ettiği ve 1710 sayılı kanun gereği 7 Eylül 1977 tarih ve 16050 sayılı resmi gazetede ilan ettiği Heybeliada'da ki eserler içinde bazı eserlerin isimlerinin yanlış olduğu ve listenin

1950'lere kadar Heybeliada da Türk nüfusunun yoğunlaşmadığı ve sadece birkaç Rum balıkçı ailenin yaşadığı, küçük bir Rum balıkçı köyü olduğu unutulmamalıdır. Heybeliada'da 1920'lerde Sanatoryumun açılması, II. Dünya Savaşı'nda Mersin'e taşınan ve savaş sonrasında Ada'ya geri dönen Deniz Harp Okulu ve yine İsmet İnönü'nün Ada'ya yerleşmesi ve sonrasındaki gelişmeler, Heybeliada'nın gündelik yaşam akışını, ritmini de değiştirmektedir. Ada'nın iç dinamikleri değişmiş, Ada diğer adalara nazaran hızla "Türkleşmeye" başlamıştır.

Şimdi tekrar başa döndüğümüzde, *bir kentin sakinlerine uygun hale getirilmesi ve o sakinler tarafından o kente şekil verilmesi* Heybeliada için de önemlidir. Bu durum birçok açıdan ele alınabilir. Fakat bu bölüm itibariyle sadece Ada'nın özellikle yaz aylarında gündelik yaşamında nasıl pratikler yaşadığı ve bu pratiklerin 1980'lere kadar, dönemsel olarak nasıl bir seyir izlediğine, kazandıklarıyla ve kaybettikleriyle nasıl bir yaşam alanı

de eksik olduğu görülmektedir. Buna karşın Heybeliada'da ki Kilise, Manastır ve Ayazmaları şöyle sıralayabiliriz;

Aya Triada Kilisesi ve Manastırı; günümüzde ki adıyla ümit tepesi, Adalıların dilinde Papaz Dağı'nda Ruhban Okulu'n da içindi bulunduğu yerdedir.

Panayia Manastırı ve Kilisesi: Bugün Deniz Lisesi'nin bulunduğu yerdedir. 1942 yılında Bahriye tarafından istimlak edilmiştir.

Aya Yorgi Manastırı ve Kilisesi: 1950'lerde Bahriye Okulu, Deniz kenarındaki tüm sahili istimlak edilmiştir. Ve Ana caddeden Aya Yorgi Manastıra giden yolda telle çevrilmiştir. Manastırın girişi, yedi küçük ev, süslü mezar bu tel örgülerin içinde kalmıştır. Ayrıca bu manastırın altında Ayia Effemia ayazması da bulunmaktadır.

Aya Nikola Kilisesi: Bu kiliseye Çarşı Kilisesi de denilmektedir. Ada'nın ilk yerleşim yeri olan ve bugünkü çarşı olan yerde bulunmaktadır.

Hristos Makaryos Manastırı: Makaryos tepesine çıkılacak yolu bahriye tikenli tellerle kapatmıştır, ama çamlar içinden patika yollardan da manastıra gidilebilmektedir. Manastır bir dönem Yanyalı Çımas isminde biri tarafından yeniden kurulmuştur fakat günümüzde yıkık taş duvarlar arasında terk edilmiştir.

Terki Dünya Manastırı: Çam Limanında Sanatoryumun bulunduğu burunun karşındadır. 1945 yılında Patrik tarafından restore edilmiştir. Günümüzde oldukça bakımlı ve içinde bir ailenin yaşadığı, bekçilik yaparak koruduğu bir manastırdır.

Ortodoks Hıristiyanlarca kutsal sayılan kaynak veya pınarlar olan Ayazmalar ise; *Ayia Paraskevi Ayazması, Ayia Effemia Ayazması, Ayios Nikitas Ayazması*

Ayrıca Musevilere ait bir tane *Bet Yazkov Sinagogu* bulunmaktadır(Gülen, 1985; 207-220)

yaratıldığına bakılacaktır. Ada'ya dair anlatıların hepsinde geçmişe özlemle, günümüz adasının değişen sosyo-kültürel-ekonomik ve mekânsal değişimlerinden dem vurulmaktadır. Tabii değişen teknoloji, yaşam tarzları, tüketim alışkanlıkları Ada'nın gündelik yaşamını da değiştirmiştir. Televizyonun henüz yaygınlaşmadığı zamanlarda, Türkiye'nin birçok yerinde sinemaların yaygınlaşmıştır. Tabii adalılar bu noktada oldukça şanslılarda, çünkü küçük bir yer olmasına rağmen 3-4 sineması vardır. Sinemanın Heybeliadalılar için ne kadar önemli olduğunu yapılan görüşmelerden de anlamaktayız. Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul 1973 İl Yıllığı'nda İstanbul'un bazı semtlerinde bulunan sinemalar içinde adalarda kışlık sinema olarak Altınordu sinemasının adı geçmektedir. Açık Bahçe Sinemaları olarak; Akasya, Ayyıldız, Kervan, Lale, Mehtap ve Yeni sinemaları olarak sıralanmıştır. Buna ek olarak yine Heybeliada'da İskelede ki Neşet Bey gazinosunun kapalı, kışlık yeri bulunmaktadır. Kışın, haftada bir gündüzleri sinema oynatılırdı. Ada çocuklarının İstanbul' a inme olanağı yoktu. Buna rağmen İstanbul çocuklarından 2-3 yıl gecikmeli olsa da kovboy filmlerini izlemektedirler(Gülen, 1985; 49-50).

Ayrıca Deniz Harp Okulu'nda, yaz kış sinema gösterimleri yapılmaktadır. Bu süreçte asker ile adalılar arasında da günümüzde olduğu kadar keskin çizgiler yoktur. Giriş- çıkışlar bu kadar sıkı kontrol altına alınmamıştır ve bu durum 1990'lar kadar devam etmiştir. Heybeliada, 1990'larda Türkiye'de yaşanan terör olaylarını ve Güneydoğu Anadolu'nun yaşadığı zorunlu göçleri, asker ile adalılar arasındaki sınırların çizildiğini göstermektedir. Tabii adalılar ile Deniz Harp Okulu'nun aralarındaki sosyal ilişkiler 1980'lerde Deniz Harp Okulu'nun Tuzla'ya taşınmasıyla değişmeye başlamıştır.

“Kışın harp okulun (1960-70-1980)e kadar kapalı sineması vardı. Haftanın üç günü sinema gösterilirdi. Dünya sinemasında oynayan filmler 1 hafta sonra en geç 2 hafta sonra Heybeliada ya gelirdi. Bütün aileler süslenip akşam sinemaya giderdi. Babamlar kravat takarlardı, en güzel kıyafetleriyle giderlerdi. Matineler yapılırdı, cumartesi-Pazar. Çocuklar için, çocuk çizgi filmleri gösterilirdi. Sinema çıkışları canlanıyordu Ada”(Erkek, 65, Heybeliada Doğumlu, Eski Yerleşik Şimdi Gidip Geliyor, Rum, Hristiyan).

1980'lerin ortalarına kadar Heybeliada'yı diğer adalardan farklı kılan ve yılın her mevsimi hareketli olmasını sağlayan bir bakıma bu kurumlardır. Özellikle Deniz Harp

Okulu'nun yöneticileri, memurları ve onların aileleri Heybeliada'da hatırı sayılır bir nüfusa sahiptirler. Kış aylarında okul tarafından düzenlenen sinema gösterileri hem bahriyelileri hem ailelerini hem de adalıları yakınlaştırmıştır.

“Eskiden, yazın ayrı güzeldi, kışın ayrı güzel. iğne atsanız yere düşmezdi. Ama şimdi yaz gelse de eski tat olmuyor. Kışın evden pek çıkmıyoruz. Önceden 4 tane sinema vardı. 3 'ü kapandı. Bir tane sinemamız var ama ilgide yok şimdi. O zamanlar sinemalarda yer bulamazdık. Şimdi rağbette yok sinemaya, televizyon var artık” (Kadın, 52, Tokat Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

Sinemalar toplumsal karşılaşma/ kaynaşma yeri Ada için. Ama günümüzde adalılar için karşılaşma, kaynaşma alanları da azalmaya, kalmamaya başlamıştır. Bu durumun Ada'nın eski arkadaşlıklardan, eski dostluklardan, komşuluklardan v.b. durumlardan dem vurmalarına neden olmaktadır. Bununla ilgili analizlere, 1980 sonrası Heybeliada'nın gündelik yaşamını aktarırken değinilecektir.

IV.1. 5.c. Spor Aktiviteleri; Yüzme, Futbol

Heybeliada için önemli olan bir diğer sosyal yaşam pratiği de çeşitli spor faaliyetleridir. Çünkü adalar arası böylesi bir rekabette söz konusudur. Yüzme, sutopu, futbol önemli spor dalları olmaktadır. Yüzme Ada'nın özelliğine de uygun olarak yapılan bir spor dalıdır. Her adalı mutlaka yüzmeyi öğrenir ve usta çıkarak ilişkisiyle birbirlerini eğitirdi. O dönemler için düşünüldüğünde özellikle adanın gençleri bu spora oldukça ilgi göstermektedir. Yaz aylarında Ada'da eğlenceli yarışmalar düzenlenmektedir ve profesyonel olarak adalar genelinde ulusal yarışmalarda dereceler alınmaktadır. Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul 1973 İl Yıllığı'nda adalar su sporları yüzme dalında erkekler ve bayanlar önemli dereceler almışlardır. 1972 yılında Kınalıada, Burgazada ve Heybeliada da 4 tane açık yüzme havuzu ve Heybeliada'da 1 tane kapalı yüzme havuzu bulunmaktaydı (İstanbul Yıllığı, 1973) ve Heybeliada da bulunan havuzlar Deniz Harp Okulu'na aittir. Yarışmalara katılacak yüzücüler, Deniz Harp Okulu'nun spor hocaları tarafından eğitilmektedir. Tabii yaptığımız görüşmelerden de anlaşılacağı gibi yüzme sporuyla profesyonel olarak ilgilenenler genellikle sayfiyeye gelen ailelerin çocukları ya da bahriyelerin çocukları olmaktadır. Ama bunların

dışında 1970'lerin sonlarına kadar Ada'da iyi Rum yüzücüler bulunmaktadır. Profesyonel yarışmalar dışında adalılar kendi aralarında yüzme yarışları yaparak Ada'nın gündelik yaşamında önemli aktiviteler yaratmaktadır.

1950'ler de 1960'lar da Heybeliada'ya yerleşen İsmet İnönü'nün günümüzde de varlığını koruyan Sadık Bey plajından *çivileme* yüzmesi oldukça meşhurdur. O dönemlerde bu olay Heybeliada da oldukça eğlenceli bir hal almıştır ve adalılar, yazlıkçılar bu eğlenceye katılmaktadırlar.

Kaynak:<http://www.ismetinonu.org.tr>

Fotograf 3: İsmet İnönü'nün Heybeliada'da ki Sadık Bey Plajı'ndan çivileme atlayışı, 1940'lar.

Diğer bir spor dalı olan futbol Heybeliada için oldukça önemlidir. Nerdeyse tüm adalı erkeklerin katıldığı bir faaliyet olmaktadır. Büyükada'da Fenerbahçeli, Heybeliada'da Galatasaraylı, Kımalıada'da Beşiktaşlı ünlü futbolcular yetişmiştir. Yani her bir Ada farklı bir takımın simgesi olmuştur ve aralarında hep bir rekabet yaşanmıştır. Her adanın bir futbol sahası var ve genel olarak hafta sonları adalar arası maçlar yapılmıştır.

Her Pazar adanın gençleri ve yaşlıları Adanın arkasında futbol sahası var, çam limanında maçlar yapardık. 3 veya 4 maç arka arkaya oynanırdı. Uğur vardı mesela GS lı. Orada büyük bir aktivite oluyordu. Keyifli eğlenceler, rekabet oluyordu. Şimdi kabuk değişiyor (Erkek,63, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

Aaa Heybeliada'nın şu şeyini not et; eski çam limanı sahası var. Buradan kimler geçti, kimler. O eskiihtiyarlar gençler burada her hafta toplanırlar, hem ihtiyarlarla gençler birbirlerini görür, hem de bir maç yapılırdı. Her ne hikmetse o koşamayan yaşlı ihtiyarlar her hafta gençleri yenerlerdi. Tecrübe dedikleri şey bu işte. Ben ona da yetiştim, ucundan köşesinden yetiştim (Erkek, 65, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

“..ben ona da yetiştim” ifadesi Heybeliada'nın gündelik yaşam çözümlemesinde önemli olmaktadır. Çünkü Ada'nın değişen sosyo-ekonomik-kültürel ve mekânsal pratikleri 1980 önceleri Ada genelinde daha yumuşak bir geçiş sergilemiştir. İlişkilerin birbirine daha dokunabilen, yaşam tarzlarının, tüketim alışkanlıklarının gündelik yaşam içinde derin yaralar/ farklılaşmalar yaratmadığı, bir bakıma modernliğin gündelik yaşama bu kadar müdahale etmediği bir döneme *yetiştikleri* vurgusudur.

IV.1. 5.d. Rıhtım:“Festival Havasında Ada”

Adalarda, yaz sezonu başladığı zaman, yani okulların tatil olmasıyla başlayan süreçte sokaklar, plajlar, gazinolar, vapurlar, rıhtım sayfiyecilerle, günübirlükçilerle dolup taşmaktadır. Gündelik yaşam yeni bir döngünün içine girmiştir. Yaz aylarında rıhtım Heybeliada'nın en hareketli yeridir. Sıra sıra gazinolar rıhtıma dizilmiştir. Özellikle sayfiyeye gelenler, rıhtımı kendilerini gösterebilecekleri bir sahne olarak kullanılmaktadırlar. Gazinolarda oturulup, cıvıl cıvıl olan rıhtım, bir vitrine bakar gibi seyredilmektedir.

“Rıhtımda insanlar tur atar. Ama ne insanlar. Kuaförlerde sıra beklerlerdi. Saçlar yapılı aa öyle yok şimdiki gibi eşofman giy çık. Şimdi ben evdeki elbiselerimle çıktım dışarı. Ama o zamanlar öyle değildi. Öyleymiş ki bütün bir kış evde dikiş dikirmiş.

Yaza hazırlık. Saat 4'te gazinoya, saat 5-6-7 eşler işten gelir vapurlarla, eşler alınır eve gidilir. Kültür böyleydi”(Kadın, 55, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

“Heybeliada rıhtımında ki gösteriş 1980-85 e kadar devam etti. 1960'lı yıllarda, öncesinde de tabi, aşağıya, rıhtıma, inmek bir meseleydi. İnsanlar en güzel kıyafetlerini giyer, en güzel halleriyle aşağıya inerlerdi. Rıhtımda bir tarafta kızlar bir tarafta erkekler gidip gelirdi. 1960-70 yıllarında kız-erkek ilişkileri çok esnek değildi. Ancak rıhtımda bakışlılardı. Anne babaları da gazinolarda oturur çocuklarını seyredelerdi. Şimdi ama insanlar gündüz-gece aynı kıyafetlerle iniyorlar. Yırtık blucinlerle. Estetik yok yani şimdi”(Erkek, 65, Heybeliada Doğumlu, Eski Yerleşik Şimdi Gidip Geliyor, Rum, Hıristiyan).

Genel olarak gayrimüslimlerin, rıhtımı bir festival havasına çevirdiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü yaptığımız görüşmelerin hepsinde, Ada'da yaşayan müslüman nüfusun hem ekonomik durumlarından dolayı hem de böylesi bir yaşam tarzının uzağında olduklarını belirtmişlerdir. “biz seyrededik onları” genel bir ifade şekliydi. Diğer taraftan Anadolu'nun belirli yerlerinden Ada'ya göç edenler için kadın erkek ilişkileri daha katıdır. Genel olarak sayfiyeye gelenlerin gayrimüslim olması, kırsal kökenli müslüman ailelerin özellikle kız çocuklarına karşı daha baskıcı bir tavır sergilemelerine neden olmuştur.

“eskiden, yazın iğne atsanız yere düşmezdi. Ama şimdi yaz gelse de eski tat olmuyor. O zamanlar annem beni yalnız başıma bir yere yollamazdı. Arkadaşlarımla gideyim derdim hayır derdi. Çarşıya inerdim sonra çarşıdan yukarı çıkardım başka bir yer yok. İzin vermiyordu. Hani genç kızım ya. Benim annem derdi ki “erkeklerle konuşmayacaksın”. Ben şimdi annemden apayrı bir anne oldum tabi. Annem okul yüzü görmemiş, köyden gelmiş. Köy zihniyle öyleymiş. Şimdi çevreye bizde uyuyoruz, biz baskıyla büyüekte ben kızlarımı rahat yetiştiriyorum”(Kadın, 52, Tokat Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

Özellikle 1970'lerin sonuna kadar Heybeliada rıhtımı belli bir toplumsal sınıfın gösteri alanı olarak kullanılmıştır. Karşılaşmaların, kaynaşmaların olduğu, sosyo- kültürel ve ekonomik göstergelerin sunulduğu bir “piyasa”dır, yani herkesin uğradığı bir güzergâhtır. Tabii herkes derken bir ayrımda yapmak yerinde olacaktır. Çünkü o dönemlerde Sanatoryum

ya da Deniz Harp Okulu nedeniyle Heybeliada Anadolu'nun belirli yerlerinden, Ordu/Mesudiye, Tokat'tan, göç almıştır. Kırsal kökenli olan bu göçler Heybeliada'nın yazın İstanbul'dan gelen orta, üst-orta ve üst sınıflarıyla karşılaşmaktadırlar. Bu göçmenler günümüzde Ada ile en fazla bütünleşen ve artık iki ya da üç kuşak adalı olan bu gruplar 1960'larda şöyle bir süreçten geçmişlerdir;

“Mesela biz evin önünde oynarken akşam 18.00-19.00 arası işten gelenler, adalı bayanlar eşlerini karşılamaya gidiyorlar, ama en güzel halleriyle, saçlar mutlaka yapılmış, berbere gidilmiş falan. O zamanlar işte göçün şey zamanları 1964-65 olabilir belki. Kaldırırda bir bayan oturuyor. İşte saçlarını örmüş, herhalde işte Ordu Mesudiye civarından, yedietek mi ne diyorlar ondan var altında. Kaldırırda oturmuş, tığ işliyor. Üç tane bayan yukarıdan aşağıya iniyor. Beyaz, üzerlerinde işte iri güllü elbiseler vardı rüzgârda savrula savrula saçlar falan yapılı makyajlı. İşte hanım dediler senin evin yok mu? Var dedi. Niye burada oturuyorsun dediler. Ayıp değil mi senin gibi bir kadına yakışıyor mu, dedi. Oturma burada git evinde otur dedi. İş işliyorum işte. Ee kaldırırda işlenmez git evinde işle dedi, gitti. Ondan sonra düşünüyorum, şimdi her yerde böyle. Kültürel bir erozyon oldu. O zaman müdahale ediliyordu. O zaman damla damla geliyordu. Şimdi kovalarla boşalmaya başlayınca, öteki kültür gitti, yeni kültür başladı”(Erkek, 60, Bakırköy Doğumlu, Eski Yazlıkçı Şimdi Yerleşik, Müslüman, Türk).

“Bir kültür gitti, yeni bir kültür geldi” ifadesi günümüz adasında özellikle 1990 sonrası Doğu ve Güneydoğudan gelenler içinde kullanılmaya başlanmıştır. Bu süreç öyle devam ediyor ki her gelen kendinden sonra gelenin kültürünü ötekileştiriyor. Ama 1960-1970 ler için konuşulduğunda hem sınıflar arası ilişkilerin bu kadar ayrışmadığı, çatışma yaratan ortamların bu kadar hassas olmadığını görüyoruz. Yukarıda ki alıntıdan şu da çıkabilir; Her iki tarafın birbiriyle olan ilişkisi daha naiftir/ öğreticidir, diyebiliriz. “müdahale edebilmek” noktasında azınlık ya da çoğunluk olma sorunu da çıkıyor.

IV.1. 6. Heybeliada'da Kış; Mevsimsel Döngünün Ada'ya Yansımaları

Heybeliada bir mesire yeri ve bunun ötesinde İstanbul gibi bir kentin adası. Bu noktada Ada için en belirleyici olan İstanbul'dur. Fakat bunun pratikte ne kadar belirleyici olduğu

tartışmaya değerdir. Ya da İstanbul'un adalar için belirleyici taraflarının neler olduğu tartışmaya değerdir.

Heybeliada ile İstanbul arasındaki bağı deniz ulaşımı sağlamaktadır ve bu ulaşımın yüzyıllar boyunca değişmeyen bir tarzda devam ettiğini görmekteyiz. Günümüzde de ileri teknolojik araçlar bir yana var olan vapurlar kaldırılmaya yerine motorlar konulmaya başlamıştır. Bu konu bir sonraki bölümde ayrıntılı bir şekilde analiz edilecektir. Kış aylarında yaşanan kötü hava koşulları adaların İstanbul/ anakara ile olan bağı, etkileşimini, ilişkisini olumsuz yönde etkilemektedir. Fakat adaların 1970'lerin sonlarına kadar kendine yeten bir ekonomisi olduğunu söyleye biliriz. Adalılar, geçimlik bir ekonomiyle hayatlarını devam ettire bilmektedirler. Zaten Heybeliada'da yaşayan kişilerin çoğu ya Deniz Harp Okulu'yla ya Sanatoryumla ya da Ruhban Okulu'yla bağlantılıdır. Geriye kalanlar ise adanın yerli esnafı olan, balıkçısı, faytoncusu, fırıncısı, sucusu, bostancısı, oduncusu v.b. olmaktadır. Dolayısıyla bir tarafta adanın sunduğu balığı, meyvesi/ sebzesi, çeşitli otları, mantarları, yakacak odunları, sarnıçlarının v.b. olması diğer tarafta Sanatoryumun varlığıyla adalıların sağlık ile ilgili kaygılarının olmaması ve yine kötü havalarda karşıdan/İstanbul'dan öğretmen gelmemesi durumunda Deniz Harp Okulu'ndan öğretmenlerin gelmesi, adalıların İstanbul ile olan ilişkilerinde sıkı bir bağımlılık yaratmamaktadır.

Kışın adalar “gerçek adalılara” kalmakta denilmektedir. Yazlıkçılar gitmiştir, günübirlikçi ziyaretçiler gelmemeye başlamıştır. Ada adalılara kalmıştır. Tabii bu durum 1980'li yıllara kadar adalılar tarafından da çok yakınılan bir durum olmamıştır. Çünkü yaz

kadar kalabalık olmasa da kışın da Heybeliada kalabalıktır. Heybeliada'da okulların⁸ fazla olması ve eğitim kalitesinin yüksek olması nedeniyle hem diğer adalardan hem de Yalova'dan, Kartal'dan, Maltepe'den öğrenciler gelmekteydi. Bu durum Ada'da kış aylarının da hareketli olduğunu göstermektedir. Okulların çokluğu, Sanatoryumun varlığı (Hastanenin hastaları, personeli, personelin aileleri hasta ziyaretçileri), Deniz Harp Okulu'nun varlığı(Bu okulun çalışanları, öğrencileri, çalışanların aileleri v.b.) Heybeliada'da hem iş imkânları doğurmakta hem de gündelik yaşamda hareketlilik yaratmaktadır.

1960-1970'ler de Heybeliada'ya sayfiyeye gelenler etnik bakımdan, dinsel bakımdan oldukça farklılık göstermektedir. Şimdi sayıları çok az olsa da ya da çoğu Büyükada'ya gitseler de Museviler o yıllarda Heybeliada'yı tercih etmektedirler. Günümüzde ki gibi sadece yaz ayların da değil yılın her mevsimi adalara geliş söz konusudur.

“Eskiden Museviler yoğun yaşardı. Eskiden ocak ayında bütün evler kiralanırdı. Bu 70 yıllar falan oluyor” (Erkek, 53, Kastamonu Doğumlu, Yerleşik, müslüman, Türk).

Sayfiyeciliğin yoğun yaşandığı bu yıllarda, evlerinde az olması nedeniyle yazın sayfiyeye geleceklerin aylar öncesinden sayfiye evi kiralamalarına neden olmaktadır. Ayrıca gayrimüslimlerin isim günü/ doğum günü kutlamaları, yortu günleri ve karnavalları da yılın her mevsimi Ada'yı canlı tutmaktadır. İstanbul Rumlarının “Apokria” adını verdikleri karnaval, Ortodoks takvimine göre ya şubat ya da mart ayına denk gelirdi. Bu günler Ada

⁸ Günümüzde Heybeliada'da; Askeri lise statüsünde olan Deniz Lisesi, Hüseyin Rahmi Gürpınar Çok Programlı Lisesi, Özel Rum Erkek Lisesi (okul açık olup, öğrencisi olmadığından öğretim yapılmamaktadır.) ve Heybeliada İlköğretim Okulu bulunmaktadır. Fakat 1970'lerin sonuna kadar Heybeliada Rum İlkokulu ve 1970'lere kadar Ruhban Okulu, yine Ruhban Okulu Rum Ticaret Okulu ve son olarakta 1985'te Tuzla'ya taşınan Deniz Harp Lisesi bulunmaktaydı. Ayrıca şunu da belirtmekte fayda var; 2011 Eğitim Öğretim yılı itibarıyla Hüseyin Rahmi Gürpınar Çok Programlı Lisesi'de Büyükada'ya taşınmıştır. Okulun Heybeliada'da ki binasının deprem sonrası hasara uğraması dolayısıyla böyle bir taşınmanın yaşandığı söylenmektedir. Bu durum Heybeliadalıların tarafından oldukça sert karşılanmaktadır. Adalarının iyice “sürgün yerine” çevrildiğinden şikâyet etmektedirler.

halkı için, her türlü taşkınlığın hoş görüldüğü bir gündü. Bu eğlenceye bütün adalardan katılım gerçekleşmektedir. 1960'ların sonuna kadar devam eden bu eğlenceleri 1995 şubat sayısında yayımlayan Atina'daki aylık Eptalofos gazetesi, Heybeliada karnavalı ile ilgili şunları yazmıştır;

“Kathari defthera günü adanın tüm Rum evlerinde sabahın erken saatlerinden itibaren bir koşuşma başlardı. Çocuklar, delikanlılar, genç kızlar türlü türlü boyalar sürüp, akla gelmeyecek kılıklara girerler; bazen yüzlerine de maskeler takarlardı. Karnaval alayı denilen gruplar şarkılar söyleyerek ve yoldan gelip geçenlere takılarak mahalle mahalle gezerlerdi. O gün tüm rum evlerinin kapıları sonuna kadar açık olurdu. Bu halk tipi sokak eğlencelerine pek katılmayan aristokrat aileler, olup bitenleri evlerinin pencere ve balkonlarından seyrederek, çocuklara bahşişler verirler ve gelip geçen gençlere ev yapımı türlü türlü tatlılar ikram ederlerdi. Akşamüstüne doğru karnaval alayları asıl eğlencenin yapılacağı Çam Limanı'na doğru akmaya başlardı. Karnaval alayları halkı güldürmek için ilginç gösteriler de yapardı. Heybeliada'nın her karnavalında ortaya çıkan, karton ve limon kabukları kullanılarak yapılan dev kaplumbağası ünliydi. Bunun insanın sabrını taşıracak kadar ağır ritimle çekerek sokaklarda gezdirirlerdi. Bazen de bir küçük çocuğun bile rahatlıkla kaldırabileceği ufak bir varili, sekiz adet hamalın ciddi bir yüz ifadesi ile taşımaya çalıştıklarını gören halk kahkaha basardı. Mevsimin kış olmasına rağmen Çam Limanı'ndaki meyhane ve balıkçı lokantalarına kalabalıktan girilmezdi. Eğer hava yağışlı değilse, Çam Limanı'na getirilen yapma çiçekler ve renkli boncuklarla süslü yirmiden fazla laterna etrafa neşeli melodiler saçmaya başlardı. Laternanın yanı sıra klarnet, mandolin, gitar sesleri birbirine karışırdı. Gece yarısında sarhoşluğun verdiği vurdumduymazlıkla sokaklarda yaptıkları gürültü evlerinde kalmayı tercih eden Ada halkını uykusundan uyandırır da o gece için hoşgörüyle karşılanırdı” (aktaran; Türker, 2003;28-30).

Heybeliada'nın bu tür eğlenceleri genel olarak Rumlar tarafından yapılmaktaydı. Fakat bu eğlenceye Türkler katılmasalar da keyifle seyrettikleri ve çatışma ortamının olmadığını vurgulamışlardır. Olsa dahi bunun bireysel nedenlerden kaynaklandığını ve kısa süre sonra çözüme ulaştırıldığını belirtmektedirler. “Çünkü ada küçük yer hiç olmazsa günde birkaç kez

aynı kişiyle karşılaşmanız mümkün, dolayısıyla da öyle uzun küslükler falan olmazdı” denilmektedir.

Sonuç itibariyle 1950’lerden 1980’lere kadar Heybeliada’nın kış ayları yaz aylarına göre oldukça تنها, sessiz olsa da yine de bir hareketlilik mevcuttu. Ada’nın gündelik yaşamında hareketliliği sağlayan, Sanatoryumu, Deniz Harp Okulu, Ruhban Okulu ve diğer Okulları mevcuttu. Adanın ekonomisi de buna bağlı olarak sürekli bir akış halindeydi ve Ada’nın sosyo- kültürel yapısı farklı renkleri bir arada taşıyabiliyordu.

İstanbul 1950’lerden itibaren Anadolu’dan hızla göç almaya başlamıştır. Bu süreçten adalarda kendi ölçeğinde etkilenmiştir. Bunun en bariz örneğini Heybeliada görebiliriz. Heybeliada Sanatoryum ve Deniz Harp Okulu’nda çalışanlarının yakınlarını getirmesiyle öncelikle Tokat, Ordu Mesudiyeliler ve fazla olmamasına rağmen Kastamonu’dan göç almıştır. Ayrıca günümüzde Sadık Bey plajı diye anılan yerin sahibi Rizeli Sadık Güzelosman’ın 1940’larda Heybeliada’ya gelip çiçekçilik ve bostan işleriyle uğraşmaya başlaması ve ardından Rize’den yakınlarını da getirmesiyle Ada’nın nüfus yapısı değişmeye başlamıştır. Sonrasında inşaat sektörünün başlaması ile Heybeliada da tıpkı İstanbul’un Anadolu’nun kırsal bölgelerinden aldığı göçlerin bir uzantısını yaşamıştır ve yaşamaya da devam etmektedir.

Bu bölümün genelinde ele alınmaya çalışılan konular, Heybeliada’nın bir yaşam alanı olarak nasıl bir değişime maruz kaldığı ve günümüzde de nasıl bir yaşam alanı sunduğunu karşılaştırmak açısından önemlidir. Sosyolojik açılarından bir dönemin bitip yeni bir dönemin başlaması aniden gerçekleşmemektedir. Arkasında bir tarihsellik ve bir çok yapıyı barındırmaktadır. Bir sürecin birçok dinamikten, hem yerel hem ulusal hem de ulus ötesi faktörlerden etkilenerek değişmesi söz konusu olmaktadır. Söz konusu İstanbul olunca ve Heybeliada’da İstanbul’un bir adası olunca tüm bu faktörleri bir kez daha ele almak gerekmektedir. Özellikle 1980’den sonra İstanbul’un yaşadığı sosyo-mekansal-kültürel-ekonomik-siyasal tüm değişmelerin Heybeliada’nın gündelik yaşamında nasıl bir efekt yarattığı ve değişen gündelik yaşamın Ada’nın mekansal üretimini nasıl gerçekleştirdiğine bakılacaktır.

IV.2. 1980'LERDEN GÜNÜMÜZE HEYBELİADA'DA GÜNDELİK YAŞAM

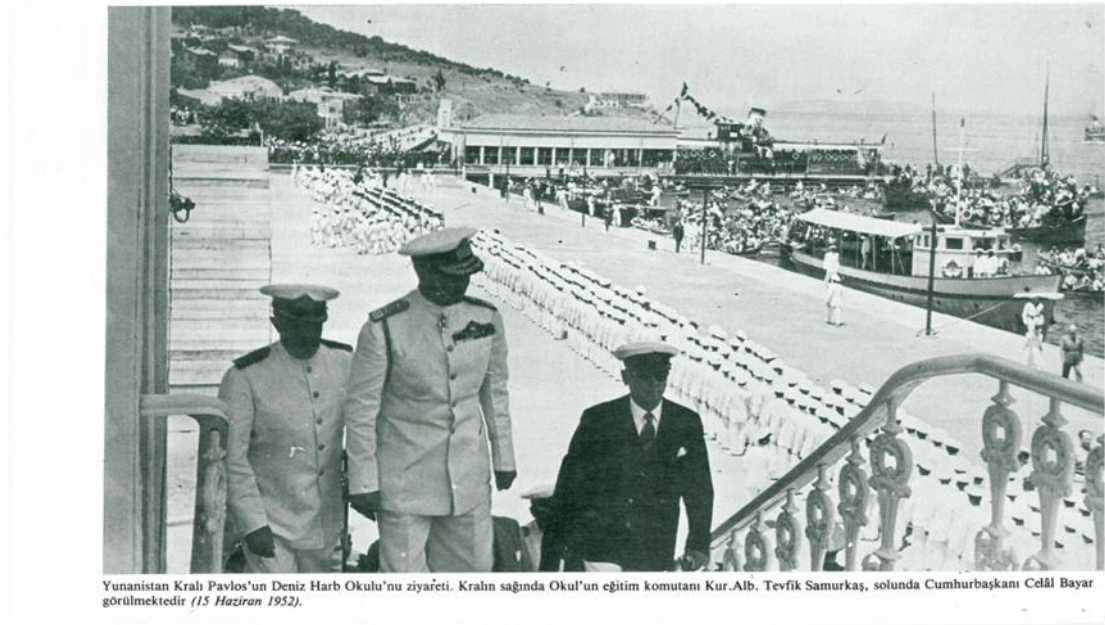
1980'li yıllar ile başlayan dönem toplumsal yaşamın her alanında ki değişimlere denk gelmektedir. Türkiye'nin önemli kentlerinden biri olan İstanbul, 1980 sonrası uygulanmaya başlayan neo liberal ekonomi politikalarını toplumsal, kültürel, siyasal ve mekânsal yapısında fazlasıyla görmüştür. Bu değişimler 1983 seçimlerinde tek başına iktidar olan Turgut Özal ile başlamıştır. Artık bu dönem tanımlanırken "Özal'lı yıllar" kullanılmaya başlamıştır. 12 Eylül darbesiyle büyük bir kırılma yaşayan gündelik yaşam, Özal dönemiyle beraber, neo liberal politikalarla, yeni bir döneme girmiştir.

1983'te iktidara gelen ANAP partisi Türkiye genelinde birçok yerinde belediye seçimlerini kazanmıştır ve İstanbul içinde 1984'ten itibaren Bedrettin Dalan dönemi başlamıştır. Bu yıllarda adalar, şube müdürlüğüne bağlılıktan çıkıp İBB' ye bağlı Adalar Belediyesi statüsü kazanmıştır ve adalar için de ANAP ile başlayan süreç, ilk belediye başkanı Recep Koç dönemi olarak anılmaktadır. Çalışmada 1950'lerden 1980'lere ve 1980'lerden günümüze kadar dönemselleştirdiğimiz yıllarda Heybeliada'nın değişen gündelik yaşam pratiklerini karşılaştırarak Ada'nın sosyolojik analizini yaparken; Burada her iki dönemin Ada'nın yaşamında nasıl bir döngü yarattığı, değişen gündelik yaşam pratiklerinin mekânı nasıl yeniden ürettiği dönemselleştirmeler içinde yapılmaktadır.

IV.2.1. Heybeliada'da Gündelik Yaşam; Değiş(tir)en Yapılar

1960'lı yıllarda yavaş yavaş farklı bir döngünün içine girmeye başlayan gündelik yaşam, 1980'lerden sonra uygulanan neo liberal politikalarla, yeni bir sosyo-mekânsal, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik süreçlerin yeri haline gelmiştir. Dolayısıyla tüm bu yapılar birbirleriyle iç içedir ve birbirlerini de etkilemektedirler. Bu nedenle her bir yapı bir bütün ya da bütünün bir parçası olarak gündelik yaşam içinde konumlandıkları sorunsallar içinde ele alınacaktır.

IV.2. 1.a. Deniz Harp Okulu

Fotograf 4; Yunanistan Kralı Pavlov'un Deniz Harp Okulu'nu ziyareti.(15 Haziran 1952)

Deniz Harp Okulu ile Heybeliada arasındaki ilişki sürekli geliş gidişlere tanıklık etmiştir. 1800'lü yıllarda Kasımpaşa'da ki kışladan Heybeliada'ya taşınan Deniz harp Okulu, yıllar içinde hep bir yapılandırma içinde olmuştur. En son II. Dünya Savaşı'nda İstanbul'un işgali tehlikesine karşın Mersin'e taşınmıştır. Öğrencileri, öğretmenleri, memurları ile tüm bahriyenin Ada'dan taşınması üzerine Ada'nın gündelik yaşamında önemli değişimler yaşanmıştır (İstanbul Ansiklopedisi, 1994). 1946 yılında tekrar Ada'ya dönen Deniz Harp Okulu ve Lisesi Komutanlığı 1985 yılına kadar Heybeliada'da kalmıştır.

Deniz Harp Okulu ve Lisesi Heybeliada için önemli bir simge haline gelmiştir. Ada'nın toplumsal, kültürel, siyasi ve ekonomik ve mekânsal tüm değişimlerinde etkin rolü vardır. Ada öncelikle dış etkenlere karşı korunmanın daha kolay olduğu, güvenli bir ortam sağlaması bakımından tercih edilmiştir. Deniz Harp Okulu'nun Ada'da bulunması Heybeliada'nın diğer adalara göre Türk nüfusunun artmasına neden olmuştur. Ada'da yaşayanlar ile yaptığımız söyleşilerde genel olarak bu sonuç çıkmaktadır. Bu durum hem

1950'ler ve 1980'lere kadar olan süreç için geçerli hem de 1980 sonrası gelenler içinde geçerli olmuştur.

“Deniz lisesinde memur olarak çalıştım.1957 yılında geldik o zamanlar. İşte bizim köylü bir tanesi, bu Deniz Lisesi daha Mersindeymiş, oraya asker gitmiş. Bu köylümün yazısı çok güzelmiş. Oranın komutanı ona demiş ki sen burada sivil memur olarak çalışır mısın. O da gelmiş sekreter olmuş. Sonra o köylümüz bizim köyden işte temizlik v.s iş için köyden akrabalarını getiriyor. Benimde babamın arkadaşı olduğu için İstanbul'a gelince yanına geldim (Erkek, 70, Kastamonu Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk, 1957'den Beri Ada'da).

“Nasıl geldim.....Urfa Siverekliyim. İşte 75- 76 yıllarında anarşistler azdı, işler düştü tabi. 80'lere kadar idare ettik ama artık dayanamadık, gençlerimizi teker teker kaybetmeye başlamıştık. O zamanlar Heybeliada'da amcaoğlu ast subaydı. Bu amcaoğlu Siverek'e döndü onunda kardeşinin oğlunu bu anarşikler öldürdü. Amcaoğlu'da gelin sizi Heybeliada'ya götüreyim dedi. Heybeliada nerde bilmiyoruz ki. Suyun içinde dedi☺. Yazın dedi oraya 40 50 bin kişi geliyor dedi. İş çok dedi. Vurduk geldik. Sene yani 1980'e bir iki ay kalmıştı. Geldik İstanbul'a. Tabi o zamanlar İstanbul'da karıştıktı. Burası iyiydi o zamanlar, Ada'ya yerleştik (Erkek, 68, 2010'da Ada'dan Kurtköy'e Taşındılar, Müslüman, Kürt).

Her ne kadar göç hikâyeleri ve geldikleri yer farklı olsa da Deniz Harp Okulu önce Türk ve sonrasında Kürt nüfusunun Ada'ya gelmesine neden olmuştur. 1985 yılına kadar Heybeliada'da bulunan Deniz Harp Okulu ve Komutanlığı ve günümüzde de Deniz Lisesi, Ada'da önemli bir alana yayılmıştır. Ada'nın gündelik yaşamında önemli olan bazı yerler bahriye tarafından istimlâk / istila edilmiş ve bu yerlere adalılarının girmesi yasaklanmıştır. Ada'nın birçok sokak, cadde isimleri değiştirilerek bahriyeye uygun isimler konulmuştur.⁹

⁹ Sokak isimlerinin çoğu Bahriye İle ilgilidir; Refah Şehitleri, Oruç Reis, Turgut Reis, Orhan Sokak, Uluç Paşa, Kürekçi Bahri, Şehit Hakkı Burak, Amiral İhsan Özel, Lozan Zaferi caddesi, Bahriye Hamamı v.b.(Gülen, 1983).

Deniz Harp Okulu öğretmenleri, memurları v.s. için yapılan lojmanlar Ada'nın ilk betonarme yapılarıdır. Günümüzde çoğunun boş olduğu ve bakımsız hale geldiği bu binalar Ada'nın değişen dokusunun da göstergeleri olmaktadır.

Fotograf 5: 1960'lı yıllarda inşa edilen Deniz Lisesi Komutanlığına ait askeri lojmanlar(10.04.2011).

1985 yılına kadar Ada'da bulunan Deniz Harp Okulu, Lisesi ve Komutanlığı ve yine bu askeri birliğin çalışanları, öğretmenleri, aileleri Ada'da önemli bir ekonomi yaratmışlardır. Nüfusun önemli bir kısmını oluşturan bu kesim, yerleşik adalılar ile yazlıkçılar arasında da farklı karşılanmaktadır. Yerleşik adalılar için ve özellikle Türk nüfusu için övünülecek ve milliyetçi duyguları yükseltecek bir kurum olarak bakılmaktadır. Aynı zamanda esnaf için özellikle kış sezonunda iş imkânı sunmaları açısından önemli bir kurum olmuştur.

1970 lerde... çok güzeldi 1970'ler.Memurum işini bilir dedi ya, hırsızlığı öğretti. Harp Okulu'nun Ada dan gitmesi çok etkiledi. Burası göz bebeğiydi, müşterinin yarısı subay, herkes dikkat ederdi konuşmasına falan, otokontrol sağlardı. Kızlar hoşlanırdı subaylardan falan. Onların burada olması insanların daha edepli olmasını sağlıyordu

Yerli adaluların çoğu subaydır şimdi. Emekli olmuş burada ev almış, burada kalmış yani adayı sevmiş. Çok varlar yani (Erkek, 52, Tokat Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk, 1970 yılından beri Ada'da).

“Deniz Harp Okulu'nun varlığı, subayların varlığı burada kültürel seviyeyi ayakta tutuyordu. Mesela onların çocuklarıyla aynı okullarda okurduk. Kışın karşından öğretmenlerimiz gelmeyince hemen subaylardan biri dersimize girerdi. Disiplinli bir şekilde dersi dinlerdik. Derslerimiz hiç boş geçmezdi, eğitim kalitesi yüksekti de o zamanlar. Hepimiz o dönemlerde üniversiteyi kazandık. Yine Deniz Harp Okulu'nun sinemaları vardı. Dünya sinemalarını seyrederdik. Belki İstanbul'da yaşayanlar henüz o filmleri görmeden. O zamanlar şimdiki gibi değildi, kartlarımız vardı, asker yakını olmasak ta içeri girebilirdik. Şimdi girmek için epey çaba harcamak gerekiyor, gerçi onların sinemaları falan kalmadı. Geçenlerde duydum okullarda dersler boş geçiyormuş, seviye epey düşükmüş. Eee artık derslere girecek subaylarda kalmadı Ada'da (Erkek, 63, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

1980'lerden sonra adalılar ve Deniz Harp Okulu arasındaki ilişkiler yaşanan siyasi olaylardan sonra kısıtlanmaya başlanmış, 1990'larda da yaşanan terör olaylarından sonra giriş çıkışlarda asker yakını olma koşulu aranmıştır. Deniz Harp Okulu balolarıyla, sinema gösterimleriyle, bayram şöenleriyle, resepsiyonlarıyla Ada'nın gündelik yaşamında önemli bir yer etmiştir. Toplumun her kesimini belli sosyal aktivitelerle bir araya getirmiştir.

“Deniz Harp Okulu'ndaki törenler adaya hava getirirdi. Balolar olurdu. Okulun öğrencilerinin kuğu gibi süzülüşlerini seyrederdik. Bir nostalji şimdi” (Erkek, 65, Heybeliada Doğumlu, Eski Yerleşim Şimdi Gidip Geliyor, Rum, Hıristiyan).

Deniz Harp Okulu, yukarıda ifade edilenlerin dışında milliyetçi duyguları güçlendiren faaliyetleri ve 1950'ler de 1960 ve 1970'lerde yaşanan siyasi olaylarda Ada içinde bölünmelere de neden olmuştur. Ayrıca özellikle sayfiyeye gelen aileler, kızlarıyla subayların ilişkilerinden rahatsızlık duymaktadırlar. Gündelik yaşam içinde önemli bir yeri olan dedikoduların bu ilişkileri ortaya çıkarması Ada içinde huzursuzluklara da neden olmuştur. Bu nedenle de özellikle yazlıkçılar Okulun, Ada'dan gitmesine sevinmişlerdir.

“Deniz Harp Okulu’nun ve Sanatoryumun negatif etkileri vardı Ada için. İşte subayların, teğmenlerin Adalı genç kızlarla ilişkileri aileleri rahatsız etmekteydi. Tuzla’ya taşınması yerinde bir karar olmuştur” (Erkek, 63, Yazlıkçı, Kemberburgaz’da Oturuyor, Türk, Müslüman).

Sonuç itibariyle Deniz Harp Okulu Heybeliada’nın diğer adalara göre Türk nüfusunun fazla olmasında önemli bir etkidir. Ayrıca 1985’te kapanana kadar geçen süreçte Ada’nın gündelik yaşamında belirleyici olmuştur. Bu belirleyicilik, toplumsal, kültürel, siyasal, mekânsal ve ekonomik tüm yapıları kapsamaktadır. Ada içinde bir otorite kabul edilen Deniz Lisesi ve askeri birliklerin günümüzdeki belirleyiciliğini özellikle Ada’nın içinde istimlâk ettiği yerlerin genişliği ve kullanılan motorlu araçların fazlalığı göstermektedir.

IV.2. 1.b. Heybeliada Sanatoryumu

Fotograf 6; Heybeliada Sanatoryumu(10.04.2010).

Cumhuriyetin ilanından sonra Ada yaşamını etkileyen olaylardan biri 1924 yılında Heybeliada Sanatoryumu’nun açılmasıdır. Sanatoryumun hem yapım aşamasında hem de açıldığı dönemden itibaren Heybeliada’da Türk nüfusu artmaya başlamıştır. 1950’lere kadar

Ada nüfusunu ağırlıklı olarak Rumlar oluşturmaktadır. Yaz aylarında da sayfiyeye ağırlıklı olarak gayrimüslim azınlıklar gelmektedir. Fakat sanatoryumun açılması ve ardından İsmet İnönü'nün Ada'dan ev almasıyla Heybeliada'da gündelik yaşam farklı bir döngünün içine girmiştir.

Türkiye'nin ilk verem hastanesi olan Sanatoryum, Heybeliada'nın arka kısmına, güney tarafına, inşa edilmiştir. 1940 yılına kadar 16 yatak kapasiteyle hizmet vermiştir. Daha sonra yeni binalar, hemşire ve memur lojmanları ilave edilmiştir. Ayrıca Sanatoryum'da rehabilitasyon merkezi de bulunmaktadır. Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelen okuma yazma bilmeyen, vasıfsız hastalara çeşitli zanaatlar öğretilmiştir. Bunların arasında ayakkabıcılık, saatçilik, daktilo kursları, okuma yazma kursları ve çorapçılık gibi zanaatlar öğretilip meslek edindirilmiştir.

“Sanatoryum bir kere rehabilitasyon merkeziydi. Ve çok uzun süren bir tedavi süreciydi. İnsanlar 6 ay 1 sene kalınca sıkılıyorlar tabii. Bunlar vasıfsız insanlar çoğunluklar. Bunlara kurslar verildi. Saat tamirinden tutun, marangozluk, terzilik gibi kurslar veriliyor ve sonunda da belge veriliyor. Tabii her şeyde erozyona uğradığı gibi bunda da oluyor. Büyükbabam rahmetli adaya ilk geldiğinde hangi röntgen makinesi varsa, babam emekli olduğunda da aynı makineydi. Sağlık Bakanlığı hiçbir şey yapmadı. Şimdi de uzak doğulu bir adama verirler (Erkek, 60, Bakırköy Doğumlu, Eski Yazlıkçı Şimdi Yerleşik, Müslüman, Türk).

Sanatoryum Ada nüfusunu belirleyen önemli bir kurumsal yapıdır. Hem iyileşen hastaların Ada da kalmaları, hem de Sanatoryum çalışanlarının ve onların ailelerinin Ada'ya yerleşmesi, Ada'nın sadece sayfiye olarak kullanılmasının dışında farklı bir potansiyeli de yaratmıştır. Heybeliada'nın sayfiye olarak kullanılmasının başlangıcı yine bir salgın hastalıktan kurtulmak nedeniyle olmuştur. İstanbul'da 1562'de veba salgını çıkınca zengin Hıristiyanların adalardaki manastırlara sığınmaları üzerine Heybeliada'yı görmüşlerdir (İstanbul Ansiklopedisi, 1994). Aradan yüzyıllar geçmiş olsa da Ada'nın izole özelliği, dışarıya kapalılığı benzer süreçleri yaşatmıştır. Tabii bu kez Ada'ya gelenler zengin gayrimüslimler değil çoğunlukla Anadolu'nun yoksul sınıfları olmuştur. Çünkü verem

hastalığı yoksul hastalığı olarak bilinmektedir. Fakat bulaşıcı bir hastalık olan verem, Heybeliada'ya orta, üst-orta sınıfların da gelmesine neden olmuştur. Hastalığın başlangıcında Ada'ya gelenler sonrasında ya yerleşmişlerdir ya da sayfiye olarak Heybeliada'ya sürekli gidip gelmişlerdir.

“1977’de Tokat’tan geldim ve sanatoryumda işe başladım. 21 yaşındaydım. 29 sene sanatoryumda bir anahtar teslim aldım, o anahtarı teslim ettim. Emekli oldum. o zamanlar sanatoryumda bir hasta yoğunluğu vardı, yani Türkiye’nin bütün vilayetlerinden buraya hasta gelirdi. Gelen hastalar burada 6 ay 3 ay yatıyordu. İyileşip gidiyorlardı. Ama ne yazık ki 2002 sensinde AK parti hükümeti iktidara geldikten sonra sanatoryumu peşkeş çektiler. Ve sanatoryumu kapattılar. Sanatoryum Ada’nın ekonomisine yüzde yüz fayda sağlıyordu. Bundan faytoncusu ekmek yiyordu, manavı yiyordu, lokantası yiyordu, çaycısı yiyordu ee herkes ekmek yiyordu. Sanatoryum buradan gittikten sonra 150 hanesi de gitti, Ada boşaltı (Erkek, 55, Tokat Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk, 1977’den beri Ada’da).

Ada’nın ekonomisine yaz kış önemli katkısı olan Sanatoryum’un kapanması yine adahlılarda fikir ayrılığı yaratmıştır. Fakat görüştüğümüz Ada’nın farklı kesimleri genel olarak kapanmasından rahatsızlık duymuşlardır. Çünkü Ada’da Sanatoryum kapandıktan sonra önemli bir sağlık sorunu çıkmıştır. Bu nedenle Ada’dan taşınmalar olmuştur. 1980 sonrası devletin uygula(ma)dığı sağlık politikası sanatoryumu kapanma noktasına getirmiştir. 1980 yılına kadar devletin sağlık politikasında verem hastalığı, devletin sorumluluğundadır. Tüm masrafları Sağlık Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır. Ancak 1980 sonrası özelleştirmelerin arttığı, devletin görev ve sorumluluklarının küçültüldüğü bir dönemde sanatoryuma yapılan yardımlar kesilmiş ve hastane kendi giderlerini karşılayamaz duruma gelmiştir (İstanbul Ansiklopedisi, 1994).

“Sanatoryumsa yaklaşık 200 kişi çalışıyordu. 60 kusur tane asistan doktor vardı. Uzman doktorlar. Eğitim verdiği için kendi bünyesinde hekim yetiştiriyordu. Bunun yanında sağlık personeli vardı. Hizmetlisi vardı işte vs. vs. bunanla beraber 200 kişide gitti. İşte hastalar için hafta 2 gün ziyaret günü vardı. Çarşamba pazardı

yanılmıyorsam.. bu manada bir katma değer sağlıyorlardı. İnsanlar ziyarete geliyor, esnaftan alış verişini yapıyor. Yani Heybeliada sanatoryumu hakkında doktora yapmış gibiyim, 1996'nın sonunda 2003 yılının ortalarına kadar MHP ilçe başkanlığı yaptım. O dönemde burayla ilgili çok önemli bir rapor hazırladım. O zamanki Sağlık Bakanı Osman durmuş beye bu raporu sundum. Bakanlık geldi, buranın böyle olduğunu bilmiyorduk falan dedi. O zaman depremi yaşamış, çok affedersiniz pislik halinde insanlar böyle , fakir hastalığı.....oturduk o zamanlar Adalar Kaymakamı Mustafa Farsakoğu, Durmuş bey..Durmuş bey önce binaların güçlenmesi lazım, binaların içlerinde? Kaçak katlar vardı, yapılmış bunların yeniden düzenlenip işte güçlendirilmesi lazım. Hibe yoluyla 1 milyon dolar Bülent Eczacıbaşı buraya, erkeler kısmına destek vardı, sıfır bir hastane yaptı. Sonrada kadınlar kısmının yapımı için söz alındı. Şuan ki hükümet geldi ve neye istinaden kapadılar. Şuanda akşam belli bir saatten sonra bizim en büyük sağlık çözümümüz eczaneler biliyor musunuz? Birde askeriye'nin acil kısmı. O da her şeye bakmıyorlar. Adadan insanları bu sorunlar uzaklaştırdı. İnsanlar adaya gelmemeye başladı (Erkek, 52, Rize Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk, 1982'den beri Ada'da).

Heybeliada'nın 1924 yılında kentsel politikalarından biri olarak açılan Sanatoryum yine 2005 yılında bilinmeyen bir kentsel politika çerçevesinde kapatılmıştır. Kapatılma gerekçesi olarak hem deniz ulaşımının zorluğu hem de yeterli hasta bulunmaması gösterilmektedir. Sonuç itibariyle 250 personele, 660 yatak kapasitesine sahip sanatoryumun kapanması bir yandan "Sanatoryumun Ada gibi bir yerde olmaması gerekir, Ada'yı negatif etkiliyordu, neticede bulaşıcı hastalık" diğer taraftan da "Ada'nın ekonomisini bitirdiler, yaşam alanımızı daraltıyorlar" ifadeleri, gündelik yaşamın iki farklı sürecini göstermektedir.

IV. 2. 1.c. Heybeliada Su Sporları Kulübü

Fotograf 7: 1900 yıllar olduğu tahmin edilmektedir

Fotograf 8: Heybeliada Su Sporları Kulübü, 2011.

İstanbul'un birçok yerinde olduğu gibi adalarda da 1980 sonrası birbirine tezat süreçler yaşanmaktadır. Öncelikle adalar, 1657'si tescilli 500'ü de tescile önerilen olmak üzere yaklaşık 2000'in üzerinde tarihi eser bulunmaktadır. İlk kez 1973 yılında doğal, tarihi ve

kültürel SİT alanı olarak önerilen adalar, Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu'nun 30.03.1984 gün ve 234 sayılı kararı ile Marmara Takım Adaları'nın (Büyükada, Heybeliada, Burgazada, Kınalıada, Sedefadası) SİT alanları olarak ilan edilmiştir (www.imarbilgileri.com/adalar). Fakat buna rağmen adalarda hızlı bir yapılaşma süreci başlamıştır. Heybeliada da bunun ilk örneğini *Heybeliada Su Sporları Kulübü*'nün inşa edilmesiyle görüyoruz. 1984 yılında birtakım girişimcilerin katılımlarıyla, değirmen burnuna büyük bir sosyal tesis inşa edilmiştir. Bu tesisin üyelerinden biri süreci şöyle anlatmaktadır;

1984 yılında yapıldı. Ben de üyesiyim aynı zamanda kulübün.2003'ten bu yana da yöneticiliğini yapıyorum. İlk kulüp işte kurulunca adalılar tabi takımadalılar karşı çıktılar. Çünkü dediler ki işte adanın bir yeri parselleniyor, zenginler için. Ve burada herkes denize giremeyecek, şöyledir de böyledir de. Fakat zaten buradan kimse denize girmezdi, kayalıktı ve değirmen pikniğe gelenlerde ıvır zıvırlarını buraya atarlardı, burası atıl bir yerdi yani. Ama burası bu plaj, epey bir kısmı dolgu şimdi, sonra tesis yapıldı. Tesisin yapım amacı her ada da bir spor kulübü vardı. Kınalıda var, Burgazada var, Büyükada da var. Dediler ki işte o kurucular, heybelide niye olmasın. İşte yapıyorlar, tabi birazda kendi çıkarları için işte. Şimdi bunlar hakikaten ceplerinden sermaye de koydular, üye almaya başladılar, üye aidatlarını bu işe aktardılar ve başlarına gelmeyen kalmadı. İşte milli emlak ile ormanla kavgalar, hapisler şunlar, bunlar, sonrada burası oldu yani. Bedrettin Dalan zamanında 😊. Ne oldu ilk yaptıkları ada'ya gelip de ne yapacağını bilmeyen, küçük çocukları olan insanlar bir kere buraya direkt üye oldular. Tabi burası sınıfsalda bir yer. Belli bir ücret karşılığı üye oluyorsunuz. Yani belli bir sınıf üye oluyor. Adaya şunu da yaptılar, imkânı olmayanları taksitle de üye yaptılar. Yani iskele memuru da üye, kahvecide üye aynı zamanda. Tabi bu tür yumuşak geçişler yapıldı o zamanlar. Hala da öyle tabi. İşte 15 taksit yapabiliyoruz, ciddi bir para çünkü. Sabıkanız yoksa falan üye oluyorsunuz. Burada ne oldu, spor büyük ağırlık verdi. Şuanda su topunda Türkiye ikincisiyiz. Yelkencimiz var olimpiyatlara hazırlıyoruz. Tabi bunun yanında da sosyal bir tesis. Aynı zamanda adanın çocuklarından mesele ekonomik durumları iyi olmayan ama yeteneği olan çocukları alıp yetiştiriyoruz(Erkek, 60, Bakırköy Doğumlu, Yerleşik, müslüman, Türk).

Heybeliada'nın 1980 sonrası hızlı yapılaşmasının ilk örneklerinden biri olan bu tesis 27 yıldır Ada'nın gündelik yaşamında yer almaktadır. 1984 yılında adaların SİT alanı olduğu, yasayla olarak kabul edilmesi rağmen yapılaşma tüm hızıyla devam etmiştir. İstanbul için tanımlanan *Bedrettin Dalan* dönemi adalarda da yeni bir dönem yaratmıştır. Heybeliada'nın kamusal alanları yavaş yavaş parsellenmeye başlamış. Heybeliada'nın diğer adalara göre daha *mütevazı* olduğu söylemlerine rağmen özellikle yazlığa gelen kesimler bu tesis sayesinde kendi aralarında *cemiyet* oluşturmaya başlamışlardır. Özellikle belli bir ekonomik ve kültürel sermayeye sahip kişilerin bu kulübe üyelikleri söz konusu olmuştur.

Spor kulübü ve sosyal tesis olarak faaliyet gösteren bu kulübün Ada esnafına ve adalılara kazandırdığı şey; yeni bir göç sürecidir. Kulübün yapım aşamasında Ada'ya gelen inşaat işçileri sonrasında da Ada'da kalmışlardır. Çünkü 1980 sonrası adalarda ve Heybeliada'da inşaat furyası başlamıştır. İşlerin çokluğu bu kez adaların Doğu Anadolu'dan göç almasına neden olmuştur.

Su sporları kulübü çoğu esnafı öldürdü. Mesela biz ada ya geldiğimizde, 1990'dan sonra onların temellerini biz attık. Yani 1980'lerde temeli atılıyor ama 90'lar da faaliyete geçiyor. Bilsen böyle olacağını, atmazdım. Birileri atardı ya. İşte bir Sadık Bey Plajı bir de bu kulüp ada da müşteri bırakmıyor. Kulübün içinde restoran var, büfe var, cafe var, diskosu var eee ne istersen var. Adam sabah gidiyor, gece de kalıyor orada. Zengin kesimin zaten. Şimdi orası üye olanları alıyor. Yiyor, içiyor orada kalıyorlar. Havuzu var, denize sıfır, herkes oraya gidiyor. Biz geçim derdine bakan kişileriz o kadar parayı oraya veremeyiz, o deniz bize kapalıdır (Erkek, 45, Bitlis Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Kürt, 1988'den beri Ada'da).

1980'den sonra artık sayfiye'ye gitmek alışkanlığı da bitmiş gibidir. Çünkü eski sayfiyecilik yerini "yazlığa gitmek" ifadesine bırakmıştır. Artık oda oda kiralanarak sayfiyeye gitmek yerine herkes Ada'dan ev sahibi olmuştur ve bu tesis ile Ada'nın farklı toplumsal sınıflarının aynı plajda karşılaşma durumu da kalmamıştır. 1980 sonrası, Özal döneminde uygulanan iktisadi politikanın yarattığı gelir artışında toplum içinde çok yüksek düzeyde harcama yapma imkânlarına sahip yepyeni ve sayıca dikkate alınmaya değer bir

kitle ortaya çıktı (Bali, 2007; 110). Bu durum Heybeliada'nın toplumsal yapısında önemli değişimlere neden olmuştur. Gündelik yaşam mekânın üretimiyle yeni bir döngünün içine girmeye başlamıştır.

IV. 2. 1.d. “Programlanmamış Gündelik Yaşam”; Otomobilsiz Kent

Otomobil'in ele geçirdiği ve “yapılandırdığı” şey toplum değil, gündelik yaşamdır. Otomobil gündelik yaşama kendi yarasını dayatır. Onu sağlamlaştırmaya, bir düzlem üzerine oturtmaya, düzenlemeye katkıda bulunur. Bugün gündelik hayat büyük ölçüde, motorların gürültüsü, onların “akılcı” kullanımı, arabaların üretiminin ve dağıtımının gerekleridir ve trafik, toplumsal işlevler arasına girer, ilk sıraya yerleşir. Bu da park yerlerinin, yolların, eksiksiz bir karayolları yönetiminin öncelik kazanmasına yol açar. Bu sistem içinde kent kendini pekiyi savunamaz. Trafikte, insanlar ve nesnelere birikirler, birbirleriyle karşılaşmaksızın birbirlerine karışırlar (Lefebvre, 1998;103-105). Kent hayatının ve metropolün en büyük sorunudur trafik, arabalar. Metropolün içinde bir akışa ve akışsızlığa neden olmaktadır. İstanbul'un gündelik yaşamını başlıca programlayan da bu trafiktir. Fakat adalar bu programlanmışlığın içinde kendini koruyan bilen otomobilsiz bir kenttir. Ada içinde olan motorlu araçların sayısı günümüzde artmasına rağmen yine de kent savunmasız kalmamıştır. Ada da genel olarak bisiklet ya da fayton kullanılmaktadır. Motorlu araçlar sadece resmi makamlara aittir.

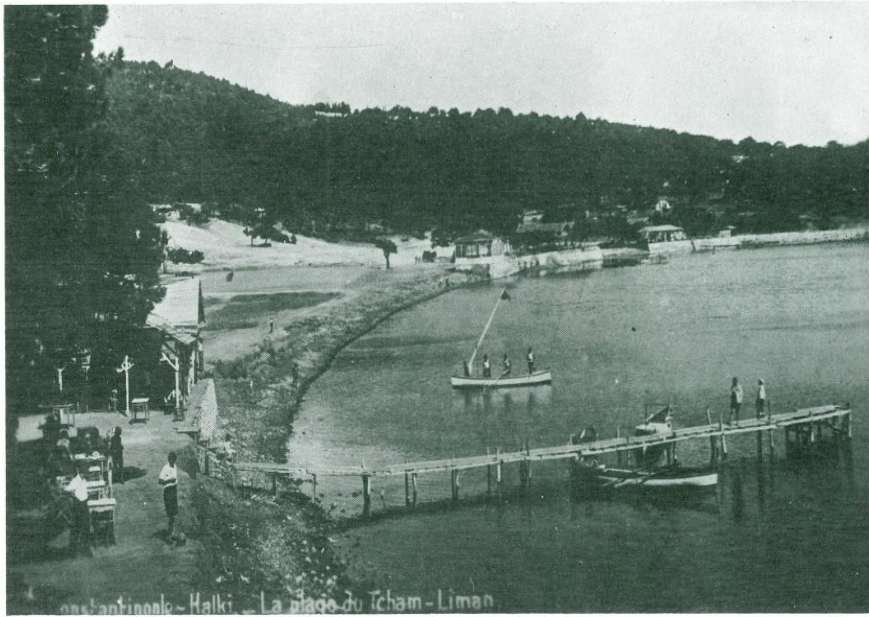
Fotograf: Ada'nın trafi(ksizli)ği (04.10.2010).

IV. 2. 2. Heybeliada'nın Sosyo-Mekânsal Dönüşümü

1980 sonrası Türkiye'nin geçirdiği toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik değişimlerin kendini en iyi yansıttığı kentlerden biri İstanbul'dur. Yani 24 Ocak ve 12 Eylül sonrasında başlayan dönüşümler, devlet ve toplum ilişkilerinde kökten bir dizi değişiklik yaratmıştır. Küçülen devlet karşısında toplumsal ilişkiler yara almıştır. İthal ikamesinin temel özelliği olan geniş tabanlı sınıflar arası ittifak artık yürürlükte değildir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2005;123-127). Yaşanan bu değişimler kentsel süreçleri kökten değiştirmiştir. Heybeliada'da hızlı bir yapılaşma sürecine girerek mekânsal ölçeğinde yeni bir sosyal, kültürel, politik ve ekonomik değişimlere maruz kalmıştır.

IV. 2. 2.a. Yazlıklar/ Sayfiye Evleri ve Ada'nın Yapılaşması

ve ritim (1990).

Eski bir kartpostalda
Çamlıman Plajı
(XX. yüzyıl başları).

203

Fotograf 9: Çam Limanı Plajı, 20.yüzyıl başları

Fotograf 10: Ekşioğlu'nun ailesine tahsis ettiği Çam Limanı'nın bir bölümü(1980'ler de inşa edilmiştir).

Heybeliada'da 1980'lerin ortalarında başlayan yapılaşma süreci 2000'lere kadar devam etmektedir. Günümüzde de yeni inşaat şantiyelerini görmek mümkündür. Yukarıdaki fotoğraftan da anlaşılacağı gibi İstanbul'un 1960'larda 1970'lerde apartmanlaşma sürecinde etkili olan kentsel aktörlerden Ekşioğlu İnşaat, 1980'li yıllarda Ada'nın yapılaşmasında da etkili olmuştur.

Yağma, 1983 Özal döneminden sonra başladı. Zeytinlikler, bizim gençliğimiz o zeytinliklerde geçti. İstanbul'da ki yağmalamalarda burası da yağmalandı. ...ne adamlar gelmiş geçmiş bu ada'dan ya..bak Eşkiöglü Çam Limanını parselledi. Ada'ya gelmek moda tabi. Bak şimdi evler bakımsızlıktan dökülecek, yazın doğru dürüst gelmezler bile. Hele birkaç senedir hiç gelen giden yok. Evlerin başına koydular bir bekçi. Artık Bodrum'a Antalya'ya gidiyorlar. Olan bize oldu, denize girecek yer kalmadı (Erkek, 52, Cihangir Doğumlu, Eski Yazlıkçı Şimdi Yerleşik, Müslüman, Türk).

Adalar ve Heybeliada farklı toplumsal sınıfların gözde mekânı haline gelmiştir. Bir tarafta İstanbul'un yeni kentsel sınıfları bir tarafta da Türkiye'nin farklı kırsal yerlerinden İstanbul'a çalışmak için gelen göçmen işçi gruplarıdır. Her iki kesimde Ada için yeni bir sürecin başlangıcı olmuşlardır. Çünkü Ada'nın hem yazlıkçı profili hem de yerleşik yaşayanların profili değişmeye başlamıştır. Değişen bu toplumsal yapının bir tarafı Ada'nın yapılaşmasına neden olurken bir tarafı da yapılaşan Ada'nın sonucu olmuştur. Yani 1980 sonrası 1990'larda Ada'da ev sahip olmanın moda olduğu bir dönemde İstanbul'un orta, yeni üst orta sınıfları bu konut stokuna neden olmuşlardır. Artık bahçe içindeki Ada evlerinin yerini apartmanlar almıştır.

Fotograf 11: Tepe mahallesinden Ada'nın görüntüsü(30.03.2010).

Tablo 10: Yıllara Göre Adalarda Yapı Sayısı

ADALAR	2010	1959
BÜYÜKADA	2945	2210
HEYBELİADA	1344	1284
KINALIADA	1655	396
BURGAZADASI	901	458
SEDEF ADASI	154	-
TOPLAM	6409	4348

Kaynak: Orhan Erdener, 1962, Adalar Belediyesi, 2011.

Heybeliada’da 1980’lerden sonra konut stokunun artmış olduğu görüntülere yansımına rağmen buna verilerde tam olarak ulaşılamamaktadır. 1984 yılında tüm adaların SİT alanı olarak yasalaşması ile aynı sürece denk gelen yapılaşma furçasının adalarda sermayenin mekânı nasıl yağmaladığını göstermektedir. Bu dönemde birçok ahşap ev yıkılarak ya da yakılarak yerine betonarme apartmanlar yapılmıştır.

Ada denilince akla bahçeli evler gelir ama artık yok. Ada’da ANAP dönemi çok yağma oldu. Bir dönem işte imar durumunun dışında eğer bir evi restore edecekseniz falan kurur kararıyla yapabiliyorsunuz. Oradan izin alıyorsunuz, işte sizin sunacağımız proje incelenir kabul edilir veya edilmez. Ama bir dönem gelen bütün dosyalar ne olduğuna çokta bakmada kabul edildi. Bütün ahşap binalar yıkıldı, yakıldı sonra betonarme yapıldı ve dışına da tahta kaplandı. Bir sürü tarih yok oldu böyle(Erkek, 52, Rize, Yerleşik, Müslüman, Türk, 1982’den beri Ada’da).

1980’ler öncesinde Ada’da henüz bu kadar ev sahibi yokken yazlığa gelen nüfusun miktarı daha fazladır. Günümüzde ise Ada’da ev sahibi ve bununla bağlantılı olarak fazla konut olmasına rağmen yaz aylarında özellikle birçok evin kullanılmadığı, yaz boyu kapalı kaldığı

görülmektedir. Bu sayı 2000'lerden sonra gittikçe artmaktadır. Bununla ilgili resmi rakamlara ulaşmak mümkün olmamaktadır. Çünkü adalar nüfusuna kayıtlı değildirler. Bu durum çoğu tatil beldelerinde karşılaşılan bir sorundur. Fakat Ada'yı burada özel kılan İstanbul'un bir semti olmasıdır. İstanbul'un bir parçası olması süreç içinde Ada'nın şanssızlı olmuştur. Değişen sosyal, kültürel, ekonomik yapılar Ada'nın gündelik yaşamında geri dönülmez önemli kırılmalar yaşatmıştır.

Bir dönem Yahudiler burada oturdular. 1990'ların başına kadar. Burada Yahudi nüfusu çok fazlaydı. Sonra bu Yahudilerin elit kesimleri Büyükkada'da oturur, bunlardakilerde oraya taşındılar. Kaçış var yani. Sonra buradan Büyükkada'ya gidenler rahat edemediler oradan da Çınarçık'a gittiler. İşte 1995'lerde falan oluyor bunlar. Çınarçık belediye başkanı da akıllı adamdı Havra falan yaptı ve Yahudiler Çınarçık'a taşındılar. Sonra 1999 depreminden sonra hayatta kalanlar geri döndüler falan. Ama şimdi bizim adada çok azlar. Tabi artık İstanbul'un çevresinde yapılan havuzlu siteler falan yapılırca oralara taşındılar (Erkek, 56, Heybeliada doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

İstanbul hızla kabuk değiştirirken adaların bundan etkilenmemesi imkânsızdır. Genel olarak gündelik yaşamın pratikleri kara ve adada yani İstanbul'un kent merkezinde ki semtlerde ve Heybeliada'da farklı bir süreç ve ritimde olsa da, Heybeliada parçası olduğu İstanbul'un ve genel olarak küreselleşmenin yarattığı tüketim trendlerinden ve yeni yönelişlerden etkilenmektedir ve bu süreçleri mekânsal pratikleri içinde fazlasıyla hissetmektedir.

O zamanlar işte 1990'lar falan burada yazın, işte kış gelse de biraz dinlensek. Çok yoğununda. Tabi o günün koşulları daha farklıydı. İnsanlar, güneyledeki otelleri, turizm tesislerini bu kadar iç turizme açık değildi. Şimdi oralar biraz daha cazip geliyor. Hani İstanbul da adaya yazlığa gidiyorum, o kültür yavaş yavaş kayboldu yani. Birde İstanbul'a çok yakın yerlerde işte havuzlu siteler falan onlar yapıldı mesela Silivri, şile v.s çevre yolları yapılırca ulaşım daha kolay olmaya başladı falan. Mesela bir örnek vereyim, 40 sene önce Kabataş'tan vapura bindiğiniz zaman 1,5 saatte geliyordunuz bugün yine 1,5 saat (Erkek, 53, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

Sermayenin mekân üzerine yatırımı ve sonrasında yeni tüketim mekânları arayışı Ada'nın yaşadığı önemli süreçlerden biridir. Çünkü 1990'lı yıllara kadar hızla yapılaşan Heybeliada, sonrasında sayfiye yeri olarak popülerliğini kaybetmeye başlamıştır. Günümüzde Heybeliada'nın her yerinde satılık ev ilanları görmeniz mümkündür ve bu sayının her geçen gün arttığı emlakçiler tarafından da belirtilmektedir. 1980 sonrası başlayan hızlı yapılaşmadan kendini koruyamayan Heybeliada günümüzde konut stoku halini alan bir yere dönüştürmüştür. Fakat bu duruma rağmen adalılar şunu da söylemen edemiyorlar: *“İstanbul, kötü olmaya sürekli devam ediyor, Ada'da devam ediyor ama orada daha hızlı olduğu için burası da hep geride kalacak. Yani adalar her zaman kötünün iyisi olacak”*.

IV. 2. 2.b. Tepe Mahallesi; Yoksulluğun Aktarımı

Fotograf 12: Tepe Mahallesi (10.04.2011).

Heybeliada 1950'lerden itibaren Anadolu'nun çeşitli yerlerinden farklı dönemlerde göçler almıştır. 1980'lere kadar özellikle Sanatoryum ve Deniz Harp Okulu nedeniyle Ada'ya Ordu/ Mesudiye'den, Tokat'tan, Rize'den göçler gelmiştir. İlk geldikleri dönemde

genel olarak yoksul Rum ailelerinin oturduğu Ada'nın en tepesi olan tepe mahallesinde ya da diğer isimleri olan teneke mahallesinde, dağ mahallesinde oturmuşlardır. Çünkü Ada'nın en ucuz evleri buradadır.

“ilk geldiğimizde Ada'nın en tepesinde oturduk. Küçük bakımsız bir evdi. O zamanlar aşağıdan ev almak kolay değildi hele bizim gibi Anadolu'dan yeni gelmiş, valizinden başka bir şeyi olmayanlar için çok zordu. Babam sanatoryumda çalışırdı, annemde aşağıdaki evlere temizliğe falan giderdi. Ama o zamanlar her şey güzeldi, ilişkilerimiz güzeldi. Yoksulluğumuzdan dolayı hor görülmezdik. İşte sonra buradan ev aldık(Heybeliada'nın merkezinden). Tabi tepe mahallesinde kiralar hep ucuz olmuştur, şimdide öyledir. 90'lardan sonra Ada'da inşaat işleri yüzünden çok göç aldı. Adam inşaatta çalışıyor bir bakmışsın arkasından ailesini, amcasını, dayısını da getirmiş. Bizim ada o nedenle birazda yoksul adasıdır. Diğer adaların inşaatçısı, çöpçüsü, belediye işçisi falan hep bizim ada'da oturur. Fırsatları olursa bizim ada'dan ev alırlar”(Erkek, 46, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

Tepe mahallesi Heybeliada'nın bir köyü gibidir ve bu mahalleye 1990'lar da Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelen Kürt nüfusu yerleşmeye başlamıştır. Ada'ya gelen yoksul nüfusun ilk yerleştiği mahalle burasıdır. Süreç içinde ekonomik durumları iyi olan aileler ya Ada'nın daha aşağılarından ev almaktadırlar ya da İstanbul'un farklı yeni kentleşen yerlerinden ev sahibi olmaktadır. Bu noktada özellikle Ada'ya 1980 öncesinde gelen aileler genel olarak Ada'dan ev almaktadırlar. Diğer taraftan karşıdan ev almaya güçlerinin olmadığını da vurgulamaktadırlar. 1990'larda gelenler ise ve bunlar genellikle Kürt nüfusu oluşturuyor, karşıdan ev almaktadırlar. İstanbul'un da çoğunlukla Kurtköy, Sultanbeyli, Maltepe, Pendik civarlarından almaktadırlar.

1999 de yiyenim var karşıda dedi Kurtköy'de evler yapılıyor, sana alalım dedi. Ev bitti şimdi 4 kat yaptık. Bütün çocuklarıma bir daire vereceğim. İşte birkaç ay sonra taşınacağız. Ama iş için buraya yine gidip geleceğim. Benim burada işlerim azaldı, marketler açıldı ya. Manavcılık yapmayacağım, çiğ köfte yapıp satacağım (Erkek, 69, Urfa Doğumlu, Yerleşikti 2011'de taşındı, Müslüman, Kürt, 1980'den beri Ada'da).

Heybeliada'nın tepe mahallesi her dönem yeni gelen göçmenlerin nöbet değişimi gibidir. Durumu iyi olanlar hemen aşağı mahallelerden ev almaktadırlar. Tepede oturdukları evi yeni gelenlere kiralamaktadırlar. Bu noktada Ada'nın bütün mahallelerindeki evler el değiştirmekte ve ada içerisinde sürekli bir hareketlilik söz konusu olmaktadır.

“1988 in başından beri adadayım..1990'dan bu yana pazarcılık, inşaat, pide salonuna kadar geldim, bir sürü iş denedim. Ada yaşamına, şartlarına da uydum daha doğrusu. Ev aldım, çoluk çocuk burada... Bitlis'ten ilk adaya geldim. Daha önce akrabalar vardı, onların vasıtasıyla geldim. Bizi getirenler gitti çoğu. Benden sonra baya gelen oldu. Burada 8-10 aile var akraba. Kredi çektim aynı mahallede daha güzel ev aldım. 2006'da aldım krediyi. İlk kirada oturduk, tepe'de 2006 ya kadar. Kiralar o günde uygundu şimdide aynı yanı. 300-400-600 olarak kiralanabiliyor. Ben ailemle gelmedim. Bekârdım. Sonra evlendim, 2-3 sene yine ailemi getirmedi. İnşatta çalıştım 1994 te manav açtım. Anam geldi, babam geldi, benden sonra gelen çok oldu ama hepsi gittiler, iş kuramadılar. Ailesiyle gelenler pek dönmedi. Yalnız gelenler gitti. Ben şimdi istesem dönemiyorum. Babam tarlaları bile kardeşlerime bölüştürülmüş. Bana vermez. Şimdi bana kurulu düzenin var diyorlar. Ben gelirken iki gelin vardı şimdi 20 gelin. Torun torba, büyüdü. Çoğu gidemiyor, o nedenle (Erkek, 45, Bitlis Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Kürt, 1988'den beri Ada'da).

Dünyanın her yerinde bir kuralmış gibi Ada'da da her gelen göçmen kendisinden sonra geleni “ötekileştirme” eğiliminde olmuştur. Tabii bunun gündelik yaşamda ki görünürlükleri farklı olmuştur. Heybeliada'da da buna benzer süreçleri görmek mümkündür. 1960'lar da 70'ler de “bize yabancı gözüyle bakıyorlardı” diyenler şimdi kendilerini Ada'nın yerlisi gösterip yeni gelen göçmenleri ve bunlar ağırlıkla Kürt nüfusu olmaktadır, ötekileştirmektedirler. Bu bazı zamanlar Ada'da gövde gösterisine de dönüşebilmektedir ve çoğu zaman “burası ada, yanlış yapamazsın” ifadesini kullanmaktadırlar.

IV. 2. 2.c. Adanın “En Alttakileri”: Faytoncular, Kürtler ve Hamallar

Adaların gündelik yaşamında önemli yeri olan faytoncular, hamallar ve kürtler hem mesleki hem de etnik olarak ayrışan gruplardır. Faytoncular genel olarak Ordu/

Mesudiyeliler, hamallar ve nakliye işi ile uğraşanlar ise genel olarak Malatyalılar ve Sivaslılardır. Fakat Sivaslılar günümüzde hamallıktan ziyade emlakçilik yapmaktadırlar. Kürtler ise 1990'lardan sonra özellikle inşaat işleri için gelmiş ve günümüzde de hem inşaat işleri hem de farklı işlerle uğraşarak Ada'ya yerleşmişlerdir.

Bu üç grup arasında başlangıçta Ada içinde çatışmalar yaşanmıştır. Kendini kabul ettirme, adada güçlü olma çabası bakımından. Bu günümüzde de her grubun kendi içinde örgütlülüğü ile devam etmektedir. Her grup aramızda bir şey yok ama “*iş oralara gelirse tepkimizi gösteririz*” ifadesini de göstermektedirler ve bu gruplar Ada'da belli iş alanlarına hakim oldukları için yeni gelenlere de fırsat vermemektedirler. Çünkü Ada ekonomik açıdan yeni gelenlere iş imkânları sunmamaktadır. Var olan gruplarda hem işlerin azalmasından dolayı hem de yeni bir rekabeti kaldıramayacaklarından dolayı Ada'yı sahiplenmektedirler.

Ada içinde bu üç grup için bazen dolaylı bazen de doğrudan dışlayıcı söylemler yer almaktadır. Özellikle faytoncular ve hamallar yerel yönetimle ve adalılarla(kim adalıdır tartışmaları içinde) sürekli problem yaşamaktadırlar. Diğer taraftan Kürtler tüm adalılar tarafından “ada kültürüne” uymamakla suçlanmaktadırlar. Fakat genel olarak bu üç grup hem ada içinde “ötekileştirilmekteler” hem de kendi aralarında birbirlerini “ötekileştirmektedirler”.

Öncelikle Büyükada, Heybeliada ve sayıları azda olsa Burgazada'da faytonculuk ya da adalıların ifadesiyle arabacılık gündelik yaşamın önemli bir parçasıdır. Heybeliada'da faytonculuk denilince Ordu/ Mesudiyeliler akla gelmektedir. Adalar için yıllardır bir sembol olan fayton, günümüzde adalılar içinde önemli bir probleme dönüşmüştür. İBB'ye bağlı olan faytonlar, hem Adalar Belediyesi açısından hem de adalılar açısından istenmeyen konumuna düşmüşlerdir.

Yerel yönetimle sorunlar yaşıyor. Yerimizle ilgili problemler var. Yüksek kiralar ödüyoruz. Daha önceleri ödeyebileceğimiz düzeydeydi, şimdi çok yüksek. Paramızı kiraya ödersek nasıl geçineceğiz. Kiraların bu kadar yükseltilmesi bir yıldırma politikasıdır (Erkek,35, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

Özellikle Büyükkada ve Heybeliada'da faytonların birkaç tane temsili kalması dışında hepsinin kaldırılması için mücadele verilmektedir, gerekçe olarak; *“bazı meslekler ömürlük değildir, istanbul'da ki dolmuşçu kültürü var bunlarda, çete vari ilişkileri var, adamızın at gübresi kokmasını istemiyoruz, atlara böyle işkence edilmesini istemiyoruz”* gibi sıralanmaktadır. Buna karşılık faytoncular Ada'nın en önemli sembolü olan faytonun kalkmaması için mücadele vermektedirler. İşlerin her geçen yıl biraz daha azaldığını, Sanatoryumun kapanmasından sonra Heybeliada faytoncularının zor durumda kaldığını ifade etmektedirler.

“Atalarımızın gelme sebebi taa 1924'lerde kurulan sanatoryumdur. Sanatoryumun yapılma aşamalarında işçi olarak çalışmışlardır. Ordu Mesudiyeliyiz. Faytonculuk mesleğiyle uğraşan arkadaşlarımızın hepsi Heybeliada doğumludur, hatta bazılarının babaları da burada doğumlu olanlar vardır. İstanbul'dan gelen okullu arkadaşlarımız diyelim onlara, tanımıyoruz ama arkadaşımız diyelim, geldiklerinde aa ne kadar kötü kokuyor atlar. Bu bizim için normal şeydir. Onu da göremeye bilirler ama biz şunu da söylüyoruz bin yıl önce at sırtında gidilirmiş. Bize ikinci sınıf muamelesi gösteriyorlar ama fermanla gelmişiz fermanla gideriz. Ada da motorlu taşıtlar yok. İstanbul da oturuyorsanız orada nasıl son model bir arabaya binebiliyorsanız. Burada da ilk model arabaya binebilirsiniz. Ada ya gittikte bir otomobile bindik dersiniz bir ifade etmez. Ama faytona binmek özel. (Erkek,35, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

Fotograf 13 : Heybeliada fayton durağı, 01.07.2010

Adalılar, faytoncular konusunda ikiye ayrılmıştır. Bu fikir ayrılığı hem yazlıkçılar ve yerleşik adalılar arasında hemde yerleşik adalılardan kendi aralarında görülmektedir. Ama genel olarak faytonların adalardan kaldırılması istenmektedir. Bununla ilgili olarak adalara gelen gazeteci, yazar, sanatçı, akademisyen, mimar, iş adamı v.s herkes çaba harcamaktadır. Faytoncularla ilgili olarak Balçıçek Pamir "Büyükada Elden Gidiyor Haberiniz Olsun" yazısında şöyle diyor:

"B.k kokusu içinde bir bayram geçirdim" diyeceğim... Uzun lafın kısası, bütün bayram ama yine fayton terörüyle geçti... Sırayı bir tarafa koyun, faytoncuların harika davranışlarını, bir küfür yemediğiniz kalışını, acayip paralar almalarını, asla tarifeye uymayışlarını, atların sağlık durumlarını, birkaç kez düşme tehlikesi yaşamamızı falan... Bütün ada b.k kokuyordu... Uzun yürüyüşler yaptık ikizlerle, burnumuzu tutarak adeta. Ada her şeye rağmen güzel. Bize rağmen, faytonlara rağmen. Boş durmadım tabii. Araştırdım. Öğrendiğime göre atların konakladıkları yere Adalar Belediyesi müdahale edemiyormuş. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlıymış orası. Ayrıca faytonlara da Adalar Belediyesi karışamıyormuş, o da İstanbul Büyükşehir'in trafiğine bağlıymış. Kadir Topbaş'a sesleniyorum. Lütfen gelip burayı bir görün. Eski bir İstanbullu olarak ve bir İstanbul âşığı olarak ne size ne de belediyenizin yaptığı icraata yakışıyor bu faytonlar"¹⁰

Ayrıca Adalar Belediyesi'nin 3 aylık çıkardığı bültende "faytoncular sınıfta kaldı" başlığı ile faytonların denetimsizliğinden, faytoncuların kimliksiz ve ehliyetsiz olmalarından, Adalılardan faytona alınmamasından, faytonların kirli, faytoncularında bazılarının saygısız, kılık kıyafetlerinin düzgün olmadığından söz etmişlerdir. Ayrıca dergide İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin faytonların denetimini Adalar Belediyesine vermeye karşı çıkmasından da bahsederek bu konuda ki rahatsızlıklarını dile getirerek faytonlara ve faytonculara karşı tavırlarını da belli etmişlerdir.¹¹ Fakat Ada içinde belli bir kesimde faytonsuz bir ada olmayacağını düşünmektedir.

¹⁰ Pamir, Balçıçek (21 Kasım 2010)"Büyükada Elden Gidiyor Haberiniz Olsun", Haber Türk Gazetesi.

¹¹ Adalar Belediyesi Bülteni(Temmuz, Ağustos, Eylül 2010), "Faytoncular Sınıfta kaldı".

Rumlar faytoncular gitti ordu Mesudiyeliler geldi. Şimdi arabaları da kaldırmayı düşünüyorlar, akülü falan. Belediye başkanı akülü araba dizayn etti, fayton ama akülü. Bilmiyorum yani biz gübreyle alışmışız. Bahçeyle uğraşıyoruz, o gübreleri toplayıp kurutuyoruz. Atları hor kullanıyorlar falan. Yok canım izliyoruz adamları. bilinçli herkes, kırbaç yok bir kere. Atlara gözleri gibi bakıyorlar. İşte faytoncular kabaymış falan laf bunlar hepsi arkadaşlarımız, yaparlar mı hepsi ondan ekmek kazanıyorlar (Erkek,55,Heybeliada, Yerleşik, Müslüman).

1950'lerde 1970'lerde adalardaki faytoncuların çoğunun Rum olduğu ve geçmişteki faytoncularla bugünün faytoncularının ne kadar farklı olduğu karşılaştırma yapılarak anlatılmaktadır.

Adanın Faytoncusu da Rumdu. Şimdi faytonlara bakın bakımsız, o zaman bakımsız faytonda yoktu, faytoncuda yoktu. Şimdi faytona biniyorsunuz üzerinize minik minik kılar bulaşıyor, tumar olmadığı için atlar. İnsanların tıraşı, giyimi ona göre idi. Her akşam faytonların kenarlarındaki kandilleri yakarlardı. Şimdi kandil diye bir şey yok. Eee genel bir bakımsızlık var yani. Şimdi düşündükçe hiç bir şey kalmamış valla (Erkek, 60, Bakırköy Doğumlu, Eski Yazlıkçı Şimdi Yerleşik, Müslüman, Türk).

Kendilerini gerçek adalı olarak tanımlayan faytoncular, ada içinde yaşanan bu çatışmaların dışında gündelik yaşamın bilgisine en çok sahip olan gruplardan biridir. Ada'ya kimler yeni gelmiş, kimler taşınmış, hangi ev satılmış, hangisi kiralanmış, adada neler olduğuna dair birçok bilgiye sahiptirler. Gün içinde Ada'nın dört bir yanını dolaşan faytoncular, gündelik yaşamın ritmini de bilmektedirler.

Mesela her gün gelen müşteri, faytona biner adresi bile söylemez, ama bir sene önce gittiğiniz yere bir başkası taşınmış. Efendim nereye gidiyorsunuz dediğiniz zaman işte bilmem şu adres, Allah Allah burada geçen sene Ahmet abi oturuyordu. Faytoncular, emlakların el değiştirmesini bilir. Yazlıkçıları yerleşikleri, evlerini, ne iş yaptıklarını v.s bilir yani. Şimdi bu değişiyor. Eskiden tanurdık birbirimizi, şimdi takip edemiyorsun bile”(Erkek, 35, Heybeliada doğumlu, yerleşik, Müslüman, Türk).

Sonuç itibariyle gündelik yaşamda etkin bir yeri olan faytoncular, Ada'da kendilerini özellikle 1990'larda yaşanan Kürt nüfusuna karşı bir denge unsuru olarakta görmekte-dirler. 1950'ler 60 ve 70'lerde yabancı olarak tanımlanan ve dışlanan ilk dönem göçmenleri şimdi *Adanın çocuğuyuz biz* sözüyle yeni gelenlere aynı tepkiyi göstermektedirler.

1980'lerden sonra ve özellikle 1990'lardan sonra hızlanan Ada'nın yapılaşması Kürt nüfusunun göçüne neden olmuştur. Genel olarak Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi özellikle İstanbul'da da inşaat sektöründe Doğu ve Güneydoğu'dan gelen göçmenler istihdam etmektedir. Adalarda 1980'lere kadar gelen işçilerin konaklamasına izin verilmemiştir. Fakat 1980 sonrasında müteahhitler, maliyetleri azaltılmak nedeniyle işçilerin şantiyelerde konaklamasına izin verilmiştir.

80'lerde ve 90'larda yaşanan göçlerde, yani İstanbul'a bu yıllarda fazla Kürt göçü olduğunda Ada'da fazla yoktu. daha keşfetmemişlerdi. Şöyle o zaman doğu tarafından gelen en çok İstanbul'da ki şehirlerde çalışıyorlardı. Buraya fazla gelememişlerdi çünkü buranın nüfusu buradaki nüfus için iş sahası ancak yetiyordu. Sonra tabii hızlandı. Tabii yine 90'lardan sonra hızlandı. Bunun nedeni gene şu, mesela buranın çocuğu bir inşaat sektöründe çalışmaz, boyacılık yapmaz. İşte sıva işi olsun yapmaz. ve yahut alt yapıda çalışmaz. Ee ne oldu, inşaatlar arttı, firma elemanları karşıdan yolladı. Zaten o zaman bu işleri doğu kesimden elemanlar yapıyordu. Yani bana gel işte bu inşaatta çalış deselerdi çalışmazdım yani. ama o kesimden gelen insanlar her işi yapıyorlardı. çünkü vasıfsız oldukları için her işi yapıyorlardı. İşte Ada'da işler artınca yavaş yavaş ev kiradadılar falan. Sonra zamanla işte nasıl bizim babalarımız gelip iş bulup çalışıp sonra bizi getirdiyse onlarda aynıını yaptılar. Onlar tabii geliyorlar 10 kişi, bir evde 10 kişi yaşıyorlar. Şimdi Ada'ya bu ters. Sonra onların aileleri buraya alışamıyorlar. bu topluma giremiyor, ee buraya ayak uydurması lazım onu da yapmıyor. Ama bu zamanla olacak. Annesi olması kızı uyacak. Mesela yazın şeyi de görüyorum, işte bakkal çırak alacak hemen doğu kökenli ailenin çocukları çırak olarak geliyor. Ama biz çocuklarımızı hiçbir işe vermiyoruz. Ama ben ne işler yaptım çocukken o ayrı. Gerçek Ada insanları çocuklarını bakkala ve bir kahveye, lokantaya hayatta verip çalıştırmaz. Haa bir mesleği olursa İstanbul'a çalışmaya gönderir. Bu işleri hep doğulular yapar. böylece de ne oluyor bunlar burada kalıcı oluyor ve Ada her zaman geriliyor (Erkek, 45, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

Ada, belli bir süre sonra yaşayanlarında bir bakıma “katı bir ada muhafazakârlığı” yaratıyor. Günümüzde neredeyse herkesin farklı bir yerden ada’ya göç ettiği bilinmesine rağmen kim daha çok adalı tartışmaları yapılıyor ve neredeyse her kesim tarafından Kürt nüfusuna karşı tavır alınıyor. Bu hem Türkiye’nin genelinde yaygın olan politikaların hem de Ada’nın kendi içinde yarattığı adalılık tartışmalarının bir yansıması olarak ortaya çıkıyor. Ada’da da genel olarak en ağır işleri Kürtler yapmaktadır. Yukarıdaki alıntıdan da anlaşıldığı gibi Heybeliada’ya gelen ilk kuşak göçmenlerin çoğu emeklidir ve onlarında çocukları da Ada’da genel olarak esnaflıkla uğraşmaktadırlar. Ada’ya ilk gelen ve günümüzde de kendilerini Ada’nın yerlisi olarak tanımlayan bu gruplar 1990 sonrası gelen göçlerin Ada’yı geriye götürdüğünü ve Ada’nın kültürünü yok ettiğini vurgulamaktadırlar.

Biz uyduk bu kültüre. Artık Adalıyız. Bizden sonra gelenler farklı artık. Mesela İstanbul’dan gelenlerde buraya uyamıyor, ayak uyduramıyorlar. Burada belli bir saatten sonra sessizlik var. Araba sesi falan yok. Yani ada’ya ayak uyduracaksın. Adamlar burada Kürtçe müzik dinlemezler ya da konuşmazlar. Sonra biri gelip açmış Kürtçe müziği hare gürele dinliyor. Biz ayrımcılık yapmıyoruz ama sen kalkıp bu toplumu rahatsız edersen tabi adam kendi arasında İngilizce konuşuyor ya da Rumca konuşuyor ben nasıl Türkçe konuşmam ama her şey saygı çerçevesin de yani böyle ha hu bağ falan yani böyle maganda tavrıyla olunca bunlarda saygı yok. Eskiden bunu yapmıyordun, şimdi niye yapıyorsun, bizde varız mı diyorsun. İşte bu nedenle Kürtler denilip aşağılanıyor. Çocuklar bile Kürtlere bak diyor. Bence Kürtler kendi kendilerini mahvettiler. Yoksa bugün bütün işleri Kürtler yapıyor. Bunlar kendi kültürlerini burada devam ettirmeye çalışıyorlar, burası Avrupalı bir yer, burası İstanbul’un incisi adalar ya (Erkek, 55, Yerleşik, Ordu/Mesudiye Doğumlu, Müslüman, Türk).

Böylesi bir bakış açısı Ada’nın geneline o kadar yayılmış ki, konuştuğunuz çoğu kişi benzer şeyler söyleyebilir. Adalar her zaman çok kültürlüğü ile övünmüştür. Fakat günümüzde Kürt kimliği çok kültürlülüğün bir parçası sayılmıyor.

Bizim mesel askerde bölük içinde Kürtçe konuşması yasaktı. Taviz vermezdik. Yani şimdi bakıyorsun adam gelmiş Türkçeyi bilmiyor. Gelip askerde öğreniyordu. Ee benimle Türkçe konuşuyor sonra telefonla konuşunca Kürtçe konuşuyor. Dövüyordum

valla. Ada'da böyle olmuyor, belki biz olmasak başka şeyler olur, Karadeniz çok var burada. Mesel bazı müşterilerimiz geliyor işte Büyükkada'daki faytoncular Kürt, siz daha farklısınız falan (Erkek, 32, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

“Rumlar gitti ada bitti, şimdi Kürtler doldu, köylüler doldu bitti ada”(Kadın, 70, Yerleşik, Müslüman, Türk).

1980'lerden sonra göçler oldu, Vanlılar geldi. 1990'ların başında geldiler, inşaatla uğraşıyorlar, başka bir şey bilmezler ki. İnşaat para kazandılar ev aldılar burada kadılar. Ailelerini getirdiler. Alenen Kürtçe konuşuyorlar. Her tarafta, hiç çekinmeden, 20 si bir araya gelip dolaşıyorlar. Bu rahatsızlık veren bir durumdur. Hoşuma gitmiyor. Vara kro vara kre konuşuyorlar. Kabullenemiyorum yani. Rumlar vardı, onlarda Rumca konuşuyorlardı. Onların Rumca konuşması başka çünkü burası onların yerler. Ama Kürtler başka, buda devletin ayıbı. Van neresi burası neresi, buraya gelip bir daha da geri gitmiyorlar. Adamlara bakıyorum burada değişiyorlar. Ada da para kazandılar, süper inşaat vardı, kazandı. Bizde çok iş yaptırдық, fayans işi falan (Erkek, 52, Eski Yazlıkçı Şimdi Yerleşik, müslüman, Türk).

Bu sürecin diğer tarafından, Kürtler açısından baktığımızda, Ada'da tutunmak için verdikleri mücadele bilenen göçmenlik hallerinin bir tekrarı oluyor.

80'de geldim buraya 30 seneden beri buradayım ben. Benim 4 tane çocuğum var. 2 oğlum 2 kızım var. Kızlar evli, oğlanda biri evli biri bekâr. Buraya geldikten bir sene sonra ailemi getirdim. İşimizi tam kuramadık ki evi taşıyalım buraya. Kimse bize ev vermiyor. Sanki başka bir ülkeden gelmişiz. Bizde insanız, kimse ev vermiyor. Şurada bir tane evde de 4 ay kaldık. Çoluk çocukla. Tuvalet yok, banyo yok. Ne deyim ocakta yemek yapmaya yer yok, ufak tüpte yemek yapıyoruz. Bazen Büyükkada da hamam var oraya gidiyoruz. Yok, burada kalacak yer yok. O zaman İstanbul'un içine gitmeye gücümüz yoktu, para yok. Sonra başka bir ev bulduk zar zor bu vakte kadar geldik Biz Güneydoğudan geldiğimiz için bizi başka insan buluyorlardı. Çöp arabası geçiyor, çöpü koyuyorum adam çöpü almıyor ya. Ya kardeşim sen buradan geçiyorsun, komşudan alıyorsun, oradan alıyorsun, buradan alıyorsun ya benimkini niye almıyorsun. İlk zamanlar böyleydi. Bizim 5-6 tanede gençlerimiz burada getirmişiz ki anarşistlere karışmasın çünkü alıp seni dağa götürüyor. Bir gün yine birisi geldi gene çöpü almadı. Çocuklar dayanamadı artık, velhasıl birbirimize girdik burada.

Karakolluk olduk, karakol bize baskı yapıyor, sonra belediye başkanı geldi, işte çöpü almadı falan dedik. Artık dayanamadık dedik. Barışın falan dedi, işte barıştırdılar. İşte yavaş yavaş insanlar alıştı bize. Sonra kimin ne olduğunu anladık (Erkek, 69, Urfa Doğumlu, Yerleşikti 2011’de taşındı, Müslüman, Kürt, 1980’den beri Ada’da).

Bütün göç hikâyelerinde olduğu gibi Ada’ya gelen Kürt nüfusu da benzer süreçlere maruz kalmıştır. Tabii burada ki önemli nokta Ada’da yaşayanların çoğunun 1980 öncesinde yine benzer bir göç süreciyle Ada’ya gelmeleridir. Heybeliada’nın 1920’lerden itibaren diğer adalara göre Türk nüfusu fazla olmuştur. Bunda etkili olan Sanatoryum ve Deniz Harp Okuludur ve özellikle Deniz Harp Okulu’nun varlığı Ada’nın “*milliyetçi duygularını*” da pekiştirmiştir. Günümüzde de bunu hissetmek mümkündür. Kendini adalı olarak tanımlayanlar ile Kürt nüfusu arasındaki fark çoğu zaman sınıfsal değil etnik olarak açıklanmaktadır. Bu söylem gündelik yaşama öylesine sinmiş ki ilişkilerde bunun üzerinden ilerlemektedir. Bu çoğu zaman suçlayıcı ve ayrıştırıcı bir dil oluşturmuştur.

Bu noktada adaların bir başka “en alttakiler” grubunu oluşturan hamallar vardır. Hamallık diğer taraftan sosyal prestij açısından da en alttaki işlerden biri olarak algılanmaktadır. 1550’lerde İstanbul’da yaşayan hamalların çoğunluğunun Ermeni ve Türk kökenli olduğu ifade edilirken (Günay, 2005). 18. yüzyılda Erzurum, Bitlis, Van, Muş ve Elazığ’dan gelenler çoğunluk sağlamışlardır. Genellikle Kürt kökenli hamallar hemşehri kolonilerinin oluşturulmasına zemin hazırlamışlardır. 20. yüzyıla gelindiğinde hamallık mesleği büyük oranda Kürt kökenli nüfusça yapılmaya başlanmış ve sonrasında ticaretin gelişmesi ve yeni iskelelerin açılmasıyla Sivas, Kastamonu ve Tokat’tan gelen işgücünün hamallık mesleğini icra etmeye başladığı görülmüştür (Çiçek, 2009).

Heybeliada’ya baktığımızda da hamallık mesleğini genel olarak Kürt kökenliler tarafından yapılmaktadır. Ada’nın hamalları genel olarak Sivashlılar ve Malatyalılar yapmaktadır. Günümüzde genel olarak Sivashlı hamallar Ada’da emlakçılık yapmaya başlamışlardır ve hamaliye/ nakliye işlerini Malatyalılar devam ettirmektedirler.

Sivashlılar 8-10 kişiydi 2 kişi kaldılar. O 8-10 kişinin hepsi emlakçı oldu. Sınıf atladılar yani. Hamalcılık yaparken evleri, insanları tanıdılar sonra bu işi yapmaya

başladılar. İşte hamalci geliyor falan sokak falan yerde ev lazım, biliyor hamalci. Hamalci sokakları biliyor. O bakımdan Sivaslıların hepsi hamaldı. Şimdi komisyoncu oldular (Erkek, 69, Urfa Doğumlu, 2011'de Ada'dan Taşındı, Müslüman, Kürt).

Heybeliada hamalları da tıpkı faytoncular gibi gündelik yaşamın içinde olan birçok şeyden haberdardır. Ada'yı ev bilip, kimin nerede oturduğundan haberdardır. Hatta kimin evinde hangi eşyalar var ona kadar bilmektedirler ve Ada'da sayfiyeciliğin yoğun olduğu dönemlerde ekonomik durumlarını iyileştiren hamallar farklı bir sektörde çalışmaya devam etmişlerdir. Hamallık yaparken edindikleri emlak bilgilerini kullanarak bunu yaptıklarını söylemektedirler.

Hamalların Osmanlı dönemindeki önemi, kuşkusuz motorlu araçlar öncesi kent içi kara taşımacılığında ulaşım vasıtaları olarak beygir, deve ve at arabalarının yanında daha pratik bir kesimi oluşturuyor olmasıdır (Günay,2005). Heybeliada'da, 1970'lerin sonuna kadar sayfiyeye gelmek bütün eşyaların kışlık evden sayfiye evlerine taşınması anlamına da gelmekteydi. Bu bakımdan hamalların işleri mevsimsel değişikliklere göre artış ya da azalış göstermektedir. Günümüzde eski sayfiyecilik yerini içi eşya dolu yazlık evlere bırakmıştır ve her yıl hummalı bir taşıma telaşı yaşanmamaktadır. Fakat Ada'ya karşıdan gelen her malzeme hamalların elinden geçmektedir. İskelede bekleyen hamallar karşıdan gelen malzemeleri sahibine ulaştırarak karşılığında belli bir tarifeye uygun olarak para almaktadırlar ve bu Ada'nın bir kuralıdır. Bu durumdan rahatsız olan Vedat Milor Milliyet Gazetesine yazdığı "*Burgazada'dan İzlenimler*" köşesinde şöyle diyor:¹²

"Karşılıklı hoşgörü ve dayanışma adanın kozmopolit yapısının bir gereğidir. Ada sakinleri tarihsel bilince sahiptir ve herkes birbirinin haklarına saygı gösterir. Gel gör ki burayı çirkinleştiren bir "Ali kiran baş kesen" tayfası adada örgütlendi ve ada sakinlerini resmen haraca kesmeye çalışıyorlar.

Üstelik de bu haraca kesme yetkisini belediyeden aldıklarını iddia ediyorlar. Sorun şu: Adanın hamalları belediyeden eşya taşıma ruhsatı almış. Ama bu ruhsat

¹² Milor, Vedat (15.04.2011), "Burgazada'dan İzlenimler", Milliyet Gazetesi.

kendilerine adaya gelen her yükü taşıma yetkisi vermiyor. Diyelim siz Ada'ya kışlık evinizden eşya getiriyorsunuz ve adamları sigortalı bir taşıma firması sizin evinize eşyaları getirip kuracak. Ya da diyelim elde bavullar adaya geliyorsunuz ve bir arkadaşınız ya da müstahdem ettiğiniz bir kimse size yardım edecek. Bu durumda hamalların malları taşıtmama ve sizi engelleme yetkisi yok. Ama olmayan yetkiyi kendilerinde görüyorlar.

Belediyeye taşıma ücretini ödediğiniz ve Maltepe'den arabalı vapura yüklenip buraya gelen kamyonun etrafını çeviriyorlar ve eşyaları indirmenize izin vermiyorlar. Üstüne üstlük "Biz ne yapacağımızı biliriz" gibi tehditler savuruyorlar. Polise gitseniz de pek işe yaramıyor çünkü polis bunun belediyenin işi olduğunu söylüyor."

Fotograf 14: Ada'nın Hamalları, 2010

Hamallık Ada'da enformel bir sektör olarak yıllardır devam etmektedir. Belediyeden aldıkları taşıma makbuzu ile Ada'ya gelen bütün nakliye işlerine el koymaktadırlar. İşkeledeki bütün yüklere bakmaktadırlar. Bir taraf bu duruma karşı çıkıp, nakliyeye çok para

veriyoruz diye sesini çıkarırken bir tarafta böyle gelmiş böyle gidiyor demektir. Fakat son yıllarda artık adalara kargo şirketleri de girmeye başlamıştır. Ama henüz evden eve nakliye yapan şirketlerin adalara girmesine izin verilmemektedir. Adalarda hamallık mesleği yavaş yavaş nakliye şirketlerinin yapacağına dair bir gidişat vardır. 2008 yılında Heybeliada'daki 30 adet atlı yük arabası kullanımdan kaldırılarak yerine belediye tarafında bir kamyonet verilmiştir.¹³

Ada'nın çekirdek kadrosudur arabacılar, hamallar ve esnaf. Burada bu çekirdek kadro korumaya alınmalı. Ada'da iş yok artık. Eskisi kadar iş yok. Belediye halkına hizmet etmelidir. Ama belediye gelip halkının işini elinden almıştır. Hamalların işini elinden almıştır, arabacının işini elinden almıştır. Taşıma işiyle uğraşanın işini elinden almışsınız. Hep garibanları vurdular. Burada ekmek küçüldükçe sen ben kavgası başladı (Erkek, 60, Malatya, Yerleşik, Müslüman, Kürt).

IV. 2. 3. Heybeliada'nın Sosyo- Ekonomik Yapısı

Adalar özellikle 19. yüzyıldan itibaren sayfiye yeri olarak ön plana çıkmışlardır. Bu süreçten itibaren Ada'da yaşamaya başlayan yerleşik nüfus hem Sanatoryum'un açılmasıyla hem Deniz Harp Okulu'nun 1950'lerde Ada'ya tekrar dönmesiyle, hem de özellikle İstanbul'un orta, üst-orta gayrimüslim azınlıklarının Heybeliada'ya sayfiyeye gelmeleriyle, Ada'nın yerleşik nüfusu artmaya başlamıştır. 1960 nüfus sayımına göre Heybeliada'da yerleşik olarak yaşayan nüfus 8716 dur (Erdener,1962). Günümüzde adaların genel nüfusu neredeyse bu kadardır. Yerleşik nüfusun 1960'lardan sonra dönemsel olarak azaldığını görmekteyiz. 1960'larda Ada'nın yerli nüfusunu oluşturan Rumlar, Türkiye genelinde uygulanan siyasi nedenlerden dolayı Ada'dan göç etmişlerdir/ ettirilmişlerdir. Bu göçler, Ada'nın yerleşik nüfusunun azalışının ilk nedenlerindedir. Fakat Ada'nın Sanatoryum ve Deniz Harp Okulu nedeniyle sürekli göç aldığı da belirtmek gerekir. Bu noktada 1980'lere kadar Ada'ya giden ve gelen göçlerin devam etmesi nedeniyle yerleşik nüfusta niceliksel olarak fazla bir değişme görülmemiştir. Fakat 1985'te Deniz Harp Okulu'nun

¹³ Ada Gazetesi,(15-31 ocak 2008) "Heybeliada'da Atlı Yük Arabaları Kaldırıldı".

Ada'dan taşınması, 2005'te de Sanatoryumun kapatılması Heybeliada da hem nüfusun azalmasına hem de ekonomik olarak Ada'nın her geçen gün kötüleşmesine neden olmaktadır. Yine bu sürecin içinde Ada'da kentsel olarak hızlı yapılaşmanın başlaması Heybeliada'ya yeni bir göçüde getirmiştir.

Tablo 11: Yıllara Göre Adalar Nüfusu

	1997	2000	2008	2009
BÜYÜKADA	6418	7335	6812	6978
HEYBELİADA	5673	5529	3673	3890
BURGAZADA	1541	1578	1203	1392
KINALIADA	2539	3318	2294	2081
TOPLAM	16171	17760	14072	14341

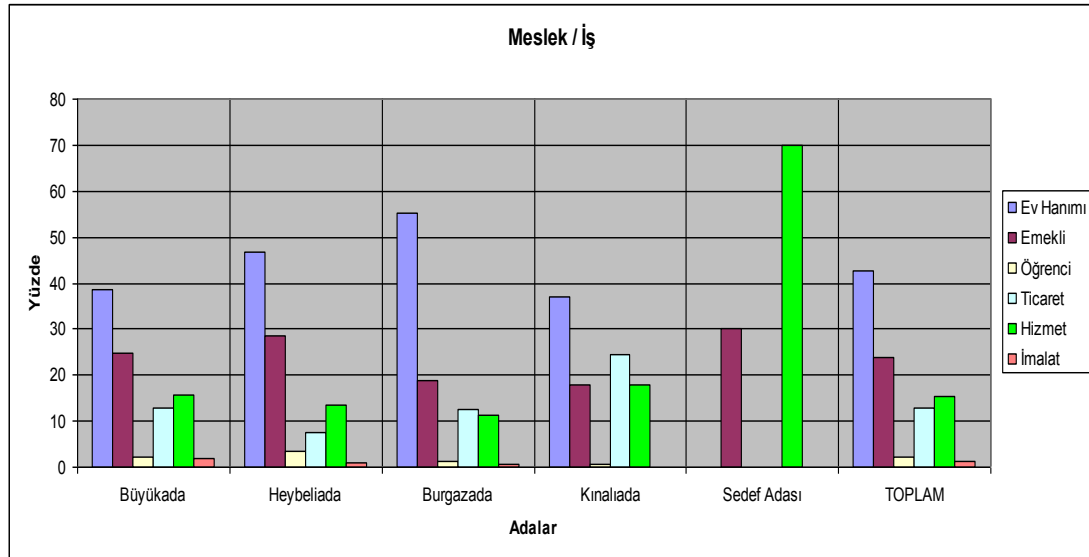
Kaynak: Adalar
Nüfus
Müdürlüğü,
25Ocak 2010

1980'lerin ortalarına kadar Heybeliada'da 3 banka Şubesi bulunurken günümüzde 1 tanedir. Bunun nedeni yine Ada ekonomisinde önemli bir hareketlilik yaratan Sanatoryumun ve Deniz Harp Okulunun Ada'da olmamalarıdır. Bu nedenle Ada ekonomisi dönemsel olarak bu kurumsal yapılar nedeniyle önemli değişiklikler yaşamıştır. 1980'lerden sonra başlayan Ada'nın hızlı yapılaşması yazlığa gelen sayısını arttırmıştır. Henüz Egedeki ve Akdenizdeki tatil yerlerinin bu kadar popülerleşmediği yıllarda turizm gelirlerinin Ada ekonomisinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Günümüzde de farklı bir gelir kaynağı olmayan Ada, azalan yazlıklar nedeniyle ekonomik gerilemeler yaşamaktadır. Tabii bu durumun her bir adadaki tezahürü farklı olmaktadır. Büyükada günümüzde hem ziyaretçilerine sunduğu tüketim çeşitliliğiyle hem de adalar İlçe merkezi olması nedeniyle diğer adalara göre turizm gelirleri en fazla olmaktadır.

“ 1980’lerde falan Büyükada esnafı bize imrenerek bakardı. İşler çoktu, gelen gidenin sayısı bilinmezdi. Şimdi biz Büyükada esnafına imrenerek bakıyoruz. Bizde iş yok, onlarda iş çok (Erkek, 45, Rize Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

1990’lardan sonra ülke genelinde yaşanan ekonomik krizler Ada ekonomisinde önemli kırılmalar yaşatmıştır. Ada esnafı her geçen gün durumlarının kötüye gittiğini belirtmektedirler. Günümüzde Ada’da yerleşik yaşayan nüfusun önemli bölümü ya ev hanımı ya da emeklidir. Bu hem Ada’da ki kurumlardan emekli olan nüfusu hem de önceden yazlıkçı olup günümüzde, emekli olduktan sonra, Ada’ya yerleşen kesimi oluşturmaktadır.

Tablo 12: Adalardaki Mesleki Dağılımı

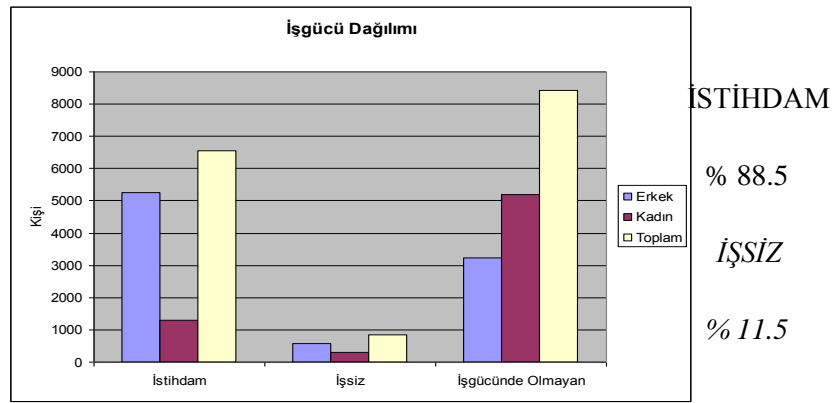

Kaynak: Adalar Belediyesi, 2010.

Nüfus bakımından adalar içinde ikinci sırada yer alan Heybeliada’nın özellikle hizmet ve ticarete çalışan kesimini, genel olarak Ada’ya ilk gelen göçmenlerin kendileri ve birinci kuşak çocukları yapmaktadır. Genellikle ada doğumlu olan bu birinci kuşağın çocukları da, günümüzde ya üniversitede okumakta ya da İstanbul’un farklı semtlerinde çalışmaktadırlar. Ada bu yeni genç kuşağa hem iş imkânları sunmamakta hem de yaşam alanı olarak yeterli gelmemektedir. Diğer taraftan adalara genel olarak baktığımızda hem istihdam oranları hem işsizlik hem de iş gücünde olmayan/emekli ve ev hanımı oranlarının İstanbul’un diğer

semtlerinden çok farklı olduğunu görmekteyiz. İstanbul'un ilçeleri arasında nüfusu en az olan adalar, bununla doğru orantılı olarak istidam ve iş gücünde olmayan nüfus oranı yüksek, işsizlik oranı da düşüktür.

Tablo 13: İşgücü Dağılımı

IV. 2. 3.a. Ada'nın Esnafı

Fotograf 15: Heybeliada'nın Çarşısı(10.04.2011).

Ada esnafı genel olarak bütün turizm kasabalarında olduğu gibi özellikle yaz sezonlarında kazanç sağlamaktadırlar. Ama Ada'nın İstanbul'a bu kadar yakın olması ve İstanbul'un bir ilçesi olması dolayısıyla, hafta sonları İstanbul'dan gününbirlik gelen ziyaretçilerle ekonomik olarak hareketlenmektedir. Ada'da ki iş kolları da genel olarak turizm bağlamında açılan dükkânlardır. Bu nokta da sezonluk açılıp kapanan dükkânlarda bulunmaktadır. Heybeliada'nın diğer adalara göre yeşil alanın fazlalığı yine Ruhban Okulu'nun ve birçok kilise ve manastırın varlığı turistlerin Ada'ya ziyaretine neden olmaktadır. Fakat genel olarak tur şirketlerinin getirdiği turistler belli bir gezi programını tamamladıktan sonra Büyükada'ya götürülmektedirler. Turistler açısından yeme- içme, alış-veriş seçeneklerinin fazla olduğu Büyükada bu bakımdan diğer adalara göre oldukça hareketli ve kalabalıktır.

Bu durumdan rahatsız olan Heybeliada esnafı genel olarak suçu kendilerinde ve adaların tanıtımının eşitsiz bir şekilde yapılmasından dolayı yerel yönetimlerde, Büyükşehir Belediyesinde ve Türkiye'nin turizm için uyguladığı genel politikalarında görmektedirler.

Bizimkiler adaya 1961'de gelmişler, Rumların yanında çırak olarak çalışmışlar, sonra burada esnaflaşmışlar. Heybeliada, adalar arasında çok değerli ama heybelinin adı yok. Nedeni yönetsel dışında esnafın tutumudur. 15 sene evvel Büyükada esnafı Heybeliada esnafına imrenirmiş. Ada da ticaret yapacak insan değil, adayı ada yapacak unsurları ortaya çıkaracak insanlar adaya gelmeli. Ada adada yaşayanların inisiyatifine bırakılmayacak kadar değerli. Ben terbiye edilmeyi bekliyorum. Çünkü bireysel menfaatim bazı şeyleri yapmamı engelliyor. İşte mesela iş yerleri depo gibi, malzemeleri koyacak ayrı bir yer yok. Yapılsa şöyle bir depo bütün esnaf oraya koysa malzemelerini (Erkek, 55, Rize Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

“Ada, adada yaşayanların inisiyatifine bırakılmayacak kadar değerli. Ben terbiye edilmeyi bekliyorum. Çünkü bireysel menfaatim bazı şeyleri yapmamı engelliyor” ifadesi Heybeliada'nın gündelik yaşamında esnaf, yerel yönetim arasında çatışma yaratan bir duruma da dönüşmektedir.

Ben bundan önceki yerel yönetimi hala da seviyorum. Bir gün gelip dışarıdaki sandalyeleri masaları kaldırım demedi. Nitekim ben on senedir bu dükkâdayım, şimdi yeni yönetim dışarı masa koymuşum diye 500 bin ceza kesti. Ödememişim valla. Bu cezayı herkese kesiyor. Bisikletleri adam nereye koysun. Çünkü geliri kalmadığı zaman ne yapacak esnafa yüklenecek (Erkek, 45, Bitlis Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Kürt).

Fotograf 16: Heybeliada'nın Çarşısı, Bisiklet Trafığı (Mayıs 2010)

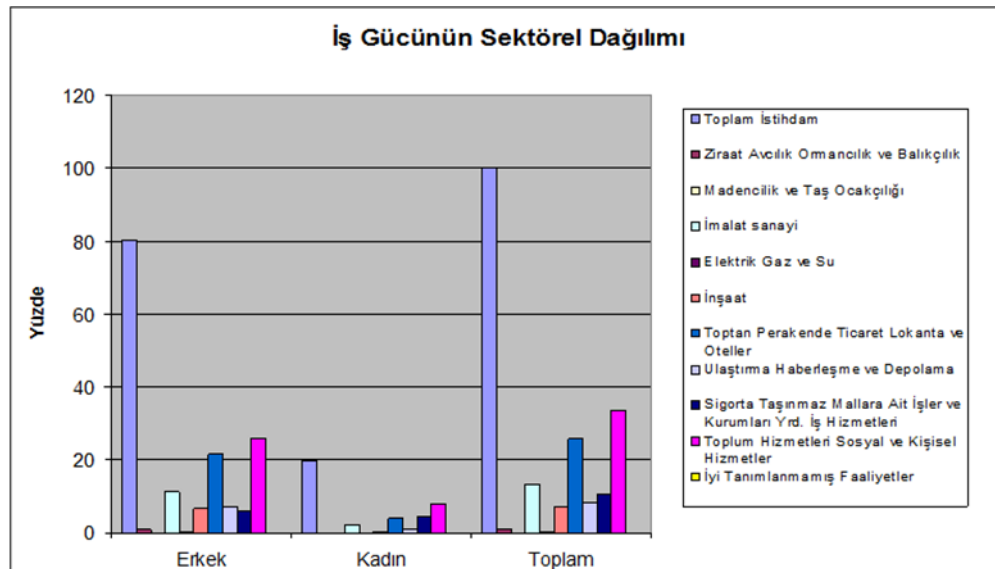
1956 yılında yapılan sayıma göre Heybeliada'da 170 tane dükkân bulunmaktadır (Erdenen, 1962). Günümüzde bu sayı ruhsatlı ve ruhsatsız olmak üzere yaklaşık 150 civarındadır. Değişen teknoloji ve tüketim alışkanlıkları Ada'da yeni dükkânların açılmasına, yeni iş kollarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ada' da eşeklerle yapılan turların yerini bisiklet turları almıştır. İnternet kafeleri, büyük marketler, emlakçılar Ada'daki yeni dükkânlar arasındadır.

Tablo 14: Kategorilere Göre Heybeliada'nın İşyeri Sayısı

Ruhsatlı İşyeri Sayısı	131
Eleme Sonrası Sayı	117
Ruhsatsız	14
Büfe-Market-Bakkal-Şarküteri-Kasap-Balıkçı	54
Lokanta-Kafe-Restaurant etc.	27
Kahvehane	5
Bisiklet kiralama	7
Kuaför-Berber	6
Diğer	18

Kaynak: Adalar Belediyesi, 2010 Ağustos.

Tablo 15: Adalarda İş Gücünün Sektörel Dağılımı

Toplum Hizmetleri.....%33.7

Sigorta.....%10.7

Ticaret.....%25.7

Ulaştırma.....%8.2

İmalat Sanayi.....%13.2

Kaynak: Adalar Belediyesi, Ağustos 2010.

Adalardaki iş gücünün sektörel dağılımına bakınca adaların değişen ekonomileri de anlaşılmalıdır. Her bir adanın balıkçı kasabası olduğu düşünülürse günümüzde bu durumun ne kadar azaldığı, balıkçılığın ada ekonomisindeki yerinin eskisi kadar önemli olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ada'nın sektörel dağılımında toplum hizmetleri olarak tanımlanan özellikle kafe, restoran, faytonculuk, hamallık ve diğer kamusal hizmet işlerinin ağırlıkta olduğu görülmektedir ve adaların genelinde erkek yoğun işgücü dağılımı vardır.

Gündelik yaşam içinde önemli yeri olan toplum hizmetlerinin bazı alanlarında çalışan işgücü ile adalılar arasında gittikçe açılan bir ilişki söz konusu olmaktadır. Mesela adalılar çok mecbur kalmadıkça adalı ustaları tercih etmemeye başlamışlardır.

İnsanlar, mesela çok kötü işçiler var. Yani kesinlikle tercih etmiyorum artık. Bir kere kazık atarsın. Adam geliyor üç kuruşluk işe on lira istiyor ve çok kalitesiz yapıyor. Ben ya kendim yapıyorum ya da karşıdan getiriyorum ustamı. Bu nedenle de burada yaşayamayacaklar artık. Yani bu kadar aptal nasıl oluna bilir ki, komşuna kazık atıyorsun. Bu işi adam gibi yapacaksın ki ondan sonra benden sürekli para kazan” (Erkek, 42, Ordu, 3 Yıldır Ada’da, Müslüman, Türk, Diş Hekimi).

Adada ki ustaların ve esnafın bu genel tavrı tüm adalılar arasında özellikle de eskiden yazlıkçı olupta şimdi yerleşik olanlarda ya da birkaç yıldır adaya taşınan ve İstanbul’da çalışan yeni orta ve üst orta sınıfların en büyük sorunlarından biri olarak gösterilmektedir.

IV. 2. 3.b. Turizm; Yazlıkçılar ve Günöbirlükçiler

Adaların ekonomisi turizme bağlıdır. Fakat Heybeliada’da turizm dışında sanatoryum kapanana kadar ve Deniz Harp Okulu taşınan kadar ada esnafına ekonomik katkı sağlamıştır. Diğer taraftan Ruhban Okulu’nun adadaki varlığı ada esnafının bazılarına, özellikle faytonculara, ekonomik katkısı fazla olmaktadır. Yani Heybeliada, kış aylarında, yaz aylarındaki kadar yoğunluk yaşamasa da bu kurumlar sayesinde hareketli bir ekonomik hayata sahip olmuştur.

Diğer taraftan Ada ekonomisinde önemli olan turizm çeşiti, daha çok sayfiyeye/ yazlığa gelme tarzında olmaktadır. Ada'nın coğrafi konumu nedeniyle otel, apart otel, pansiyon tarzı konaklama yerleri birkaç taneyi geçmemektedir.

Tablo16:Adalardaki Konaklama Envanteri

BÜYÜKADA	Tesis	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Otel	6	131	263
Motel	3	53	106
Pansiyon/Ev	14	150	212
Ara Toplam	23	334	581

HEYBELİADA	Tesis	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Otel	1	45	90
Motel	-	-	-
Pansiyon	3	32	60
Ara Toplam	4	77	150

BURGAZADA	Tesis	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Otel	-	-	-
Motel	-	-	-
Pansiyon	1	12	25
Ara Toplam	1	12	25

GENEL TOPLAM	28	423	756
---------------------	-----------	------------	------------

Kaynak: Adalar Belediyesi, 2010.

“Adada şimdi genelde, kiracıda kalmadı, herkes kendi evinde. Doğalgazda yaptılar. Genelde bu Bağdat Caddesi'nden gelenler var. Kozyatağı taraflarından gelirler. Kurtuluş'tan az kaldı, Cihangir'den gelende 3-5 aile var. Süryanilerin sayısı arttı. Gurbetçi aileler var. Ama şimdikiler görmemiş tipliler hep, Rumlar başkaydı” (Erkek, 52, Cihangir Doğumlu, Eski Yazlıkçı Şimdi Yerleşik, Müslüman, Türk).

1980'lerden sonra eski usul sayfiyeciliğin yerine herkesin ev sahibi olduğu bir süreçte evlerini kiraya vererek geçinen adalılar önemli bir ekonomik gelir kaybetmişlerdir. Fakat Sanatoryumun Ada'daki varlığı 2005 yılına kadara evlerin boş kalmamasını sağlamıştır. 1980'ler sonrası Ada'nın yazlıkçı profili değişmeye başlamıştır. Rumların çoğunun İstanbul'dan göç ettiği düşünüldüğünde ve İstanbul'un değişen orta yeni üst-orta sınıfları adalardan ev almayı bir prestij göstergesi olarak kullanmaya başlamışlardır. Haldun Taner'in

“Adaların Türk Turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi” adlı toplantı da bununla ilgili olarak şunları söylemiştir:

“Adalarda, hele bunların içinde Büyük ada’da o tarihte bir yazlığı olmak, ya da yazlık bir köşk kiralamak bir statü simgesi, bir refah dolayısıyla önemlilik belgesi sayılıyordu. Sosyetenin kaymak tabakası ve azınlıkların kibarları bu adada fink atarlardı”(Taner, 1984).

1990’lardan sonra turizmde yeni tatil yerlerinin popüler hale gelmesi, İstanbul’un Orta ve yeni üst orta sınıflarının Ada’ya gelişini azaltmaya başlamıştır. Ayrıca yazlık sahibi olan ailelerin çocuklarının Ada’dan ziyade eğlencenin, alış-verişin, tüketim tarzlarına uygun yerleri tatil mekanları olarak seçmeye başlamaları adanın her geçen yıl turizmden elde ettiği geliri düşürmeye başlamıştır. Ada’dan bir kaçış söz konusu olmaktadır. Bunun gerekçesi olarakta, değişen kültürel yapıların ada yaşamını bozduğu yönündedir. *“Lahmacun kültürü geldi bir anlamda. Balık vardı, meze kültürü vardı”.*

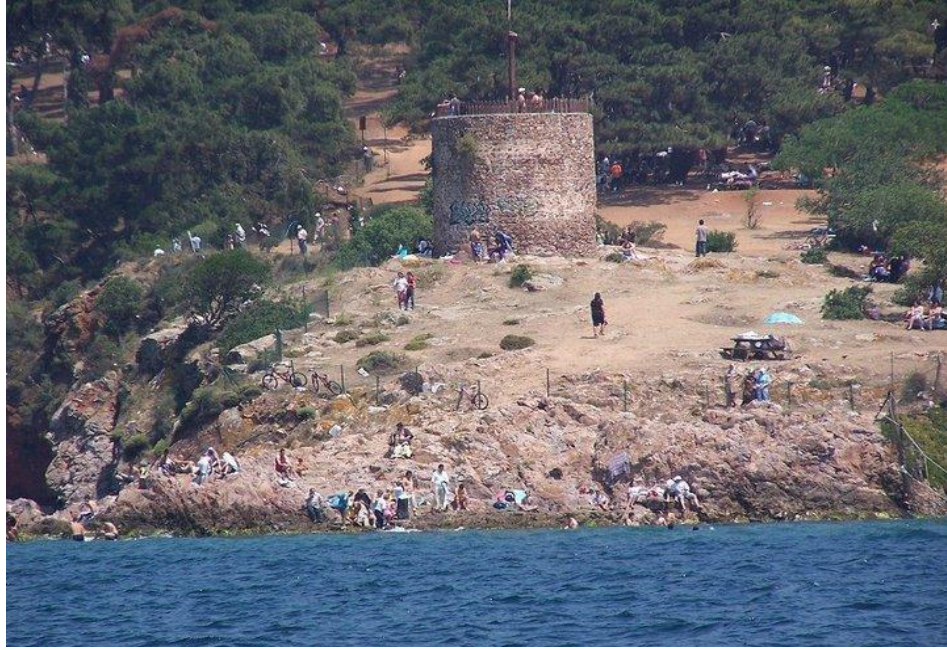
“Biz 82 de gitmeye başladık. Ben sonra evlendikten sonra gitmemeye başladık. Ama annem babam hala gidiyor. Süryaniler 200-300 aile heybelide 500 ailede Kınalı’da var sanırım. 80’lerden sonra Süryaniler adaya gitmeye başladılar. Annemlerde ada çok değişti diyorlar ama İstanbul’un keşmekeşinden kurtulmak için gidiyorlar. Ama onlarda yazlıkçı olarak gidiyorlar. Ben ve eşim artık gitmiyoruz. Sınıflar arası bir kaçış oluyor artık. Adam diyor ben bilmem kaç bin dolarlık ev alıyorum bu tip insanlarla muhatap olacaksam gitmem adaya artık. İnsanların sosyo kültürel yapısı farklı oluyor tabi. Tabi herkes insan ama onlar varsa ben olmamalıyım demeye başlıyoruz”(Erkek, 32, İstanbul Doğumlu, Eski yazlıkçı Artık Gelmiyor, Süryani, Dış Hekimi).

Ada içinde toplumsal sınıflar arasında sürekli bir yer değiştirme söz konusu olmaktadır. Bu durum Ada ekonomisini genel olarak hep gerilere götürmektedir. Ada’da ev satışları artmakta, ya da çoğu yazlıkçı gelmemeye başlamaktadır. Gelen yazlıkçıları Ada’da kalış süreleri her geçen gün azalmaya başlamıştır. Kaldıkları süre zarfında da çoğu ihtiyaçlarını karşıdan getirmeye başlamışlardır. Bunlar arasında temizlikçilerini, evin tamiri ile ilgili ustalarını, yeme-içme ihtiyaçlarını sıralamak mümkündür.

İstanbul'un yanı başında adalar gibi bir piknik ve denize girme yerinin olması, özellikle yaz aylarında günübirlik gelen binlerce kişiye İstanbul'un kalabalığı ve trafiğinden kaçış imkânı tanımaktadır. Bu durum yazlıkçı adalıları oldukça rahatsız etmesine rağmen adalı esnafın işlerini yoğunlaştırmaktadır. Özellikle piknik alanlarının fazla olması Heybeliada'nın tercih edilmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan Heybeliada'da plajların paralı olmaya başlaması binlerce günübirlikçinin Kınalıada'yı tercih etmesine neden olmaktadır.

Bağcılardan, Güngören'den aşağılamıyorum ama çok salaş takım geliyor. 20 erkek grupları geliyor bir şey deseniz, çakıları var, geceleri ormanda kalırlar. Yazın yazlıkçılar Pazar günü denize girmezler hatta haftasonu Ada'yı terk edenlerde olur. Varoşlar geliyor, küfür. Cumartesi Pazar berbattır. Çadır kuruyorlar, taşkınlık olursa biz halledemezsek, yardım çağırırız. Eskiden gelirlerdi, ama ailece gelirlerdi. 1970 lerde çok güzeldi 1970'ler. Memurum işini bilir dedi ya, hırsızlığı öğretti. Harp Okulu'nun Ada'dan gitmesi çok etkiledi. Burası göz bebeğiydi, müşterinin yarısı subay, herkes dikkat ederdi konuşmasına falan, otokontrol sağlardı”(Erkek, 53, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

Günübirlikçiler, hep vardı. İstanbul'un varoşlarından geliyorlar. Bide o zamanların varoş'u ağır varoş değildi. Şimdi kademelendiriyoruz ya, o zamanda varoştı ama ağır değildi. Bir zamanlar Amerikan filmindeki gibi radyolar omuzlarda geldiler. Daha öncekiler gitarıyla, sazıyla gelirdi, darbukalarıyla gelirlerdi. Şimdi hiçbir şey yok, geliyorlar ama sesleriyle geliyorlar. Ada İstanbul'dan uzak ben istediğimi burada yaparım gibi bir düşünce var beklide (Erkek, 63, Bakırköy Doğumlu, eski Yazlıkçı Şimdi Yerleşik, Müslüman, Türk, Gazeteci).

Fotograf 17: Değirmen Burnu, Temmuz 2010.

Ada'nın yazlıkçıları değiştiği gibi günübirlikçilerinin de değiştiği sıkça vurgulanan bir görüş haline gelmiştir. İki tarafın birbirine bakışı toplumsal yapıdaki farklı konumlanışların bir sonucu olarak, bir bakıma dışlayıcı bir söylem yaratmaktadır.

Sonuç itibariyle yaz ayları Ada'da farklı toplumsal sınıfların karşılaşması mümkün olmaktadır. Fakat bu durum özellikle yeni orta ve üst-orta sınıfların Ada'ya gelmemelerine neden olmaktadır. Ya da birçoğu hafta sonlarında Ada'dan gitmektedirler. Ayrıca yazlıkçıların birçoğu Heybeliada Su sporları Kulübüne üye olarak Ada olan ilişkilerini Kulüp ve evleri arasında geçirmektedirler. Günübirlikçiler ile yazlıkçılar ve bazı yerleşik adalılar arasında kültürel, ekonomik, sosyal açılardan farklılıkların olması ve çoğu günübirlikçinin adalarda gayrimüslimlerin ve özellikle zengin ailelerin yaşadığına dair bilgilerin ya da ön yargılarının oluşmasına neden olmaktadır.

Ümraniye'den geliyoruz, arkadaşlarla piknik yapmak istedik. Burası çok güzel. Araba yok, gürültü yok. Önceden de birkaç defa gelmişim. Genelde Heybeliada'ya geliyoruz, deniz için değil de piknik için oluyor. Diğer Adalara gitmiyoruz, bazen Büyükkada'ya geliyoruz. Adalar hakkında pek bir şey bilmiyorum ama burada

Ermenilerin, Rumların çok olduğunu söylüyorlar. Evler çok güzel mesela adada zenginler çok, bizde işte piknik yapmaya gelebiliyoruz (Kadın, 35, Gümüşhane Doğumlu, Ümraniye’de yaşıyor, Ev hanımı, Günübirlik olarak Adaya geliyor).

Ada'nın ekonomisinde büyük önemi olan yazlıkçılar ve günübirlik adaya gelenler arasındakilerin birbirine bakış tarzı farklı ekonomik ve kültürel sermayenin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum bir kesimi Ada'dan kaçırırken bir taraftan da yeni kentsel elitler “*ada'yı kaybetmeye başlıyoruz*” kaygısıyla yeni bir süreç yaratmaya çalışmaktadırlar. Farklı sermaye gruplarını Ada'ya çekerek Ada'da yeni bir yaşam tarzı yaratılmaya çalışılmaktadır. Bu bir taraftan tarihi yapıların restore edilmesi ve İstanbul'un belli entelektüel sınıflarının adaya gelmesiyle yapılırken bir taraftan da alternatif turizm kapsamına girecek bazı projelerle gerçekleştirilmeye çalışılıyor.

IV. 2. 3.c. Yavaş Şehir “cittaslow” Projesi

Yavaş şehir akımı, uluslararası bir kent ağının, dünyayı hızla saran küreselleşme söylemlerinin ve hareketlerinin karşısında farklı bir kent ve yaşam akışının oluşturulabileceği düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Yavaş Şehir kavramının kökenleri yavaş yiyecek ,”Slow Food”, hareketine kadar uzanır. Bu pratik İtalya’da 1986 yılında, başkent Roma’nın Amerikan tarzı hızlı yiyecek ,”Fast Food”, zincirlerinin istilasına karşı çıkılarak oluşturulan bir harekettir ve bu hareketten yola çıkılarak oluşturulan *yavaş şehir* alternatifi, küreselleşmenin iletişimi, kaynaşmayı ve değişimi kolaylaştırmasına karşılık farklılıkların törpülenerek, tek bir model insan oluşturmaya doğru gittiğinin ve sonunda sıradanlığın hakim olacağı bir düzenin yaratıldığı endişesiyle, küresel tek tip kentlere karşı alternatif bir kent pratiği olarak ortaya çıkmıştır. Yavaş şehir, doğaya, tarihe, kültüre, meraklı insanlarıyla; kafe, atölye, meydan, restoran ve bozulmamış manzaralarıyla; tadına varılabilecek gerçek ürünleri ve kendine özgü gelenekleriyle ve insanların mevsimlerin yavaş seyrini fark edebileceği yerleriyle tanımlanabilmektedir (www.kenthaber.com).

Modern hayatın dayattığı telaşa yer olmayan bu kentlerde amaç, insanlar için iyi korunmuş, daha sağlıklı, sakin ve yaşanabilir yerler yaratmaktır. Bu yerlerde büyük oteller

ve alış-veriş marketleri yoktur. Daha çok butik otellerin inşa edildiği, yerel kültürel değerlere sahip çıkılarak sakin yaşam tarzının benimsendiği, geçmişin mirasını sahiplenen arkeoloji alanlarının var olduğu, belli zanaatkârlıkların devam ettiği, gürültünün ve kirliliğin olmadığı, ulaşımında bisiklet ya da faytonların kullanıldığı alternatif kent modelleridir (www.arkitera.com).

“*Gelişmek istemeyen kent*” olarak sunulan bu şehirler kapitalizme karşı çıkışın bir alternatifi olmakla beraber kapitalizmin farklı bir sürecidir de aynı zamanda. Çünkü gündelik yaşamın farklı programlanması ve mekânın üretimin başka bir tarzda yeniden gerçekleştirilmesidir. Lefebvre’e göre, kapitalizm, vaktiyle kendisinden büyük ölçüde uzak durabilmiş bir alanı -günlük hayatı- ele geçirdiği noktada son evresine girmiştir. Günümüz toplumunda insanlar kendi hayatlarına ilişkin programlanmış bir öz-düzenlemeye uymak zorunda. Daha iyi yaşama, daha sağlıklı beslenme, moda uygun giyinme, evlerini dekore etme -kısacası var olma- yolları konusunda kendilerine sürekli ve ayrıntılı bir şekilde yol gösteriliyor. Bunun bir anlamı da şu: Günlük hayat tamamen manipüle edilmiş durumdadır (Lefebvre- Regulier, 1999).

Türkiye’de ilk İzmir’in Seferihisar ilçesi¹⁴ yavaş şehir belgesi almıştır ve Adalar Belediyesi Kent Konseyi “yavaş şehir” hareketine adaların uygun olduğunu düşünerek başvuru yapmışlardır. Her bir adanın farklı bir kimlikle bu projede yer alacağı belirtilmektedir. Sanat ve tasarım ağırlıklı eğitim merkezlerinin, sağlık turizminin, kongre, kültür ve sanat merkezlerinin, su sporları turizminin ada ekonomisine önemli katkılarının olacağı ve bu tarz yatırımlarla adaların korunacağı vurgulanmaktadır.

¹⁴ Belediye Başkanı Soyer, Seferihisar’ı da şöyle anlatıyor: "Seferihisar, 35 bin nüfuslu, çok geniş bir alana yayılmış, 49 kilometre sahili ile Türkiye’nin en uzun sahil şeridinde sahip ilçelerinden biri. Sığacık, Doğanbey, Ulamış gibi birbirinden farklı özellikler taşıyan her biri son derece güzel olan yerleşim yerleri var. Doğanbey’de belki de dünyanın en büyük sağlık turizm merkezi olmaya aday jeotermal rezervler var. Bugüne kadar hiç kullanılmamış bir rezerv. Bölge çok kısa bir süre sonra sağlık turizmi konusunda dünyada en çok tercih edilen bölge haline gelebilir. Sığacık’ta yaklaşık 500 yıl önce Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapılmış kalemizde konserler, tiyatro gösterileri, sergiler, söyleşiler düzenlemeye başladık. Çok uzun yıllardır atıl duran bu yapıyı kullanmaya başlıyoruz bu da Seferihisar için artı değer yaratılmasına vesile olacak" (www.ntvmsnbc.com).

Yavaş şehir, adalar için süper olur. Öyle bir çalışma var ama. Ama fast food tarzı şeyler kalkacak. Buna başta karşı çıkacak olanlar esnaf. Nasıl bir süreç olacak bekleyip göreceğiz. Alternatif turizm tabii. Kaliteli turist gelecek, kaliteli yazlıkçı gelecek tabii esnafa kaliteli olacak haliyle (Erkek, 60, Bakırköy Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

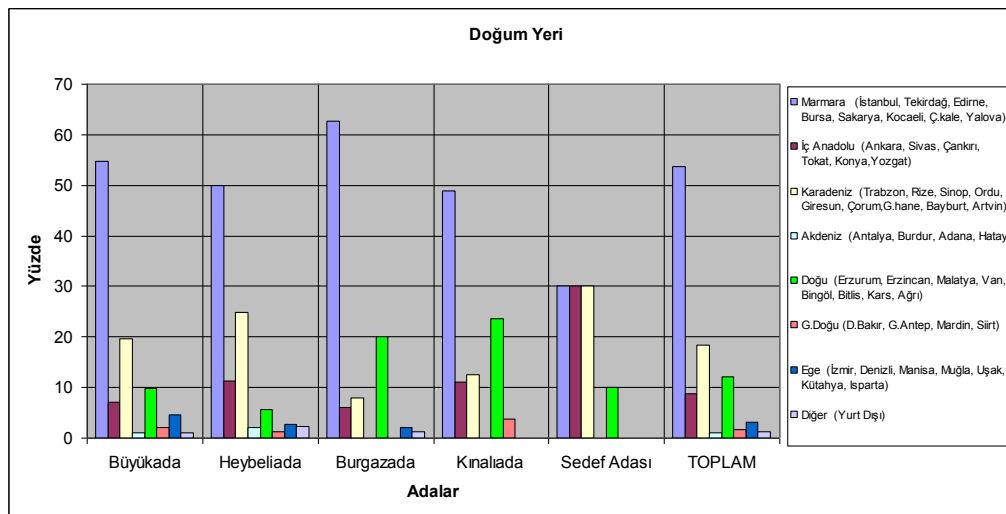
Ada'da geri dönüşümü zor olan hızlı bir yapılaşma yaşanmıştır. Birçok tarihi yapının yıkıldığı, harabeye döndüğü düşünülünce bu tarz bir alternatif turizmin aslında adaların sınıfsal olarak yeniden yapılandırılmasının alt zeminini oluşturuyor gibidir. Bu istek belli bir toplumsal sınıfın adaları kendi yaşam tarzlarına uygun hale getirme çabası olarak düşünülebilir.

IV. 2. 4. Heybeliada'nın Sosyo- Kültürel Yapısı

Heybeliada dönemsel olarak farklı sosyo kültürel dönüşümler yaşamıştır. Bunda etkili olan öncelikle Ada'dan giden ve Ada'ya gelen göçler olmuştur ve özellikle gelen göçler, Ada'nın sosyo kültürel yapısının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Ada'da yerleşik olarak yaşayanların doğum yerlerine baktığımızda büyük bir çoğunluğun İstanbul ve ada doğumlu olduğunu görmekteyiz.

Tablo 17: Adalarda Yaşayanların Doğum Yerleri

Kaynak: Adalar Belediyesi, 2010.

Heybeliada'nın 1950'lerden sonra aldığı göçlerin birinci, ikinci kuşakları artık ada doğumludur. Bu grup içinde Ordu/ Mesudiyelileri, Tokatlıları, Rize, Malatya ve Trabzonluları saymak mümkündür. Bu gruplar içinde özellikle Mesudiyeliler kendilerinin Ada'nın yerlileri olarak görmektedirler.

Heybeliada adanın %90 nüfusu Karadeniz'dendir. Heybelinin nüfusu Karadeniz'den de olsa hepsi doğma büyüme adalıdır. Ama sorarlar anneniz babanız nereli. Tabii gitmesek de Mesudiye bizim köyümüz. Ben Mesudiye'den evlendim. Mesudiyeliler 250 hane vardır. 1000 kişi vardır herhalde. Rumlar da adalı bizde adalıyız yani (Erkek, 35, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Faytoncu).

Ada'nın eğitim düzeyine baktığımızda büyük bir bölümünün lise mezunu ve sonra sırasıyla ilkokul, üniversite ve ortaokul olarak sıralanmaktadır. Ayrıca Heybeliada adalar arasında okulu sayısı en fazla olan adadır. Bu durum Ada ekonomisi içinde oldukça önemlidir. Diğer adalardan Heybeliada'ya öğrenciler gelmektedir. Öte yandan birçok aile bunun içinde Heybeliadalılarda olmak üzere çocukların eğitimi için İstanbul'un farklı semtlerine taşınmaktadırlar. Çünkü öğretmenlerin çoğunun karşıdan gelmesinden dolayı kış aylarında eğitimde aksamalar yaşanmaktadır. 1985 yılına kadar Deniz Harp Okulu'nun varlığı Ada'da derslerin boş geçmemesinde önemli bir faktör olmaktadır. Öğretmenin gelmediği zamanlarda Harp Okulu'nda subaylar derslere girerek boşluğu doldurmaktadırlar.

Tablo 18: Heybeliada'da ki Okul ve Öğrenci_Öğretmen Sayısı

Adalar ilçesi'nde okullar	Öğrenci sayısı		Öğretmen sayısı	Kuruluş yılı
	2009-2010	2010-2011		
Heybeliada İlköğretim Okulu	310	310	34	1964
Heybeliada Anaokulu	60	60	4	2008
Heybeliada Hüseyin Rahmi Gürpınar Çok Programlı Lisesi	330	340	42	1931
Heybeliada Anadolu Lisesi	-	90	6	2010
Heybeliada Deniz Lisesi	501	500		1773
Özel Heybeliada Rum Erkek Lisesi	0	0	1	1844
Toplam	901	1300	87	

Kaynak: Adalar Belediyesi, Milli Eğitim Müdürlüğü, 2010.

Ayrıca birçok aile yine çocuklarının karşıdan her hangi bir üniversiteyi kazanmaları dolayısıyla Ada'dan taşınmaktadır. Çünkü ulaşımın özellikle kış aylarında önemli bir soruna dönüştüğünü söylemektedirler. Tabii bunun yanı sıra taşınmayanlarda çoğunluktadır.

“Ortanca kızım Üsküdar'da üniversitede matematik okuyor. Sabah 6 da kalkıyor, 7 vapuruna biniyor, Kabataş'a gidiyor, oradan okula gidiyor. Babası kızımı bir hafta çeşitli yollardan okula gitmeyi öğretti. Eşim şimdi getirdi kızımı Bostancı'dan otobüse binerek, Kadıköy'den okula, Kabataş'tan okula getirdi. Hangisi hangi zamanlarda nasıl olur bir hafta öğretti kızına. Şimdi oradan vapur yoksa Bostancı'dan, işte lodos varsa Bostancı'dan geliyor. İşte lodos var şöyle git lodos yok böyle gel. Yani ulaşım ile ilgili tüm stratejileri öğrenmiş. Buradan ablası internette bakar bilgi verir. Okula gitmesi bu kadar sıkıntılı işte. Kızım için Üsküdar'a taşınmayı tabii düşündük. Ama

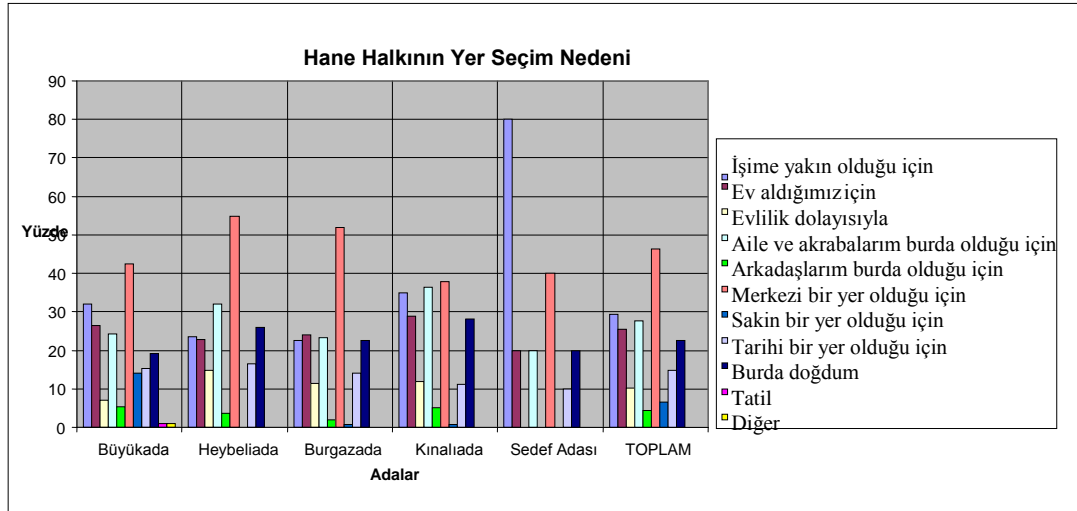
imkânlarımız yok. Emekli maaşı, diğer kızlarımın işi yok, mecburiyetten oturuyoruz. Tabi gitme isteğimde yine mecburiyetten oluyor. Kızım bazen lodostan falan gidemiyor okula işte bu seferde hocaları, arkadaşları inanmıyor. Yani o kadar bilmiyorlar ki adaları. Tabi İstanbul da oturunca bizim yaşadığımız bu sıkıntılar garip geliyor insanlara”(Kadın, Trabzon Doğumlu, 55, yerleşik, Müslüman, Türk, Ev hanım).

Sonuç itibariyle adalar Türkiye'nin birçok bölgesinden göç alarak kozmopolit bir yapıya sahiptir. Deniz Harp Okulu'nun emekli askerleri, İstanbul'un yeni üst-orta sınıfları, akademisyenler, gazeteci ve yazarlar, mimarlar Ada'ya yaşamayı tercih edenler arasındadır. Diğer taraftan yine eski yazlıkçı olup günümüzde yerleşik olarak yaşayan İstanbul'un orta ve üst orta sınıfları Ada'da yaşamayı tercih edenler arasındadır. Ayrıca yaz ayları Ada için hem sosyal hem de kültürel, etnik çeşitliliğin yaşandığı aylardır. Eskiye oranla çok kültürlülük azalsa da yaz ayları yazlığa gelen gayrimüslim azınlıklar Ada'da sosyo kültürel açıdan çeşitlilik yaratmaktadır. Günümüzde adalar çok kültürlülük söylemleri üzerinden anılsa da bunu en azından Heybeliada için söylemek zorlaşmaya başlıyor. Bununla ilgi net bir bilgi alamasak da tüm görüşmeler gayrimüslim nüfusun çok az olduğu yönündedir. Diğer taraftan ada içinde iki farklı kültürün yaşadığını söylemek mümkündür; Türkler ve Kürtler.

IV. 2. 4.a. Eski ve Yeni Adalılar

“Kaç göbek İstanbullusun” tartışmalarına benzer şekilde Ada'da da “kim adalıdır” tartışmaları devam etmektedir. Eski yeni adalı derken bu bile karmaşık bir hal almıştır. Çünkü Ada sürekli farklı dönemlerde göç almıştır ve almaya da devam etmektedir. Ada'ya farklı ekonomik, kültürel, toplumsal sınıftan gelenlerin Ada'ya geliş nedenleri de değişiklik göstermektedir. Bir taraf hemşehrilik ilişki ağlarıyla geldiklerini, Ada'da iş ve ev sahibi olduklarını söylerken önemli bir kısımda Heybeliada'nın merkezi bir yer olmasının önemli bir neden olduğunu söylemektedirler. Bu noktada görüştüğümüz çoğu kişinin ada doğumlu olması, Ada'da yaşamak için birinci neden olmaktadır.

Tablo 19: Adalardaki Hane Halklarının Yer Seçme Nedenleri

Kaynak: Adalar Belediyesi, 2010.

Diğer taraftan özellikle son yıllarda İstanbul'un yeni orta, üst-orta sınıflarının Ada'ya gelme nedenleri ise genel olarak hem merkezi bir yer olduğunu düşünmeleri hem tarihi bir yer olması hem de İstanbul'un kent merkezine göre evlerin çok ucuz olması önemli nedenler olarak ifade edilmektedir.

“İstanbul'un banliyölerine kaçmak ooo hayal bizim için çok pahalı. Artı çok uzak, arabaya bineceksin falan. Tek alternatif adalar oldu bizim için. yurtdışı imkanlarından sonra taşınabileceğim tek yer İstanbul'du. Hemen hayata atılmam gerekiyordu. Adalarda İstanbul'un bir banliyösü ama arabayla değil vapurla ulaşıyorsunuz. Ulaşım açısından çok kolay bence. İnsanlar zor olduğunu düşünüyorlar ama bence gerçeği görmüyorlar, arabayı daha kolay sanıyorlar. İstanbul'a bu kadar yakın ve ucuz fiyatlar. Dünyada bir çok yer gördüm ve İstanbul adalarının ne kadar özel bir yer olduğunu fark ettim, metropolün bu kadar yakınında bu kadar güzel bir yer. İnsanlar zamanla yarışıyorlar ve adalara kapanma psikolojisi zor geliyor sanırım. Çıkamamak, denizden başka alternatif ulaşımı yok, eğlence mekanları falan yok, dolayısıyla fazla tercih edilmiyor. Birde tabi şey düşünülüyor ada da hep zenginler oturabilir, kapalı toplum biz içine giremeyiz falan, deprem korkusu var insanlarda ve o nedenle adalarda fiyatlar düşük. İstanbul'un kent merkezine göre fiyat avantajı var adada. Adanın en tepesinde güzel bir ev aldık.

Adalılar için doğru bir yatırım değil, çünkü çok yukarı. Bizim yukarılara kimse gelmiyor. Yatırım için yanlış olabiliyor çünkü satamaya bilirsiniz (Erkek, 42, Ordu, 3 Yıldı Ada'da, Müslüman, Türk, Diş Hekimi).

Adaya taşınan bu yeni orta sınıfın adalı olmaktan ziyade ada yaşamının bir tercihe dönüştüğünü görüyoruz. “Metropolün kalabalığından, trafiğinden, kirliliğinden ve bazen tehlikeli olan yaşamından bir kaçış olarak tercih ettiklerini ve diğer taraftan İstanbul’un dezavantajlarını ortadan kaldırıp avantajlarını yaşadıklarını” düşünmektedirler. Bu aslında 1990 larda ada da yaşamının moda olduğu ya da belli bir prestij sağladığı fikrinin değiştiğini de göstermektedir. Ama diğer taraftan Ada’da yaşamaya başlayan bu “kentsel elitler” Ada’da yerleşik olarak yaşayan ekonomik, kültürel ve sınıfsal olarak farklı olduklarını düşündükleri bir kesimden de rahatsızlık duymaktadırlar. Ada’yı kendi yaşam düzeylerine, tarzlarına uygun hale getirme çabasında olmaktadır.

Heybeliada tam kozmopolit bir yer. Biz ada gönüllüleri olarak karşılık beklemeden bir şeyler yapmaya çalışıyoruz, tek ortak paydamız Ada’yı sevmemiz. Burada yaşayanları eğitme söz konusu, mesela bütün Van buraya taşınmış ve bütün ağır işleri onlar yapıyor, onlar yapmazsa kimse yapmıyor. Onları yok etme değil, onları eğitmek İnsanlardan göre göre değişecekler. Toplumun içine sokup eğitmek, dışlamak değil..

Kürt dediğimiz vatandaşlarımızda kendilerini cahillikleriyle yok ediyorlar. Yani Ada eskiden ne ise öyle kalmalı... fayton neyse o kalmalı ama fayton süren de at kokmayacak, toplumun kuralları içinde olacak, medeniyete iteceksin (Erkek, Bakırköy Doğumlu, 1994’ten beri yazlıkçıyken 2004’te ev alıp yerleşmiş, Müslüman, Türk, Gazeteci).

Genel olarak “ada gönüllüleri” ile Ada esnafının, faytoncusunun, hamalının arası iyi değildir. Ada’nın bazı esnafları “Ada, adada yaşayanların inisiyatifine bırakılmayacak kadar değerli, terbiye edilmeyi bekliyorum” demekte bazıları da “bizi buradan göndermeye çalışıyorlar, esas biz Ada’yı seviyoruz, biz Ada çocuğuyuz” demektedirler.

“Biz yokmuşuz gibi davranıyorlar. Biz burada doğduk büyüdük, biz buranın müdavimiyiz. Şimdi o dışarıdan gelenler 3 ayda burada oturanlar Ada sevdalısı oldu, biz olmadık” (Kadın, 55, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk, Ev hanım).

Ayrıca eski ve yeni adalılar olarak tabir edilenler arasında da iletişimsizlik söz konusudur. Ada içinde gruplaşmalar, siyasi yönden ayrışmalar yaşandığı gibi yeni adalılardan ve özellikle orta ve üst orta sınıfların Ada ile olan ilişkileri oldukça sınırlı olmaktadır. Hem ekonomik hem de kültürel sermayelerinin farklı olması Ada içinde ayrışmalara neden olmaktadır. Bu aslında her yerde doğal bir süreç haline gelmiştir. Fakat Ada'nın küçük ve izole bir yer olduğu düşünülünce bu iletişimsizliğin İstanbul'un kent merkezindeki kadar net olamayacağını düşünülebilmektedir ama Ada'da tam da böyle bir ayrışma süreci işliyor.

Adada kimseyle pek görüşmüyoruz. Ben zaten işten geç eve varıyorum. Eşimde yabancı kızdır o da pek ilişki kuramaz. Bazen şey, yani inanmıyorum gecekondu mahallesinde mi yaşıyoruz dediğim oluyor açıkçası. Sık sık oluyor. O sosyal yapı farklı olsaydı belki sosyalleşebildik ama canımız pek istemiyor açıkçası o insanlarla muhatap olmayı. Şey var dedikodu bilmem ne falan filen eğilimi var insanlarda, pek muhatap olmuyoruz. O yüzden uzak tutuyoruz. Tabii sosyal yapısı farklı olsaydı ilişkilerimiz daha fazla olabilirdi. Büyükada da var arkadaşlarımız. Büyükada sonuçta A grubunun daha çok tercih ettiği yer. Ama Heybeliada da dönüşümü olmaya başlıyor bilmiyorum, hiç görmediği tipleri görmeye başlıyorum. Ve baya da oturuyor gibiler ve böyle bir değişim başladı gibi (Erkek, 42, Ordu, 3 Yıldır Ada'da, Müslüman, Türk, Diş Hekimi).

Bir bakıma sosyo kültürel olarak “soylulaşan/ soylulaştırılan” Ada, kırsaldan iş imkânları nedeniyle Ada'ya göçen ve neredeyse iki kuşak Heybeliadalı olduklarını söyleyen adalılar, değişen bu sürecin farkında olarak bu insanların adalarına pek bir şey katmayacaklarını söylemektedirler.

Kuzguncuktakileri falan gördük, tanıdıklar var bizim. İşte mahalleli selam verirmiş falan yok ya öyle bir şey, onlar kitaplarda kaldı. Şimdi, buraya sanatçı falan geliyor ama bir iş yok yani. İşte baktım işlerine adamın şunu yapmış bunu yapmış ama adayla ilgileri yok. İsim yapıyorlar adayla. Adalılarla sosyalleşmekle ilgili bir şeyler

söylüyorum, 3 ay olmuş daha büyük tur yapmamış adam. Dikkat et bak 3 ay olmuş bir gezmemiş adayı. Böyle bir şey olur mu. Ne verecek adaya bu adam. İnmiş aşağıya biriyle sohbet etmiş mi, bakkalına esnafına selam vermiş mi, muhatap bile olmuyor bazısı. Geldim ada da yaşıyorum oldu yani (Erkek, 58, Kastamonu Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk, Esnaf).

Sonuç itibariyle eski ve yeni adalı olmak hem sınıfsal, kültürel bir pratiğe dönüşüyor hem de bazı kesimler tarafından gündelik yaşam içinde gittikçe kapalı bir toplum formuna dönüştürülmeye çalışılıyor. Adalılık gittikçe muhafazakârlaşan bir söyleme dönüşüyor.

IV. 2. 4.b. “Adalı Olma Hali/ Ada Muhafazakârlığı” ve Ada’nın Dedikodusu

Adalılık söylemi içinde iki farklı kesim yer almaktadır. Bu iki kesimde adalılığı bir üst kimlik olarak vurgulamaktadır. Ama bir taraf adalılığı bir kültür, yaşam tarzı olarak açıklarken diğeri “biz Ada çocuğuz”, “Ada’nın kızına yanlış olmaz”, gibi reflekslerin yarattığı kapalı, korumacı bir durum söz konusudur. Fakat her iki kesimde “ötekileştirici” “dışlayıcı” bir tarzla bunu yapmaktadırlar. Mesela bunlara örnek verirsek;

Ben Ada’lı değilim. Ama Ada’yı çok benimsemiş bir insanım. Yani ada doğumlular bile biz senin kadar adalı değiliz diyorlar. Gerçekten Ada’yı çok seviyorum. Yani Ada’ya hep bir şeyler vermeye çalışıyorum. Gelenlere yardımcı olmaya çalışıyorum. Banane diyemezsiniz yani. Ama insanlar hakikaten köyünü buraya getirmeye çalışıyor. Bu konuda bazen ağır konuşuyorum. Gerek kişiliğimin vermiş olduğu gerek askerin vermiş olduğu nedenlerle kırıncı konuşuyorum. Kimsin sen. Aynaya baktın mı hiç. Ada da yerin ne. Adaya ne verdin. Ada’ya ne verebilirsin. Ben şu olmak istiyorum. Mesela muhtar seçimlerinde bir tane genç bir vatandaş geldi, Malatyalıymış. Biz dedi muhtarlığa adaylığımızı koymak istiyoruz. Güldüm, Hayırlı olsun. Burada taşımacılık yapan yani hamallık yapıyor. Yani ben insanları işlerinden dolayı şey yapmıyorum, ama yani sen kimsin. Mehmet dedi. Mehmet vasfın ne dedim. İşte ben herkesi tanıyorum, taşımacılık yapıyorum. Şimdi herkesi tanıyorsun ya bu kadar insanı güdebileceğine inanıyor musun? Anlamadım dedi. Anlamasın işte. Bak sen kıyafetini düzeltmişsin, eşinin kıyafetini düzelttin mi. Eşin dedim kapının önüne çöpleri koyuyor,

tenekenin ağızı açık sinek yapıyor. Komşun da rahatsız oluyor, bunlardan haberin var mı? Ses yok. Yani işte çocuklar köyünüze gidin, eğer köylü gibi yaşamak istiyorsanız. Burada yaşayacaksanız Ada'lı olacaksınız, Ada'nın kurallarına uyacaksınız. Kendi kurallarınızı uygulamaya çalışmayın. Yoksa çatışma çıkar. Ondan sonra bizi istemiyorlar diyorsunuz. Evet istenmezsiniz. Burada kurulu düzen var. Burada hamallarla kavga etmek istemiyor insanlar (Erkek, 62, Mersin Doğumlu, 1972 yılından beri geliyor ve 4 yıldır yerleşik olarak yaşıyor, Müslüman, Türk, Asker emeklisi, esnaf).

Farklı ekonomik, sosyo kültürel sermayeler sınıflar arasında önemli ayrışmalar yaratmaktadır. Heybeliada'da da bunu hissetmek mümkündür. Ada' da içten içe bir bakıma kast sistemi de oluşmuş gibidir. Ekonomik durumunuz ne olursa olsun sosyal statünüz değişmiyor gibidir. Kim adalı tartışmaları içinde “*herkes adanın kurallarına uyacak, adalı olacaksınız*” gibi ifadelerde bulunmaktadırlar. Bu tarz ifadeleri ada'da fazlasıyla duymak mümkündür. Tabii bu kuralların neler olduğu farklı gruplar tarafından farklı sıralanmaktadır ve genel olarak birbirlerini ayrıştırıcı bir dil ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan “Ada'nın kapalılığı, kuralları” dışarıdan gelenlere farklı tarzlarda da olsa mutlaka gösteriliyor. Etrafın denizle çevrili olması, adalılarda önemli bir sahiplenme duygusu yaratmıştır. Bu durum bazen ırkçı bir davranışa dönüşebilmektedir. “*Ada bizim, bizim kurallarımız geçerlidir*” tarzı bir durum söz konusu olmaktadır.

“Mesela bizde sevmeyiz yanlış davranışları. İstanbul'dan gelen kızlara adalı gençlerin laf atmasına izin vermeyiz. Biz onları da hoş karşılamıyoruz. Eğer bu bizim kızıma da yapılırsa müdahale ederiz. Geçenler Ada'nın kızına laf attılar. Kavga oldu. Bıçaklandı bir arkadaşımız. Sonra onları attılar gemiye, denize atıyorlardı ya. Ada da böyle bir sahiplenmede var”(Erkek, 35, Heybeliada Doğumlu, Müslüman, Türk).

“Geçenlerde günübirlik gelen çocuğun biri birine laf mı atmış ne yapmışsa artık, kavga başladı. Çocuk bizim dükkâna kaçtı, müşterilerde var. Bizim bey çocuğu aldığı gibi dışı çıkardı. Yoksa içerde dövecükler, dükkâna dağıtacaklar. Kimse ayırmıyor böyle olunca, aldı çocuğu motora attılar. Burası ada kaçamazsın bir yere, ona göre

davranacaksın”(Kadın, 56, Bursa Doğumlu, 1994’ten beri Ada’da yerleşik, Müslüman, Türk, Eşiyle beraber lokanta işletiyor).

Burada bir kavga olduğu zaman 50 kişi 1 kişiyi döverdi. Adalıdır ya adam gelmiş İstanbul’dan piknik yapmaya, işte yanında ki kıza laf atıyorlar. İşte böyle derken kavga başlıyor. Yabancıdır ya her gelen dövmeye kalkıyor (Erkek, 69, Urfa Doğumlu, 2011’de Kurtköy’e taşındı, Müslüman, Kürt).

Ada’da sahiplenme hissi katı bir muhafazakârlığa dönüşmüştür. Ada’nın izole hali, “*adanın abileri, kural koyucuları*” tarafından her bir noktası bir bakıma özel alan olarak hissedilmektedir ve bu özel alandan kendilerinin sorumlu olduğu, korumaları gerektiği duygusuna kapılmaktadırlar. Ada’nın izole olması kendi içinde ya da adalar arasında gündelik yaşam döngüsünde bir haber akışı yaratmaktadır. Bu haber akışında dedikodular önemli bir yer almaktadır. Adalar arasında dolaşan vapur ya da motorlar haberleri/dedikoduları adadan adaya dolaştırmaktadır. Bunu da şöyle ifade etmektedirler; “*İstanbul’da haber akar gider, ama burada adadan adaya dolaşır*”. Gündelik yaşam içinde dedikoduların yeri oldukça fazladır. Hele bu durumun adalarda özel bir tarafı da vardır.

Adaların dedikodusu ooooo en ufak bir hata yaptın Ada da, gittin yani. Yayılır söylentiler, ama dolu ama boş. Bu durum Rumların zamanında daha da kötüydü. Herkes arkadaş, haber sen evine varmadan, eve varmıştır. Hatta Büyükada ya varmıştır. Büyükadalılar, Heybeliadalılar birbirlerini çekemezler. Tekerlemeler birbirleri üzerinden gider. Galatasaray Fenerbahçe gibi yani (Erkek, 65, Heybeliada Doğumlu, Eski Yerleşik Şimdi Gidip Geliyor, Rum, Hıristiyan, Dış Hekimi).

Günümüzde de bu durum özellikle esnaf arasında devam etmektedir. Geçen vapurlara bakılır ne kadar yolcu Büyükada’da ne kadarı Heybelide inecek diye. Esnafı, faytoncusu birbiriyle rekabet halindedir. Ada’nın izole hali gündelik yaşamın içinde dedikoduların etkisini ve şiddetini de değiştirmektedir. Adalılara göre bu durum ada içinde oto kontrol yaratmaktadır.

“Ada da sen kendini bildikten sonra oturmasını kalkmasını bildikten sonra. Şimdi benim arkadaşım var bir kadın yalnız yaşıyor. Ama sen evinde alem yaparsan, Affedersin erkekleri alırsan ev sahibi de sana der kardeşim çık diye. Bak burası aile apartmanı olmuyor der. Ama sen edebinle oturursan kimse bir şey demez ki. Ada ufak yer, mutlaka herkes bilir. Affedersin ben kimsenin namusundan sorumlu değilim ama bu Ada'nın aile ortamı olduğunu bilmesi lazım. İşte mahallede dedikodu olur. Sen kendinden sorumlu ol yeter. Ada ufak yer. Herkes laf söyler yani. Dedikodusu boldur yani”(Erkek, 35,Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman).

“ 1993 yılında işler düştü. Harp Okulu'nun da gitmesi, hasta sayısını azalttı. İstanbul'da da açtım, Ada'da dedikodu yayıldı dükkkanı kapattım diye.....yani Ada'nın dedikodusu burayı kapattı. Şimdi arada gidip geliyorum”(Erkek, 65, Heybeliada Doğumlu, Eski Yerleşik Şimdi Gidip Geliyor, Rum, Hıristiyan).

Sonuç itibariyle Ada'nın gündelik yaşamında dedikodular önemli bir yer almaktadır. Ada'nın kasaba tarzında olması bu durumun başlıca nedeni olmaktadır.

IV. 2. 4.c. Kadınlar ve Ada

Gündelik yaşamın ağırlığı kadınlar üzerindedir. Kadınlar var olan durumu tersine çevirerek gündelik yaşamdan çıkar sağlayabilirler; ancak her durumda bu yükü taşımaya devam ederler. Kadınlar gündeliklik içinde hem öznedirler, hem de gündelik yaşamın kurbanlarıdır, dolayısıyla nesnedirler, ikamedirler (Lefebvre, 1998; 78).

Kadınlar için Ada, özellikle İstanbul'un metropoliten alanına göre oldukça güvenli ve özgürce dolaşabilecekleri bir yer olarak kurgulanmaktadır. Bu özellikle erkekler tarafından vurgulanmaktadır.

Mesela İstanbul da gece sizin dışarıda olmanıza babanız ya da eşiniz izin verir mi, vermez. Ama ben eve gidiyorum yorgunum annem, eşim gece 12 de 1 de dışarı çıkabiliyorlar ve ben merak etmiyorum. İstanbul da olsa asla müsaade etmem (Erkek, 35, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk)

Eşim yukarıdan aşağıya pek inmez, işte pazar olunca gelir. Ama Ada'da güvenlidir, herkes birbirini tanır, bilir (Erkek, 45, Bitlis Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Kürt).

Kadınlarımız gece dışarıda dolaşabiliyorlar, hiçbir erkek merak etmez yani. Zaten ada küçük ve sınırları belli herkes her şeyden haberdar olabiliyor(Erkek, 55, Trabzon Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

“Eşim İstanbul'da çalışıyor. Geç geldiğinde çok merak ederim ama Ada'da olunca için rahattır hep”(Erkek, 63, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Türk, Müslüman, Emekli).

Erkeklerin bu bakışı kadınların özgür olduklarının bir ifadesi olarak gösterilse de bir bakıma kadınların Ada içinde nasıl “kapatıldıklarının” başka bir ifadesidir. Çünkü erkekler açısından Ada kontrol edilmesi kolay bir alandır.

“Tabi Ada güvenlidir, istediğim vakit dışarı özgürce çıkabilirim. Kapkaççı yoktur mesela adada. Ama bazı durumlarda Ada açık hapisane gibi. Yapabileceğiniz hiçbir şey yok. Öyle kadınlarımız var ki bazıları arkadaşımıdır yıllardır Ada'dan dışarı çıkmamış. Aşağıya bile inmiyorlar(Kadın, Heybeliada Doğumlu, 55, Yerleşik, Müslüman, Ev hanımı).

Ada'da ki kadınlarının büyük çoğunluğu ev hanımıdır. Hem yaş ortalamalarının büyük olması hem Ada'daki iş imkânlarının kısıtlı olması hem de İstanbul'un diğer semtlerinde adalıların iş bulma zorlukları bu duruma neden olmuştur.

Heybeliada'nın nüfusunun büyük bir kısmını 1950-60'larda gelen göçler ve 1990'lardan sonra gelen göçler oluşturmaktadır ve bu nüfusun büyük bir bölümü kırsaldan göç etmiştir. Ataerkil bir aile tarzının Ada'da yavaş yavaş çözüldüğünü görmekte mümkündür.

“Burada ki yaşamakta rahatlık var. Kocam köyde beni çok döverdi. Burada beni dövemedi. Buradaki yaşantı başka. Geldi burada ki hayata çarptı. Baktım karı kocalar başka, dedim ki bende niye kendime vurdurayım ki dedim. Üzerime kapıları kilitlerdi köyde. Burada öyle kapamıyor ama çenesiylen burada da yapacağını yapıyor”(Kadın, 65, Mesudiye Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Ev Hanımı).

Ada'da ki farklı yaşantılar, aile yapılarında değişmelere neden olmuştur. Özellikle kırsaldan Ada'ya ilk dönem göç eden aileler, Ada'nın sosyo kültürel açıdan sahip olduğu yaşam tarzına ayak uydurarak değişim yaşamışlardır. Ada'ya göç eden nüfusun evlilik yapacakları kişiler genel olarak yine kendi memleketlileri arasında olmaktadır. Çoğu kadın görücü usulüyle evlenerek Ada'ya gelmiştir.

Günlerim çok iyi geçiyor da bize göre değil buranın günleri. Evdeyim, ben öyle gezmem, deniz bilmem, aşağıyı bilmem, gezmek bilmem. Önceden de öyle, geldim geleli öyle denize gideyim, aşağıya gideyim, bilmem ben. Adanın güzelliği, rahatsız, iş güç fazla yok. Ama köyün hayatı başka. Tarlaya giderdik, akşam gelir evdeki işleri yapardık, yorulurduk ama köy başkaydı. Arkadaşlık, komşuluk vardı, hayat vardı. Köy hayatı daha güzeldi(Kadın,35, Mesudiye Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Ev Hanımı).

Toplumsal uzam içindeki farklı sosyo kültürel, ekonomik, sınıfsal konumlanışlar beklentileri, gündelik yaşam pratiklerini belirlemektedir. Ada'nın yaşam tarzı kırsaldan göç eden ailelerin yaşam tarzlarıyla uymamaktadır. Ama bunun bir sonraki kuşaklarda değiştiğini görmekteyiz. Her göçmenlik haline benzer bir şekilde Ada'da da memleketle özlem devam etmekte fakat yeni kuşakların Ada ile bir bakıma memleket ilişkisi kurmaları bu sürecin en sancılı, sosyolojik taraflarından biri oluyor.

IV. 2. 4.d. Gençler ve Ada

“ Ada 12-13 yaşına kadar size kentte yaşayan çocuklardan daha çok şey öğretir. Doğayı tanır onunla mücadele etmeyi öğrenirsiniz. Hiç para harcamadan karnınızı doyurmayı öğrenirsiniz. Ama ergenlik dönemine varınca işler değişir, Ada size yetmez. Karşınızda İstanbul vardır, gece olunca ışıkları sizi çeker, karşıdan onu seyredersiniz. Ada'da yapacak bir şeyiniz kalmamıştır sanki. İstanbul özgürlük gibidir. Sık sık Ada'dan İstanbul'a kaçarsınız”(Erkek, 30, Heybeliada Doğumlu, Müslüman, Türk, İşsiz).

Gençler ve öğrenciler gündelik yaşamı hiç sınınamamışlardır. Bir yandan ona katılmak isterken, öte yandan giriş kapısının eşiğinde tereddüt ederler; gündelik olanı aile aracılığıyla, yalnızca akların ve karaların bulunduğu uzak bir olasılık olarak tanırlar (Lefebvre, 1998; 78). Aileler, Ada'yı çocukları ve gençleri hem kontrol edebildikleri hem de “kötü alışkanlıklardan” uzak tutulabildikleri bir mekan olarak düşünmektedirler. İstanbul'un korkutan gündelik yaşamına karşın Ada'nın gündelik yaşamının çocuklar ve gençler için daha korumacı bir yapı oluşturduğu vurgusu genel bir bakış açısı haline gelmiştir.

Buranın şu güzelliği var yani şöyle burada it kopuk yok. Yani kötü insanı burada dışlarlar. Çünkü çocuklarımıza çok zararı olur. Ada gençliğine zararı olur biz bunları keşfettiğimizde zaten dışlarız. Ve ya burada barındırmayız. Ne oluyor, çocuklar kötü alışkanlıklardan arınmış büyüyor. Bu nedenle futbola önem veriyoruz. İşte antrenörlük yapıyorum. Çocukları maça götürüyorum. Şimdi ki gençler sigaraya meyilliler. Sigara neyse de diğer kötü alışkanlıklardan uzak tutmaya çalışıyoruz. Kentte ki insanlar buraya geldiği zaman, bu İstanbul gençliğinin en büyük zararı, adanın gençleri bazı şeyleri bilmiyor, kötü alışkanlıklardan soyutlanmış gençler var. Ne oluyor, karşı taraftaki gençler her şeyle iç içe. Kötü alışkanlıklarla iç içeler. Hepsini için söylemiyorum ama bunları yapanlar yazlıkçı kesim çocukları oluyor. Bu çocukların bazıları İstanbul'daki farklı çevrelerinden arkadaşlarını da getiriyorlar, gününbirlikte olsa, alışmış oldukları kötü alışkanlıkları Ada'da da yapıyorlar bu sefer ne oluyor bizim çocuklarımız özeniyor. Zaten ergenlik çağındaki gençler her şeyden etkileniyorlar. Tabii karşıya gidiyorlar sürekli. İşte baba biz karşıya gidiyoruz. Neden, ee baba burada eğlenemiyoruz. Burası dar geliyor. Burası gençlere hitap etmiyor. Gençlerin takılacağı eğlence yerleri yok. (Erkek, 45, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Türk).

Ada izole bir yer ve içindeki ilişkiler, gündelik yaşam pratikleri de öyle kurgulanmaya çalışılmaktadır. Taşrada bir köyün yeniliklere, değişimlere direnmesi gibidir. Tüm ekonomisini neredeyse yazlıkçılardan ve gününbirlikçi ziyaretçilerden sağlayan Ada, bir taraftan da bu yazlıkçı ve gününbirlikçilerin getirdikleri gündelik yaşam pratiklerinin Ada'nın var olan düzenini, kapalılığını bozduğundan şikâyetçidirler. Bu Ada içinde sürekli bir çatışma durumu yaratmaktadır.

Ada gençleri tarafından bakarsak, neredeyse hepsinde Ada'yı sahiplenme hissi çok fazla. Tabii bu durum yine tıpkı büyüklerinde olduğu gibi gençlerde de kim adalı tartışmalarına neden oluyor. İstanbul'un diğer semtlerinden farklı olarak göç edenlerin çoğu memleketlerinden ziyade adalı olma noktasında özel bir hassasiyet içindeler. İstanbul çocuğu olmak ve ada çocuğu olmak tanımlamaları yapılmaktadır.

Ada'da çeşitli sorunlar var ama gençler çoğu zaman gerçekçi davranmıyorlar. Çevir sor; şu bu niye yok der. Olduğu zaman da rağbet etmez. Açık söylemek gerekirse Ada'da alternatif az. Bazı şeylere zamanında istediğiniz ölçüde ulaşamıyorsunuz. Bunun bir sebebi de ulaşım. Vapur saatleri özellikle bostancı dönüşünde çok düzensiz. Bazı seferlerden sonra iki saat vapur bulamıyorsunuz. Ben bir öğrenci olarak en çok bu zaman kaybindan şikâyetçiyim. Başkada bir sorunum yok. Ben Ada'dan da Ada genci olmaktan da memnunum. Ada gencinin sorunu genelde Ada'dan kaynaklanmaz ama birileri neden böyle diye sorduğu zaman Ada'da bu kadar oluyor denir(Kadın, 15, Heybeliada Doğumlu, Yerleşik, Müslüman, Öğrenci).

Kadınlar için özgürlük mekânı olarak kurgulanan Ada, gençler için kapalılık, kısıtlanmak anlamına gelmektedir. Kentin tüketim alışkanlıkları, tüketim mekânları adalı gençleri kendine çekmektedir. Ayrıca Ada'da iş imkânlarının kısıtlı olması da Ada'lı gençleri İstanbul'a taşınmaya zorunlu hale getirmiştir. İstanbul'un her semti göç alırken adalar göç vermektedir. Bunun nedenleri ulaşım, sağlık, eğitim olarak sıralanmasının yanında gençlerin İstanbul'da iş bularak taşınmaları ve ailelerinin de onlarla beraber gitme mecburiyetinde kalmalarıdır. Buna bağlı olarak Ada nüfusunun yaş ortalaması gittikçe artmaktadır.

IV.2. 5. Heybeliada ve Siyaset: “Adalar Sürgün Yerine Döndü”

Adalılar, genel olarak özellikle 2009 yerel seçimlerinden sonra gittikçe zorlaşan yaşam koşullarının siyasi bir cezalandırmanın sonucu olduğunu düşünmektedirler. 1999 yerel

seçimlerde ANAP'tan seçilen Belediye Başkanı'nın¹⁵ 2002 genel seçimler sonrasında AKP'ye geçmesiyle başlayan süreç Adalar İlçesinin gündelik yaşamında önemli yeri olan su ve kanalizasyon, elektrik, doğalgaz, imar ve yol durumlarıyla ilgili birçok yatırımlar yapılmıştır ve bu durum adalar genelinde gündelik yaşamın birçok açıdan kolaylaştığı ve modernleştiği anlamına da gelmekteydi. Özellikle 2006 yılında yapımına başlanan doğalgaz, adalar genelinde nüfusun artmasına neden olmuştur ve İstanbul'dan yazlığa gelen birçok aile kiş aylarında da gelmeye ya da sürekli olarak adalarda yaşamaya başlamışlardır. Fakat 2009 yılında yapılan yerel seçimlerde Adalar ilçesinde CHP'li belediye bařkanı¹⁶ seçilmiştir. Bununla beraber günümüze kadar eğitim, sağlık, ulaşım konularında sürekli cezalandırıldıklarını dşunmektedirler. Özellikle sağlık ve ulaşım konusu adalıların temel sorunları arasında yer almaktadır.

“CHP den adaylığını koyan şahıs belediye başkanı olduğu gün iki tane çıkartma aracı, bir kepçe, birkaç kamyonu İBB geri aldı. Bize verilen belediye hizmetleri bakımından büyük şanssızlık yaşıyoruz. Ben adalar CHP İlçe Başkanlığı yaptım. Oy kullanan seçmen sayısı 14 bin civarındaydı, son seçimde 12 bin. Yani bir g yine oldu. Yazın bu nüfus 3-5- katına çıkıyor. İller Bankası'nda alınan pay o 12 bin nüfus için. İşte bir tane belediye memuru size yeter diyorlar. 5 misli olunca adam sokağa bile çıkamıyor. Çünkü onun kapısına gidiyorlar. şöyle oldu böyle oldu falan. İmknı yok yetmiyor, bunu herkes biliyor. Her sayfiye yerinde bu geçerli, ama kimse bir şey yapmıyor. Fakat adalar İstanbul'da ve çözümlerinin de bu metropole yakışır bir şekilde yapılması gerekir. Fakat adalar diğer hiçbir ilçeden farklı görülmüyor ve aynı muameleyi görüyor. Sonuçta görüyorsunuz, adalar her geçen gün ktiye gidiyor. Hem ekonomik olarak hem toplumsal olarak. Bizans döneminde sürgün yeriymiş. şimdi de AKP döneminde sürgün yerine çevriliyor (Erkek, 60, Bakırköy Doğumlu, Eski yazlıkçı şimdi Yerleşik, Müslüman, Türk).

Adaların Türkiye'de ki diğer yazlık yerlerden en önemli farklı tabi ki ada olmalarından kaynaklıdır. Dolayısıyla bu fiziki yapı karadaki yerlerden farklı bir sosyo mekânsal ve

¹⁵ Coşkun zden, Belediye başkanlığı yaptığı dönemler: 1999_2009 yılları arası(ANAP-AKP).

¹⁶ Mustafa Farsakoğu, Belediye başkanlığı yaptığı dönemler: 2009_ (CHP).

ekonomik yapı yaratmaktadır. Her yönden İstanbul'a bağılılığı söz konusudur ve bu sadece deniz ulaşımıyla sağlanmaktadır.

Ada'yı mahrumiyet bölgesi yapıyorlar. Sebepleri siyasilerdir. Göçü onlar yaratıyorlar, adayı onlar bu hale getiriyorlar. En büyük problem ulaşım, sağlıktır. Bizde gidersek korsanlar mı bassın adayı. Bırakmıyoruz Ada'mızı. Eğer ki istekleri burayı sadece zenginlerin adası yapmaksa, orta halli insanları buradan kaçırtmaksa Ada kalmaz geriye. Burası balıkçısıyla, faytoncusuyla, zenginiyle, fakiriyle adadır. Adamız çok değer kaybetti, artık yeter (Erkek, 65, Heybeliada Doğumlu, Eski yerleşik Şimdi gidip geliyor, Rum, Hristiyan).

Son yıllarda adalara deniz ulaşımında vapurların kaldırıp yerine motorların konulması ve ulaşım ücretlerinin İstanbul'un diğer semtlerine göre iki katına çıkarılması adalıların Ada'da ki yaşam koşullarının gittikçe zorlaştığını göstermektedir ve İDO tüm seferlerini neredeyse kaldırarak, Bostancı- Adalar seferini özel bir şirketin motorlarına bırakmıştır. Sosyal devlet anlayışının ötesinde adalara sefer yapan vapurlarının kaldırılmasının gerekçesi olarak vapurların kar getirmemesi ve özellikle kış aylarındaki yolcu azlığı gösterilmiştir.

"ulaşımın her noktasında ilerlerken adalar geriye gidiyor. 50 yıl öncede 1,5 saate Kabataş'a gidiyorduk şimdide aynı. Ama vapurlarımızı aldılar yerine motorları verdiler. Bazen kendimi mülteci gibi hissediyorum. Kışın inanın korkuyoruz. Nasıl bir iştir anlamadık. Sonumuz hayır olsun (Erkek, Mesudiye, 55, Yerleşik, Müslüman, Türk).

İstanbul'a çok yakınız ama çok uzağız. Şimdi buradan motorla binerseniz 20 25 dakikada karşıdasınız. Dünyanın hiçbir ülkesinde yok böyle bir yer. Metropole yakın bu kadar uzakta kalmış bir yer yok. İstanbul sürekli göç alıyor değil mi, İstanbul nüfusu 15 milyona yaklaştı. Bizde sürekli göç veriyoruz. Böyle bir tezat gördünüz mü hiç. İstanbul'un tek göç veren ilçesiyiz biz. Bütün Şile'den tutun da Çatalca ya kadar bütün ilçeleri göç alıyor. Biz göç veriyoruz. Bunda taşımacılık, insanların adaya rahat gelip gidebilmeleri önemli. İşte ucuz taşıyabilmek önemli. Yani birde Ada pahalı. Her şeye biraz daha fark biniyor. Bir şey Ada'ya gelene kadar üç elden geçiyor (Erkek, 52, Rize, Yerleşik, Müslüman, Türk).

Sadece denizden sağlanan ulaşım, taşımacılık Ada'nın İstanbul'a bağlılığının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu bağlılığın önemli bir boyutu ekonomik olana dairdir. Ada nüfusu sürekli değişkendir, yazı başka kışı başkadır. Tabii bu tüm yazlık yerlerde benzerdir. Fakat Ada'nın bir anlamda şanssızlığı ada olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü örneğin Marmaris ya da Bodrum gibi değildir. Bu kentlerin kaynakları sınırlı değildir. Diğer taraftan Ada, turistik bir yer olan ama ağırlıklı yazlık olarak kullanılan, oteli pansiyonu v.s. sınırlı olan bir yerdir. Ama Heybeliada İstanbul gibi bir metropolün adasıdır. Bu bir şans olarak algılanabileceği gibi Ada için bir şanssızlıkta olabilmektedir. Siyasi anlaşmazlıklar adaları değersiz kılarak üzerinde yeni politik çözümler üretmeyi engellemektedir.

V. SONUÇ

Bu çalışmaya başlarken amaç gündelik yaşam pratikleri üzerinden Heybeliada'nın sosyolojik bir analizini yapabilmektir ve bu amaç çalışmanın sonuna kadar da devam etti. Fakat gündelik yaşamın sıradanlığının arkasında farklı karmaşık süreçlerin ve farklı yapıların aynı yerde kesiştiği gerçeği, çalışma biterken birçok konunun eksik kaldığı hissini yarattı.

Çalışmada Heybeliada'nın 1950'lerden günümüze kadar dönemselleştirdiğimiz yıllar içinde yaşadığı mekânsal pratikleri ve bu pratiklerde etkili olan siyasal, ekonomik, toplumsal, kurumsal ve kültürel bağlamları gündelik yaşamın değişen kodları üzerinden sorgulandı ve bu yapılırken de hızla kabuk değiştiren İstanbul ile olan ilişkisi unutulmadan sosyolojik bir semt monografisi yapılmaya çalışıldı.

Öncelikle Ada, İstanbul'un bir parçası ve aralarında ki ilişki yıllar boyunca sürekli değişiklik göstermiştir. Değişen sosyo ekonomik, kültürel, politik ve mekânsal süreçler bu değişikliğin belirleyicisi olmuştur. İki farklı mekânsal ölçek; kara ve ada. Ada'nın izole hali, 19. yüzyıl sonlarına kadar devam etmesine rağmen özellikle 1950'lerden sonra her geçen dönem, Ada'nın İstanbul ile olan ilişkisi sosyo ekonomik bir bağımlılığa dönüşmeye başlamıştır ve bu ilişki, Heybeliada'da mevsimsel döngü olarak, gündelik yaşamda kendini görünür kılmıştır. Bu noktada Ada'nın hem sayfiye olarak kullanılması ve özellikle 1980'lerden sonra hızlı yapılaşmaya bağlı olarak kentleşmesi/ betonlaşması hem de değişen sosyo kültürel yapısı İstanbul'a olan bağımlılığını artmıştır. Kapitalizmin mekânı farklı süreçlerde ve tarzlarda üretmeye başlaması Ada'yı yeni kentsel pratiklere maruz bırakmıştır. Lefevbre'in ifade ettiği gibi modern toplum, gündelik yaşamı üslupsuzlaştırmakta ve sonrasında mekânı yeniden üreterek bir üslup bir şiirsellik aramaktadır. Tıpkı adalar örneğinde olduğu gibi.

Bu noktada çalışma boyunca, iki farklı gündelik yaşama tanıklık ettik. Tabii başlangıçta sadece gözün gördüğü ve sıradanlaşmış gündelik yaşamda, farklı iki mekânsal pratik söz konusu olmuştur; burada ada henüz üslubunu kaybetmemiş, kapitalizmin tek tipleştiremediği kent formunda gözükmetedir. Ancak dönemsel olarak İstanbul ile Heybeliada arasındaki ilişkiler üzerinden çözümlemeler yapılmca, hem aralarındaki benzerliklerin hem de kendi iç dinamiklerinin gündelik yaşam üzerinden mekânı nasıl ürettiğini, tek tipleştirmeye çalıştığını görebilmekteyiz.

Yaklaşık son 35 yılda kültürel, demografik ve ekonomik olarak büyük bir değişim yaşayan Heybeliada ile ilgili olan çalışmamız gözlem ve görüşmelere dayanarak tamamlanmıştır. Saha çalışması sonucunda toplam 40 adalı ile görüşmek yaptık. Görüşme yaptığımız kişiler farklı etnik, ekonomik, sınıfsal, mesleki, siyasal, kültürel yapıya sahiptirler. Ayrıca cinsiyet, yaş, Heybeliada doğumlu olmak ya da olmamak ve Ada'da kaç yıldır yaşadıklarına dikkat edilerek her grubu temsil edebilecek örneklem seçimine dikkat edilmeye çalışılmıştır.

İstanbul'un her bir semti, yeni ekonomik ve sosyal politikalar çerçevesinde farklı dönemlerde farklı kentsel dönüşümler yaşamıştır. Bu semtler arasında Heybeliada hem coğrafi ve kültürel özelliklerinden dolayı hem de etnik- sınıfsal kimlikleri nedeniyle dönemsel olarak farklı süreçleri yaşamıştır. Çalışma boyunca dönemselleştirdiğimiz Heybeliada'nın değişen gündelik yaşam pratikleri, sosyo-ekonomik, kültürel, politik süreçlerle farklı anlam ve görünüm kazanmıştır. 1950'lerden 1980'e kadar olan zaman dilimi, Heybeliada için önemli bir kırılma dönemi olduğu gibi bir taraftan da bugünden bakınca Ada'nın tarihselliği içinde nostaljik söylemlerin dönemi olmaktadır. Özellikle 1980'lerin sonuna kadar olan zaman diliminde göreceli olarak sahip olunan canlı gündelik yaşam, belli kurum ve yapılar ile ilişkilendirilmektedir. Sanatoryum'un, Deniz Harp Okulu'nun, Ruhban Okulu'nun ve nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Rumların varlığı Heybeliada'da yaşamsal bir çeşitlilik, Ada yaşamında günümüzden farklı bir ritim oluşturduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca 1980 öncesi ve sonrası hızlı yapılaşma ve değişen

ekonomik politikalarla inşaat sektörünün, adalar için önemli bir geçim kaynağı olan sayfiyecilik kültürünü değiştirmesiyle, adalar ve Heybeliada gündelik yaşamında önemli kırılmalar, “ritim bozuklukları” yaşamaya başlamıştır.

Özellikle bu üç kurumun her biri Ada'nın gündelik yaşamında belirleyici olmuştur. Bir bakıma bu kurumların her biri Ada içinde bir ada gibidirler ve Ada içinde sosyo- kültürel- politik olarak yarattıkları söylemleriyle önemlidirler. Bu üç kurumun Ada'da ki varlığı ve sonrasında kapanma ya da taşınma süreçleri, Heybeliada'nın gündelik yaşamının tüm alanlarında/ ritimlerinde değişmelere neden olmuştur. Öncelikle Sanatoryum'un ve Deniz Harp Okulu'nun Ada'da olması Heybeliada'nın diğer adalara göre daha hızlı bir şekilde “Türkleşmesine ve Müslümanlaşmasına” neden olmuştur. Ada'nın izole hali, bu iki kurumun kendi mevcudiyetleri içinde farklı anlamlar taşımasına rağmen Ada'nın sosyal yapısının değişmesinde aynı rolü üstlenmişlerdir. Çalışma kapsamında Deniz Harp Okulu'nu ve Sanatoryum'u 1980 sonrası dönemde ele almış olmamız öncelikle bu iki kurumun 1980 sonrası kapanması ya da taşınması sonucunda Heybeliada'da nasıl bir kırılma yarattıkları noktasında önemlidir. Yani bu iki kurumun tarihi üzerinden Heybeliada'nın tarihini, değişen sosyo mekânsal, kültürel, ekonomik ve politik yapısını, Ada'nın Türkleşme ve Müslümanlaşma sürecini de okuyabilmekteyiz.

Heybeliada'nın 1950 ve 1980 yılları arasında gündelik yaşam pratiklerinin kültürel, ekonomik, sosyal ve politik olarak günümüz Ada'sından çok farklı olduğu vurgusu sürekli yapılmaktadır. Mesela 1970'lerin sonuna kadar sayfiye kültürü özellikle İstanbul'un gayrimüslim orta ve üst sınıflarının önemli kent içi pratiklerinden biridir. Bu pratik, Heybeliada ölçeğinde 1980'lerden sonra değişen sosyo- ekonomik- politik- kültürel- küresel süreçler sonucunda dönüşüme uğramıştır. 1970'lerin sonlarına kadar adalara sayfiyeye gelenler, adalılarının evlerini, oda oda kiralamışlardır. Bu durum ada ekonomisi için de oldukça önemlidir. Çünkü inşaat sektörünün adaları dönüştürmeye başlamadığı zamanlarda pansiyonculuk ada ekonomisi için önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Ancak değişen tüketim

alışkanlıkları belli toplumsal sınıflar için yeni tüketim eğilimleri yaratmıştır. 1980'lerden sonra hızla yapılaşan adalar belli toplumsal sınıflar için prestij mekanları haline gelmeye başlamıştır. Bu durum özellikle İstanbul'da sayıları gittikçe azalan gayrimüslimler dışında müslüman Türkler arasında yaygınlaşmıştır. İstanbul'un kentsel elitleri olarak tanımlayabileceğimiz yazar, şair, sanatçı gibi toplumsal grupların adaları yaşam alanları olarak tercih ettiklerini görmekteyiz. Yine bunların dışında adalarda yazlık sahibi olmanın "prestij" getiren bir durum olduğu algısı, adaların hızla yapılaşmasına/ yazlıklaşmasına neden olmuştur.

Adalarda inşaat sektörünün hızlanması farklı bir göç sürecini de başlatmıştır. 1980 öncesinde inşaat ya da alt yapı gibi işlerde çalışan işçilerin adalarda kalmasına izin verilmemesi ve 1980 sonrasında müteahhitlerin maliyeti azaltmak amacıyla işçilerini inşaat şantiyelerinde kalmalarını sağlaması adalar genelinde Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'dan göç almasına neden olmuştur. Günümüzde Ada'nın nüfus verilerine baktığımızda müslüman Türk ve müslüman Kürt nüfusunun ağırlıkta olduğu söylenebilir. 1950'lerde gayrimüslim müslüman ayrımı günümüz Ada'sında Türk- Kürt ayrımına dönüşmüştür. Türkiye'nin genelinde yaşanan bir ayrışma pratiği adalarda kendisini fazlasıyla hissettirmektedir.

Adaların etnik kimlikler bakımından bir zenginlik olduğu, çok kültürlülük söylemleri üzerinden yıllarca söylenegelmiştir. Bu noktada adalar her zaman çok kültürlülüğün mekânı olarak tanımlanmıştır. Günümüzde "*adaların çok kültürlülüğü*" söylemi kültürel bir ranta dönüşmüştür. Ancak Ada içi süreçlere baktığımızda bunun azınlık ve çoğunluk olma meselesi üzerinden hâkimiyet kurmaya, egemen olmaya dönüştüğünü görmekteyiz. Günümüzde bu durum "kim adalı" tartışmalarının zeminini oluşturmaktadır. Ada'nın izole/ kapalı hali gündelik yaşamda önemli bir ötekileştirme söylemine dönüşmüştür. Yazlıkçısı, yerleşik, günöbirlikçisi arasında ki "ötekileştirme" söyleminin yanında yerleşik adalıların kendi içinde özellikle Kürtlere karşı oluşturdukları ayrıştırıcı ve suçlayıcı ifadeler genel bir yaygınlık kazanmıştır. Dönemsel olarak baktığımızda toplumsal sınıf ve

etnik kimlikler üzerinden bir tartışma hep olmuştur. Sadece süreç içinde tartışma yaratan sınıf ve etnik kimlik tartışmalarının aktörleri değişmiştir. Günümüzde Heybeliada da genel olarak Türklük ve Kürtlük tartışmaları geniş yer almaktadır. Açıkça ifade edilmese de bir dönem gayrimüslim ve müslümanların arasında yaşanan olaylar günümüz adasında daha dışlayıcı bir hal almıştır. Bu durum açıkça adalılar tarafından dile getirilmektedir. Örneğin; “*sokakta Kürtçe konuşmaları beni rahatsız ediyor, eskiden Rumca konuşulurdu ama beni rahatsız etmezdi sonuçta ada onlarındı*” gibi dışlayıcı söylemler gündelik yaşamın her alanında yerini almaktadır. Bu durumdan şunu anlıyoruz ki 1970’lerin sonuna kadar adaların esas sahibi Rumlar kabul edilirken günümüzde müslüman Türkler Ada’nın esas sahibi/ yerlisi olarak kendilerini göstermektedirler ve Kürtler ile aralarında görünenin ötesinde dışlayıcı, ayrıştırıcı bir söylem oluşmuşlardır. Çok kültürlülükle anılan adaların müslüman olan Türk yerleşikleri, Kürtleri çok kültürlülüğün bir parçası olarak sunmamaktadırlar.

Günümüz Heybeliada’sının sosyo- kültürel yapısına baktığımızda çok kültürlülük söylemleri özellikle yazın gelen Süryani, Rum ailelerle ifade edilmektedir. Tabii bu sayının her geçen yıl azaldığını, yazlıkçı gayrimüslimlerin evlerini sattıklarında görmekteyiz. Buda bize gösteriyor ki 1980’lerin ortalarına kadar Ada’da ev sahibi/yazlık sahibi olmanın prestij/ moda olarak algılanması günümüzde anlamsızlaşmaya başlamıştır. Bunu da emlak talebinin azalmasından, ev fiyatlarının düşüşünden anlamaktayız, çünkü 1980 öncesi yıllarda adalardan bir ev satınca karşıdan iki ev alınırken günümüzde tam tersi bir durum söz konusudur. Bunun nedenleri olarak değişen tatil anlayışı ve küresel trendler, toplumsal sınıfların sahip oldukları farklı sermaye çeşitlerinin yarattığı ilişkisizlik ve çatışma ortamı sıralanabilir. “*Onların olduğu yere ben gitmem*” tarzında söylemler bunun bir ifadesidir. İstanbul’un “varoş” olarak tabir edilen semtlerinden, mesela Bağcılar’dan gelen günübirlik ziyaretçilerin bu kayışta önemli olduklarını söyleyebiliriz. Çünkü hafta sonları deniz ya da piknik için gelen ziyaretçiler ada nüfusunu 4-5 katına çıkarmakta ve bu kalabalık özellikle yazlıkçı gelen orta ve orta- üstü sınıfları rahatsız etmektedir. Ekonomik ve kültürel sermayeleri birbirinden farklı olan bu toplumsal

sınıflar içinde ort üst ve üst sınıfa mensup olanlar genel olarak mekân değiştirme pratiği gösterip kendilerine yeni tatil alanları yaratmaktadırlar.

Genel olarak baktığımızda Ada içinde üç farklı grup vardır; yazlıkçılar, günöbirlikçiler ve yerleşiklerdir. Bu üç grup 1950'lerden 1980'lere ve 1980'lerden günümüze kadar hem ada ile olan ilişkileri bakımından hem de birbirleri ile olan ilişkileri bakımından farklılık göstermektedir. 1980 öncesinde her üç grubun birbirleri ile olan ilişkileri daha hassas, saygılı, kabullenebilir, samimi ve uzlaşmacı bir görünüm sergilemektedir. Ancak 1980 sonra uygulanan ekonomik ve politik süreçler bu ilişkiler üzerinde de belirleyici olmuştur. Uzlaşmacı ilişkiler yerini çatışmaya bırakmıştır, saygılı ve samimi ilişkiler yerini dışlayıcı, küçümseyici ilişkiler zincirine bırakmıştır. Bu durum adalarda mekânsal ölçeği dolayısıyla hissedilmesi daha kolay olmuştur.

Ada'da yaşamak karada yaşamaktan ayrı bir psikoloji yaratmıştır. Ada, yaşayanlarında üst bir kimlik haline gelmiştir. Ada doğumlu olmak, Adalı olmak, Ada çocuğu olmak, Ada'nın kurallarına uymak, Ada'lı gibi davranmak ifadeleri gündelik yaşamın her alanında ortaya çıkmaktadır. Herkesin ağzından *adalıyız* sözü çıkmaktadır. İstanbul'un hiçbir semtinde göçle gelenlerin memleketlerinden ayrı olarak bu kadar benimsediği ve kimlik haline getirdiği bir yer olmasa gerek ve hiçbir adada memleket derneklerinin olmaması da buna örnek gösterilebilir. "*adanın yaşamına uymayanları adadan atmak, adaya almamak/ çıkartmamak, burası ada, küçük yer her davranışına dikkat edeceksin, adaya uymayanları dışlarız v.b.*" gibi söylemler adanın coğrafî yapısından kaynaklı olarak İstanbul'un diğer semtlerinden oldukça farklı bir pratik yaratmıştır. Ada'yı sahiplenme durumu çoğu zaman tutucu/ muhafazakâr bir hal almaktadır.

Adalar, İstanbul semtlerinin içinde göç veren tek yerdir. Bunun birçok sosyo ekonomik ve kültürel nedeni bulunmaktadır. Diğer taraftan sayıları fazla olmasa da

adalar her zaman olduğu gibi günümüzde de yazar, Şair, ressam, sanatçı, doktor, mimar, akademisyen gibi İstanbul'un yeni üst orta sınıfları tarafından tercih edilmektedir. Bu iki durum iki farklı toplumsal sınıfa tekabül etmektedir. Söz konusu olan Ada'da ki sınıfların birbirlerini yerinden etmesi değildir. Ada'daki durum, gündelik yaşamın zorlaşmaya baŐlamasıdır. Ulaşımın pahalı olması yine ulaşımın sadece denizden sağlanması nedeniyle yaşanan aksaklıklar, sağlık hizmetlerinin yetersizliği, gençlerin işsizlik problemleri, ulaŐımdan kaynaklı olarak İstanbul'da okuyan öğrencilerin ve çalışanların, aileleri ile birlikte Ada'dan mecburen taşınmaları, her Őeyin taŐımacılıkla Ada'ya gelmesi nedeniyle gıda ve diğer ürünlerin pahalı olması adalıların gündelik yaşamlarını zorlaŐtıran başlıca sorunlardır. Ada'da yaşanan bu zorluklar siyasi süreçlerin sonuçları olmuştur. Adalılarda kendilerini siyasi tercihlerinden dolayı cezalandırıldıklarını düşünmektedirler. Yerel yönetimlerin arasında yaşanan siyasi polemikler, çatışmalar adalar ölçeğinde fazlasıyla hissedilmektedir.

Sonucu bir gzellemeyle bitiriyor olsak da, Ada coğrafi özellikleriyle, her Őeyin ötesinde, koruya bildiği doğal, kültürel ve tarihsel yapılarıyla İstanbul'un diğer semtlerinden farklı bir gündelik yaşam ritmi oluşturmaktadır. Her bir yakası birbirinden farklı olan İstanbul için adalar, özellikle 19. yüzyıldan itibaren değişen derecelerde de olsa her zaman önemli olmuştur.

VII. KAYNAKÇA

A- KİTAPLAR:

1. Alus, Muhtar Sermet (1995), “Köprüden Adalara”, İstanbul Kazan Ben Kepçe, İletişim yay., İstanbul.
2. Aslan, Şükrü (2008), 1 Mayıs Mahallesi 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent, İletişim Yay., İstanbul.
3. Akış, Tonguç (2002), “Gündelik Hayat ve Kentsel Mekan: Yüksel Yaya Bölgesi’nde Yürümek”, Ankara’nın Kamusal Yüzleri Başkent Üzerine Mekan-Politik Tezler, der: Güven Arif Sargın, İletişim yay., İstanbul.
4. Aslanoğlu, Rana (1998), Kent, Kimlik ve Küreselleşme, Asa Yay., Bursa.
5. Bali, Rıfat N.(2007), Tarz-ı Hayat’tan Life Style’a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar, İletişim Yay., İstanbul.
6. Bakar, Ulus (2010), Kanaatlerden İmajlara, Birikim yayınları, İstanbul.
7. Castells, Manuel (1997), Kent, Sınıf, İktidar, Çev: Asuman Erendil, Bilim ve Sanat Yay., Ankara.
8. DURU, B. ve Aklan, A. (2002), 20.Yüzyıl Kenti, İmge, İstanbul.
9. Dünden bugüne İstanbul Ansiklopedisi (1993), cilt I, adalar, kültür bakanlığı ve tarih vakfı yayınları, İstanbul.
10. Ekrem Koçu, Reşat (1958), İstanbul Ansiklopedisi, Adalar, İstanbul.
11. Engels, Friedrich (1997), İngiltere’de İngiliz Emekçi Sınıfın Durumu, Sol Yay., Ankara.

12. Eraydın, Ayda (2006), “Mekansal Süreçlere Toplu Bakış”, Değişen Mekan, Der: Ayda Eraydın, Dost Yay., Ankara.
13. Erdener, Orhan (1962), İstanbul Adaları, İstanbul Belediye Matbaası, İstanbul.
14. Erder, Sema (2006), İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye, İletişim Yay., İstanbul. Göktürk, Akşit, (1973), Edebiyatta Ada; İngiliz Edebiyatında Ada Kavramı Üzerine Bir İnceleme, Sinan Yay., İstanbul.
15. Giddens, A. (2002), Sosyoloji, Ayraç Yay., Ankara.
16. Gülen, Nejat (1985), Heybeliada, tekin yayınevi, İstanbul.
17. Gülen, Nejat (2007), Heybeliada Öyküleri, Adalı yay., İstanbul.
18. Gür, İlhan (1995), “Adalar Mahkemesi 7 Nolu Şer’iye Siciline Göre Adalar’da Hayat”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
19. Güven, Dilek (2005), Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Ve Stratejileri Bağlamında 6- 7 Eylül Olayları, İletişim Yay., İstanbul.
20. Harvey, David (2003), Postmodernliğin Durumu, Metis Yay., İstanbul.
21. Harvey, David (2006), Sosyal Adalet ve Şehir, Metis Yay., İstanbul.
22. Işık, Oğuz- Pınarcıoğlu, Melih (2005), Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği, İletişim Yayınları, İstanbul.
23. İlyasoğlu, Aynur, Soytemel, Ebru (2006), “Balat Semtinin Yerel Değişim Ve Yenileşme Süreci İçinde Balatlılar: “Bizim Mahalle”ye Yeni Gelenler ve Farklı Stratejileri, İstanbul’da Soylulaştırma, der: David Behar- Tolga İslam, İstanbul Bilgi Üniv. Yayınları, İstanbul.

24. İslam, Tolga (2006), “Birinci Bölüme Giriş” , İstanbul’da Soylulaştırma, der: David Behar- Tolga İslam, İstanbul Bilgi Üniv. Yayınları, İstanbul.
25. Kaygalak, Sevilay (2008), Kapitalizmin Taşrası, İletişim Yay., İstanbul.
26. Kılıçbay, M. Ali (2000), Kentler ve Şehirler, İmge Kitapevi Yay., Ankara.
27. Kıray, B.Mübeccel (1998), Kentleşme Yazıları, Bağlam yay. İstanbul.
28. Kurtuluş, Hatice(1995) “Kentsel Gelişme Teorileri ve Türkiye’de Kentsel Gelişme” Gelişme İktisadı, Beta Yay., syf: 251-277, İstanbul.
29. Kurtuluş, Hatice (2005a), “Bir “Ütopya” Olarak Bahçeşehir”, İstanbul’da Kentsel Ayrışma, Yayına haz: Hatice Kurtuluş, Bağlam Yay., İstanbul.
30. Kurtuluş, Hatice (2005b) “İstanbul’da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği”, İstanbul’da Kentsel Ayrışma, Yayına haz: Hatice Kurtuluş, Bağlam Yay., İstanbul.
31. Kurtuluş, Hatice- Türkün, Asuman (2005) “Giriş”, İstanbul’da Kentsel Ayrışma, Yayına haz: Hatice Kurtuluş, Bağlam Yay., İstanbul.
32. Lefebvre. H. (1994) The Production of Space. Oxford ve Cambridge: Blackwell.
33. Lefebvre, Henri (1998), Modern Dünyada Gündelik Hayat, Metis Yay., İstanbul.
34. Mantindale, Don (2000), “Önsöz”, Şehir; Modern Kentin Oluşumu, Çev. Musa Ceylan, Bakış Yay., İstanbul.
35. Marx, Karl- Engels, Friedrich (1987), Alman İdeolojisi, Çev: Sevim Belli, Sol Yay., Ankara.
36. Modiano, Alberto (2009), Büyükada Arkamdan Bakar, Adalar Kültür Derneği Yay., İstanbul.

37. Narlı, Nilüfer (2006), “Tecride Uğrayan Bir Bölgede Yaşayan Ailelerin Soylulaştırma Projesine Yaklaşımı: Balat- Fener Vaka Çalışması, İstanbul’da Soylulaştırma, der: David Behar- Tolga İslam, İstanbul Bilgi Üniv. Yayınları, İstanbul.
38. Nesin, Aziz (2008), Yokuşun Başı; Böyle Gelmiş Böyle Gitmez II, Nesin yayınevi, İstanbul.
39. Neyzi, Leyla (2002), “Eski İstanbul’un Şehir Kültürünü Hatırlamak: Yaşanmışlıklar, Bellek ve Nostalji”, Eski İstanbullular, yeni İstanbullular, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul.
40. Oktay, Ahmet (2002), Metropol ve İmgelem, kültür Yay., İstanbul.
41. Orhon Basık, Feryal (2006), Küçük Ahşap Ev, Ada Öyküleri, Galata/Öykü yayıncılık, İstanbul.
42. Ortaylı, İlber (2009), İstanbul’dan Sayfalar, Turkuaz Kitap, İstanbul.
43. Öncü, Ayşe (2007), “ “İdealinizdeki Ev” Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul’a Ulaştı”, Mekan, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler, Der: Ayşe Öncü, Petra Weyland, İletişim Yay., İstanbul.
44. Öncü, Ayşe ve Weyland, Petra (2007), “Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanları ve Toplumsal Kimlik Mücadeleleri”, Mekan, Kültür, İktidar, der: Ayşe Öncü, Petra Weyland, İletişim Yay., İstanbul.
45. Pamuk, Orhan (2010), Manzaradan Parçalar, İletişim yay., İstanbul.
46. Schlumberger, Gustave (1937), İstanbul Adaları, Bürhaneddin basımevi, İstanbul.
47. Şengül, T. (2009), “Kentsel Çelişki Ve Siyaset”, İmge Yay., İstanbul.

48. Şen, Besime (2005), “Soylulaştırma: Kentsel Mekanda Yeni Bir Ayrışma Biçimi”, İstanbul’da Kentsel Ayrışma, Yayına haz: Hatice Kurtuluş, Bağlam Yay., İstanbul.
49. Şentürk, Yıldırım (2009), “Küreselleşmeye İstanbul’dan Bakmak: Küresel Reçetelerin Gölgesinde “Küçük Manhattan’ın” Yükselişi”, Özneler, Durumlar Ve Mekanlar, Der: İ.Emre Işık-Yıldırım Şentürk, Bağlam Yay., İstanbul.
50. Şenyapılı, Tansı (2004), ““Baraka”dan Gecekonduya”, İletişim Yay., İstanbul.
51. Tekeli, İ., Gülöksüz, Y. (1983), “Kentleşme, Kentlileşme ve Türkiye Deneyimi”, Cumhuriyet Dönem Türkiye Ansiklopedisi, 5, 1224-1238.
52. Tekeli, İlhan (2000), “Gündelik Yaşam Üzerine Düşünceler”, Mübeccel Kıray İçin Yazılar, Yayına Haz:Fulya Atacan, Fuat Ercan, Hatice Kurtuluş, Mehmet Türkay, Bağlam Yay., İstanbul.
53. Tekeli, İlhan (2009) “Modernleşme Sürecinde İstanbul’un Nüfus Dinamikleri Nasıl Değerlendirilmeli?”, Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul.
54. Tekin, Latife (1984, Berci Kristin Çöp Masalları, Adam Yayınları, İstanbul.
55. Tuğlacı, Pars (1995), Tarih Boyunca İstanbul Adaları, say yayınları, İstanbul.
56. Türker, Orhan (2003), Halki’den Heybeli’ye Bir Ada Hikayesi, Sel Yay., İstanbul.
57. Uykucu, K.Ekrem (1973), Cumhuriyetin Ellinci Yılında İlçeleriyle Birlikte İstanbul, “Adalar”, Kahraman Yay., İstanbul.
58. Uzun, C. Nil (2006), “Kentsel Dönüşümde Yeni Bir Kavram: Seçkinleştirme”, Değişen Mekan, Der: Ayda Eraydın, Dost Yay., Ankara.

59. Weber, Max (2000), Şehir, Çev. Musa Ceylan, Bakış Yay., İstanbul.
60. WIRTH, Louis (2002), “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme”, 20. Yüzyılda Kent, İmge yayınları, İstanbul, s.77-109.

B- DERGİLER VE MAKALELER

1. Adaların Türk Turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi, Bozok Matbaası, İstanbul, 1984, s. XI.
2. Atayurt, Ulus-Morgül, Tan (2006) Burgazada da Alevi Cemaati, İstanbul Dergisi, sayı:56, Temmuz 2006, Tarih Vakfı yay., İstanbul
3. Bali, Rıfat N., (1999), Çılgın Kalabalıktan Uzak”, Birikim dergisi, Sayı: 123, Birikim Yay., İstanbul
4. Bali, Rıfat (2009), “Tek Parti Dönemi Mizah Dergilerinde Adalar İmgesi”, Toplumsal Tarih Dergisi, Eylül 2009, sayı:189, İstanbul.
5. Çiçek,Nevzat (2009), “Dünyanın Yüğü Onların sırtında”
<http://nevzatcicek.blogcu.com/hamallik-mesleginde>
6. Çil, Ela(2006), Bir Kent Okuma Aracı Olarak Mekân Dizim Analizinin Kuramsal ve Yöntemsel Tartışması; MEGARON; Cilt 1; Sayı 4; 2006; sf 221
7. Doğan, Ali Ekber (2007), Mekân Üretimi ve Gündelik Hayatın Birikim ve Emek Süreçleriyle İlişisine Kayseri’den Bakmak; PRAKSİS; Sayı 16

8. Dursun, Çiler (2000), “Zaman: Modern ve Postmodern”, Toplum ve Bilim , İletişim Yay.,Bahar 2000, sayı:24,İstanbul
9. Gottdiener, Mark (1984), “Mekanın Kuramı Üzerine Tartışma”, Kent ve Kapitalizm, Praksis, Bahar-2001, çev;Ç. Keskinok, İstanbul.
10. Günay, Baki (2005), “Eski Dönem Hamallar”, www.netpano.com
11. Henri Lefebvre, Katherine Regulier (1999) “*Gündelik Hayat ve Ritimleri*” Çeviren: Elçin Gen, birikim dergisi, sayı:191, İstanbul.
12. Işık, Oğuz (1994), “Mekanın Politikleşmesi, Politikanın Mekansallaşması”, Toplum Ve Bilim, sayı:64-65 Güz/Kış, İletişim Yay., İstanbul.
13. İnci, Salih (2007) “Dinler Tarihi Açısından Heybeliada Ruhban Okuluna Genel Bakış” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enst. Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Konya.
14. İlyasoğlu, Aynur- Soytemel, Ebru (2002), “Sosyolojik Bilginin Kaynağına Dönüşü; Semt Girişimleri ve Sözlü Tarih Araştırmaları”, İstanbul Dergisi, Tarih Vakfı Yay., Ocak 2002, sayı: 40, İstanbul.
15. Kurtuluş, Hatice (2003), “Mekanda Billurlaşan Kentsel Kimlikler”, Doğu Batı, Sayı:23, İstanbul.
16. Lefebvre. H (1996), Kent Sorunsalı Üzerine Düşünceler Çeviri: Ekin Balabanlılar Writings On Cities, Blackwell, www.mekantar.com.tr/2009 .
17. Perouse, Jean-François- Damış, Didem (2005), “Zenginliğin mekanda Yeni Yansımaları: İstanbul’da Güvenlik Siteleri, Toplu ve Bilim Dergisi, Sayı: 104, Birikim Yayınları, İstanbul.

18. Ömer, Aytaç (2007), “Kent Mekânlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 17, Sayı: 2 Sayfa:199-226, Elazığ.
19. Osmay, Sevim (2001), “Kent Sosyolojisinde Yeni Yaklaşımlar Ve Kent Araştırmaları”, Geleceği Planlamak, TMMOB, syf:173-182, Ankara.
20. Simmel, Georg (1996), “Metropol ve Zihinsel Yaşam”, Kent ve Kültürü, Cogito, sayı: 8/ Yaz, İstanbul.
21. Şengül, T. (2001), “Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı”, Praksis, sayı:2, Bahar, İstanbul.
22. Yalçın, Emruhan (2008) “Heybeliada Ruhban Okulu'nun Yeniden Açılması”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, sayı; 41, Mayıs 2008, s. 125-158

VIII. ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında Ardahan'da doğdu. Lisans Eğitimini Muğla Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde tamamladı. 2009 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Genel Sosyoloji Ve Metodoloji Bölümü'nde Yüksek Lisans eğitimine başladı.